

T.C
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ADİL YAKUBOV’UN “CHİN MUHABBAT” VE “AYTSAM TILIM
KUYADI AYTMA SAM DILIM” ADLI TİYATRO ESERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Didem DURMUŞ

**Danışman
Doç. Dr. Erhan GİRAY**

ARTVİN-2022

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **Adil YAKUBOV’un “Chin Muhabbat” ve “Aytsam Tilim Kuyadi Aytmasam Dilim” Adlı Tiyatro Eserleri zerine Bir İnceleme** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin ... yıl süreyle erişme açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Didem DURMUş

TEZ KABUL TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Erhan GİRAY danışmanlığında, **Didem DURMUŞ** tarafından hazırlanan bu çalışma, **29.09.2022** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Erhan GİRAY İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Nursan ILDIRI İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Elif KAYA İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.../.../2022

Prof. Dr. Hüseyin PEKER
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	i
TEZ KABUL TUTANAĞI	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. ÖZBEK EDEBİYATI VE ÖZBEK TİYATROSU	3
1.1. Özbek Edebiyatı.....	3
1.1.1. Klasik Özbek Edebiyatı	3
1.1.2. Yeni Özbek Edebiyatı	4
1.2. Özbek Tiyatrosu.....	7
1.2.1 Cedit Dönemi Özbek Tiyatrosu (1911- 1930).....	8
1.2.2. Sovyet Dönemi Özbek Tiyatrosu (1930- 1990).....	9
İKİNCİ BÖLÜM	11
2. ADİL YAKUBOV’UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ	11
2.1. Adil Yakubov’un Hayatı	11
2.2. Adil Yakubov’un Edebi Kişiliği.....	12
2.3. Adil Yakubov’un Eserleri	13
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	15
3. CHİN MUHABBAT PİYES İNCELEMESİ.....	15
3.1. Yapı	15
3.1.1. Olay Örgüsü.....	15
3.1.2. Kişiler	22
3.1.3. Zaman.....	31
3.1.4. Mekân.....	32
3.1.5. Dil ve Üslup Özellikleri	33

3.2. Tema.....	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	36
4. AYTSAM TİLİM KUYADI AYTMASAM DİLİM PİYES İNCELEMESİ.....	36
4.1. Yapı	36
4.1.1. Olay Örgüsü.....	36
4.1.2. Kişiler	42
4.1.3. Zaman.....	53
4.1.4. Mekân.....	53
4.1.5. Dil ve Üslup Özellikleri	54
4.2. Tema.....	54
SONUÇ	58
KAYNAKLAR.....	60
EKLER	62
Ek-1. Chin Muhabbat Piyesinin Aktarması	62
Ek-2. Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim Piyesinin Aktarması	123
Ek-3. Chin Muhabbat Piyesi.....	177
Ek-4. Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim Piyesi	258
ÖZGEÇMİŞ	328

ÖZET

ADİL YAKUBOV'UN “CHIN MUHABBAT” VE “AYTSAM TILIM KUYADI AYTMASAM DILIM” ADLI TİYATRO ESERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

İnsanlık tarihi kadar eski olan tiyatro sanatı, izleyicileri hem görsel hem de işitsel anlamda etkisi altına alır. Tiyatronun bu etkisinden faydalanan Sovyet yönetimi, ideal toplumu oluşturmak ister. Eserleri, amaçlarını yansıtan bir araç olarak gören yönetim de tiyatroyu, sosyalizm propagandasını yapmak için kullanır.

Çalışmada, Özbek Edebiyatı'nın dönemleri ve Özbek tiyatrosunun gelişimi incelenmiştir. Daha sonra, incelenen iki tiyatro eserlerinin yazarı olan Adil YAKUBOV'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak, Chin Muhabbat ve Aytsam Tilim Kuyadı Aytmassam Dilim tiyatro eserlerinin; olay örgüsü, kişi, kişiler arası ilişki durumu, zaman, mekân, tema ve dil üslup bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek edebiyatı, Özbek tiyatrosu, Adil Yakubov, Chin Muhabbat, Aytsam Tilim Kuyadı Aytmassam Dilim,

SUMMARY

A STUDY ON ADIL YAKUBOV'S THEATRICAL WORKS "CHIN MUHABBAT" AND "AYTSAM TILIM KUYADI AYTAMASAM DILIM"

The art of theater, which is as old as the history of humanity, affects the audience both visually and audibly. Taking advantage of this effect of the theater, the Soviet administration wants to create the ideal society. The administration, which sees the works as a tool that reflects its objectives, also uses the theater to make propaganda for socialism.

In the study, the periods of Uzbek literature and the development of Uzbek theater were examined. The life of Adil Yakubov, who is the author of the two theater works examined, his literary personality and about his works was informed. Lastly, Chin Muhabbat and Aytsam Tilim Kuyadi Aytmasam Dilim theater works; plot, person, interpersonal relationship status, time, place, theme and language were examined in terms of style.

Keywords: Uzbek Theatre, Uzbek Literature, Adil Yakubov, Chin Muhabbat, Aytsam Tilim Kuyadi Aytmasam Dilim

ÖN SÖZ

Çağdaş Özbek Edebiyatı ile ilgili çalışmalar, Özbekistan'ın (1991) bağımsızlığını ilan etmesiyle başlamıştır. Zaman geçtikçe 2000'li yıllar ile beraber çalışmalar çoğalmıştır. Bu çalışma, Özbek edebiyatı, Özbek tiyatrosu ve bunları somut olarak örnekleyen yazarın hayatı ve bu yazara ait iki tiyatro eseri incelenmiştir.

Birinci bölümde öncelikle Özbek edebiyatı başlığı altında Klasik Özbek edebiyatı ve Yeni Özbek edebiyatı diye ikiye ayrılır. Klasik Özbek Edebiyatı; Çağatay ve Hanlık dönemi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Yeni Özbek Edebiyatı ise Geçiş, Cedit, Sovyetler ve Bağımsız olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır. Ardından Özbek Tiyatrosunun gelişim dönemlerini de Cedit Dönemi Özbek Tiyatrosu ve Sovyet Dönemi Özbek Tiyatrosu olarak ayrıntılı inceleme yapılarak bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde, yazar Adil YAKUBOV'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, yazarın tiyatro eseri olan Chin Muhabbat'ın olay örgüsü, kişi, kişiler arası ilişki durumu, zaman, mekân, tema ve dil üslup özellikleri bakımından incelenmesi yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, yazara ait bir diğer piyes, Aytsam Tilim Kuyadı Aytmassam Dilim de Chin Muhabbat eseri gibi incelenmiştir.

Sonuç olarak, Özbeklere ait edebiyat ve tiyatro hakkındaki bilgileri sunduktan sonra yapılan analiz ve inceleme doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma içerisinde tiyatroların Türkiye Türkçesine aktarımı mevcuttur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında maddi manevi emekleri olan aileme bilhassa canım Anneme, arkadaşlarıma; varlıkları ile hayat bulduğum canım yeğenlerim Nehir DEMİRAL ve Doğa DEMİRAL'a; lisans ve yüksek lisansta her daim destek olan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Sedat BAHADIR'a, Doç. Dr. Arslan BAYRAM'a, Dr. M. Medeni DOĞAN'a; seçtiğim bu yolda emin adımlarla ilerlememe vesile olan, çalışmamın her safhasında tecrübe ve vaktini ayıran değerli hocam Doç. Dr. Erhan GİRAY'a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Didem DURMUŞ

ARTVİN – 2022

GİRİŞ

Edebiyat, içerisinde bulunduğu toplumun bireylerine, duygu ve düşüncelerine, gelenek görenek örf ve adetlerine, hayat akışına, sosyal ve siyasi olaylara kısacası insan elinin değdiği ve yaşamdaki her şeye göre şekil alabilen bir türdür. Edebiyatın bu unsurlar ile şekillenmesini çeşitli edebi türler aracılığı ile görmekteyiz. Edebiyatın hem göze hem de kulağa hitap eden türü tiyatro ile gerçeğe en yakın şekilde sahne aracılığı ile yansıtır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan tiyatro, sahnede canlandırma sanatına ve bu amaçla yazılmış eserlere denir. Seyircinin hem yakın olması hem de işitsel ve görsel anlamda gerçeğe uygun şekilde aktarılması tiyatronun etkileyici özelliğini artırır. Tiyatronun en önemli ögesinden biridir seyirci. Seyircinin olmadığı yerde tiyatronun anlamı değersizleşir ve işlevini yitirir. Tiyatro insanları eğitme, yönlendirme, insanları etkileme gücüne sahiptir. Halkı aydınlatmak ya da kendi düşüncesini dayatmak isteyen kişi veya yönetimler tiyatronun bu gücünden yararlanır.

Özbek tiyatrosu, Cedit döneminde halkı bilgilendirmek, eğitmek amacıyla kullanılır ve Özbek tiyatrosunun temelleri atılmış olur. Sovyet dönemi tiyatrosu, Sovyet yönetimine hizmet etmeye başlar. Edebiyatın ve tiyatronun halkı eğitme görevi bu dönemde de geçerliliğini korur fakat halkı eğitmekten ziyade onlara kendi ideolojilerini benimsetme amacı taşır. Özbek halkı bağımsızlıklarını ilan edince edebi eserlerde ve tiyatroda, toplum hayatını yeniden düzenlemeye ve bağımsızlık ile ilgili çeşitli olayları anlatmaya yönelir.

Bu çalışmada, Özbek edebiyatı, Özbek tiyatrosu, yazar Adil Yakubov'un hayatı- edebi kişiliği- eserleri ele alınmıştır. Daha sonra, Chin Muhabbat ve Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim piyesleri orijinal Özbek metninden Latin transkript yapıp Türkiye Türkçesi'ne aktarımı yapılmıştır. Aktarım sonrası Doç. Dr. Erhan Giray'ın "*Özbek Yazar Pirimkul Kadirov'un Romancılığı*" ve "*Abdulla Kahhar'ın Hikâyeciliği*" kitaplarındaki inceleme yönteminden (olay örgüsü, zaman, mekân, kişiler, kişiler arası ilişki durumu, tema, dil üslup) istifade edilerek bu iki piyes incelenmiştir.

Adil Yakubov'un hayatına baktığımızda birkaç eseri Türkçeye aktarılmıştır. Chin Muhabbat ve Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim eserleri, daha önceden herhangi bir dile aktarımı gerçekleşmemiş olup, ilk kez Türkçeye aktarımını yapmak ve incelemek,

gelecek nesillere örnek olmaktır. Bu çalışma ile birlikte, Türkiye’de Adil Yakubov’a ve Özbek Tiyatrosuna ilginin artmasını ümit ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÖZBEK EDEBİYATI VE ÖZBEK TİYATROSU

1.1. Özbek Edebiyatı

1900’lerde başlayan Yeni Özbek edebiyatı, kendisinden önceki Çağatay edebiyatı dönemine dayanır. Özbek edebiyatı Klasik ve Yeni olmak üzere ikiye ayrılır. Klasik Özbek edebiyatını Çağatay ve Hanlıklar dönemi oluşturur. Yeni Özbek Edebiyatı; Geçiş dönemi, Cedit dönemi, Sovyetler dönemi ve Yeni (Bağımsız) dönem olmak üzere dört dönemden oluşur.

1.1.1. Klasik Özbek Edebiyatı

Klasik Özbek edebiyatı Çağatay ve Hanlıklar devrinden oluşmaktadır.

A) Çağatay Dönemi (14. ve 17. Yüzyıl)

14. yüzyıl ve 17. yüzyılı kapsamaktadır. Bu dönemde edebiyat, değişen siyasi olaylardan etkilenir. Cengiz Han ve oğulları Turan ülkesine hâkim olurlar. Bazı ilim insanları ve sanatçılar, Cengiz Han’ın hâkimiyet süremediği ülkelere göç ederek, Arapça, Farsça, Türkçe eserler verirler. Çağatay Dönemi, farklı unsurların harmanlanması sonucu ortaya çıkmış kültür sentezlerinin eserlerini barındırır. 14. yüzyılda; Seyfi Serâyi (Gülistan Tercümesi), Durbek (Yusuf u Züleyha), Lutfi (Divan, Gül u Nevruz), Harezmi (Mahzenü’l Esrar), Yusuf Emiri (Divan, Dehname). 15. yüzyılda Ali Şir Nevai, çok sayıda ve değişik türlerde eserler sunmuştur: Hamse, Muhakemetü’l Lugateyn ile öne çıkmıştır. Diğer yazarlara bakacak olursak; Horosan hükümdarı Hüseyin Baykara (Divan), Zahiriddin Muhammed Babür (Divan, Babürname) gazel türünün önemli yazarı Atayi, gazel ve kaside şairi Sakkaki, Gedai, Şeybani Han yazarları bilinmektedir. 16. yüzyılda Türkistan’da Timur devleti yıkılır. Yerine Maverâünnehir ve Horosan’da üstünlük kuran Özbek kabileleri gelir. İç çekişmeler, taht kavgaları, ekonomik sıkıntılar yazarları etkilemiştir ve eserlere izleri yansımıştır (Açık, 2007: 11-12).

B) Hanlıklar Dönemi (17. ve 19. Yüzyıl)

Klasik edebiyatın ikinci devresi olan Özbek hanlıkları devri, 17. yüzyıldan 19. yüzyıl arasındaki dönemi kapsamaktadır. Adlarını büyük olasılıkla Altın Ordu hanlarından Özbek Han’dan (1282-1341) alan Özbekler, 16. yüzyılın başında Cengiz soyundan gelen

Muhammad Şeyban (Şiban) Han öncülüğünde Maverâünnehir'i ele geçirerek 1599 yılına değin bölgeye hükmederler. Edebiyat açısından gerileme ve çöküş dönemi olarak kabul edilen bu dönemde, hanlıklar arasındaki çekişme ve taht kavgaları, bu dönemde oluşacak olan eserler Nevayi'yi taklitten öteye geçemez. Bu devir edebiyatı, hanlık saraylarında ve şeyhlerin etkili olduğu yerlerde baş göstermesinden ötürü saray ve tasavvuf edebiyat kolları oluşur. Ebulgazi Bahadır Han (Şecere-i Türk, Şecere-i Terakime), Muhammed Yusuf Münşi (Tarih-i Mukimhani), Şirmuhammed Munis (Munisü'l-uşşâk, Firdevsü'l-ikbâl), Gülhanî (Zarbulmasal), Fazlî (Mecmûatü's-şuerâ) eserleri yer almaktadır. (Merhan, 2007: 160-161)

1.1.2. Yeni Özbek Edebiyatı

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Türkistan sahasında siyasi ve toplumsal yaşamda önemli değişiklikler görülür. Bu değişimlerin temelinde, Türkistan'ın Çar orduları tarafından istila edilmesi yatmaktadır. Bu zamanlarda, Ceditçilik hareketi başlamıştır.

Bu dönemde Özbek edebiyatında hikâye, roman, tiyatro türleri görülmeye başlar. Klasik edebiyatta aruz ölçüsü kullanılırken, yeni edebiyat ile birlikte yeni tür ve şekillerle eserler verilir. 1910 yılından itibaren Geçiş dönemi edebiyatını Cedit dönemi seyrederek. 1930'dan sonra Sovyetler dönemi ve sonrasında Özbekistan'ın 1991'de Sovyetler'den ayrılması ile Bağımsızlık dönemi şeklinde ayrılmaktadır.

A) Geçiş Dönemi (1896-1910)

Marifetçilik Edebiyatı olarak adlandırılan bu dönemde Özbek edebiyatına, toplumsal hayatla ilgili ve sıradan insana özgü imgeler, duygular halkın konuştuğu dille ifade edilen konular girer. Marifetçilik devrinin edebi çevresi, şairlere eğitim ile ilgili önemli alanlar verir. Şairler, ülkelerindeki fakirliğin sebebi olarak cehalet ve bilgisizliği öne sürerler. İlim, fen ve eğitimin toplumu cehalet bataklığından kurtarıp medeniyete, zenginliğe kavuşturması vurgulanır. Bundan dolayı, dönemdeki eserlerde cehaletle mücadele konuları ön plandadır. Bu dönem içinde eser veren edebi kişiler; Mukimi'nin Tenapçılar, Toy Saylov şiirleri, Furkat'ın İlmi Hasiyeti, Gimnaziya, Vistavka Hususida, Suvarov Hakıda, Gimnaziya şiirleri, Zevki'nin Veksel, Ahli Reste, Kâzi Seylov, Şah İnyet Korbaşı Hakıda Hicv, Teleding Bering hiciv eserleri ön plandadır (Yuldashev, 2013: 60-63).

Milli uyanış devrinin başlangıcı kabul edilen bu dönemde, yeni yaşam tarzı her alanda olduğu gibi edebiyatta da kendini göstermiştir. Dil ve edebiyat ürünlerinde halka yönelim söz konusudur ve eserlerde sade dil ve anlatım kullanılır. Örnek olarak; Kâmil Harezmi, Avaz Otari, Anber Atin, İbret, Sofizâde, Münevver Kâri, Behbûdi, Sidkî Handeylikî, Tevellâ, gibi isimler sayılabilir (Merhan, 2007: 162).

B) Cedit Dönemi (1910-1930)

19. yüzyılın ikinci yarısından ilk önce İslami okulların modernleşmesi ile kendini gösteren ve 1905'ten sonra siyasette oluşan yumuşak havanın etkisiyle zamanla basında, tiyatrodaki, edebiyatta, siyasette ağırlığını hissettiren yeni düşünce (usul-i cedit) hareketi Kırım, Kazan, Azerbaycan, Türkistan'da etkisini gösterir (Merhan, 2007: 163).

Ceditçilik üzerinde yıllarca araştırma yapan Profesör Begali Kasimov, Ceditçiliğin akım değil, hareket olduğunu söyler. Ceditçilik sadece eğitim alanını düzeltmek için değil, sosyal, siyasi, kültürel alandaki problemleri de ortaya çıkarır (Kasimov, 2009: 3).

Bu devre Cedit (yenilik) adı verilmesinde İsmail Gaspıralı'nın faaliyetleri etkili olmuştur. Gaspıralı, kendine özgü kurmuş olduğu Usul-ı Cedit okulunu Buhara'da açmasının akabinde yenilikçi akım Türkistan'a yayılır. Basın yayın alanında hızlı ilerlemeler kaydedilir. Özbek dilince onlarca dergi ve gazete basılmaya başlanır (Üşenmez, 2013: 101).

1917 Bolşevik devriminden sonra tam olarak kurulamamış olan Sovyet sisteminin ilk yıllarında da özgür düşünce vardır. Usul-i cedit okullarını destekleyen gazete ve dergilerde yenilikçi fikirlerini dile getirenler, 1917 sonrasında kendilerine yeni bir yol aramak zorunda kalırlar. Yenilik taraftarı bu hareketin temsilcilerinde bazıları Bolşeviklerle işbirliğine girip sosyalizmin gerçekleşmesi için çaba gösterirken bazıları da Pantürkçü ve Panislamcı cephede yer alarak Sovyetlere karşı siyasal mücadeleyi Basmacı hareketine katılarak sürdürür (Koçak, 2019: 42)

Bu dönemin öncülerinden Mahmudhoca Behbudi; din adamı, öğretmen ve edebiyatçıdır. Abdurauf Fitrat, Abdülhamid Süleyman Çolpan, Abdullah Kadiri, Sadridin Ayni, Münevverkari Abdurreşidov, Tölegen Hocamyaroglu, Abdulla Avlani, Hamza Hekimzade Niyazi gibi sanatçılardır (Üşenmez, 2013: 102-115).

C) Sovyetler Dönemi (1930-1991)

1917 Bolşevik devriminden 1991 yılına kadar 74 yıllık süre zarfında Sovyet sistemine uygun konularda yazılmış eserlerin meydana getirdiği edebiyattır. Çarlık Rusya'nın sömürgeciliğinden ve yerel yönetimlerin keyfi davranışlarından bıkmış halklar da, kendilerine eşitlik, özgürlük ve rahat yaşam sözüyle gelen Bolşevik devrimini desteklediler. 1932'de Sovyet Yazarlar Birliği kurulur ve toplumcu gerçekçilik Sovyetler Birliğinin resmi sanat ve edebiyat yöntemi olarak benimsenir. Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin belirlediği; tarımın kolektifleştirilmesi, kadın eşitliği, sosyal düzenin kurulması için partiye bağlılık ve ploreteryanın yanında yer alış gibi temalar işlenmiştir (Merhan, 2007: 166-167).

“Mefkûre saflığı, halkçılık, realizm, sanatkârlık, partiye bağlılık, mücadelede vatanperverlik, yenilmezlik ve iyilik sahibi olma gibi kıstaslar parti tarafından yazar ve şairlerden talep edilmiş; bunlarda ortaya konan edebi eserlerin niteliğini ve niceliğini belirlemiştir” (Kasimov ve Kerimov 2007: 481)

Bu dönemde Özbek edebiyatında başta deneme ve hikâye türleri olmak üzere düzyazıda artış olmakla beraber, uzun hikâye ve roman türlerinde de eserler yazılmaya devam eder. Abdullah Kadiri, Gafur Gulam, Hüseyin Şems, Abdullah Kahhar, Gayretî, Ayni ve Aybek gibi yazarlar düzyazı eserlerinin önde gelen temsilcilerinden bazılarıdır. Stalin döneminde sanatçılara yenileri eklenir. Sovyet'in faşizmi mağlup etmesi konusu dışında, barış, dostluk, hümanizm, yurtseverlik konuları işlenir. Savaş sonrası yıllarda roman ve uzun hikâye türlerindeki eserlerde daha çok insanın iç dünyasına yönelik başlar. Abdulla Kahhor, Mirtemir, Said Ahmed Hasanhocayev, Gulam Alimov Şuhrat, Pirimkul Kadirov, Askad Muhtar, Adil Yakubov, Gafur Gulom, Aybek, Hamid Alimcan, Uygun, Kamil Yaşin, Ziya Said, Sabir Abdullah, Nazir Safarov, Zinnat Fatxullin, Umarcan İsmailov, Tuygun gibi yazarlar, dönemim önemli sanatçılarıdır (Merhan, 2007: 166-168).

D) Yeni (Bağımsız) Dönem (1991 sonrası)

19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Rus işgali resmi olarak 1990 yılında sona erdi. Sovyet idaresinden kurtulan Özbekler, bağımsız Özbekistan Cumhuriyetini kurdular. Baskı ve eziyet altında yaşayan toplumun özgürlük değişimi gerçekleşirken, bu dönemdeki edebi eserlerde insanların gönül dünyası ruhi duyuş ve düşünceleri betimlenmeye başlandı. Bu dönem, Özbek dili ve edebiyatı açısından verimli olmuştur (Üşenmez, 2013: 171).

Bağımsızlık devri şiirlerinde, halkın millî özgürlük bilinci, geleceğe yönelik düşünceleri, uzak ve yakın geçmişten çıkarılması gereken sonuçlar samimiyetle yansıtılmıştır. Bağımsızlık dönemi edebiyatında tiyatro da önemli yer tutar. Bu devirde

yazılan sahne eserlerinin çoğunluğu toplum hayatını yeniden düzenlemeye ve bağımsızlık ile ilgili çeşitli olayları anlatmaya yönelir. Özbek dili ve onun devlet dili olması, bağımsızlık ve hürriyet meseleleri, millî örf ve adetler hakkında nitelikli eserler dönemin gazete ve dergilerinde de yer alır (Yuldashev, 2013: 109-112).

Adil Yakubov'un evinde yapılan söyleşide "Bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatı hakkında ne söylemek istersiniz?" sorusuna şöyle yanıt vermiştir:

"Yeni yazarlar elbette var. Şimdi hepsinin adını bir bir sayacak değilim. Bu yeni yazarların eserlerine ulaşmak da pek kolay değil. Şu an edebiyatçılar bazı sıkıntılar yaşıyorlar. Kitap bastırmak çok zor. Bir kitabı yayımlatmak için bazı yayınevleri üç milyon som istiyorlar. Yazarlar üç bin somu ancak verebilecek durumda hâlbuki. İnşallah daha iyi olacak. Şartlar düzeldikçe daha çok eser yazılacak. Nesirden çok nazım biraz daha ön plana çıktı. Genç şairler yetişiyor" (Yakubov, 2013: 317).

Bu dönemde artık tek tip konu veya partinin hizmeti yerine dünya edebiyatında kendini gösteren çok değişik konularda, özellikle insan ruhunun ve duygularının ele alındığı şiir, roman, hikâye, piyes gibi çok yönlü türlerde eserler verilmektedir. Ötkir Haşimov, Elmas Umarbekov, Şükür Halmirzaye, Uçqun Nazarov, Erkin Vahidov, Abdullah Aripov, Husniddin Şaripov, İzzet Sultan, Rauf Parfi, Aman Metcan, Şavkat Rahman, Halima Xudoyberdiyeva, Azim Suyun, Murad Muhammad Dust, Osman Azim, İkrâm Atamurad, Abduvali Qutbiddin, Aman Muhtar, Hurşid Dostmuhammed, Tahir Malik, Togay Murad, Nurali Kabul, Erkin A'zam, Dilber Saidova, Hurşid Davran, Tahir Kahhar, Osman Kaçkar, Umida Abduazimova, Muhammed Yusuf, Tura Mirzayev ve A'zam Uktam günümüz Özbek edebiyatının önemli temsilcilerden bazılarıdır (Merhan, 2007: 169).

1.2. Özbek Tiyatrosu

Tiyatro, insanı insana insanca anlatma sanatıdır ve insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların yaşamlarını sürmesi ve hayat boyunca yaşanan olaylara karşı tepki vermesi, tiyatronun doğuşunu başlatır. Tiyatro oyunları dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına göre şekillenir.

Türklerde tiyatro ilk kez, Türkistan sahasında görülür. Çok tanrılı inancı benimseyen Türkler, tanrıları memnun etmek için dini törenlerde onlara dayandırılan hareketleri taklit ederler. Zaman geçtikçe bu törenler, dini özelliklerden sıyrılıp geleneksel hal alır. Eski Türklerde; ziyafet ve dini ayinlerde sergilenen oyunlar, destan ve efsanelerin sahnelenmesi geleneksel halk tiyatrosu tiyatronun gelişmesine katkı sağlar (Demir, 2020: 3).

Özbek edebiyatına tiyatronun girmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla 20. yüzyılın başında olur. Orta Asya kültüründe var olan bu tiyatro türü, kukla ve tuluat tiyatrosu şeklinde sunulmuştur. Ruslar Orta Asya'yı işgal ettikten sonra Avrupa tarzı tiyatro ve drama ilgi çekmiştir. 19. yüzyılda Rus nüfusu artınca, Türkistan'da tiyatro ekipleri oluşmaya başlanmış ve Taşkent'te ilk tiyatro hareketlilikleri (1877) başlamıştır. Daha sonra Hokant, Semerkant ve diğer şehirlerde amatör gruplar kurulmuştur. (Öz, 2002: 1125).

- Cedit Dönemi Özbek Tiyatrosu (1911- 1930)

- Sovyet Dönemi Özbek Tiyatrosu (1930- 1990)

1.2.1 Cedit Dönemi Özbek Tiyatrosu (1911- 1930)

Rusların, Türkistan'ı işgal etmesi ve buradaki halkı yozlaştırma düşüncesi Ceditçilik hareketinin ortaya çıkışına sebep olur. Ceditçiler, ülkesinin ve içinde bulunan halkının çıkarları için tereddüt eden Türkistanlı aydınlardan oluşur. Bu aydınlar göre, başlarına gelen bu felaketin sebebi cehalettir. Bu işgal ve asimile politikalarından kurtulmanın tek yolu halkı eğitmekten geçtiğini savunurlar. Türkistan'a dışarıdan tiyatro kumpanyalarının gelmesi ile yenilikçi aydınlar, halk üzerindeki bu etkili sanatı halkı her anlamda eğitmek amacıyla bir araç olarak görürler (Demir,2020: 3-4).

Türkistan'daki geleneksel halk tiyatrosu, cedit tiyatrosunun gelişimine katkı sağlamıştır. Geleneksel tiyatro dışında, Türkistan'a gelen Rus, Azeri, Tatar aydınları ile beraber, Avrupai tarzda tiyatro örneklerini de somut olarak Ceditçilere etki etmiştir ve asıl tiyatroyu bunlardan öğrenmişlerdir. Dışarıdan gelen bu tiyatroların, Türkistan'da milli tiyatronun doğması için gerekli oluşturmuştur (Karakaş, 2012: 45-48).

Özbek edebiyatının ilk tiyatro eseri Pederküş (Baba Katili) piyesidir. Mahmut Hoca Behbudi tarafından yazılan bu piyes, Cedit hareketinin propagandasını anlatmaktadır. Piyeste, eğitimsiz ve cahil bir gencin para için babasını bile öldürebileceği düşüncesi etrafında eğitimsizliğin ve cahilliğin tüm kötülüklerin başı olduğunu ve Türkistan halkının uyandırılması gerektiğinin mesajını verir (Üşenmez, 2013: 372).

Mahmut Hoca Behbudi, Pederküş yahut Okumagen Balanın Hali (Baba Katili yahut Okumayan Balanın Hali) üç perde dört sahneli piyesi 1911 yılında yazmıştır fakat sansür idaresi izin vermeyince iki yıl boyunca yayımlanamamıştır. İlk kez 15 Ocak 1914'te Semerkant'ta sahnelenmiştir. Daha öncesinde oyunun mecmualarda haberinin çıkması ve

sonrasında sahnelenmesi ile büyük yankı uyandırmıştır. Yazarın tiyatrodan beklediği amaç ve ceditçilerin tiyatro anlayışı aynıdır. İnsanlar tiyatroya hoşça vakit geçirmek için gelirler fakat buradan fikir sahibi olarak çıkmaları lazımdır diyerek tiyatro anlayışları paralellik gösterir (Karakaş, 2012: 48-50).

Mahmud Hoca Behbudi'nin Pederküş tiyatro etkisinin ne derece kuvvetli olduğunu göstermiştir. Behbudi'nin yanında Abdullah Karî, Abdülhamid Çolpan, Hamza Hekimzade Niyazi, Abdullah Avlâni, Abdurauf Fıtrat, Münevver Karî gibi birçok aydın eserler vermiştir (Yılmaz Vurgun, 2014: 228).

Pederküş ile aynı yıl yazılmış, Abdurauf Samad Şehidi'nin Mahremler piyesi vardır (Üşenmez, 2013: 372). Abdullah Avlani, Turon adında tiyatro topluluğu kurar.

1.2.2. Sovyet Dönemi Özbek Tiyatrosu (1930- 1990)

Ceditçilik döneminde aydınlar; toplumun ilerlemesi, kültürel seviyenin ve eğitimin artması, halkı bilinçlendirmek, siyasi düşünceleri yaymak ve insanları belli bir düşünce etrafında toplamak için tiyatroyu kullanmışlardır. Bu dönem ile birlikte temelleri atılan tiyatro, Sovyet döneminde rejimin ideolojilerini yaymak amacıyla kullanılır. Sovyet zamanında bu etkili türün gücünden faydalanmak için Türkistan sahasında yüzlerce tiyatro kurularak buralarda konuları rejim tarafından belirlenmiş eserler sahneye konur. Ceditçi yazarların bazıları belirlenen konularla ilgili eser yazmış bazıları da rejimin konularını kabul etmeyerek milli kimlik, özgürlük, halkı bilinçlendirme gibi konularda eserler vermeye devam ederler. Sovyet yönetimi, kendi istediklerini yapmayan yazarları engel olarak görür ve bazıları öldürülür kalanları da sürgün, hapis, işkence ile susturup uzaklaştırılır. Sovyet döneminde hükümet, geçmişe ve geleneksel düşünceye ait yazıların yazılmasına sınırlama getirilince diğer türlerde olduğu gibi tiyatro türünde de daralma yaşanmıştır. Sosyalist düşüncenin halka dayatılması amacıyla; emek, kolhoz hayatı, kolektif çalışma, kadınların çalışma hayatındaki yeri gibi konular tiyatro konusunu oluşturmuştur. Sovyetler birliğini 2. Dünya savaşına girmesiyle tüm halk vatan savunmasına çağırılır. Daha önce yasaklanan vatanseverlik, kahramanlık konuları bu duyguları ortaya çıkarması için eserlere konu edilmesine izin verilir. Ekim Devrimi anlatılarak Sovyet rejimi altındaki halkın birlik olunca neler başarabileceği gösterilmeye çalışılır. Savaş sonrasında konu sınırlamasına geri dönmüşlerdir (Demir, 2020: 10).

Bu döneme ait yazar ve tiyatro eserleri:

“**Kamil Yaşin**; *Ikki Kommunist, O’rtaqlar (Yoldaşlar 1930), Yandiramiz (Gipta Edeceğiz 1931), Gulsara (Gülsare 1934), Nomus va Muhabbet (Namus ve Aşk 1935), Nurhon (Nurhan 1940), Oftobhon (Afitaphan 1944), Hamza (1939), Davron Ota (Devran Ata 1942), Ravşan ve Zulhumor (Revşen ile Zülhumar 1956), Yo’lchi Yulduz (Yolcu Yıldız), General Rahimov (General Rahimov), Hamza ve Nurhon. Maksut Şeyhzâde*; *Jaloliddin Manguberdi (Celaliddin Mengüberdi 1944). Sabir Abdullah*; *Muhbirga Xujum (Muhbire Hücum 1927), Bo’g’bon Qiz (Bahçıvan Kız 1930), Tohir va Zuhra (Tahir ve Zühre). Osman Nasır*; *Nazirjon Halilov (Nazırcan Halilov 1930), Dushmon (Düşman 1931) Atlas (Atlas 1933) Oxirki Kun (Son Gün), Norbo’ta va Naxshon (Narbota Nahşan). Uygun* eserlerinde, *Ane (1942), Oltin Qo’l (Altın El 1943), O’zbekiston Qilichi (Özbekistan Kılıcı 1943), Kaltis Hezil (Tehlikeli Şaka 1945), Hayot Qo’shig’i (Hayat Koşuğu 1947), Navbahor (Nevbahar 1949) Alisher Navoiy (Alişir Nevâyî 1943) Gulandom (Gülendam 1938), Xavfli Hazil (Tehlikeli Şaka 1943) ve Parvona (Pervane 1956). Nezir Seferov*; *Tarih Tilge Kirdi (Tarih Dile Geldi 1931), Sharq Tongi (Şark Tanı 1948), Taşkent’in Sovyet idaresi tarafından ele geçirilmesini konu edinir. Hayot Maktabi (Hayat Mektebi 1954). Hamid Âlimcan*; *Muqanna (Mukanna 1942). Izzet Sultanov*; *Pervazi (1939), Alisher Navoiy (1943). Askad Muhtar*; *Mardlik Cho’qqisi (Mertlik Zirvesi 1948), Yaxshilikka Yaxshilik (İyiliğe İyilik 1949) (Demir,2020: 10-13)Adil Yakubov*; *Eytsem Tilim Küyedi Eytmesem Dilim (Söylerssem Dilim Yanar Söylemezsem Gönüm), Yürek Yanmağı Kerak (Yürek Yanmalıdır 1957), Alme Güllegende (Elma Çiçek Açtığında 1960)”* (Kuçkartay ve Öz, 1998: 586-588).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ADİL YAKUBOV'UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

2.1. Adil Yakubov'un Hayatı

“20. yüzyılın yetiştirdiği en büyük Özbek yazarlarından biridir. 1926 yılında Kazakistan'ın güneyinde Karnak kasabasında dünyaya gelir. Babası Ruslar tarafından öldürüldüğü için nüfusa dedesinin ismiyle yazdırılır. İkinci Dünya Savaşı'nın son aylarında yaşını küçülterek gönüllü askerliğe yazılır ve Japon cephesine gönderilir. 1945-1950 yılları arasında beş yıl askerlik yapar. 1951-1956 yılları arasında Taşkent'te Orta Asya Devlet Üniversitesi (şimdiki Milli Üniversite) Filoloji Fakültesinden mezun olur. Literaturnaya gazetesinin Özbekistan muhabirliği, Özbekistan Yazarlar Birliği Başkanlığı, Özbekistan Edebiyatı ve Sanatı gazetesinin başmuharrirliği gibi görevleri yürütmüştür” (Baydemir ve Akhmedov,2002: 311).

Yakubov'un hayatından bazı kesitleri Buzkaymak (Dondurma) adlı otobiyografik hikâyesinde, ailesinin hayatını alt üst eden olayı, babasının komünist parti tarafından tutuklanışını ve sonraki aşamaları anlatır.

“Ailemizin başı derde girdiği zaman ben 10 yaşındaydım. O zamanda Türkistan şehrinin en güzel yerlerinden sayılan Lager sokağında iki odadan oluşan o devrin imkânlarına göre iyi sayılan bir evde ikamet ediyorduk” (Mahmudov ve Kefeli,1996: 157).

Yazar, babası Egemberdi'nin mesleği hakkında şunları söyler:

“Babam bir zamanlar Kazakistan Halk Komiserleri Sovyeti (bugün ki Bakanlar Kurulu) bünyesinde düzenlenmiş küçük milletler (azınlıklar esasen Özbekler) halk komiseri olarak çalışmış, CAKU'yu bitirdikten sonra Özbekistan'da kalmak istemediği için 'beni Kazakistan okuttu, Kazakistan'ın hakkını ödemeliyim' diye düşünerek şimdiki Çimkent ilinin Sayram ilçesinde birinci kâtip, daha sonra ise Kazakistan Demiryolu Siyasi Başkanlığında 1. Başkan yardımcısı olarak çalışmıştı. Ama son yıllarda “babam din adamı; sen ise bunu söylemedin.” şeklinde suçlamayla sürüle sürüle, yuvarlana yuvarlana en sonunda Türkistan ilçesinin maliye bölümüne müdür tayin edilmişti” (Mahmudov ve Kefeli,1996: 159).

Adil Yakubov, otobiyografik anısında dedesini şöyle anlatır:

“Rahmetli dedem Yakub –ruhu şad olsun- gerçekten de Karnak köyünün en büyük camiinde inkılaba kadar müezzinlik yapmıştır. Köylülerin dediğine göre rahmetli dedemin sesi o kadar gürmüştü ki her sabah o caminin minaresine çıkıp ezan okumaya başladığında sadece on bin kişilik Karnak köyü değil, 30 çakrım uzaklıktaki Türkistan şehrinde bulunan Müslümanlar da işitirmiş. Bu sebeple Karnak ahalisi dedemin adına “Şeyh” unvanı ekleyerek Şeyh Yakub adını vermişlerdir” (Mahmudov ve Kefeli,1996: 159).

Tutuklanan baba Egemberdi, halk düşmanı ilan edilir ve öldürülür.

Yakubov, 1932 senesinde Türkistan'daki Ahmet Yesevi türbesi türbesinin karşısında bulunan Rus okuluna yazılır. İlk zamanlarda Rusça bilmediği için alay edilmiş olsa da, daha küçük olduğu için özellikle de savaş zamanlarında işine yarayacak olan bu dili kolayca öğrenir. Bu okuldaki öğretmenleri aracılığıyla; Puşkin, Gogol gibi Rus edebiyatı

kişi ve kitapları ile tanışır. Beş yıl bu okulda öğrenim görmesinin ardından, babasının “halk düşmanı” olarak söylenip tutuklanmasından sonra amcasının yardımı ile köye dönmek zorunda kalır ve eğitimine ortaokulun son sınıfına kadar Özbek okulundan devam eder. Kendi edebiyatına dair bilgileri öğretmenleri aracılığıyla öğrenir. Çolpan, Mirtemir, Hamit Alimcan gibi Özbek sanatçılarından ve eserlerinden öğretmenleri vasıtasıyla haberdar olur (Mutlu,2011: 15).

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Yakubov’un eğitimi yarıda kalır. Çünkü Karnak köyünde eli silah tutan erkekler askere gönderilmiş, tarım işleri de kadınlara, yaşlılara ve Yakubov gibi çocukların eline kalmıştır. Tarlada çalıştığı arkadaşları da askere alınınca gururuna yediremez ve dilekçe yazarak askere gider ve beş yıl askerlik görevini yerine getirir (Mutlu,2011: 16).

Yazarın evinde yapılan söyleşide yazarın söylediği:

“Ben on yedi yaşında askere gittim. Komünisttim. Babamı komünistler vurmuşlar. Dedem dindar idi, şeyh idi. Bu yüzden çok sıkıntılar çekti. Ben kendi isteğimle - o yaşta - askere gittim. Komsomol (Genç Komünist Birliği) oldum. Bunların hepsinin yanlış olduğunu Stalin dönemi ifşa edildikten sonra anladık. Gözümüz biraz açıldı”. (Baydemir ve Akhmedov, 2002: 317)

1951 yılında Taşkent Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesine kaydolar. Yazar, üniversite zamanlarında eğitimin yanında yıllarca devam edecek olan yazarlık yıllarının ilk ürünlerini de vermeye başlar. 1956 yılında üniversiteden mezun olur ve çeşitli işlerde çalışır. Özbekistan Yazarlar Birliğinde uzmanlık, 10 yıl muhabirlik, Özbekfilm sineması ve Gafur Gulam yayınevlerinde başmuharrir olarak çalışır. 1987’de Özbekistan Yazarlar Birliğinde birinci sekreter ve Özbekistan Cumhuriyet Başkanlığı’nda İsimlendirme Komitesine başkan olarak seçilir. Türkistan Ortak Evimiz adlı uluslararası dernek başkanının Özbekistan’daki yardımcısı olur. Daha sonra milletvekili olur ve 75 yaşına kadar çalışır. Üniversite sonrasında kendisinden on yaş küçük olan üniversitesi öğrencisi Meryem ile hayatını birleştirir. Bu evlilikten dört çocuk sahibi olurlar. Murat teknik doktor, Rüstem nakliye mühendisi, İskender iktisat doktoru ve son çocuğu olan Melik de teknik doktor olmuştur (Mutlu, 2011: 16-17).

“Adil Yakupoğlu, 1985 yılında Mihnet Kızıl Bayrak, Özbekistan Halk yazarı, aynı zamanda “Ulubey’in Hazinesi” romanı için “Hamza” ödülüne layık görülmüştür. Yazar, 21 Aralık 2009 tarihinde hayatını kaybetti. Ölümü tüm Türk dünyasında üzüntüyle karşılandı. Hem Özbekistan’da hem de Türkiye’de ajanslar tarafından ölüm haberi duyuruldu” (Giray, 2018)

2.2. Adil Yakubov’un Edebi Kişiliği

Aydın sayılan, okuyan ve okutmaya çalışan bir babanın oğludur Yakubov. Yazarın söyleşilerinde kendi ifadelerinden de anladığımız kadarıyla babası evlerinde toplanan gençlere hikâyeler, romanlar okuyan ve çok fazla kitabı olan biriymiş. Kitaplarla bu denli iç içe olan ve sosyal bir ortamda büyüyen yazar, yine babası sayesinde Özbek edebiyatına ve dünya edebiyatına ait eserlerle erken yaşta tanışmıştır. Güzel çocukluk anılarından sonra; babasının tutuklanması, köye gitmek zorunda kalmaları ve köyde istenmemeleri, savaşlar ve maddi sıkıntılar eserlerine yansımıştır. Yazarın edebi kişiliğinin oluşmasında, Özbek sanatçılarının etkisi büyüktür. Çocukluk zamanında babasının okuttukları, okul zamanında öğretmenleri aracılığıyla okuduğu kitaplar ile Özbek edebiyatçılarına ilgisi başlar (Mutlu, 2011: 23).

Özbek yazar Adil Yakubov, 1926 ile 2009 tarihleri arasında yaşamış olmasından dolayı pek çok siyasi olaya tanıklık etmiştir. Eserleri böyle bir birikim neticesinde oluşmuştur. Babası rejim tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Yazarın eserleri kendi hayatından beslenmiştir. Bu beslenmeye ek olarak, Özbek halkının çektiği çileleri ve kendi yaşamını eserlerinde gözler önüne sermiştir. Adil Yakubov, edebiyatı bir araç olarak görür. Edebiyat ve sanatın halkı bilinçlendirme de etkili olduğunu söyleyen yazar, Özbek halkına katkıları olmuştur. (Öztürkçü, 2018: 101-102)

Üniversite ve askerlik seneleri aynı zamanda yazarlığının da ilk yılları olmuştur. Üniversitede öğrencilik zamanlarında yaratıcılığının ilk meyvesi uzun hikâyesi olan Tengdaşlar (Yaşıtlar)'i yazmıştır (Kuçkartay ve Öz, 1998: 587).

2002'de Taşkent'te yazarın evinde yapılan söyleşide “*iyi bir yazar, okuyucusuna yol gösteren kişi midir*” ? diye sorulduğunda yazarın cevabı şöyle olmuştur:

“Yazar, okuyucuya bir şeyler vereyim diye yazmaz. Şu veya bu fikri telkin edeyim demez. Yazarın bir amacı olmalı. Hayatta nasıl ki iyi iyiyse ve kötü kötüyse, yazar da iyiyi iyi kötüyü kötü olarak vermeli. Okuyucuyu aldatmadan, hayatta karşılaşılabilen zorluk ve faciayı gizlemeden yazmalıdır. Çünkü insanlar okudukları şeyi bilinçaltında daima gerçek yaşamla karşılaştırırlar. Eser, hayatı doğru tasvir ediyorsa okumaya devam eder. Eserin gerçekçi olmadığını anladığında, iyiyi ve kötüyü çarpıttığını fark ettiğinde kitabı kapatacaktır” (Baydemir ve Akhmedov, 2002: 312)

Yazar, içinde yaşadığı toplumdan uzak bir edebiyatı kabul görmediğini, edebiyat hem sanat hem de toplum içindir anlayışını benimsediğini ve eserlerini bu çerçeveyi temel alarak yazdığını görürüz. Adil Yakubov'un eserlerine baktığımızda dönemin olaylarını ve kendi hayatından izlerini görürüz.

2.3. Adil Yakubov'un Eserleri

Adil Yakubov'un ilk mensur eseri olan Tengdaşlarım adlı uzun hikâyesini 1951 yılında bastırdı. 1956 yılında İkki Muhabbet adlı düzyazı eserlerini kapsayan kitabını bastırdı. Daha sonrasında ise, tiyatro eserleri yazmıştır. Chin Muhabbet ve Aytsam Tilim Kuyadı Aytnasam Dilim piyeslerini sahnelemiştir. 1960'dan sonra yazdığı, Bir Felyeton Qıssası (1961), Muqaddes (1963), Tille Üzük (1963), Qanat Cüft Boladı (1969), Matlube (1970), Billur Qandiller (1975) gibi uzun hikâyeleri ile şöhreti yayıldı. Adil Yakubov'a uluslararası asıl şöhret kazandıran Er Başige İş Tüşse(1965) ve Uluğbek Hazinesi (1974) romanlarıdır. Yakubov, Er Başige İş Tüşse romanında, kendisinin de yer aldığı savaşı, cephe gerisinde, Özbek köylerinde yaşanan sıkıntılı olaylarla dolu hayatı eserinde işlemiştir. Adil Yakubov, 1970-80'li yıllarda Özbekistan'da yaşanan hayatı, sosyal ve siyasi sıkıntıları, Özbek halkının karşılaştığı haksızlıkları, Diyanet (1973) ve Aq Quşlar Appaq Quşlar (1988) romanlarında anlatır (Kahhar, 2007: 43).

Yazara şöhretini kazandıran eseri, 1974 senesinde tamamladığı Uluğbek Hazinesi adlı tarihi romanıdır. İlim ve devlet adamı Uluğbey zamanındaki yaşam, siyasi oyunlar, ilim-kültür faaliyetleri ele alınmıştır. Köhne Dünya romanında ise İbn-i Sina ve Biruni gibi tarihi kişiliklere yer vermiştir (Açık, 2012: 65).

Prof. Dr. İristay Kuçkartev ve Prof. Dr. Aynur Öz'ün yayımladıkları Özbek Edebiyatından Seçmeler makalesindeki gibi türlerine ayırıp bakacak olursak:

“Hikâye: Üniversitede öğrenci iken Tengdaşlar (Yaşlılar) uzun öyküyü yazmıştır. Daha sonra 1956 yılında İki Muhebbet(İki Sevgi), Bir Feyleton Kıssası (Bir Hicvi Fıkra Kıssası 1961), Mukaddes (1963), Kanat Cüft Boladı (Kanat Çift Olur 1969), Billur Kandiller (1975), yazarın kendi özgeçmişini konu alan eseri İzleymen (Arıyorum). **Roman:** Er Başige İş Tüşse (Yiğit Başına İş Düşünce 1969), Uluğbek Hazinesi (1974), Köhne Dünya (Eski Dünya), Diyanet (Vicdan 1973), Ak Kuşlar Appak Kuşlar (Beyaz Kuşlar Bembeyaz Kuşlar 1988), Adalet Menzili (1996) ve bu kitabının içinde yayınlanan ve tamamen biyografik eser olan Buzkaymak (Dondurma) öyküsü bulunur. Ayrıca Uluğbek Hazinesi romanı için ‘Hemze’ devlet ödülüne layık görülmüştür. **Tiyatro:** Eytsem Tilim Küyedi Eytmesem Dilim (Söylersem Dilim Yanar Söylemezsem Gönüm), Yürek Yanmağı Kerak (Yürek Yanmalıdır 1957), Alme Güllegende (Elma Çiçek Açtığında 1960)”. (Kuçkartay ve Öz, 1998: 586-588)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CHİN MUHABBAT PİYES İNCELEMESİ

3.1. Yapı

3.1.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü; konuyu oluşturan olaylar bütünü birbirene bağlanmasıdır. Roman, hikâye, tiyatro gibi metinlerde geçen kişiler arası ilişkiler ve çatışmalardan meydana gelir.

“Tiyatro, roman hikâyesinin olay örgüsünde yaşananlar, hayattaki gerçeğin birebir aynısı değil; kurgusal bir gerçekliktir. Elbetteki yazar kendi yaşadıklarından, bizzat gördüklerinden veya duyup öğrendiklerinden geniş ölçüde faydalanacaktır” (Çetişli,2000: 61).

Tiyatro’nun roman ve hikâyesinin olay örgüsünden farkı; birinin gösterme diğerinin anlatma esasına bağlı olmasıdır. Bu nedenle edebi metin olan tiyatro eserlerinde olaylar hiçbir zaman anlatılmaz, çünkü anlatıcı yoktur. Tiyatronun amacı anlatmak değil, sahnelemektir. Yazarın yazdığı tiyatro eserinde diyaloglar vardır. Okuyucu olarak anladığımız tek olay, kişilerin karşılıklı konuşmalarıdır (Çetişli, 2000: 64-65).

Chin Muhabbat (Gerçek Sevgi) üç perde altı sahneli piyestir. Bu piyesi, olayların odak noktasında yer alan başkişiler ve diğer kişilerin birbirleri ile olan ilişkileri ve çatışmaları olay zincirini oluşturur.

Chin Muhabbat piyesi idealist, okulunu tamamlayıp işine başlayan başarılı bir kolhoz (çiftçi) olan Mukaddes ve çevresinde yaşanan olaylar üzerine kurgulanır. Piyenin olay örgüsü Mukaddes’in okulu bitirmesiyle ailesinin yanına dönüp işine başlaması, anne ve babasının yakıştırdığı aile dostunun oğlu baş muhasebeci Nimetcan ile evlendirilmek istenmesi ve çevresindeki kişilerin ilişki ve çatışmaları üzerine kurulmuştur.

Birinci perdede; Nimetcan’ın babası Kamil, Mukaddes’in babası Sabır’ı tıraş eder. Hazırlık halinde olan Kumru ise eşi Sabır’ı çağırır. Kızı Mukaddes’in misafirlerinin gelmekte olduğunu onun da hala sakal bıyık tıraşında olduğundan yakınlır. Mukaddes eğitimini tamamlayıp çiftçi olur ve ailesinin yanına gelerek işine başlar. Kamil kız evlatlar için yorum yapar:

“Ama Allah sevdiğine dünya malından olmasa da kızdan vermiş” (Yakubov, 1968: 7).

Misafirler henüz gelmeden Şerali gelir ve bir istekte bulunur. Pamukluğu bırakıp tarlada çalışmak istediğini, kibirli baş muhasebeci Nimetcan ile iş yapmak istemediğini

sorumlu kişi olan Mukaddes'e bildirir. Onca emeklerine teşekkür dahi etmeyip gözdağı verdiğini söyler. Mukaddes ise bu devirde güçlü olmanın yolunun pamuk işlemekten geçtiğini söyler. Şerali, Alimcan'ın ekibinde çalışmak istediğini çünkü onun cesur yürekli olup yeni çeşit pamuk ektiğini belirtir.

İçeriye Zülfiye girer ve Mukaddes'i sorar. Zülfiye onlarla beraber çalışan en iyi pamuk toplayanlardan biridir. Aralarında Zülfiye'nin düğün muhabbeti geçer ve Zülfiye, düğünün güzde olacağını söyler. Fakat Mukaddes düğünün Nimetcan ile değil de Rüstem ile olacağını düşünür. Mukaddes, Rüstem ile ilgili Zülfiye'ye olumlu cümleler kurar:

“Güzel yiğit: alçakgönüllü, dürüst... O seni seveceğı benziyor. Eve davet edecektim, çağırıldığını duyup gitmem dedi” (Yakubov, 1968: 10).

Üniversiteyi bitirip memlekete dönen Mukaddes, babasının ısrarı ile arkadaşları arasında bir yemek düzenler. Babası Sabır, kimlerin katılacağını ve bilhassa Nimetcan'ın listede olup olmadığını sorar. Okul arkadaşları, çalışma ekibi ve Zülfiye'yi çağırıldığını söyler. Nimetcan'ın ismini duyamayan Sabır endişeye kapılır.

Nimetcan, kendi ile yalnız kalınca sesli düşünür ve Mukaddes ile Zülfiye'yi kıyaslar.

“Açılmış bir gül gibi kız oldu ya? Kendi ise ziraatçı! Milyoner çiftliğin ziraatçısı. Şöyle kız dururken Zülfiye ile nasıl evlenmişim?” (Yakubov, 1968: 14)

Alimcan giriş yapar. Mukaddes, tarlayı gezip çok beğenir, verimli olduğunu söyler. Alimcan ise çok emek verdiğini, geçen sene bir hafta önce açan pamuğun bu sene yarım ay önceden açacağını söyler. Alimcan, pamuğı eski usulde değil, yeni usul ekip yeni çeşitleri dener. Alimcan, Mukaddes'in yuvasına dönüp işinin başına geçmesinin ekibe irade ve güç verdiğini söyler. Bu yüzden bu yeni ürün hasadının da Mukaddes'e armağan olduğunu belirtir.

Yanlarına Rehber ve Şerali de gelir. Rehber abla, Mukaddes'i çok beğenir; oğlum olsa gelinim diye alırım der. Alimcan da ben oğlun değil miyim diyerek Mukaddes'e olan hislerini şaka yoluyla belli etmek ister. Rehber, Mukaddes'i güzel gördüğünü, okuyup işinin başına gelerek takdiri hak ettiğini, ondan beklentisinin daima yüksek olduğunu söyler ve Mukaddes'i yüceltir. Artık bundan sonraki görevi işini güzelce icra etmesi ve delikanlı bir yiğit ile evlenmesi diyerek güzel temennilerde bulunur.

Aynı ortamda bulunan Rahimcan ile Alimcan, baba mirası pamuğa iyi bakmak gerektiğinden ve ekim şeklinden muhabbet eder. Rahimcan, elli beş adam ile çalışıp eski usulde pamuk eker. Alimcan ise, otuz adamla çalışıp yeni usul, yeni çeşit eker. Mukaddes

de tıpkı Alimcan gibi yeni metodun güzelliklerinden bahseder. Mukaddes Rahimcan’a: ‘Rehber abla size eski usulde ekme izni verdiği için hata etti’ diyor. Yeni metot demek az insan ile daha çok makinenin çalışması demek, daha erkenden ürün hasat etmek demek diyerek Mukaddes fikirlerini beyan eder. Rahimcan sinirlenerek siz o ürünü kaç paraya satabilirsiniz deyip çekip gider. Bunun  st ne Kumru kızı Mukaddes’e hem misafiri çağırdın hem tartışıp gönderdin diye  ıkışır.

Mukaddes  alışanlara çok öfkelenir. Rahimcan ise benim babam, dedem hepsi pamuk yetiştiricisiydi lakin bunun gibi sözler işitmedik onlardan der. Rahimcan ise Alimcan’a; senin ektiğin bu bitkilerden ancak pamuk sapı çıkar diyerek Mukaddes’in öfkesinden etkilenen insanlar birbirine laf vurmaya başlar. Mukaddes tarlayı beğenmez; sulama düzeni bozulan kozanın kendi değil ancak yaprağı büyür der. Rahimcan ve Alimcan tartışmasından bıkan Mukaddes ise siz böyle devam ederseniz biz pamuk değil ancak pamuk sapı alırız der.

Rehber oturur ve geçmiş zamanlarda zor şartlar altında bu çiftliğin nereden nereye geldiğinden söz ederek kendi hayatına da değinir.

“Gençsiniz, savaşlarda, zorluklarda dayanamazsınız otuzlu yıllardaki zorlukları görmemişsiniz, bu çiftliğin nasıl ağır şartlarda düzenlendiğini bilmiyorsunuz. Ağır bir kıştı. Basmacılar, zenginler saldırmaya başladı. Her günün gecesi köyde ölüm, dehşet. Bizim yerimiz de buradaydı. Ben o zaman gençtim, kocam komünistti. Ben küçük  ocuğumu bağrıma basıp evde kalırdım. Aklıma geldikçe titremeye başlar; soğuk, fırtınalı geceydi. Kocam çok gecikti. Bir ara kapı sert şekilde çaldı. Kocamın; Rehber, Rehber diye sesini duydum. Yüreğim hopladı, yerimden nasıl kalktığımı bilmiyorum. Vücudum  yle bir titredi ki, kapıyı açayım diyorum açamıyorum. Dışarıda ne zamandır kargaşa olduğunu seziyordum. Nihayet kapıyı açıp dışarıya çıktığımda karanlıkta kocamın cesedine takılıp düştüm (uzun bir ara). Çocuğa bakmak gerekti. Canımı dışıme takıp çiftliğe girdim. O zaman şimdiki g  , şimdiki teknik nerede desen?  apa ile yere pamuk ektik. Çiftlik düzene girince hayatımız iyileşmeye başladı. Ben de oğlumu cepheye gönderdim. Tıpkı babası gibi dev yürekliydi. Bakmaya gözüm doymazdı. G zc ydi . Çok geçmeden helak oldu (ara). Haber geldiği günün ertesine beni bölge komitesi çağırdı. Kabineye girdim, kendimi tutamayıp ağladım. O kişi ağladığımı görünce sustu sonra... Beni başkanlık vazifesine uygun gördüğünü söyledi. Ben o kişinin amacını düşündüm. Başıma gelen ağır külfeti unutmak için şu günlerde ben, büyük ve ağır işe başlamam gerekti. Ben kabul ettim. O günden beri on üç yıl geçti. On üç yıl başkanlık yapıyorum. Büyük amaç kişide büyük irade doğurur, demiş Stalin. Önünüze büyük amaç koymuşsunuz, kendiniz g  s zleşmişsiniz!”(Yakubov, 1968: 31).

Basmacı Hareketi,  zbek halkının Sovyet yönetimine karşı 1917 yılında başlattığı ve 1934 senesine kadar sürdürdükleri ayaklanmadır. “Basmacı” kelimesi, 1917-1924 senelerinde, Fergana’da başlayan Buhara, Hive, Semerkant’a kadar yayılan ve 1934’e

kadar devam etmiştir ve bu isim Ruslar tarafından koyulmuştur. Basmacı, basmak kökünden baskın ve hücum eden anlamındadır. Yerel halk bir yandan desteğini azaltır, bir yandan da bunu haydutluk olarak görürler. Bir süre sonra “Basmacı” kelimesi anlam değiştirerek, halk tarafından ‘İstiklal Savaşçısı’ kendilerinin mücadele hareketine ‘Korbaşılar Hareketi’ demişlerdir (Üşenmez, 2013: 23).

Alimcan’ın annesi Halime, Rehber ve Mukaddes ile konuşmaya gelir. Alimcan’ı evlendirmek istediğini, artık yaşlandığını ve torun sevmek istediğinden bahseder. Oğlu Alimcan da pamuğu toplayalım güzün de düğün yaparız der. Ama en önemlisi de Alimcan ile evlenecek bir gelin bulmak gerekir. Rehber ise Halime teyzeyi bir nebze rahatlatmak için onunla konuşur, gelini bulacağını düğünde şarkıyı da kendi söyleyeceğinden bahseder. O sırada postacı, akademiden Alimcan’a bir telgraf getirir. Telgrafi alan Alimcan hemen Mukaddes’in yanına gider.

Kamil ile Sabır muhabbet ederler. Kamil, tüm işlerin oğlu Nimetcan’ın elinden geçtiğini, çiftçiden daha üstün olduğunu, ambara tonla pirinç, buğday, yağ giriyorsa ve milletin cebine tonla para giriyorsa hepsi Nimetcan sayesinde olduğunu söyler ve Sabır da Kamil’i onaylar.

Kamil, ardından Mukaddes ile Nimetcan’ı evlendirme fikrini Sabır’a açar. Sabır da olumlu yaklaşır, içeriye giren Kumru’ya da söyler. Sabır, Kamil’e sade bir şekilde cevap vererek kararın Mukaddes’e ait olduğunu belirtir. Sabır ve Kumru, Nimetcan’ın baş muhasebeci olmasından ötürü kızlarının onunla evlenmesi durumunda refah içinde yaşayacağını bildiği için bir umut Mukaddes ile görüşmeye giderler.

Nimetcan elinde dosyalar ile akşam vakti Mukaddes’i görmek için çiftliğe gider. Bunu gören Rüstem Mukaddes’i görmek için raporları bahane ettiğini söyler. Nimetcan da bahane etmediğini Mukaddes’i sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini Rüstem’e açıkça söyler. Rüstem, Zülfiye ne olacak diye sorduğunda Nimetcan’ın cevabı şu olur:

“Zülfiye’ye karşı bir mecburiyetim yok. Ben Zülfiye’yi kendimden aşağı görmüyorum. Lakin düşün dostum. Karı koca arasında şöyle büyük fark olması kabul edilebilir değil” (Yakubov, 1968: 40).

İkinci perdede; Kumru ile Sabır aralarında konuşurlar, Sabır şöyle der:

“Değerli yiğit: okuymuş, akıllı, zengin, yakışıklı. Kendi ise milyoner kolhozun baş muhasebecisi” (Yakubov, 1968: 42).

Sabır'ın cebinden bir deste para düşer ve Kumru sorar. Düğüne harcaması için Kamil'in verdiğini söyler. Kumru'nun da hoşuna gider bu durum, zengin bir damat artık berber Kamil'e de bedavadan tıraş olursun der.

Mukaddes Rüstem'e Alimcan'ın yöntemi ile ekilen pamuktan çok güzel verim aldıklarını söyler. Mukaddes; bu güzel haberleri ben versem de emek sizlerin teşekkür de sizlere der.

Kızlarının Nimetcan ile görüşmesini isteyen Sabır ve Kumru, Alimcan ile şu sıralar fazla görüşmesinden yana mustarip olurlar. Kumru, görücü geldiğini ve görücünün de Nimetcandan geldiğini söyler. Mukaddes ise şaşırır, bunun mümkün olmadığını, onun ismini ağzına almaması gerektiğini söyler. Mukaddes'in bu tepkilerine şaşırın babası kızı ile görüşüp onu ikna etmek ister. Kumru'ya ya kızını bul ikna et ya da ben tartışacağım der. Eşi ve kızı arasında kalan Kumru, Mukaddes'i bulur ve konuşur:

“Biz senin mutluluğunu düşünüyoruz. Nimetcan'ın makamı yüksek, babasının da elinde hüneri var; berber olsa da parayı çok kazanıyor, evini görsen cennet misali. Yine de onunla evlensen hayatın dinç, canın rahatta olur diyoruz kızım. Düğün harcamalarını da kendi üzerine aldı” (Yakubov, 1968: 51).

Nimetcan ile Mukaddes'in evlilikle ilgili duyumları milletin arasında yayılınca Zülfiye de sinirli bir şekilde Mukaddes'ten hesap sormaya gelir:

“Kendinizi saflığa vurup ne yapıyorsunuz? Güvenmeyin dostuna saman tıkar postuna diye doğru söylemişler! Nimetcan'ı bana kötileyip kendin evlenecektin öyle mi, namert kız!” (Yakubov, 1968: 52).

Pamuk için il kuruluna gidip üç gün kaldık ve köye gelince bu söz ile karşılaştık diyen Mukaddes'e Zülfiye inanmak istemez.

Tartışmadan sonra çekip giden Zülfiye'ye Sabır ve Kumru rastlar, hemen kızı ile görüşür. Mukaddes çalışmak istediğini, henüz evlenmek istemediğini ve Nimetcan'ı sevmediğini söyler. Sabır, Nimetcan'ın görevi aşağı değil ki neden kabul etmek istemiyorsun kızım deyince Mukaddes, anne ve babasına onların aşkından örnek verir:

“Ben makam aramıyorum baba? Niye böyle diyorsun? Neden defalarca onun görevini, parasını, evin değerini başa kakıyorsun? Adamın geleceği işi ile parada mı? Neden kendi gençliğinizi hatırlamıyorsunuz? Sonra annem Kerim hocanın oğluyla evlenmeden sizinle kaçtığında yalın ayak bir gündelikçiymişsiniz. Şimdi annem bahtsız mı oldu, kötü mü oldu? Niye söylemiyorsun anne?” (Yakubov, 1968: 55).

Sabır, ona karşı gelen kızına Alimcan'dan bahseder. Okumamış, cahil, kültürsüz tüm sene boyunca pamuk düşünen bir adam, senin dengin değil. On beş sene okuttuğum

kızından teşekkür yerine isyan işitiyorum. Var git bildiğini yap gözüme görünme senin gibi bir kızım yok diyerek oradan uzaklaşır.

Üçüncü perde; Nimetcan'ın evinde başlar. Kamil eve elçi göndermekten, sürekli sordurulmasından yanadır. Eşi Melike ise önce gençler görüşsün anlaşsın sonra elçi göndeririz, böyle yaparsanız Mukaddes sinirlenebilir der.

Rüstem, Nimetcan ile konuşmaya evine gider. Rüstem, Nimetcan'a neden Mukaddes'e görücü gönderdiğini sorar. Onların Alimcan ile birbirlerini sevdiğini söyler. Senin yüzünden Mukaddes ve ailesi arasına soğukluk girdi diyerek Nimetcan'ı uyarmaya, kızdan uzak durması gerektiğini söylemeye mecbur kalır. Rüstem, Alimcan'ı savunur biçimde cümleler kurar:

“Mukaddes'in sana verdiği cevaba bakmanız yeterli. Nimetcan sen daima yüce bilgini başa kakıyorsun. Doğru, Alimcan yaşlı annesinden dolayı okuyamadı lakin o daima çalıştı, durmadan kendini yeniledi, zorluklara sabır ederek geldi. Büyük bir akademisyen Alimcan'ın işine yüksek değer vermekte. Yüce bilgilisin fakat coğrafya bilmiyorsun. Nasıl bir memlekette yaşadığını unutma. Bizim memleketimizde akşam çoban bugün fen doktoru, pamuk yetiştiren kolhozcu, akademisyen, basit bir işçi, mühendis olacağından haberin var mı? Sonra Alimcan için de benim için de yüksek mektebin kapısı kapanmamış ki. Kendi dostlarını çok aşılayıverme” (Yakubov, 1968: 62).

Nimetcan Rüstem ile konuşmayı bitirdikten sonra babasına gidip Sabır'ın ne cevap verdiğini sorar. Koluna bir deste parayı takan adam elbette ki kabul edecektir der. Rüstem'in Nimetcan ile konuşması onu şüpheye düşürür lakin babası kız evi naz evidir diyerek sabretmesini söyler. Melike içeri girer ve dünürlerine verdikleri parayı şu şekilde alaya alıp anlatır:

“Havlayan köpeği bağladın mı hatun? Dünürün gelirse korkmasın yine. Kızını vermez olur.”(Yakubov, 1968: 64).

Sabır, Kamil'i görmeye gelir. Kamil; neden kızınız razı olmuyor bir de bıyık bırakmışsınız erkeğim diye geziyorsunuz bari eşarp örtün diye Sabır'a öfkelenir. Aralarında hararetli tartışma başlar. Zülfiye'yi aldattığı için Sabır Nimetcan'a namert der. Bunun üzerine Kamil dünürüne düğün için verdiği parayı cebine nasıl indirdiğini sorduğunda Sabır da söylenerek oradan ayrılır. Size değil kızımı avludaki tavuğumu dahi vermeyeceğim der.

Melike olaylara daha objektif yaklaşır. Nimetcan'ın başına gelen bu olayların ona az bile geldiğini, gül gibi güzel ve her işten anlayan Zülfiye'yi aldattığı için cezasını çektiğini söyler. Nimetcan da bu olaylar ve sözler karşısında kayıtsız kalmayarak annesine Zülfiye

ile evleneceğini, Taşkent'e gidip araba alıp o arabayla Zülfiye'yi getirip anlı şanlı büyük bir düğün yapacağını söyler ve kızın babası Mahmut'a ailesini göndermek ister. Melike, bu olanlardan sonra babası Mahmut ve Zülfiye seni nasıl kabul etsin diye hayıflanır.

Dördüncü perdede; Sabır'ın arkadaşı Vasılıy İvanoviç'in gitme zamanı gelince onu uğurlar. İvanoviç gençlere (Rehber, Alimcan, Mukaddes, Rüstem, Rahimcan, kolhozcu kız ve yiğitler) tarım, pamuk ile ilgili akademik bilgiler verir. İvanoviç Alimcan'a akademide eğitim verir ve Alimcan'ın pamuğu on beş gün önce açar. Rehber; herkes eski yöntem pamuk ekerken Alimcan yeni yöntem ekme ve yeni çeşidi deneme cesaretinde bulundu deyip tebrik eder. Bu esnada Kumru ve Sabır da Alimcan'ı görerek onun gerçekten iyi yiğite benzediğini aralarında konuşurlar.

Rehber ve Mukaddes, Şerali'yi Nimetcan'ın yerine muhasebeye almak ister fakat gençlere inanan, sahip çıkan bu adamı başkanlıktan almak doğru olur mu diye aralarında istişare ederler. Şerali ise söylenen her şeyi yapabileceğini, günlük iki yüz kilo pamuk toplayıp üstüne de şiir okuyabileceğini söyler.

Zülfiye, Mukaddes'in yanına af dilemeye gelir ve Mukaddes kırılmadığını söyler. Zülfiye, Nimetcan bizi kandırmasaydı Rüstem ile biz mutlu olabilirdik, ben onun değerini, sevgisini bilemedim diyerek arkadaşına yakınır. Mukaddes, iyi bir arkadaştır ona destek çıkar, kendini işinde göster sen çiftlikte en iyi pamuk toplayandın diyerek ona destek olur. Yarın hasat olacağını ve Zülfiye'nin de işinin başına geçmesi gerektiğini söyler. Zülfiye'yi izleyerek ardından Nimetcan girer ve Zülfiye ile konuşup kendini affettirmek ister.

“Zülfiye? Yarım aydan beri yolunuzu gözledim, siz bakmıyorsunuz. Sonunda bu yere gelmeye mecbur oldum, bu tarafa bakın Zülfiye (Zülfiye bakmaz). Pekâlâ, beni görmek istemezseniz bakmayın bırakın ama gerçek yürekte çıkan iki ağız sözüme kulak vermeni istiyorum. Ben sizi seviyorum. Bütün kalbim ile seviyorum. Bana inanın Zülfiye. Nasıl edip bu işi ne yapacağımı da bilmiyorum. Ben yanlışım, hata ettim sevginize yetemedim. Bunu boynuma alamam. Fakat siz de düşünün: gençlikte kim yanlış yapmadı, kim hata etmedi Zülfiye. Ben de kendi hatamı düşünüp önünüze baş eğip geldim” (Yakubov, 1968: 77).

Zülfiye mağrur bir şekilde; ben sizin denginiz değilim siz üniversite okudunuz baş muhasebeci oldunuz, beni rahat bırakın der Nimetcan'a. Nimetcan ise kendini affettirmek için yalvarır. İşten çıkarılıp komünist meclisine konulup rezil oldum bari merhametinle sen beni bağışla dese de Zülfiye, Nimetcan'a dönmekte kararlıdır.

Kamil oğlunun yanına gelerek; başka kız mı yok da senin dengin olmayan kıza yalvarıyorsun kuruyup kalacak değilsin ya bir sürü kız var elhamdülillah diyerek oğlunu

rahatlatmaya çalışır lakin Nimetcan aşkını, işini, itibarını, her şeyi babasını yüzünden kaybettiğini söyler.

Alimcan Mukaddes'e Zülfiye ile konuşup onun geri gelmesine ikna edip etmediğini sorar. Çünkü hasat zamanında onun gibi hasatçı kızlar bize lazım der. Alimcan hasattan daha çok beklenti içinde olduğunu fakat yeni ürün ekmesine rağmen beklentisini karşılamadığını söyleyince Mukaddes her işin zorluğu var, hiçbir iş zorluksuz olmaz deyip onu rahatlatır. Alimcan da Mukaddes gibi arkadaşım, yoldaşım olduğu sürece hiçbir zorluktan korkmadığını belirtir. Alimcan sürekli Mukaddes'i düşündüğünü söyleyince, Mukaddes de onu düşündüğünü, zor günlerinde yanında olduğu için ona minnettar olduğunu söyler. Rüstem ile Zülfiye aralarında konuşup anlaşmazlıkları hallederler.

Kumru ile Sabır aralarında konuşur. Alimcan'ı Mukaddes'in yanında gördükçe onu tanıdıkça severler. Sabır Kumru'ya şöyle der:

“Ama kızına söyle; düğünü erkenden yapsınlar (öksürüp). Bir torun görmesek bize de zor” der (Yakubov, 1968: 82).

3.1.2. Kişiler

Metinde geçen olay örgüsünü yaşayan, aktaran aracı unsur kişilerdir. Kişiler, olayları yapan ve o olaylardan etkilenenlerdir. Başkişi, kadınlar ve erkekler olmak üzere üç şekilde kategorize edilip kişiler hakkında bilgi verilmiştir. Ardından kişiler arası ilişki ve çatışma durumları ele alınmıştır.

“Hikâye ve romanda anlatıcıya mahkûm olan kahramanlar, tiyatrodaki bütünüyle özgürdürler. Artık onlar, anlatıcının yardımına, becerisine ve iznine mahkûm değildirler. Başta konuşmaları olmak üzere, tavırları, davranışları, jest ve mimikleri ile kendilerini bizzat kendileri yaratır. Dolayısıyla roman ve hikâyedeki tasvir ve tahliller, tiyatrodaki söz konusu değildir. Çoğu tiyatro eserinde kişilerle ilgili hemen hemen hiçbir açıklama verilmez. Bazılarında ‘kişiler arası karışıklığı önlemek için’ çok kısa da olsa tanıtımlar yapılır” (Çetişli, 2000: 72).

“Alimcan (25 yaşlarında)

Mukaddes (23 yaşlarında)

Sabır (50-55 yaşlarında)”

Eserde kişilerin fiziki özelliklerine pek değinilmemiştir daha çok kişilik özellikleriyle karşımıza çıkarlar.

A. Başkişiler

Çin Muhabbet piyesinin başkişisi Mukaddes'tir.

Mukaddes; 23 yaşlarında idealist, sorumlu, başarılı, işinde gücünde ve sosyal hayatında sevilen bir kişiliğe sahiptir. Ziraat fakültesinden mezun olup, köyüne gelerek pamuk tarlasını işleten müdür ve kolhoz (çiftçi)'dur. Rehber hem başarısı hem güzelliği hakkında yorum yapar:

“Geçen yaz güzel çalıştığını gördüğüm için mi, çalıştığı için ben onu güzel gördüm ondan çok ümitliyim” (Yakubov, 1968: 19).

Yazar kişinin fiziksel özelliklerini ayrıntılı anlatmamıştır. Rehber, çok güzel büyüyüp serptiğinden bahseder:

“Öyle güzel kız olmuşsun ki oğlum olsa seni kendime gelin olarak alırdım” (Yakubov, 1968: 17).

Olay örgüsünde geniş şekilde anlatıldığı üzere Mukaddes okulunu bitirip pamuk çiftliğinin başına müdür olarak geçer. Ailesi çiftliğin baş muhasebecisi Nimetcan ile evlenmesini ister lakin Mukaddes onunla evlenmek istemez kalbi Alimcan'a daha çok ısınır. Mukaddes'in anne ve babası Alimcan'ın okumamış olmasından ve Nimetcan'a göre görevinin ve parasının düşük olmasından ötürü onu ilk başta istemese de daha sonra onu tanınması ile aralarında ilişki olmasına müsaade ederler.

B. Kadınlar

Kumru; 50 yaşlarında, Sabır'ın eşi Mukaddes'in annesidir. Kumru anaç bir karakterdir kızını sever ve iyiliğini ister. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerine değinmemiştir. Sabır kadar ısrarcı olmasa da kızının Nimetcan ile evlenmesini ister. Sabır, kızı ile aracı olarak eşini tutar. Kumru, özellikle Nimetcan konusunda eşinden sürekli direktif alır. Nimetcan'ı kutlama yemeğine çağırması, görücü geldiğinde onu ikna etme çabaları hep Sabır'ın yönlendirmeleri ile Kumru tarafından yapılmıştır. Kumru, kızının mutlu olmasını ve torun görmeyi ister fakat babası gibi Nimetcan için ısrarcı değildir. Eşi ve kızı arasında evlilikten ötürü tartışır:

“Vay başıma gelenler şimdi ne yapacağım? Söylesem kızım tartışır söylemezsem babası tartışır iki arada ben kaldım. Tövbe babası, söyleyen Nimetcandan başka kimle evlenmek istiyor (düşündü). Ya da ne desem Alimcan'ı seviyormuş diye cümleler gerçek mi? Bırak onu desem, onun Nimetcandan nesi fazla? Tövbe.. Mukaddes hay Mukaddes”(Yakubov, 1968: 8).

Melike; 48-50 yaşlarında, Kamil'in eşi Nimetcan'ın annesidir. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerine değinmemiştir. Melike'yi piyeste daha çok Nimetcan'ın evlenme konularında görmekteyiz. Eşi Kamil, Mukaddes ile Nimetcan evliliği için genelde maddi durumunu

kullanır. Dünürüne para vererek gözlerini boyar fakat Melike öyle değildir. Önce gençlerin birbirini sevip evlenmelerinden yanadır:

“Şimdiki gençler önce kendileri görüşüp sonra görücü gönderirler. Sizlerin kızı bu tarafa koyup babası ile görüşmelerinden korkarım. Zamana yakışmaz” (Yakubov,1968: 59).

Melike olaylara daha objektif yaklaşır. Oğlunun görevinden ayrılması, hem iş hem aşk hayatında mutsuz olmasında ötürü onu eleştirir:

“İyi oldu. Başından söyledim. Zülfiye gibi kızı ağlatanlar gözyaşının içinde kalsınlar dedim, razı olmadınız. Paramız çok dediniz, yüksek ilmimiz var dediniz. Gerçekten ilmi yüksekmiş o kızın. İyi oldu” (Yakubov, 1968: 68).

Rehber; 45-50 yaşlarında, çiftlikte Mukaddes ile beraber çalışır. Fiziksel özelliklerine değinilmemiştir. Gençlere yol gösteren, yardımsever bir abla karakterindedir. Alimcan’ın annesi Halime, Mukaddes’i evliliğe ikna etmesi için Rehber’den yardım ister. O da yardım edeceğini, tüm sorumluluğu üstleneceğini söyleyip Halime’yi rahatlatır:

“Yürüyün teyzeciğim, kızı kendim bulacağım, düğünün başında kendim olacağım, düğün şarkısını da kendim söyleyeceğim” (Yakubov, 1968: 34).

Çiftliğin ve tarlaların bin bir zorluk ile kurulmasını anlatan Rehber, Basmacı Harekâtından ve eşinin şehit edilmesinden bahseder.

“Gençsiniz, savaşlarda, zorluklarda dayanamazsınız otuzlu yıllardaki zorlukları görmemişsiniz, bu çiftliğin nasıl ağır şartlarda düzenlendiğini bilmiyorsunuz. Ağır bir kıştı. Basmacılar, zenginler saldırmaya başladı. Her günün gecesı köyde ölüm, dehşet...” diyerek o gün olanlardan bahseder (Yakubov, 1968: 31).

Zülfiye; 25 yaşlarında, Mukaddes ile arkadaştır. Pamuk tarlasında çalışır. Rüstem Zülfiye’yi, Zülfiye’ de Nimetcan’ı sever. Nimetcan Mukaddes’i gördükten sonra böyle bir kız dururken Zülfiye ile evlenmem nasıl olur diye kendi kendine düşünür ve Zülfiye ile evlenmek istemez. Zülfiye de gerçekleşmeyen bu evliliğin müsebbibi Mukaddes’tir diyerek ondan hesap sorar. Belli bir zaman sonra her şeyi öğrenen Zülfiye, Mukaddes’ten özür diler. Mukaddes de onu affeder:

“Şimdi benim bir ricam var: Kendini işinde göster. Bu sene sen işten çok uzaklaştın. Bu iyi mi? Sonuçta sen geçen sene kolhozda en iyi pamuk toplayıcısıydın. Şimdi tüm kolhoz gençleri tarlada. Yürü sen de bizimle ol” (Yakubov, 1968: 76).

Gerçekleri öğrenen Zülfiye’nin, kendini affettirmesi gereken bir diğer kişi de Rüstem’dir. Rüstem’i üzdüğünü, sevgisinin değerine yetemediğini, Nimetcan araya girmeseydi onunla mutlu olabileceklerini söyleyerek Mukaddes ile dertleşir. Nimetcan gelip Zülfiye’yi ikna etmeye çalışsa da Zülfiye gururludur:

“Bırakın ben sizin denginiz değilim! Siz baş muhasebecisiniz, enstitüyü bitirmişsiniz... Kendinizde çok parası olanı alın. Bana ne diyorsunuz? Beni rahat bırakın” (Yakubov, 1968: 78).

Halime; 60 yaşlarında, Alimcan’ın annesidir. Piyeste çok nadir karşımıza çıkar. Halime, Alimcan’ın evliliği hakkında Rehber ile konuşmaya gelir. Ziraatçi kız (Mukaddes) ile konuşup düğüne ikna etmek ister. Rehber, Mukaddes ile konuşup ikna edeceğini, düğünü de kendisinin yapacağını söyleyip Halime anneyi rahatlatır.

C. Erkekler

Nimetcan; 25 yaşlarında kişilik olarak Alimcan ile çok zıt karakteri vardır. Çiftliğin baş muhasebecisi oluşu ve okuyup diploma sahibi olmasından dolayı insanlara yüksek perdeden bakmaktadır. Şerali, Mukaddes’e gidip ondan bir ricada bulunur ve Nimetcan ile ilgili fikirlerini söyler.

“O baş muhasebecinizi söylüyorum, canım kardeşim. Kibirlileri çok görmüşüz ama bunun gibisiyle karşılaşmadık. Tövbe! Bütün işi boynumuza yükleyip öküz gibi çalışsak yine teşekkür etmeden gözdağı verir” (Yakubov, 1968: 8).

Zülfiye ise Nimetcan’ın çok okuduğunu ve diğer gençlere göre çok daha akıllı, bilgili olduğunu söyler.

“Siz Nimetcan ağabeyimi bilmezsiniz. Siz onun okuduğu kitapları bir görseniz, onunla sohbet etseniz... Nasıl olduğunu öyle bilirdiniz” (Yakubov, 1968: 10).

Alimcan; 25 yaşlarında çiftlikte çalışan idealist, sorumlu bir çiftçidir. Bu işin okulunu okumamıştır fakat yeni ürün deneme cesaretince bulunan Alimcan işini severek yapar ve oldukça başarılıdır. Şerali Alimcan’ın ekibinde çalışmak ister.

“Olursa, Alimcan ekibine canım kardeşim! Çoktan beri seziyorum: o cesur yeni çeşit pamuk yetiştireceğim diye çalışıyor ama ona yardım edecek adam yok!” (Yakubov, 1968: 9).

Okulunu okuyamamasından ötürü Nimetcan tarafından hor görülmüş olsa da Mukaddes ve diğer çalışanlar onun ne kadar iyi ve çalışkan bir insan olduğunu bilirler. Yeni pamuk türü deneme cesareti gösteren Alimcan’a Mukaddes nasıl gittiğini sorar:

“Yeni tür çıkmasa da beş yıllık emeğim ziyan olmadı, büyük tecrübe kazandım, geçen sene bir hafta önce açılan pamuğumuz bu yıl yarım ay önce açıldı diye ümit ediyoruz. Lakin yanımda siz olunca... sonunda benim hayalimin, yüreğimin yarısı sizde yarısı Taşkent’teydi Mukaddes!” (Yakubov, 1968: 16).

Mukaddes ile aralarında gönül bağı kurmaya başlarlar lakin Mukaddes’in anne ve babası, Alimcan’ın okulunu okuyamaması ve statüsünün düşük olmasından dolayı kızları ile görüşmesini uygun görmezler. Zaman geçtikçe Mukaddes ve ailesi Alimcan’ı tanıdıkça

onun ne kadar efendi, delikanlı, iyi bir yiğit olduğu kanaatine varırlar ve evlenmelerine müsaade ederler.

Sabır; 50-55 yaşlarında, parayı ve statüyü önemseyen biridir. Kumru'nun eşi Mukaddes'in babasıdır. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerine değinmemiştir. Kızı Mukaddes, Ziraat fakültesini bitirip geldikten sonra babası bir kutlama yemeği düzenlemesini ister ve özellikle Nimetcan'ın da katılıp katılmayacağını Kumru'ya sorar.

“Kızım kimi çağırırım derse kendi bilir fakat ben bu durumda Nimetcan'ı neden çağırmadı diye endişelendim. Niye ki o işinde kolhozumuzun baş muhasebecisi, her daim işimiz düşer” (Yakubov, 1968: 12).

Sabır, Nimetcan'ın baş muhasebeci oluşundan ve ailesinin maddi durumunun iyi olmasından ötürü onunla evlenmesini ister. Nimetcan'ın babası Kamil de dünürü olarak gördüğü Sabır'a düğün harcamaları için belli bir miktar para verir ve Sabır da bunu kabul eder. Mukaddes bunların hiçbirini istemez:

“Biz senin mutluluğunu düşünüyoruz. Nimetcan'ın makamı yüksek, babasının da elinde hüneri var; berber olsa da parayı çok kazanıyor, evini görsen cennet misali. Yine de onunla evlensen hayatın dinç, canın rahatta olur diyoruz kızım. Düğün harcamalarını da kendi üzerine aldı” (Yakubov, 1968: 51).

Kızı Mukaddes'in ne statüde ne de parada gözü yoktur. Ailesi de artık Alimcan'ı tanıdıkça kızlarına hak verir ve onların evlenmelerine müsaade ederler.

Kamil; 50-55 yaşlarında, Melike'nin eşi Nimetcan'ın babasıdır. Mesleği berberliktir. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerine değinmemiştir. Sabır'ın sözlerine göre berber olsa bile maddi durumları iyidir ve oturdukları ev de güzeldir.

“Babasının da elinde hüneri var; berber olsa da parayı çok kazanıyor, evini görsen cennet misali” (Yakubov, 1968: 51).

Rüstem; 24 yaşlarında. Mukaddes ve Zülfiye ile pamuk tarlasında beraber çalışır. Rüstem'in Zülfiye'ye karşı ilgisi vardır fakat Zülfiye o sıralar Nimetcan ile evleneceğini düşünür. Mukaddes de Zülfiye'nin düğününün Rüstem ile olacağını düşünür. Rüstem, Zülfiye'ye evlenme teklif edecekken Zülfiye'nin gitmem dediğini duyunca Rüstem vazgeçer. Mukaddes, Rüstem ile ilgili Zülfiye'ye olumlu cümleler kurar:

“Güzel yiğit: alçakgönüllü, dürüst... O seni seveceğe benziyor. Eve davet edecektim, çağırdığımı duyup gitmem dedi” (Yakubov, 1968: 10).

Rüstem, Mukaddes ve Alimcan aşkına saygı duyup destekler. Nimetcan ile konuşmak için evine gider. Mukaddes ile Alimcan'ın birbirlerini sevdiğini ve aradan çekilmesi gerektiğini söyler:

“Alimcan ile Mukaddes birbirini seviyor. Senin bunu bilmen gerek. Söz şöyle ki, Sabır ağabey seni kabul görüyormuş. Şimdi kavga edip araya büyük soğukluk girdi. Kendini bil, Mukaddes onların sadece kızları. Onun için ben onların arasına böyle soğukluk düşürmeyin diyen iltimas ile gelişine mecbur oldum” (Yakubov, 1968: 61).

Şerali; 40 yaşlarında. Yıllardır pamuk tarlasında çalışıp emek verir. Bir gün Mukaddes’in yanına gelip kibirli Nimetcan ile iş yapmak istemediğini söyler:

“O baş muhasebecinizi söylüyorum, canım kardeşim. Kibirlileri çok görmüşüz ama bunun gibisiyle karşılaşmadık. Tövbe! Bütün işi boynumuza yükleyip öküz gibi çalışsak yine teşekkür etmeden gözdağı verir” (Yakubov, 1968: 8).

Şerali piyeste yer yer karşımıza çıkar. Pamuk tarlası ile ilgili toplantılarda, tarlada işini iyi yapan bir kişi olarak görürüz. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerinden bahsetmemiştir.

Rahimcan; 26-28 yaşlarında, tarlada çalışan işçidir. Genelde pamuk konusunda Alimcan ile çatışma yaşarken görürüz. Alimcan, yeni tarz eker ama Rahimcan tam tersi eski usul eker ve yer yer ayrılığa düşerler. Rahimcan Alimcan’a şöyle der:

“Senin yeni tür pamuğundan göze daha iyi. Sen aldığın şu yeni çeşidi yetiştir, sonra konuşursun” (Yakubov, 1968: 28).

D. Kişiler ve İlişki Durumu

(Aşk)

Alimcan ↔ Mukaddes

Mukaddes okulunu bitirip memlekete, işinin başına döndüğünde Alimcan ile aynı yerde çalışır. Alimcan işinin ehlidir ve iyi yiğittir. Mukaddes ile birbirlerine karşı güzel duygular beslerler.

(Baba-Kız)

Sabır ↔ Mukaddes

(Çatışma)

Sabır, Mukaddes’in babasıdır. Kızının yüksekokul bitirip memlekete işe başlamasından çok gururludur fakat evlenmesi için ısrar eder. Özellikle makamı ve parasından ötürü Nimetcan ile evlenmesi için ısrarcı olunca Mukaddes ile çatışma yaşarlar.

(Anne-Kız)

Kumru ↔ Mukaddes

Kumru, Mukaddes'in annesidir. Sabır'a göre daha anlayışlı biridir. Sabır, Nimetcan için ısrar etse de anne Kumru, kızına daha ılımlı yaklaşır ve babası ile kızı arasında köprü olur.

(Baba-Oğul)

Nimetcan ↔ Kamil

(Çatışma)

Kamil, Nimetcan'ın babasıdır ve berberdir. Sabır'ın söylemine göre maddi durumları iyi olup evi, bahçesi cennet gibidir. Düğün meselesini Kamil ile Sabır aralarında görüşürler fakat Kamil maddi gücünü kullanarak kız tarafının gözünü boyamaya çalışır. Nimetcan ise bundan hiç rahatsız olmaz sadece işinin görülmesini yani Mukaddes ile evlenmek ister. İlk zamanlar babasının sözünden çıkmayan Nimetcan, ilerleyen zamanlarda Mukaddes onu istemeyip hem işini hem aşkını kaybedince tüm suçu babasında bulur ve çatışma yaşarlar.

(Anne-Oğul)

Nimetcan ↔ Melike

(Çatışma)

Melike, Nimetcan'ın annesidir. Kumru'da olduğu gibi Melike'yi de piyeste düğün mevzularında görürüz. Melike ile Kumru'nun olaya bakışı ve Sabır ile Kamil'in olaya bakışı aynıdır. Sabır ile Kamil daha çok zorlama ve maddiyatla işi çözmek isterken, Melike ve Kumru ise kızın isteğine bırakıp saygı duyarlar. Bu yüzden Kumru hem eşi Kamil ile hem de oğlu Nimetcan ile çatışma yaşar.

(Çatışma)

Nimetcan ↔ Alimcan

Nimetcan, Alimcan'ın okumamış olmasını küçümser. Alimcan ile Mukaddes birbirlerini sever fakat Nimetcan da Mukaddes'i ister. Rüstem, Nimetcan ile konuşmaya gider. İki genç birbirini seviyor sen aradan çekil dese de Nimetcan Zülfiye'ye geri dönene kadar Mukaddes'i ister.

(Çatışma)

Nimetcan ↔ Mukaddes

Nimetcan, Mukaddes'i sever ama bu aşk tek taraflıdır. Hem Alimcan'ı ve diğer ekip arkadaşlarını küçümsemesinden dolayı hem de bu aşk için ısrar etmesinden dolayı ikisi arasında çatışma yaşanır.

(Çatışma)

Alimcan ↔ Rahimcan

İkisi de aynı yerde, pamuk tarlasında çalışan işçidir. Alimcan yeni tarzda eker ve farklı çeşit ürünler dener, daha yenilikçi ve cesaretlidir. Rahimcan ise tam tersi eski usul ekerek Alimcan'dan daha erken ve daha fazla pamuk hasadını gerçekleştireceğini düşünür. Aralarında geçen tek çatışma budur.

(Anne-Oğul)

Alimcan ↔ Halime

Halime, Alimcan'ın annesidir. Eserde tek bir yerde karşımıza çıkar. Alimcan'ın evlenmesi için Rüstem ile görüşüp yardım ister. Mukaddes ile Alimcan'ın erkenden evlenmesini ve torun görmeyi ister.

(Çatışma)

Alimcan ↔ Sabır

Alimcan tarafından Sabır'a karşı bir çatışma yoktur fakat Sabır, kızının Nimetcan ile evlenmesini istediği için Alimcan'a sinir olur ve sürekli Nimetcan'ın makamını, parasını öne sürerek onu küçük görür.

(Karı - Koca)

Sabır ↔ Kumru

Mukaddes'in anne ve babasıdır. Sabır, daha paragöz ve makama düşkündür. Kumru ise tam tersi Kamil'in düğün için verdiği paraya laf eder, istemez. Sabır daha çok kendinin dediği olsun ister, Kumru ise kızının kararını ve mutluluğunu önemser. Kumru ile Melike karakter olarak ve Mukaddes – Nimetcan evliliğine bakış açısı olarak birbirlerine benzemektedir, Sabır ve Kamil de birbirlerine benzemektedir.

(Karı - Koca)

Melike ↔ Kamil

Melike ve Kamil Nimetcan'ın anne babasıdır. İlişkileri tıpkı Sabır ile Kumru gibidir. Kamil parası ile göz boyamaya çalışırken, Melike de eşinin bu hareketini eleştirir. Parayla ya da görücü usulü değil çocuklar görüşüp anlaşıp evlenmelidir fikrini savunur.

(Çatışma)

Zülfiye ↔ Nimetcan

Zülfiye ile Nimetcan'ın evlenme konusu konuşulur. Okulunu bitirip gelen Mukaddes, Nimetcan'ın gözüne çok güzel görünür. Gerek güzelliği gerek okumuş ve bilgili olmasından dolayı Zülfiye ile evlenmekten vazgeçer. Zülfiye önce suçu Mukaddes'te bulsa da zamanla tek suçlunun Nimetcan olduğunu anlar. Bu olaylardan ötürü Zülfiye, Mukaddes ve Nimetcan ile çatışma yaşar.

(Arkadaş)

Zülfiye ↔ Mukaddes

Zülfiye ve Mukaddes iki yakın arkadaştır. İdarede mühendis olan Mukaddes ve en iyi pamuk toplayan da Zülfiye'dir. Aralarının açılmasının sebebi Nimetcan'dır. Nimetcan, Mukaddes'i görüp Zülfiye'den vazgeçer. Zülfiye 'de bunun müsebbibi olarak Mukaddes'i

görür ve çatışma yaşarlar. Zaman geçtikçe asıl suçlunun Nimetcan olduğunu öğrenen Zülfiye, Mukaddes ‘ten özür diler, aralarındaki buzlar da erir.

(Aşk)

Zülfiye ↔ Rüstem

Rüstem, Zülfiye’yi sever. Fakat Zülfiye Nimetcan ile evleneceğini düşünür ama işler düşündüğü gibi gitmez. Zülfiye’ye aşkını ilan etmek ve hatta evlilik teklif etmek isteyen Rüstem, Mukaddes’ten yardım ister ama bunları duyan Zülfiye, Rüstem ile görüşmek istemez. Zülfiye, Nimetcan’ın onu istemediğini öğrenince Rüstem’e döner. Rüstem’in aşkının kıymetini bilemedim dese de, sonunda ikili birbirini anlar ve birbirlerine kavuşurlar.

3.1.3. Zaman

Metinde ele alınan olayların başlama ve bitiş arasındaki süre zarfı zamandır. Olay örgüsü bu zaman diliminde geçer. Tiyatroda, sadece olayların yaşandığı vaka zamanı vardır.

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde iki farklı zaman vardır. Tiyatroda bir zaman vardır o da; vaka zamanıdır. Anlatma zamanı yoktur. Oyunun sahneye konması, tiyatrodaki olay örgüsünün dar zamanda yaşanması mecburiyetini getirir. Normal şartlarda bir tiyatro oyunu 2-3 saati aşamayacağı dikkate alındığında, toplam vaka zamanı ortaya çıkar. Tabi ki vaka zamanında geri dönüşler, atlamalar yapılır ama belirtilen zaman sınırı aşılmaz (Çetişli, 2000: 76).

Mukaddes, Zülfiye’ye Nimetcan ile düğünün ne zaman olduğunu sorar o da ‘güzde’ der.

Mukaddes’in memlekete geldiği geleli üç gün olmuştur.

Alimcan: “Beş yıllık emeğim ziyan olmadı, büyük tecrübe kazandım, geçen sene bir hafta önce açılan pamuğumuz bu yıl yarım ay önce açıldı diye ümit ediyoruz” (Yakubov, 1968: 16).

Geri dönüş yöntemini kullanarak Rehber, Basmacı harekâtında yaşananları ve eşinin şehit edilmesini anlatır.

“Kahreden bir kıştı. Basmacıların saldırıları başladı. Her günün gecesi köyde ölüm, dehşet...” (Yakubov, 1968: 31).

Geri dönüş yöntemini kullanarak Mukaddes, annesinin babasına kaçma olayını onlara hatırlatarak paranın, mevkiinin önemsizliğine vurgu yapar.

“Neden defalarca onun görevini, parasını, evin değerini başa kakıyorsun? Adamın geleceği işi ile parada mı? Neden kendi gençliğinizi hatırlamıyorsunuz? Sonra annem Kerim hocanın oğluyla evlenmeden sizinle kaçtığında yalın ayak bir gündelikçiymişsiniz. Şimdi annem bahtsız mı oldu, kötü mü oldu? Niye söylemiyorsun anne?” (Yakubov, 1968: 55)

Mukaddes: *“Yarın uzun yıllar verdiğimiz emeğimizin birinci meyvesini tadıp göreceğiz” (Yakubov, 1968: 72).*

Mukaddes: *“Yarın ekiple hasat başlayacak. Şimdi tüm kolhoz gençleri tarlada. Yürü sen de bizimle ol” (Yakubov, 1968: 77).*

Nimetcan: *“Zülfîye? Yarım aydan beri yolunuzu gözledim” (Yakubov, 1968: 77).*

3.1.4. Mekân

Edebi eserlerde olaylar, belirli bir yerde geçer. Metinlerde olayın daha iyi anlaşılabilmesi için, mekân veya çevre betimlenir. Fakat tiyatro eserlerinde anlatıcının yoksunluğu sebebiyle ayrıntılı mekân tasviri yoktur.

“Tiyatroda mekân, anlatmaya bağlı eserlerden çok farklı değildir. Aralarındaki fark, sahne sanatı olması ve anlatıcının bulunmamasıdır. Anlatıcı olmadığından tiyatroda mekân tasviri yoktur. Edebi metin seviyesindeki tiyatroda mekân, rejisöre yardımcı olmak için parantez içinde yazılır. Kişilerin dış görünüşleri, hareketleri, tavırları, jest ve mimikleri de parantez içinde verilir” (Çetişli, 2000: 78).

Eser, genel olarak başkışı olan Mukaddes’in evinde, kapı ve bahçesinde geçmektedir. Bunun dışındaki sahnelerde Nimetcan’ın evi, çayhane, kolhoz tarlaları ve idarede geçer. Dış mekândan ziyade yer yer iç mekân tasvirlerini görürüz.

İlk bölümlerde daha çok Mukaddes’in evine misafir oluruz çünkü okulu bitirip eve gelmesiyle birlikte babası evinde kutlama yemeği düzenlemesini ister.

“Güzelce süslenen geniş hane. Hanenin iki tarafında da kapı. Karşıdaki büyük, açık pencereden bahçe görünüyor. Evin ortasında üst üste koyulan birkaç masa. Masaya meyve dolu sepetler koyulmuş” (Yakubov, 1968: 1).

“Pencereden Kumru halanın başı görünür” (Yakubov, 1968: 6).

“Mukaddes içeriye gidip gelir, haneye Zülfîye girer, şarkı söyleyerek masadaki bir şeyleri düzeltmeye başlar” (Yakubov, 1968: 9).

Mukaddes: *“Erken kalkıp bağları, tarlaları gezdim; köyü özlemişim! Sıcak şehirden sonra köyümüz öyle serin öyle güzel görünüyordu ki! Böyle köy unutulur mu?” (Yakubov, 1968: 15).*

“Tarla. Ön tarafta Alimcan’ın ekibinin barakası. Barakanın önünde ve sahnenin sol tarafında yüksek gölgeli çınar endam kaldırmış. Çınarların altında sandalye, masa.

Sahnenin ortasından büyük sulama kanalı geçer, sulama kanalının arkası geniş pamuk tarlası. Uzakta bahçeler” (Yakubov, 1968: 24).

Mukaddes: “Hemen idareye gidip geleceğim” (Yakubov, 1968: 48).

- *“Nimetcanların sundurması. Sundurmanın altı üzüm bağı”* (Yakubov, 1968: 58).

Nimetcan: “Ben Zülfiye ile evleneyim. Lakin öyle bir düğün yapalım ki bütün köy hayran oldun. Ben yarın Taşkent’e yola çıkacağım, araba alacağım” (Yakubov, 1968: 68).

- *“Kolhoz bahçesi. Ön tarafta köşk”* (Yakubov, 1968: 69).

3.1.5. Dil ve Üslup Özellikleri

Yazarın en mühim görevlerinden biri ana dilini sevip, onu en ince ayrıntısına kadar bilmesi, en güzel biçimde kullanmasıdır. Dilin zenginleşmesi, ilerlemesi için sanatçıya büyük iş düşer. Eserin dili, yazarın sanatsal dille kendine özgü biçimde kişisel kullanımıyla ürettiği dildir (Çetin,2009: 257).

Eserin içerisinde yer alan insan, mekân zaman, olay gibi unsurları etkileyen en önemli yapı dildir. Anlaşılır, sade bir dil kullanan yazar, uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınmıştır. Piyeste kullandığı söz varlığı ile anlaşılıyor ki saf Özbek Türkçesini kullanmıştır. Sovyet döneminde yaşıyor olmaları ve Sovyet etkisi sebebi ile Rusça kelimeler olsa da azınlıktadır.

3.2. Tema

Bir eserin merkezinde yer alan ve okuyucuya aktarılan temel duygu ve düşünce temayı oluşturur.

“Tema (izlek), anlatıcının eserde söz konusu ettiği gerçek ya da kurgusal ama özel, tekil bir olaydan genel için geçerli olduğunu iddia ettiği bir hükümdür. İzlek, eserin üzerine temellendiği konunun yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı halinde ortaya konan sentezi olup, eserin nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır. Yazarın eserinde sergilediği kurgusal dünya iletişi yoluyla gerçek dünyanın insanı olan okuyucuya sunduğu bir iletidir. Bir anlamda izlek, muhayyel tasarlanmış bir dünyadan süzülüp ya da sağılıp gerçek dünyaya, yaşanan reel hayata geçip orada bir işlev üstlenerek anlam ifade etmeye başlar” (Çetin, 2009: 121-122).

A. Aşk

Chin Muhabbat (Gerçek Aşk) piyesinde, adından da anlaşılacağı üzere ön plandaki tema aşktır. Saf, temiz ve gerçek aşkı burada Alimcan ve Mukaddes aracılığı ile görmekteyiz.

Kronolojik bir şekilde ilerlersek Nimetcan, Mukaddes okulunu bitirip henüz köye gelmeden önce Zülfiye ile sevgilidir ve evlilikleri söz konusudur. Mukaddes köye gelir ve

kolhozun ziraat mühendisliğini yapmaya başlar. Nimetcan, hem güzelliğini hem de bilgisini gördükçe Zülfiye'den vazgeçer ve Mukaddes ile evlenmek için kendi adım atar, ailesini de devreye sokar. Mukaddes, Nimetcan'ı değil Alimcan'ı sevmektedir. Alimcan, Mukaddes'in ailesi tarafından Nimetcan ile statü ve para karşılaştırması yapsa da Mukaddes ve Alimcan birbirini sever ve birbirlerinden vazgeçmezler. Mukaddes, ailesi tarafından istenmeyen ve maddi olarak Nimetcandan daha düşük maaş ve statüde çalışan Alimcan'ı ailesine karşı koruyarak ve severek bizlere gerçek sevgiyi göstermiştir.

Mukaddes ve Alimcan aşkı kadar yer verilmemiş olsa da, Rüstem ve Zülfiye arasında da güzel bir aşk vardır. Rüstem, Zülfiye'yi sevmektedir fakat Zülfiye ile Nimetcan arasında bir aşk vardır. Zülfiye, Nimetcan'ın onu bırakıp gitmesinden sonra geri geldiğinde Nimetcan'ı asla affetmez fakat Rüstem ile yeni aşka yelken açar. Böylelikle Rüstem ve Zülfiye de en az Mukaddes ve Alimcan kadar mutlu mesut olurlar.

B. Kadının Toplumdaki Yeri

“Özbek geleneksel toplum yapısında kadın, peçe takan sosyal hayat içerisinde yer almayan ve erkek egemenliği altında ezilen kısacası özgür yaşayamayan bireylerdir. Sovyet rejiminden sonra kadın peçesini çıkarıp eğitim almaya ve çalışma hayatında rol oynamaya başlar. Özellikle II. Dünya savaşı sırasında cephe gerisinde mücadele edip kolхозlarda önemli görevlerde bulunarak saygınlıklarını kazanırlar.” (Giray, 2021: 186)

Kadının toplumdaki yeri, bu piyeste ön plana çıkan temalardandır. Mukaddes başta olmak üzere diğer kadın çalışanlar ile beraber gözler önüne serilir. Bazı toplumlarda görüp şahit olduğumuz kadının ezilmesi, hor görülmesi durumu burada yoktur. Başkışı Mukaddes'ten örnek verecek olursak; bir kızın okula gidip eğitim görmesi, köye gelip mühendis olarak işinin başına geçmesi toplum tarafından normal görülen bir olaydır. Eserde 'burada kadının ne işi var veya kadının yapacağı iş değildir' gibi ibareler görmemekteyiz. Rehber'in eşi öldükten sonra başkanlık teklifini kabul edip bu görevi yapması da kadının ön planda olduğunu, toplumda var olduğunu gösterir. Ayrıca kolhoz çalışanlarına bakınca kadın erkek karma bir ekip görürüz fakat Mukaddes, Rehber, Zülfiye ve diğer kolhozcu kızlar işin demirbaşdır. Kadın ve erkekler, işlerinde birlik ve güzellikle çalışırlar. Mukaddes, kadın isterse her şeyi başarabileceğini, çalışıp kendi hayatına ve kararlarına yön vererek kadının gücünü gösterir.

C. Eğitim

Eğitim teması piyeste sıklıkla vurgulanır. Özellikle kız çocuğu olan Mukaddes'in eğitim görmesi, oradaki toplum tarafından yüce duygularla karşılanır. Mezun olup köyüne

gelen ve kolhozun mühendisi olan Mukaddes'e babası, yakın dostları ile bir kutlama yemeği düzenlemesini ister.

Her toplumda olduğu gibi bu metinde de liyakatin temel alınmadığı durumlar söz konusu olmuştur. Rüstem'in, arkadaşına söylediği sözlerden bunu anlayabiliyoruz:

“Nasıl bir memlekette yaşadığını unutma. Bizim memleketimizde akşam çoban bugün fen doktoru, pamuk yetiştiren kolhozcu, akademik işçinin mühendis olacağından haberin var mı?” (Yakubov, 1968: 62).

Yazar, cahil karakteri Kamil ve Sabır üzerinden vermektedir. Mukaddes'in babası Sabır ve Nimetcan'ın babası Kamil eski usul başlık parası ile bu ilişkiyi yapacaklarını düşünmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AYTSAM TİLİM KUYADI AYTMASAM DİLİM PİYES İNCELEMESİ

4.1. Yapı

4.1.1. Olay Örgüsü

Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim (Söylesem Dilim Yanar Söylemesem Gönlüm) dört perdeli dramadır. Bu piyesi, olayların odak noktasında yer alan başkişiler ve diğer kişilerin birbirleri ile olan ilişkileri ve çatışmaları olay zincirini oluşturur.

Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim piyesinde, başkişi Kamil, memleketine aile ziyareti amacıyla döner ve kolhozda olup bitenlere, idareye el atmak ister. Bu esnada ağabeyinin dolandırılışını, idaredeki paranın yok oluşunu görür. Ağabey kardeş arasındaki çatışmalar, çevresindeki kişiler ile ilişkiler üzerine kurgulanmış bir piyestir.

Birinci perdede; Yusuf'un eşi Huri bir yandan evi toplar bir yandan söylenir. Eve gelen misafirleri (Kamil ve eşi Dilber) istemez. Anne Mehri ise, onlar misafir değil kızım dese de ben onların hizmetçisi değilim diyerek gelmelerinden dert yanar.

“Onlar misafir olsa ben hizmetçi değilim. Gerek olursa yüzlerine söylerim” (Yakubov, 1968: 85).

Anne Mehri kahvaltı hazırlar. Kamil'in eşi gelini Dilber'e geldiğiniz yarım ay oldu bilimsel çalışmalarından başını kaldıramadı. Dilber ise annesini sakinleştirir. Bunları düşünmeyin anneciğim, bir iki seneye iktisat bilim doktoru olacak diyerek annesiyle dertleşir. Diğer gelin Huri yine ortalığı karıştırma derdindedir. Eskiden, üniversite yıllarında Müyesser Kamil'e âşık olmuş, Umarcan olmasaymış evleneceklermiş diye Dilber'e anlatır ve onu Müyesser'e karşı uyarır.

Mehri'nin kızı Yusuf ve Kamil'in kız kardeşi olan Rana içeri girer ve tarladan geldiği için yorgundur. Geldiği gibi masaya oturur ve yengesi Huri laf eder, Rana da erkenden tarlaya gitmenin, bel ağrısının, çalışmanın ne demek olduğunu ancak yapanların anlayacağını söyler. Huri herkesle olduğu gibi Rana ile de sürtüşme yaşar. Mehri de Huri'nin bu durumdan rahatsızdır fakat elinden bir şey gelmez. Mehri şöyle der:

“Allah'ın kendi verdiği huyu kendi alması zormuş, on beş yıl oldu ki ben nasihat etmedim” (Yakubov, 1968: 88).

Yusuf ile Ekrem kolhozun durumunu konuşturlar içeri Rana girer. Erkin, Rana'ya soru sormak ister fakat Rana, Erkin'in Şekerhan ile sinemaya gittiğini duyunca ona alınır ve laf sokmaya çalışır. Erkin, kendini savunmaya devam eder:

“Doğrusu geceki sinema da zehir oldu... Niye böyle yapıyorsun Rana? Ne gariptir ki bana inanmıyorsun! Şekerhan akide şekeri de olsa senin tırnağın olamaz” (Yakubov, 1968: 90).

“Tırnağın bir tarafa, bir bakışına, bir tebessümüne değişmem Rana! Bunu bilesin yine bana iftira atıyorsun? Niye beni üzüyorsun?” (Yakubov, 1968: 91).

Kamil, Kurban ve Aziz konuşur. Dolandırıcıların Yusuf ve Ekrem'i dolandırmalarından konu açılır. Kurban, zamanında ağabeyini çok övdük, başkan yaptık ama onların tuzağına düşmelerine de çok üzüldük diye düşüncelerini dile getirir. Kurban şöyle der:

“Söylesem dilim yanar, söylemesem gönlüm yanar çocuğum. O aptal düşünse biz ona sanki dedenden kalan bir bahçeyi güvenip ona verdik. Atan kılıç dese kılıç gibi yiğitti ama ağabeyin büyük bıçak çıktı çocuğum” (Yakubov, 1968: 92).

Kamil, ağabeyi Yusuf'un yüzüne bunların söylenmesini önerir. Aziz de söylediklerini fakat dürüstlük, açık sözlülük yerine ikiyüzlülüğü daha yüksek tuttuğunu söyler. Yusuf, işinin başına geçtiği bir sene olmuş ama Kurban, denetleme komisyonu oluşturmak istediğini Kamil'e teklif eder.

Kurban, kolhozda işini iyi yapmayan insanlar var denetleyip kolhozu onlardan temizlememiz gerek diyerek Kamil'den yardım ister. Kamil bu iş benim işim değil dese de kolhozu öylece bırakmaya vicdanı el vermez. Kamil:

“Dedem hayatta olduğu zaman bu bölgedeki en iyi kolхозlardan biriydi. Dedemden sonra iş aksadığı için halk kendi bölgesinde onu arar oldu. O ise başı kapalı sokağa çıkmışa benzedi. Bunun üstüne ekonomiyi de hiç bilmiyora benziyor. İş düzenleme üzerine hiç düşünmez. Tarladaki çapacıya göre yöneticilerin iş yükü fazla” (Yakubov, 1968: 95).

Kamil'in eşi Dilber, kolhozdan daha ziyade kendi işine bakmasını, birkaç ay daha dişini sıkarsa fen doktoru olacağını söyler. Kamil de işinin, araştırmalarının bir kısmının kolhoza bağlı olduğunu söyler. Mehri'nin ablası Ayşe teyze gelir. Oğlu Erkin'in savurganlığı bırakması ve kendine çekidüzen vermesi için Kâminden ricada bulunur.

Müyesser ve eşi Umarcan gelir. Müyesser kolhozda çalışan çiftçi, eşi Umarcan da veteriner hekimdir. Müyesser'in üniversite zamanında Kamil'e olan duygularını eşi Umarcan da bilmektedir bu yüzden Kamil'den pek hoşlanmaz ve Kamil'i eleştirir.

“Şu sözleri bıraksan dostum. Sana şaşıırıyorum. Sen tanınan bir âlimsin eksikliğin yok. Böyle kavgalı işlere ile baş çevirip keyfini sürsen, arkadaş köye geldiğinde dinlen. Serçelerin ötüşünü duyup balık tut yahut yemek ye yıkandıktan sonra krem sür çiçek bahçesine girip gökyüzüne ayaklarını uzatıp Dilber’in elinden soğuğu içip... “Elmayı attım, attığında, tel yatakta yattığında” diye yatsan dostum. Sendeki imkânlar bende olsa ne yapacağımı kendim bilirdim” (Yakubov, 1968: 97).

Kamil ve Müyesser kolhoz konusunda görüşürler. Daha sonra Yusuf gelir ve kardeşi Kamil ile konuşmak ister fakat ağabey Kamil’i eleştirir ve sitem eder:

“On yıl oldu konuşmayı geçtim bir kelam edip “ağabey haliniz nasıl” diye sormadın. Sizi beş yıl oldu ancak şimdi gördük! Enstitüyü bitirdin, âlim oldun, evlendin ama ne annemden ne benden bir izin aldın mı?” (Yakubov, 1968: 100).

Kamil konuya girer. Başkan olduğunu duyunca çok mutlu olduğunu belirterek işlerin nasıl gittiğini sorar. Babama nasıl minnettarsam sana da minnettarım ağabey fakat işlerin dışı parlak ama içi titremekte deyip sıkıntıları belirtir. Bu sefer Kamil, ağabeyini eleştirir ve doğru yolu gösterir.

“Söz şu ki siz kolhoz iktisadını öğrenmemişsiniz. İşin verimliliğini arttırıp emeği güzel şekillendirme hakkında hiç düşünmemişsiniz. Tarladaki çapacıdan çayhaneciler ile ambarcılar çoğalıp gitmiş. Fakat siz debdebeli işler ile avare oldunuz ağabey!” (Yakubov, 1968: 102).

İkinci perdede; Müyesser gelir ve kolhoz hakkında Kamil ile görüşüp, güz ekinlerin planını yaparlar. Birlikte toplantı yapacaklarını duyan Dilber sinirlenir, çıkar. Umarcan girer. Umarcan da Dilber gibi Müyesser ve Kamil’in baş başa toplantı yapmasına sinirlenir.

“Siz kuytu bir bahçede yabancı yiğit ile sohbet edip oturmanız benim için hakaret değil mi? Lakin çalışmak için gelen kişi yüzünü erkek adamın yüzüne bakıp âşıklar gibi sırnaşıp oturmanız da ne?” (Yakubov, 1968: 107).

Bu sözlerin üstüne Umarcan ve Müyesser tartışmaya devam eder. İftira olduğunu söyleyen ve şaşıran Müyesser, Kamil’in amacının sadece kolhozu kurtarmak olduğunu ve yolsuzluklara göz yummadığını söyleyip Kamil’i savunur.

Müyesser: *“Bırakın bu sözleri Umarcan ağabey. Kendi işini yapıp gece gündüz bu kolhozu düşünen, ağabeyi için ıstırap çeken bir adam için açıkçası böyle sözleri söylemeye nasıl diliniz vardı? Bu sözleri birileri duyup siz utanmazsanız ben utanırım” (Yakubov, 1968: 108).*

Umarcan, üniversite yıllarında Müyesser’in Kamil’i sevmesinden ötürü ondan hoşlanmaz. Zamanında kimse Kamil’e selam vermezken şimdi kolhozda ön plana çıktı diye herkes ona selam verir diyerek kıskanmaya devam eder.

“Öğrencilik zamanlarında bizimle yürüyen ay yüzlüler Kamil ağabeyinize selam bile vermezlerdi. Şimdi bu kişi âlim. Kolhozun çiçeklenmesi doğrultusunda plan çizdi. Hepsi ondan dolayı selam verdi. Teşekkürler! Planı ben de düzenlerim” (Yakubov, 1968: 109).

Kamil girer ve Müyesser’in olmadığını görünce Dilber’e sorar. Eşi kıskanıp onu götürdü, ben bir yiğitle yalnız otursam siz kıskanmaz mısınız ben korkuyorum, çocuğum için korkuyorum der Dilber.

Ayşe, Kamil ile konuşmaya gelir, ona hesap sorar. Yusuf ile Erkin’i odaya kapatıp kolhozu kendin mi kullanacaksın diye öfkesini kusar. Kamil ise birilerini denetlemek için değil kolhozun durumunu bilmek için denetleme yapılacak deyince teyzesi Ayşe birazcık da olsa yumuşar ve rahatlar. Anne Mehri de bu denetleme herkesin canını sıktığı için erkenden bitsin diye Kamil ile görüşür. Mehri, Kamil’e Rana’nın okumaya gidip geldiğinden beri Erkin’de gözünün olduğunu söyler, Kamil de müsait zamanda konuşmak ister. Kamil, Rana’nın yanına geldiğinde ağabeyi konuyu açar. Rana, önce Erkin’i tanımadığını, onun hiçbir güzel özelliğinin olmadığını söyler ve ağlayarak oradan ayrılır. Bu tavırlarından dolayı Kamil şu sözleri söyler:

“Demek seviyormuş. Dertsiz başıma dert açtı. Ümitsiz olmayalım anne, ümitsiz olmayalım.” (Yakubov, 1968: 113).

Ekrem, Kamil ile görüşmeye gelir:

“Farz edelim ki, siz başlayan denetleme neticesinde kolhozda önemsiz mesela, yirmi otuz bin som para, yine birkaç tane küçük şeyler yok olup çıksın. Bir tona yakın pirinç, bir ayağı yerde olan, bir ayağı çukurda duran beş altı tane kuzucuk, bu kadar!” (Yakubov, 1968: 113).

Kamil sinirlenir. Ne kadar yüz­süz olduklarını, onlardan korkmadığını, ağabeyini tuzağa düşürdükleri gibi beni de tuzağa düşüreceklerini söyler. Ekrem ise bir şey yapmadığını sadece farz edip soru sorduğunu söyler. Adımınızı dikkatli atın, içeriye girince yatacağınız yerler soğuk olur, ağabeyinizin romatizması var diyerek gözdağı verir.

Bunun üzerine eve gelen Dilber, eşi Kamil’i sinirli ve üzgün görünce gitmeyi teklif eder. Eşinin beden ve ruh sağlığının bozulduğunu, hiç kimsenin emeklerine teşekkür dahi etmediğini, her gün evde kavga gürültünün olduğunu söyleyerek eşi Kamil’i ikna etmeye çalışsa da Kamil bu fıkre yabancıdır:

“Bırakın Dilber. Hiç olmazsa siz zorlamayın beni. Hiç olmazsa siz düşünün: düşünce ve sözlerimiz ar namus doğrultusunda gidiyor. Şu zamanda ağabeyimin kaderi hal olurken ben nasıl bırakıp gideyim?” (Yakubov, 1968: 116).

Kurban ve Aziz, denetlemeyi tamamlayıp Kamil’in yanına gelir. Aziz belgeleri masaya bırakır. Para altmış binden fazla, altmış iki bin som ortalıkta yok. Dolandırıcılar

Yusuf'u nasıl dolandırmışsa, Yusuf da bizi oyaladı diyor Kurban. Kamil üzülür ve ağabeyi Yusuf ile konuşup olanları öğrenmek ister. Bir hışımla Huri söylenerek içeri girer:

“İlmi hikmetin güçlü olsa birilerinin işine karışmaktansa otur kitabını yaz. Eşin ise gece gündüz yakınıdır. Evim hoşuna gitmese kendi şehrine git, seni çağıran biri var mı?” (Yakubov, 1968: 119).

Yusuf'un yanına Kamil gelir ve ağabeyi onu azarlar.

“Tamam, şimdi gönlün doldu mu? Ağabeyinin hırsızlığını ortaya çıkarıp, memnun kalıp, türkü söyleyip yürüyor musun” (Yakubov, 1968: 121).

Kamil alttan alarak daha sakin bir şekilde ağabeyi ile konuşur. Amaç, işleri yoluna koyup kolhozu bu durumdan kurtarmak olduğunu söylese de Yusuf, kolhozu yönetmek kitap çıkarmaya, bilimsel inceleme yapmaya benzemez der.

Mehri gelir, Kamil annesine denetlemenin bittiğini ve ağabeyinin dolandırıcıların tuzağına yakalandığını annesine söyler.

“Neler olacak? Yaşlılık zamanımda başıma yine nasıl acı düştü, evladım?” (Yakubov, 1968: 122).

Üçüncü perdede; Huri bir yandan kıyafetleri toplar bir yandan eşine söylenir.

“Yine utanmadan erkeğim diye bıyık bırakıp dolaşıyorsunuz. Öz kardeşinize sözünüz geçmiyor, takke takmayı kim söyledi size? Ona göre kara eşarp örtün!” (Yakubov, 1968: 123)

Yusuf eşinin bu sözleri ardından sitemli konuşur.

“On beş yıl bir yastığa baş koyup, şimdi başıma zor işler geldiğinde böyle mi yapacaksınız? Eğilen başa kılıç mı kaldırıyorsun?” (Yakubov, 1968: 124)

Eve giren Kamil, Rana ve annesinin ağladığını görür. Rana'nın genç ve akıllı olmasından ötürü onu anlayabileceğini düşünse de yanılır. Bu kargaşaya bir de Ayşe teyzesi dâhil olur.

“Çocuğum, canım evladım! Anneciğini kimlere bırakıp, nerelere gidiyorsun, gözüm. Ağabeyin etrafında pervane olup uçtuğunda kanadımı kendi ciğerparem kopardı diye düşündün mü evladım? Bu günleri göreceğime gözümün akı akıp kör olsaydı keşke, Mehri, yanımdan ayrılınca kara mezara gömülsem iyiydi, canım kardeşim beyaz kefende kalsam iyiydi, Mehri gibi ak kefene...” (Yakubov, 1968: 126).

Ayşe, oğlu Erkin'in zarar göreceğini düşündüğü için bu kadar üzülür, ağıt yakar. Bu durumların müsebbibi olarak Kamil'i görür ve onu suçlar.

“Bırak, bırak elime değmeden uzak dur! Yalanlarına kanmıyorum! Kandırınca vur, öldür beni! Önce teyzeni öldürüp kara mezara göm, sonra Erkin'i kapat! Kardeşine merhamet etmezsen, teyzene de merhamet etme! Bırak, bırak! Kandırma beni. Kandırınca

öldürün beni. Bıçaklayıp kara mezara gömsünler! Dilini mi yuttun utanmadan sen de bir şeyler söyle, bu taş kalpliye” (Yakubov, 1968: 127).

Kamil kendini savunsa da nafile. Ayşe teyzesi hiçbir şekilde Kamil’i dinlemez, konuşmasına bile müsaade etmez. Kamil:

“Hayır, siz vurun beni! Vurun, tekmeleyin! Ben Erkin’i iyi olsun, dolandırıcının elinden kurtulup doğru yola girsin, diyorum. Buna yanlış diyorsanız vurun! Siz vurun beni!” (Yakubov, 1968: 127).

Mehri bir yandan ablası Ayşe’yi bir yandan Kamil’i sakinleştirir ve teyzesini anlamasını, empati kurmasını ister. Ekrem ile Erkin sarhoş bir şekilde gelir. Kamil de Rana’ya bakarak sen böyle ahmağı mı sevdin deyince kız ağlayarak gider. Erkin de kimsenin hesap soramayacağını teyzesinin evine geldiğini söyler ve içmeye devam eder. İçip içip sapıtan Erkin, Kâmilden ve teyzesinden özür dileyerek ayrılır. Dilber gelir ve buradan kaçan kurtulur diyerek eşi Kamil’e söylenir.

“Dilber, ne zamana kadar biz, “bu benim işim değil” bahanesiyle bütün eksikliklere göz yuman olduk. Ne zaman birine ateş düşse kendi yanar, gölgeye saklanırsın” (Yakubov, 1968:133).

Dilber, Kamil’in bu denli üzgün olmasına dayanamaz o da üzülür ve bu durumdan mustariptir. Anne Mehri ise Kamil’i böyle görmesine dayanamaz, yatıp dinlenmelerini ister. O sırada Müyesser girer ve Yusuf ile Huri’nin idarenin orada tartıştıklarını söyler. Mehri ve Kamil müdahale etmek ister fakat daha fazla gerginlik çıkmasın diye annesi Kamil’e geri durmasını söyler. Yusuf ve Huri eve gelir. Yusuf sinirlidir ve Kamil’i arar. Yusuf, çekişmelerin büyüğü şimdi başlıyor dese de, Kamil yine alttan almaya çalışır.

“Tamam, siz haklısınız ben haksızım. Siz değil, ben yanlışım. Şimdi oldu mu? Yine ne davanız var? Eğer bu evi boşaltıp bırak deseniz boşaltayım” (Yakubov, 1968:136).

Dilber de gelir. Mehri çocuklarının kavgasını gördükçe ağlamaya başlar. Müyesser de orada bulunduğu için Huri ona laf söyler. Olayların üstüne Umarcan gelir ve bu eve bir kez daha gelmeyeceksin demedim mi diyerek Müyesser’e çıkarır. Müyesser de her zaman olduğu gibi yine Kamil’i savununca Umarcan, Kamil’e sinirlenir.

“İşte yine bir galibiyet kazandın! Ne kadar neşelensen de değerli, herkes sana vurgun. Senin asaletinden ailesi bozulan çaresizler de senden akıllı çıktı çünkü sen kahramanlık gösterdin. Eksikliklere kaşı ateş açsan acayip planlar yapsan! O çaresizler bilmiyordu ki, plan yapmak her bir ahmanın elinden gelir. Plan yapmasını ben de biliyorum. Mertsen kollarını sıvayıp meydana çık. Plan yapmadan önce yazın susuz çöllerde sürünün arkasından yolunu şaşırp kör, kışta soğuk ahırlarda çalışmasını gör, planını sonra yaparsın” (Yakubov, 1968:137).

Kamil ve Umarcan atışmaya devam eder.

Dördüncü perdede; Kurban babanın bağından devam eder. Kurban, acele acele üzüm asmalarının altında üzüm ezerken Mehri gelir. Hoş geldin yenge diyerek onu karşılar ve Kâminden haber var mı diye sorar. Kâminden haber olmadığını ve bu durumdan çok rahatsız olduğunu söyler Mehri. Kurban:

“Şaşıyorum. Hasatın başına beni koyup gitti, nefes almama fırsat yok. Tamam, peki şimdi bunları kızlarıma vereyim, idareye gidip haber alıp geleyim... Siz çok endişeleniyorsunuz yenge” (Yakubov, 1968:139).

Tartışmadan sonra Kamil gider. Mehri, Rana’ya ağlamaması gerektiğini güçlü olup Dilber’e destek olmasını söyler. Mehri, Kamil’in geldiğini görünce doğrudan Yusuf’a ne olduğunu ve bundan sonra ne olacağını sorar.

“Sabredin anne. Size çok zor oluyor görüyorum. Lakin şimdi bu iş nasıl zor olmasın, daha sonra bundan da zor olacak anne. Yalnız ağabeyime değil, herkese zor olacak. Size bir söz yok, hepsini düşünün. Konu sadece ağabeyimin takdiri üstünde değil, söz çoğunluğun hayatı, menfaati, gelecek ve mutluluğu üstünde, siz düşünen insansınız sabredin anne” (Yakubov, 1968:141).

Dilber gelir ve Yusuf ağabeye ne olduğunu sorar. Kamil, ağabeyinin işten alındığını, kalan işlerin de soruşturmaya teslim edildiğini söyler. Annesine bunu henüz söylememiş olan Kamil, Dilber ile dertleşir.

“Düşündüm. Bir aydan beri geceyi gündüz edip düşündüm. Lakin böyle yaptıktan daha sonra ağabeyimin başına bundan da ağır musibet gelirdi. Düşünüp düşünüp bu fikre geldim. (Mola). Dilber başında bana bu sebepler ile bu işe ben kendim karıştım. Şimdi işi sona ulaştırmadan gitmek çok acayip göründü. Bugün bölge komitesi sekreteri de fikrini söyledi. Bir yıl burada kalıp bunlara yardım etmemizi iltimas olarak gördü” (Yakubov, 1968:147).

Kamil, eşi Dilber’e bu kararı almadan önce ona sormak istediğini söyler. Dilber de ben sana bu konularda ne zaman taşkınlık yaptım ki diyerek, eşinden desteğini esirgemez. Kurban gelir, Yusuf’un durumunu Mehri’ye söylememiz gerekir der. Mehri içeriye gelir konuşulana duyunca elindeki sepeti düşürür. Kurban:

“Kamil’de suç yok. Bu da söylese dese dili yanar söylemese gönlü yanar, ne yapacağımı bilmiyorum yenge” (Yakubov, 1968:149).

Mehri olayı olgunlukla karşılar. Oğlu Kamil’e senin için de zor ama ağabeyin Yusuf’a daha zor onun yanına gidip destek olayım der. Kamil şöyle der:

“Ben yine söylüyorum: İş yola koyup göndermek bana değil, sizlere bağlı. Lakin benim bir yıl kalmamın faydası değmiş olsa teşekkürü ben ederim” (Yakubov, 1968:150).

4.1.2. Kişiler

Anlatılan roman, hikâye ya da tiyatro kurgusunun en önemli unsuru kişilerdir. Kişiler, etken ya da edilgen konumdadır yani özne ya da nesnedir. Olayların canlı ve hareketli şekilde izlenilmesi için, olaylara yön veren kişiler mevcuttur. Dolayısıyla, kişilerin olmadığı metin, eser değildir (Çetin,2009: 142).

A. Başkişiler

Aytsam Tilim Kuyadı Aytnasam Dilim piyesinin başkişisi Kamil'dir.

Kamil; 32-33 yaşlarında, iktisat bilim insanıdır. Yazar, kişinin fiziksel özelliklerinden bahsetmemiştir. Üniversiteyi bitirdikten sonra yüksek ihtisasını da tamamlayıp bilimsel çalışmalar yapar. Eşi Dilber'in söylemine göre sıkı çalışırsa iki ay içinde fen doktoru olacağını dile getirir. İdealist, dürüst, yardımsever, başarılı ve sorumlu biridir.

Köye ailesinin yanına ziyarete gelir ve süreç böyle başlar. Kolhozun başında ağabeyi Yusuf durmaktadır. Kısa süreli tatil için gitmiş olsa bile yine de işlere el atmak, yardım etmek ister ve yolunda gitmeyen durumlarla karşılaşır. Olay örgüsünde de ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi süreç böyle başlar ve Kamil yolsuzluğu çözmek, kolhozu kurtarmak ister. Bu süreçte ağabeyi, yengesi, teyzesi, kuzeni ile ters düşse de doğruluk ve dürüstlük yolundan ayrılmayıp işleri yoluna koymak için kendi hayatından, eşi Dilberden ve bilimsel incelemesinden fedakârlık eder.

“Dilber, ne zamana kadar biz, “bu benim işim değil” bahanesiyle bütün eksikliklere göz yuman olduk. Ne zaman birine ateş düşse kendi yanar, gölgeye saklanırsınız” (Yakubov, 1968:133).

“Şaşıyorum. Sizden böyle bir sözün çıkmasına şaşıyorum. Ben kendi sözlerimde, kendi eserlerimde sevgi ve adalet hakkında söz yazıp hayatta onun tersini yapmak istemesem kötü mü? Aklınızda mı, bundan üç dört yıl önce enstitüde parti üyesi olan zamanlarınızda siz de hepsini köye gidip çalışmaya çağırmıştınız? Kolhozu yükseltip vatana, millete hizmet etmek için vaazlarınız aklınızda mı, unuttunuz mu? Ya da bunun hepsi yürekten çıkmayan sahte sözler mi?” (Yakubov, 1968:133).

B. Kadınlar

Dilber; 23-24 yaşlarında, Kamil'in eşidir. Anlayışlı, eşine ailesine saygılıdır. Tüm olumsuzluklara rağmen eşine ve ailesine destek olur. Huri, Kamil ve Dilber'i sevmez. Misafir olarak gitmelerinden haz etmeyerek davranışları ile bunları belli eder. Müyesser ile Kamil üniversiteden arkadaşdır. Müyesser'in o zamanlar Kamil'i sevdiğini Dilber'e söyler ve ona karşı mesafeli davranmasını ister.

“Birakın anne biliyoruz. Müyesser’in enstitüde okuduğu zamanlarda Kamilcan’a âşıkmiş, niçin evlenmeyecekmiş. Ömer acemi evlenip bırakıp şimdiye kadar üzüntüdeymiş. Dilbercan ölçülü davranın” (Yakubov, 1968: 86).

Dilber, Huri’nin bu tavırlarını tartışma çıkmaması için olgunlukla karşılamaya çalışır. Dilber için önemli olan eşi Kamil’in sözü ve davranışlarıdır. Kamil, yolsuzlukları öğrendikten sonra kolhozu eski durumuna getirmek için köyde daha fazla kalmaları gerektiğini Dilber’e söyler, Dilber de eşi Kamil’e destek olur.

“Ne zaman ben böyle şeylerde size taşkınlık ettim” (Yakubov, 1968: 147).

Dilber, yapı itibariyle sakin ve uyumludur. Huri’nin kıskırtmalarına aldırnamaktadır. Fakat onu üzen şey Kamil’in bu süreçte yıpranmasıdır. Dilber, eşi ile tüm olumsuz süreçleri yaşarken hamiledir.

“Keşke görmesem. Onu babaannemden geçsem yüreğimin dibinde onun çocuğunu saklasam, ama ıstırap çekişini görmesem. Fakat ben korkuyorum. Gönlüme tam bir bahtsızlık gibi düştü anneciğim, korkuyorum” (Yakubov, 1968: 134).

Mehri; 60 yaşlarında, Kamil’in annesidir. Mehri, iki oğlu (Kamil, Yusuf) arasında geçen tatsız olaylara şahit olur. Ayşe, Erkin, Yusuf, Huri gibi körü körüne Kamil’i suçlamaz aksine iki oğlunu da bu süreçte kaybetmek istemez ikisini de anlamaya çalışır. Mehri, ortalığı yatıştıran, huzuru sağlamaya çalışan anlayışlı bir annedir.

Huri, insanlar hakkında olumsuz yorum yaptığında Mehri sakinliğini korur. Huri, Dilber’in üstüne vardığında bile Mehri ortamı yumuşatmaya çalışır.

“Allah’ın kendi verdiği huyu kendi alması zormuş, on beş yıl oldu ki ben nasihat etmedim, bu kendi bildiği. Siz üzerinize almayın, evladım” (Yakubov, 1968: 88).

Kamil, kolhoza gidince bir şeylerin yanlış gittiğini fark eder ve araştırmaları sonucunda belli bir meblağın olmadığını görür ve ağabeyi Yusuf ile kavgaları böyle başlar. Yusuf ile beraber Erkin de işin içinde olunca Ayşe gelir ve Kamil’e beddualar eder. Bu durumlarda Mehri herkesi sakinleştirip orta yolu bulup iki oğlunu da kaybetmeden süreci tamamlamak ister.

“Sen neye öfkeleniyorsun? Sen kime öfkeleniyorsun evladım? Ben teyzen doğru yaptı demiyorum, bırak ona da kolay değil, yalnız çocuğum” (Yakubov, 1968: 128).

Huri; 36-37 yaşlarında, Yusuf’un eşidir. Piyeste adı geçtiği her yerde biriyle tartışma ve eleştiri halindedir. İlk olarak Huri, Kamil ve Dilber geldiğinde annesine onları istemediğini ve onların hizmetçisi olmadığını söyler.

“Birakın, anne şunlar geldi evimden bereket gitti. Onlar misafir olsa ben hizmetçi değilim. Gerek olursa yüzlerine söylerim” (Yakubov, 1968: 85).

Müyesser, arkadaşı Kamil'in geldiğini duyunca onu görmek için eve gelir. Bunların üniversite zamanında sevgili olduklarını Huri, Dilber'e söyler ve ona karşı dikkatli olması gerektiğini belirtir. Yusuf'un dolandırılma olayları ortaya çıkınca Huri hem Yusuf ile hem de Kamil ile kavga eder. Zor günlerde Dilber Kamil'e destek olur fakat aynı durum Yusuf ve Huri çiftinde geçerli değildir.

"Yusuf: On beş yıl bir yastığa baş koyup, şimdi başıma zor işler geldiğinde böyle mi yapacaksınız? Eğilen başa kılıç mı kaldırırırsun?"

"Huri: Bırakın kurban olduğum kocam. Konuşmayın. Onsuz yanıp biten yüreğimi daha beter yakmayın. Şu zamanda kendim bıktım. Dedğim dedik o kuzgun gitmedikçe evinizi omzunun çukurunu görür" (Yakubov, 1968: 124)

"Huri: Yine utanmadan erkeğim diye bıyık bırakıp dolaşıyorsunuz. Öz kardeşinize sözünüz geçmiyor, takke takmayı kim söyledi size? Ona göre kara eşarp örtün!" (Yakubov, 1968: 123)

Rana; 16-17 yaşlarında, Kamil'in kız kardeşidir. Rana evin küçük kızıdır. Rana'yı piyeste Erkin ile olan aşkıyla ve ağabeyleri arasındaki çatışmalarda bulunmasından ötürü görürüz. Ağabeyi Kamil, kolhoz durumunu ve Yusuf ağabeyinin durumunu anlatır fakat henüz yaşının küçük olmasından ötürü pek algılamak istemese de zamanla durumu çözer. Bu süreçte ağlar, endişelenir çünkü sevdiği Erkin de bu işin içindedir. Erkin, teyzesinin oğludur. Annesi ve ağabeyleri bu aşkı bilmektedir fakat küçük olmasından ve Erkin'in bu durumundan ötürü önce tasvip etmeseler de, olaylar yatışınca Kamil ağabeyi görüşmesine karışmaz. Rana'yı piyeste, ağabeylerinin durumuna üzülmeleriyle ve Erkin ile görüşmeleriyle tanırız.

Ayşe; 62 yaşlarında, Erkin'in annesi Mehri'nin ablasıdır. Ayşe, Kamil'in köye geldiğini duyunca hemen yanına gelir. Kamil, sevdiği ve saygı duyduğu yeğenidir ta ki dolandırıcılık olayları ortaya çıkıp Erkin'in de parmağı olduğunu öğreninceye dek. Ayşe, ilk zamanlar Kamil'i görmeye geldiğinde oğlu Erkin'in savurgan olduğunu ve Kamil'in ona çekidüzen vermesini ister. Zaman geçtikçe Kamil, kolhozdaki durumu çözüp işin içinde ağabeyi Yusuf ve kuzeni Erkin olduğunu öğrendiğinde Ayşe teyzesinin Kamil'e bakış açısı tamamen değişir.

"Bu günleri göreceğime gözüümün akı akıp kör olsaydı keşke, Mehri, yanımdan ayrılınca kara mezara gömülsem iyiydi, canım kardeşim beyaz kefende kalsam iyiydi, Mehri gibi ak kefene..." (Yakubov, 1968: 126).

Ayşe, Kamil'in ağabeyini ve kuzenini saf dışı bırakarak kolhozu eline alacağını ve bu yüzden onlara böyle bir kumpas kurduğunu düşünür.

“Teyzeciğim diyen diline teyzen kurban olsun Kamilciğim. Amacını söyle teyzene; Erkin’i hapse attırıp şalgam ekip zengin olmak mı istiyorsun Kamilciğim, amacın ne canım evladım?” (Yakubov, 1968: 126).

Kamil, teyzesine durumu anlatsa da Ayşe onu asla dinlemez, sürekli beddua eder.

Müyesser; 26 yaşlarında, kolhozda çiftçi, Umarcan’ın eşidir. Kamil ile üniversiteyi beraber okur, daha sonra Müyesser kolhozda çiftçi olarak çalışır. Kamil’in köye geldiğini duyunca hemen görmek ister. Yusuf’un eşi Huri ise, üniversite zamanında Müyesser’in Kamil’e olan sevgisini söyleyerek Dilber’i dolduruşa getirmek ister. Kamil, kolhozu kontrol ederken, Müyesser de kolhoz çalışanı olduğu için beraber toplantı yaparlar. Fakat Müyesser’in eşi Umarcan, bu durumdan rahatsız olur.

“Ama ben onunla dolaşmanızı istemiyorum! Ben öz ağabeyini kontrol edip, turnak dibinden kir arayan adamdan iyilik beklemem” (Yakubov, 1968: 108).

Müyesser, eşinin ithamlarına kulak asmayarak Kamil ile iş görüşmelerine devam eder. Hatta Yusuf ve Kamil tartışmasında bile evlerine gidip Kamil’e ve ailesine destek olsa da eşi oraya adımını atmasını istemez.

C. Erkekler

Yusuf; 42-43 yaşlarında Kamil’in ağabeyi, Huri’nin eşidir. Yusuf, kolhoza halk tarafından getirilen, sevilen, kolhozu yönetendir. Kamil, köye ziyarete geldiğinde kolhozun durumunu inceler. Kolhozda işini iyi yapmayan insanlar var denetleyip kolhozu onlardan temizlememiz gerek diyerek, Kamil’den yardım isterler. Kamil, bu benim işim değil dese de onlara sırtını dönemez. Kamil, Kurban ve Aziz denetleme kurulu oluştururlar. Neticede belli bir meblağın olmayışını fark ederler. Yusuf kardeşine düşman kesilir ve onun makamında gözü olduğunu düşünür. Yusuf Kamil’e şöyle der:

“Tamam, şimdi gönlün doldu mu? Ağabeyinin hırsızlığını ortaya çıkarıp, memnun kalıp, türkü söyleyip yürüyor musun?” (Yakubov, 1968: 121).

Kamil ile Yusuf bu konudan ötürü sürekli tartışma halindedir. Kamil, her zaman durumu anlatıp alttan almaya çalışsa da Yusuf, asla geri adım atmaz. Denetleme komisyonu raporu bildirdikten sonra Yusuf işten çıkarılır. Yusuf’un kavgası Kamil ile sürerken diğer yandan da eşi Huri ile tartışmalar devam eder. Mehri ve Rana hem Yusuf’u hem de Kamil’i anlamaya çalışıp bu süreçte ikisini de kaybetmek istemezler. Mehri Kamil’e:

“Benim sana gücendiğim yok evladım. Ben de hepsini düşünüyorum. Düşünmeyen olsam senin tarafına gider buraya gelmezdim. Bırak şimdi onun başına düşen zorluk

seninkinden daha zor oldu. Ben şimdi onun yanına gideyim evladım” (Yakubov, 1968: 149).

Erkin; 20 yaşlarında, Ayşe'nin oğludur. Erkin, piyeste Rana ile aşkı ve dolandırılma mevzularında karşımıza çıkar. Erkin ile Rana birbirlerini sever fakat Rana'nın ailesi ilk zamanlarda pek olumlu bakmasa da piyesin sonlarına doğru olumsuz bakış açıları değişir. Piyeste aşklarına dair bir ilerleme görülmemektedir çünkü Erkin'in Yusuf ile beraber dolandırıcılıktan dolayı soruşturma geçirmeleri ve işten çıkarılmaları mevzu bahistir. Erkinden ziyade annesi Ayşe bu duruma çok fazla tepki verir. Olay örgüsünde de detaylı anlatıldığı üzere Ayşe, bu durumu ortaya çıkarmasından ötürü Kamil'i suçlar ve beddualar yağdırır.

Umarcan; 30 yaşlarında, veteriner hekimdir ve Müyesser'in eşidir. Umarcan'ı piyeste gördüğümüz nokta, eşi Müyesser'in Kamil ile görüşmesinden rahatsızlık duyduğu anlardır. Müyesser'in Kamil ile her görüşmesinden sonra ortaya çıkıp eşi ile tartışır, onu uyarır.

“Ama ben onunla yürümenizi bile istemiyorum. Siz kuytu bir bahçede yabancı yiğit ile sohbet edip oturmanız benim için hakaret değil mi? Size kalsa idarede çay içip otursunuz. Lakin çalışmak için gelen kişi yüzünü erkek adamın yüzüne bakıp âşıkklar gibi sırnaşıp oturmaz” (Yakubov, 1968: 108).

Umarcan Kamil'in eşiyle samimi olmasını istemez ve onu kıskanır. Üniversite zamanında kızlar bunun yüzüne bakmazdı, şimdi âlim oldu, kolhoza plan çizdi diye herkes selam verir, planı ben de çizerim diyerek yer yer Kamil'i eleştirir.

“İşte yine bir galibiyet kazandın! Ne kadar neşelensen de değerli, herkes sana vurgun. Senin asaletinden ailesi bozulan çaresizler de senden akıllı çıktı çünkü sen kahramanlık gösterdin. Eksikliklere kaşı ateş açsan acayip planlar yapsan! O çaresizler bilmiyordu ki, plan yapmak her bir ahmanın elinden gelir. Plan yapmasını ben de biliyorum. Mertsen kollarını sıvayıp meydana çık. Plan yapmadan önce yazın susuz çöllerde sürünün arkasından yolunu şaşırp kör, kışta soğuk ahırlarda çalışmasını gör, planını sonra yaparsın” (Yakubov, 1968: 137).

Kurban Ata; 60-65 yaşlarında aile büyüğüdür. Kamil, köye geldiğinde Kurban ve Ekrem onunla görüşür. Yusuf'u halk seçti fakat insanlardan pişmanlık cümlelerini duymaya başlar. Bu yüzden denetleme yapılması gerektiğini Kâminden rica ederler.

“Başta seçim zamanında ağabeyini efendinin ineğinden de fazla öven bizdik çocuğum, şimdi herkesin önünde mahcup olduk” (Yakubov, 1968: 92).

“Söylesem dilim yanar, söylemesem gönlüm yanar çocuğum. O aptal düşünse biz ona sanki dedenden kalan bir bahçeyi güvenip ona verdik. Atan kılıç dese kılıç gibi yığitti ama ağabeyin büyük bıçak çıktı çocuğum” (Yakubov, 1968: 92).

Kurban, atalardan kalan kolhozu kurtarmak için Kâminden yardım alır ve denetleme komisyonunu oluşturup denetlemeyi gerçekleştirir. Kurban piyeste, olumsuzluklara çare arayan, tartışmaların dinmesini sağlayan ve insanlara akıl vererek huzur yaratan bir karakterdir.

Aziz; 27-28 yaşlarında, Kurban'ın oğludur. Aziz'i piyeste gördüğümüz tek yer ve konu, Kurban ile beraber kolhozu kurtarma düşüncesi ve eylemleridir. Kolhozda işini iyi yapmayan insanlar var denetleyip kolhozu onlardan temizlememiz gerek diyerek Kamil'den yardım ister. Kamil bu iş benim işim değil dese de kolhozu öylece bırakmaya vicdanı el vermez.

“Aziz: Kamil ağabey, bence işi kontrol edip başlaman gerek. İşini beline tekme atan adamlar var. Kolhozu onlardan temizlemek gerek (mola). Başka çaresi yok. Eğer siz yardım ederim diyorsanız, işe öyle başlayalım Kamil ağabey” (Yakubov, 1968: 94).

“Kamil: Dedem hayatta olduğu zaman bu bölgedeki en iyi kolhozlardan biriydi. Dedemden sonra iş aksadığı için halk kendi bölgesinde onu arar oldu. O ise başı kapalı sokağa çıkmışa benzedi. Bunun üstüne ekonomiyi de hiç bilmiyora benziyor. İş düzenleme üzerine hiç düşünmez. Tarladaki çapacıya göre yöneticilerin iş yükü fazla” (Yakubov, 1968: 95).

Ekrem; 27-28 yaşlarında. Yusuf'un yanında destekçisi gibi görünür fakat Kamil'in söylemine göre ağabeyini dolandıran budur. Ekrem birinci perde de Yusuf ile kısa konuşması geçer. Daha sonra Kamil ile görüşür, piyeste pek fazla karışımıza çıkmaz. Kamil'in denetleme mevzusu ortaya çıkınca Ekrem, Kamil ile atışır ona gözdağı verir.

“Kamil: Öyleyse beni mi korkutmak istiyorsun! Tuzağa ağabeyimi düşürdüğünüz az gibi, şimdi beni de tuzağa düşürmek istiyorsun?” (Yakubov, 1968: 115).

“Ekrem: Öyle mi? Tamam. Ama adınızı sağlam basmanızı tavsiye ederim, arkadaş fen bilim üyesi! Bize hazırlanıp koyulan huzurlu misafirhane hünerli ağabeyinize soğukluk yaptı. O kişinin romatizmaları var!” (Yakubov, 1968: 115).

D. Kişiler ve İlişki Durumu

(Karı - Koca)

Kamil **Dilber**

Kamil ile Dilber evlidir. Köye geldiklerinde Dilber hamiledir. Dilber yapı itibariyle sakın ve anlayışlıdır. Kamil de olaylar neticesinde anladığımız üzere sakın, dürüst, anlayışlıdır. Piyeste tema aşktan ziyade daha çok bir durumu ortaya çıkarmak ve çözmek olduğu için aşk teması olsa dahi geri planda kalır. Kamil'in köye geldiğinde zor günler

yaşamalarıyla Dilber'in eşine sürekli destek verdiğini görürüz. Kamil, kolhozu iyileştirmek için bir sene köyde kalma fikrini Dilber'e söylediğinde yine eşine destek olduğunu görürüz.

(Ağabey-Kardeş)

Kamil ↔ **Yusuf**

(Çatışma)

Kamil'in köye gelmesiyle, Kurban ve Aziz ondan yardım talep eder ve böylelikle kolhozu iyileştirmek adına denetleme yaparlar. Bu adımla beraber iki kardeşin arası açılmaya başlar. Kamil'in tek derdi atalardan kalan kolhozu iyileştirmek olsa da, ağabeyi Yusuf art niyetli düşünür. Denetleme sonucu Kurban ve Aziz'in fikirleri doğru çıkar. Yusuf dolandırılmış ve bizi de dolandırmış diyen Kurban, denetlemeyi sürdürür. Halk tarafından sevilen ve kolhoza başkan seçilen Yusuf, işten çıkarılır. Yusuf, Kamil'in üstüne çok gider ve onu suçlar fakat Kamil alttan almasına rağmen ağabeyi asla ona inanmaz. Bu durumdan ötürü iki kardeş arasında tüm piyes boyunca çatışma yaşanır.

(Ağabey-Kardeş)

Kamil ↔ **Rana**

(Çatışma)

Kamil, Rana'nın ikinci ağabeyidir. İki kardeş arasında iki konudan ötürü çatışma yaşanır. Rana ve Erkin ilişkisinden ötürü Kamil onu uyarır fakat sert bir üslup kullanmaz. Yusuf'un olayından sonra belli bir müddet aşk konusu kapansa da bu sefer Rana, Yusuf ağabeyinin olayında Kamil'i suçlar. Daha yaşı küçük olduğu için ilk zamanlar olayları olgunlukla karşılamasa da, zaman geçtikçe gerçekler aklına yatar ve Kamil'i suçlamaktan vazgeçer.

(Anne-Oğul)

Kamil ↔ **Mehri**

Mehri, tam bir idealize edilmiş anne karakteridir. İki evladının da bu durumdan zarar görmesini ve birbirleri ile kavgalı olmalarını istemez. Yusuf'un durumuna üzölmüş olsa

dahi, Kamil annesine her şeyi anlatır. Mehri bu durumda iki evladının da yanında destek olmaya çalışır.

(Teyze-Yeğen)

Kamil ↔ **Ayşe**

(Çatışma)

Ayşe, Mehri'nin ablası, Kamil'in teyzesidir. Olaylar peyda olmadan önce teyze yeğen arasındaki ilişkileri güzeldi ta ki kolhozun durumu için Kamil harekete geçene kadar. Ayşe'nin oğlu Erkin de kolhozda çalıştığı için soruşturmadan o da geçer. Ayşe bu durumdan ötürü çok kötü olur ve Kamil'e beddua eder. Kamil, durumu anlatsa da asla dinlemez ve Kamil'e olan bakış açısı değişir ve çatışma yaşanır.

(Kuzen)

Kamil ↔ **Erkin**

(Çatışma)

Kamil ve Erkin arasında diğerleri gibi gözle görülen büyük bir çatışma olmamıştır. Kamil Erkin'i kardeşi Rana için uyarır. Erkin ise kolhoz olaylarında Kamil'i suçlar. Kâminden Erkin'e ziyade, Erkinden yana Kamil'e çatışma vardır.

(Karı - Koca)

Yusuf ↔ **Huri**

(Çatışma)

Piyesteki en zor ve en anlaşılması güç insan Huri'dir. Herkes hakkında olumsuz yorum yapar, herkesle çatışır. Yusuf'un olayları ortaya çıkınca eşine destekte bulunmaz aksine bu durumdan ötürü hem evde hem idarede çok kavga ederler. Huri, eşini Kamil ve dış etmenlere karşı korur gibi görünse de, kendi içlerinde hep çatışma halindedirler.

(Karı - Koca)

Müyesser ↔ **Umarcan**

(Çatışma)

Müyesser, üniversite yıllarında Kamil'i sever. Bu durumu eşi bildiği için Kamil ile görüşmesini istemez. Piyeste Umarcan'ı gördüğümüz tek konu, eşini Kamil'den uzaklaştırmasıdır. Müyesser, çiftçi olduğu ve kolhozda çalıştığı için Kamil ile ortak amaca hizmet etmekten ötürü toplantı yaparlar, görüşürler. Umarcan eşini kıskanır Kamil'i eleştirir, çatışma böyle devam eder.

(Anne-Oğul)

Mehri ↔ **Yusuf**

Mehri ile oğulları arasında herhangi bir çatışma görülmez. Mehri, Yusuf'u suçlamak yerine onun olumsuz günlerinde yanında destekçisi olur.

(Abla-Kardeş)

Mehri ↔ **Ayşe**

Mehri, önceden de bahsettiğim gibi eserde idealize edilmiş tiptir. Ayşe, Kamil'i suçlayıp beddualar yağdırınca bile Mehri, asla ablasına karşı olumsuz düşünce beslemez aksine zor günler geçiren teyzesine karşı anlayışlı olmasını Kâminden diler.

(Aşk)

Rana ↔ **Erkin**

Rana ile Erkin'in aşkı piyesin girişinde görülür. Erkin, kız arkadaşları ile sinemaya gidince Rana bunu duyar ve küçük çaplı da olsa çatışma yaşanır. Kolhoz olayları ortaya çıkınca aşkları ikinci plana kalmıştır.

(Arkadaş)

Müyesser ↔ **Kamil**

Müyesser ile Kamil üniversite arkadaşlarıdır. Müyesser okul zamanlarda Kamil'den hoşlanır. Zaman geçer ve ikisi de farklı yerlerde farklı hayatlar kurar. Kamil, köye

geldiğinde kolhoz durumları için orada çalışan Müyesser ile toplantı yapar, arkadaşlıkları devam eder.

(Aile büyüğü)

Kamil ↔ **Kurban**

Kurban da tıpkı Mehri gibi idealize edilmiş tiptir. Kolhozun selameti için Kâminden yardım diler ve olayları ortaya çıkarırlar. Piyeste, kolhoz için yardım isterken karşımıza çıkar. Kimse ile çatışması yoktur aksine olgunluğu ile zor durumlarda insanların fikir danışacağı ve yardım alacağı biridir.

(Anne-Oğul)

Ayşe ↔ **Erkin**

Ayşe, korumacı bir annedir. Kolhoz olaylarından ötürü Kamil'i suçlar. Oğlu Erkin'i hapishaneye attıracağını düşünür fakat olaylara objektif yaklaşmaz.

(Çatışma)

Müyesser ↔ **Huri**

Huri, hiç kimseyi sevmediği gibi Müyesser'i de sevmez. Kamil ile toplantı amaçlı evine geldiğinde bile Dilber'e eski konuları açıp huzursuzluk çıkarır. Kolhoz denetleme olayından sonra da Müyesser'e her yerden sen çıkıyorsun der. İkisi arasında özellikle Huri'den Müyesser'e doğru çatışma vardır.

(Çatışma)

Kamil ↔ **Huri**

Kamil ve Dilber, köye geldiklerinde Huri ve Yusuf'un evinde kalır. Huri bundan rahatsızdır ve Mehri'ye dile getirir, onların hizmetçisi olmadığını söyler. Huri, eşi Yusuf'un yaşadığı olaylardan da Kamil'i sorumlu tutar. Huri herkesle olduğu gibi Kâmile de çatışma yaşar.

4.1.3. Zaman

“Vaka zamanı, olayların geçtiği zaman dilimi. Nesnel zamanın tamamını kapsamayan, sadece olayların cereyan ettiği zaman süresidir. Sadece olayların geçtiği zaman dilimlerini ifade eder” (Çetin, 2009: 129). Kurmaca dünyada yaşanan olaylar, gerçek dünyada olduğu gibi belirli bir zaman dilimi içerisinde geçer.

Birinci piyesin ilk girişinde zamanın güz olduğu anlaşılır.

“Yeni, güzel evin terası. Terasın altı çiçek bahçesi. Güz. Ön taraftaki bir ağacın yaprakları sararmaya başlamış” (Yakubov, 1968: 85)

Kurban, köye gelen Kamil’e kolhozu denetlemesi için ricada bulunur ve ağabeyinin bir yıldır kolhozda başkan olduğunu söyler.

“Tamam, biz denetleme komisyonu oluruz. Ne diyorsun? Ağabeyin geldiği şimdi bir yıl oldu, biz ona babamız gibi güvendik” (Yakubov, 1968: 93).

Geri dönüş yöntemi ile geçmişte yaşananların bahsi geçer. Ayşe, oğlu Erkin’in savurgan hareketlerine çekidüzen vermesi için Kamil’den yardım diler ve Erkin’in önceki halinden bahsederken geri dönüş yöntemini kullanır.

“Bu işe girdi, eve faydası değmedi. Geçen yıl idarede çalıştığı zamanlarda oldukça iyi faydası değmişti. Şimdi asla yararı yok” (Yakubov, 1968: 96).

Yusuf, Kamil’e sitemde bulunur.

“On yıl oldu konuşmayı geçtim bir kelam edip ‘ağabey haliniz nasıl’ diye sormadın. Sizi beş yıl oldu ancak şimdi gördük! Enstitüyü bitirdin, âlim oldun, düşündün ama ne annemden ne benden bir öğüt almadın” (Yakubov, 1968: 100).

Kamil, denetleme sonucunda annesine söyleyip söylememeyi düşünür.

“Düşündüm. Bir aydan beri geceyi gündüz edip düşündüm” (Yakubov, 1968: 147).

4.1.4. Mekân

Piyes, genel olarak başkışı Kamil’in bulunduğu yerlerde geçer. Kamil’in kaldığı ev (annesinin ve Huri ile Yusuf’un evi), kolhoz, idare, köy, bahçe, tarla, bağ ve farklı kişilerin evleri vardır.

“Yeni, güzel evin eyvanı. Eyvanın önü çiçek bahçesi. Güz. Ön taraftaki bir ağacın yaprakları sararmaya başlamış” (Yakubov, 1968: 85).

“Mehri: Yine de canı sağ olsun, ömrüne çok bereket versin. Köye geldi, çok zayıfladı” (Yakubov, 1968: 86).

“Rana: Yürüyün, nar yiyeceğiz yürüyün (bahçeye çıkıp gittiler)” (Yakubov, 1968: 86).

“Erkin: Doğrusu geceki sinema da zehir oldu... Niye böyle yapıyorsun Rana? Ne gariptir ki bana inanmıyorsun!” (Yakubov, 1968: 90).

“Kamil: Tarlaları gezdim. Ağabeyim ile konuşmak istedim, bulamadım” (Yakubov,1968: 94).

“Dilber: Bahçedeler, çağırayım mı teyzeciğim?” (Yakubov,1968: 96).

“Eve girip pijama giyip çıkan Kamil köşeden giren Yusuf ile karşılaşır” (Yakubov, 1968: 100).

“Büyük bahçenin kuytu köşesi. Yaprakları sararmaya başlayan elma ağaçlarının altında masa ve sandalyeler koyulmuş. Gürültüden uzak olan bu تنها yerde Kamil bazen kendi ilmi işleriyle meşgul olurdu” (Yakubov, 1968: 104).

“Kurban babanın bağı. Üzüm asmalarının altında masa ve sandalyeler koyulmuş” (Yakubov, 1968: 139).

“Erkin: Hayır, gerçeği bilen aptalım. Aptal olmasam bunların hilesine düpedüz düşer miydım, Ekrem’in apartmanında yakalanır mıydım?” (Yakubov, 1968: 145).

4.1.5. Dil ve Üslup Özellikleri

Dil bir amaçtan ziyade, araçtır. Eserleri hayata yakın hale getiren, olayların aktarılması, bireyin öyle veya böyle sunulması değildir. Kişi, zaman, mekân ve olayların belirli bir şekilde sunulmasıdır. Anlatmak, tek başına pek bir şey ifade etmez, mühim olan anlatılanları somutlaştırmak, olayları okuyucunun beynine yerleştirmek. Bunları gerçekleştirebilmek için mümkün olan yapı, dildir (Tekin, 2012: 157-158).

“Bir yazarın kendine özgü tutumu, deyişi, söyleyiş biçimi onun üslubunu verir. Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir. Dilin kişiye göre özel bir kullanım tarzı, bu yolla yepyeni bir dünya kurulmasıdır. Dilin belli bir düzen içinde aldığı şekildir. Her yazarın üslubu, onun dünya görüşünün, hayata bakış açısının, yaşama biçiminin dildeki yansımasıdır” (Çetin, 2009: 271-272).

Eserin içerisinde yer alan kişi, mekân zaman, olay gibi unsurları etkileyen en önemli yapı dildir. Günlük hayatta olan olaylardan ve konuşmalardan oluşmuş piyestir. Anlaşılır, sade bir dil kullanan yazar, uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınmıştır. Rusların etkisinde kaldıklarını bazı kelimelerin Rusça olmasından anlıyoruz fakat eserde bu çok baskın değildir.

4.2. Tema

A. Aşk

Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim piyesinde, aşk teması ön planda değildir. Birincil temalardan olmasa bile yazar, aşk temasına da değinmiştir. Kişilere bakacak olursak aşkın ön plana çıktığı ve diğerlerine göre aşkı en iyi yansıtan Kamil ve Dilber’dir.

Köye geldiklerinde Dilber hamiledir. Kamil, hem kendini hem de eşini kolhozu kurtarmak için geri plana atmış olsa da Dilber'e olan saygı ve sevgisi bakidir. Aşkları diğer kişilerin aşkına göre daha gerçekçi ve saygı çerçevesi içindedir. Dilber, eşinin tüm zorluklar ile tek başına mücadele ettiğini, üzüldüğünü gördükçe gitmek ister fakat olayları ve kolhozun durumunu öylece bırakıp gitmek ikisinin de karakterine terstir. Dilber, eşine her anlamda destek olur ve aralarında sevgi kadar etkili olan diğer duygu anlayış ve saygıdır.

Yusuf ve Huri karı kocadır fakat piyeste geçen, aralarında sevgiye dair ufak bir an yoktur. Huri, yapı itibariyle herkesi olumsuz yönde eleştiren, insanlara laf çarpan biridir keza eşine karşı da öyledir. Yusuf, kolhozdaki olaylardan ötürü soruşturma geçirip işten çıkarılınca Huri insanlara ateş püskürmüştür fakat bunu sevgi belirtisi olarak yapmayıp eşine destek olmamıştır. Aralarında geçen diyaloglar hep tartışma üstünedir.

Huri'nin söylemine göre Müyesser, üniversite zamanı Kamil'den hoşlanmıştır. Ama Umarcan girince hayatına onunla evlenmiştir. Umarcan ile Müyesser arasında da çok derin bir aşk görünmese bile Umarcan, Müyesser'i Kamil'den kıskanır ve tartışmaları bunun üstüne kurulmuştur.

Rana ve Erkin teyze çocuklarıdır ve Rana 16 yaşındadır. Aralarında aşk vardır fakat Erkin de Yusuf ile beraber bu olayda yandığı için aşklarında bir ilerleme olmaz. Ağabey Kamil ve anne Mehri ilk zamanlarda onaylamasalar bile, zamanla olaylar yatıştıkça aşklarına engel teşkil etmemişlerdir.

B. Kadının Toplumdaki Yeri

Aydınlanma döneminden beri Avrupa'da baş gösteren feminizm hareketi, dünyadaki tüm toplumu etkisi altına aldı. İsmail Gaspıralı'nın başlattığı Usul-i Cedit hareketi, dergi ve gazeteler aracılığıyla da Sovyet etkisi altında yaşayan tüm topluluklara ulaşmıştır. Böylelikle toplumda kadına olan bakış açısında değişiklikler olmaya başlamıştır. Ailenin en önemli unsuru olan kadın, sosyal ve kültürel gelişmelere bağlı olarak toplumdaki yeri değişir (Giray, 2018: 141).

Aytsam Tilim Kuyadı Aytnasam Dilim piyesinde kadın, ön plandadır. Piyesin başkışısı erkek olsa da kadınlar geri planda değildir. Mehri, idealize edilmiş anne tipidir. Yazar, çocukları arasında ayrım gözetmeyen, hatalarını kabullenen ve destek olan ideal bir anne karakteri çizmiştir. Eşi olmadan onları güzelce büyütmüş güçlü bir kadındır. Dilber, fedakâr bir eştir. Yazarın Dilber ve Mehri'ye yüklemiş olduğu misyon fedakarlık ve iyi

niyettir. Dilber, yapılan haksızlık, yaşanan olumsuzluk ve zor günlere rağmen dimdik ayakta durup eşine destek olmuştur. Huri ise Dilber ve Mehri'nin tam zıttı bir karaktere sahiptir. Eşine destek olmak yerine hep köstek olmuştur. Müyesser ise Kâmil ile beraber üniversite okumuş, kolhozun çiftçiliğini yapmaktadır. Umarcan eşi Müyesser'i Kamil'den kıskanıp iş görüşmesi veya herhangi bir görüşme yapmasını istemese de Müyesser, dik durarak arkadaşı Kâmil ile görüşür, iş toplantıları da yapar. Dilber ve Müyesser okumuş ve güçlü kadınların temsilidir. Ayşe ise oğlu Erkin için hakkını arayan özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu piyese baktığımız zaman kadın, toplumda ezilmiş dışlanmış değil, aksine olumsuzluklara sesini çıkaran, okuyan gelişen ve geliştiren yönleriyle karşımıza çıkmaktadır. Yazar, piyesteki kadınlardan hareketle, kadının kendi ayakları üstünde durduğunda toplumda var olabileceğini gözler önüne sermiştir.

C. Eğitim

Piyeste eğitime, hem eğitilmeleri hem de cahilleri örnekleyerek vurgu yapılmıştır. Eğitim almış insanın yanlış yapma olasılığı daha azdır düşüncesi de yer alır. Yazar, birkaç tane cahil karakter yaratarak eğitimin ne kadar önemli bir unsur olduğunu vurgulamak istemiştir.

Kamil, üniversite okuduktan sonra eğitime devam eder. Sıkı çalışıp birkaç ay içinde doktor unvanını alacaktır. Eserde Kamil, cehaletin karşısında duran, okumuş, bilgili, mantıklı insanı canlandırır. Ağabeyi Yusuf ve onun ekibindekiler ise okumamıştır ve kolhozun durumunun kötüye götürenlerdir. Yazar, okumamış ama halk tarafından sevilen ve halk tarafından kolhoza başkan olarak getirilen Yusuf'a güvenir fakat dolandırılmasından ötürü kolhozun durumu kötüye gitmiştir. Bu durumu okumuş, eğitilmiş olan Kamil kurtarır. Yazar burada eğitimin önemine vurgu yapmak istemiştir.

Genel itibarıyla bakınca yazar, Kamil'i kolhozu ve ailesini kurtaran idealize edilmiş bir tip olarak çizer. Köye uzun süre gelmemiştir fakat ailesi, köy ve kolhozdan kopmamıştır. Aksine kolhozun durumuna kayıtsız kalmayarak elinden geleni yapar. İşin içinde ağabeyinin parmağı olsa dahi dürüst olur ve kişiye değil olaya odaklanır. Sıkı çalışıp birkaç ay içinde doktorluk unvanına erişecektir fakat kolhozu ve ailesini böyle ortada bırakmak istemez. Hem kendi geleceğinden hem de eşi Dilber'den fedakârlık eder ve fedakârlık diler. Kolhozdaki olumsuzlukları aydınlığa kavuşturduktan sonra bir sene daha köyde kalıp işleri toparlamak ister.

Süreç böyle ilerlerken Kamil, ağabeyinin üstüne gitmez aksine alttan almaya onu anlamaya çalışır. Bir yandan kardeşi Rana, annesi Mehri, ağabeyi Yusuf ve eşi Dilber'i kısacası ailesine destek verip ayakta tutan da odur. Aytsam tilim kuyadı aytmısam dilim (söylesem dilim yanar söylemesem gönlüm) piyesi, tam anlamıyla ismiyle müsemmadır. Kamil'in durumunu özetler. Kolhozu girdiği bataklıktan kurtarıırken dürüst olup hatalı olan ağabeyi Yusuf ise bu işten zararlı çıkar. Kamil, bu durumu söyledi dili yandı söylemeseydi karakterine yanlış olduğu için gönlü yanardı. Yazarın, Kamil üstünden vermek istediği mesaj; insanın dürüstlük yolunda verdiği çaba ile her şeyin üstesinden gelebileceği ve doğrulukla her şeyin yoluna girebileceğidir.

SONUÇ

Adil Yakubov, Özbekistan'ın Sovyet döneminde yetiştirdiği en önemli yazarlardan biridir. Dönem ve edebi eser arasındaki bağı; yeteneği ve gözlemci kişiliği ile eserlerine yansıtan Yakubov, roman, hikâye, uzun hikâye, tiyatro gibi türlerde eserler vererek Çağdaş Özbek edebiyatı içinde kendinden söz ettirir.

Çalışmada; Özbek edebiyatı ve oluşum dönemleri, Özbek tiyatrosu, yazar Adil Yakubov'un hayatı- edebi kişiliği- eserleri, Yakubov'un *Chin Muhabbat* ile *Aytsam Tilim Kuyadı* *Aytmasam Dilim* piyeslerinin incelenmesi yer almaktadır. Bu çalışmalar ile ilgili bulgular maddeler halinde aşağıda verilmiştir.

1. Edebiyat ve sanat, içerisinde bulunduğu toplumun koşullarından, ideallerinden etkilenir. Bu etkilenmeden ötürü yazar bazen istemese bile eserlerine yansır.

2. Sovyet dönemi edebiyatı ve tiyatrosunda durum böyle değildi. Eşitlik ve özgürlük vaadiyle gelen sosyalist yönetimi, baskı yaparak sosyalist ideolojisini hem yaşamalarını hem de eserlerinde yaşatmalarını ister.

3. Toplumı eğitmek ve halkı bilgilendirmek için edebi eserlerin özellikle tiyatronun gücü fazladır. Hem görsel hem de işitsel duylara hitap eden tiyatro, halkı eğitmek amacından çıkıp Sovyet ideolojisine ve onların çıkarlarına hizmet eden bir tür olmuştur.

4. Adil Yakubov tarafından “*Chin Muhabbat*”, “*Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim*” eserleri Sovyet döneminde yazılmıştır.

5. *Chin Muhabbat (Gerçek Sevgi)* piyesinde başkışı Mukaddes'tir. Mukaddes üniversiteyi bitirip köyüne Ziraat Mühendisi olarak gelir ve kolhozda çalışır. Mukaddes'in okulunu bitirip mesleğini icra etmesi, kolhozda söz sahibi olması, ailesinin başka biriyle evlendirme düşüncesinde boyun eğmeyip sevdiği erkeğin arkasında durması ve ailesinin en sonunda saygı duyması gibi olayların oluşu, yazarın kadına değer verdiğini gösterir. Edebi eserlerin özellikle tiyatronun halkı eğitme amacı göz önünde bulundurulursa, yazarın kadını yücelttiğini görmek adeta topluma da ders verme amacı taşır.

6. Piyesin kişiler arası ilişkilerinde çatışma unsurları da görülür. Başkışı Mukaddes'in ailesi ile evlilik konusunda ters düşmeleri, onu isteyen Nimetcan'ı

istememesi, kolhozda işlerin iyi yürümesi için çaba sarf etmesi gibi konularda çatışmalar yaşanmıştır.

7. *Aytsam Tilim Kuyadı Aytmasam Dilim (Söylesem Dilim Yanar Söylemezsem Gönlüm)* piyesinde, başkişi Kamil'dir. Kamil, bilim insanı olma yolunda çalışmalar yapar ve doktor unvanını almasına az kalmışken ailesinin yanına köye ziyarete gider. Kolhozun başında ağabeyi Yusuf vardır. Aile büyüğü Kurban, Kamil'den kolhozu denetlemesini ister ve kolhozda yüklü miktarda para açığı çıkar. İki arada bir derede kalan Kamil, gerekeni yapar ve soruşturma başlatılır. Söylesem dilim yanar söylemezsem gönlüm diyerek dürüstçe hareket etmiştir.

8. Kişiler arasında çatışma görülür. Özellikle bu yolsuzluğu ortaya çıkaran Kamil'e herkes düşman kesilir.

9. İki eserde de mekân sınırlıdır. Eserde dış mekânda olarak kolhoz, kolhoz idaresi, bahçe, tarla gibi yerler geçerken daha çok iç mekânlarda zaman geçer. Zaman konusu, diğer edebi eserler gibi değildir. Tiyatroda anlatma zamanı yoktur, vaka zamanı vardır. Kişiler, geri dönüş yöntemleri ile geçmişte yaşadıkları olayları anlatırlar. İki eserin dil ve üslup özellikleri de aynıdır. Sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- Açık, F. (2007). *Özbek Edebiyatı*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Açık, F. (2012). *Özbek Hikayeciliği ve Özbek Edebiyatından Seçme Hikayeler*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Baydemir, H. Akhmedov, K. (2002). “Özbek Yazar Odil YAQUBOV ile Söyleşi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, ss. 311-317.
- Çetin, N. (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2000). *Metin Tahlillerine Giriş 2 Roman- Hikâye- Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demir, E.E. (2020). *Nomus va Muhabbat (Namus ve Aşk) ve Tohir va Zuhra (Tahir ve Zühre) Adlı Tiyatro Eserleri Esasında Özbek Tiyatrosuna Genel Bir Bakış*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Giray, E. (2021). *Abdulla Kahhar’ın Hikâyeciliği*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Giray, E. (2018). *Özbek Yazar Pirimkul Kadirov’un Romancılığı*. Ankara: Gece Akademi.
- Kasimov, B. (2009). *Milli Uyanış*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- Kasimov, B. Kerimov, N. (2007). “Özbek Edebiyatı”. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C. IX, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, ss.481.
- Koçak, Y. (2019). *Çağdaş Özbek Romanında Tarih-Gerçeklik İlişkisi: Ötgen Künler (Abdullah Kadiri), Nevai (Musa Taşmuhammedoğlu Aybek), Köhne Dünya (Adil Yakubov)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kuçkartay, İ, Öz, A. (1998). “Özbek Edebiyatından Seçmeler II”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.6, Ankara: TDK Yayınları, Güz, ss. 586-588.60.
- Mahmudov N, Kefeli E. (1996). “Adil Yakuboğlu, “Buzkaymak(Dondurma)”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar S. 1, s.157-172.

Merhan, A, (2007). “Yazılı Özbek Edebiyatı”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (2).

Mutlu, K. (2011). *Adil Yakubov’un Romanlarında Sosyal ve Kültürel Meseleler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Öz, A. (2002). “Özbek Edebiyatında Tiyatro Türü Üzerine”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss.1125.

Öztürkçü, H. (2018). “Odil Yoqubov’un Adalet Menzili Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısal Bir İnceleme”. *Туркология*, 4, 101-102.

Kahhar, Tahir (Haz.) (2007). “Adil Yakubov”. *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Nesir-Nazım. C.16: Özbek Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 43.

Tekin, M. (2012). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Üşenmez, E. (2013). *Yeni Özbek Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yakuboğlu, Adil, (1996) “Buzkaymak(Dondurma)” (Çev. Nizamiddin Mahmudov, Emel Kefeli), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Bahar 1,S. 1, s.157-172

Yakubov, O. (1968), *Piyasalar*, Toshkent: UzSSR Davlat Badiy Adabiyot Nashriyoti.

Yılmaz Vurgun, S. (2014). “Türkistan’da Ceditçilik Hareketinin Etkisinde Tiyatro”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), ss.228.

Yuldashev, M, (2013), *Çağdaş Türk Edebiyatları-II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İnternet Kaynağı:

Giray, E.(2018). (<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adil-yakuboglu>).

EKLER

Ek-1. Chin Muhabbat Piyesinin Aktarması

CHIN MUHABBAT

3 PERDE, 6 GÖRÜNÜŞLÜ PİYES

KATILANLAR

Alimcan (25 yaşlarında)

Mukaddes (23 yaşlarında)

Sabir (50-55 yaşlarında)

Kumru (50 yaşlarında)

Kamil (50-55 yaşlarında)

Nimetcan (25 yaşlarında)

Melike (48-50 yaşlarında)

Rehber (45-50 yaşlarında)

Rüstem (24 yaşlarında)

Zülfiye (25 yaşlarında)

Şerali (40 yaşlarında)

Rahimcan (26-28 yaşlarında)

Halime (60 yaşlarında)

[5]

BİRİNCİ PERDE

Güzelce süslenen geniş hane. Hanenin iki tarafında da kapı. Karşıdaki büyük, açık pencereden bahçe görünüyor. Evin ortasında üst üste koyulan birkaç masa. Masaya meyve

dolu sepetler koyulmuş. Perde açıldığında Usta Kamil Sabir ağabeyin sakalını alıp, yüzüne parfüm serpmekte.

Sabir ağabey: Pu, puf, puf... Vay, vay, vay. Cennetin kokusu geldi, çoluk çocuğunuzun rahatını görün, usta.

Kamil: Ama siz de on sekiz yaşındaki yiğit gibi oldunuz, değil mi efendim?

Sabir ağabey: Ustası Avrupalı, ustası! Hani işlerinde... (döşeği serer).

Kamil: Rahat, samimi, rahat. Bugün misafirleri bekleyin, çay olursa içeriz.

Sabir ağabey: Çay hazır, usta, hizmetinizde, endişelenmeyin.

Kamil: Tamam, tamam bir bardak çay içelim ama döşeğe yatıp kalmayın, bizler medeni insanlarız... Nimetcanımız yüksekokulu bitirdiğinden beri bir hayli medenileştik! (masaları gösterip). Siz ayrıca medeni olup kalmışsınız.

[6]

Sabir ağabey: Doğru usta, kızınız ziraatçi olduğundan beri siz de medeni olmasanız olmazmış.

Kamil: Evet, hazır herkes de medeni. Ama sizinle bizim başka türlü olmamız gerek, niye, çocuklarımız elhamdülillah ilmi başarılarının sonuna ulaştı.

Pencereden Kumru halanın başı görünür.

Kumru: Hey babası, bir dakika buraya bakıp gidin.

Sabir ağabey: Acele etme, annesi.

Kumru: Tövbe ettim! Şuraya sakalınızı tıkamasaydınız olmaz mıydı?

Sabir ağabey: Sözüne bak. Kızımız misafir çağırınca biz de kendimizi tamir ettik.

Kumru: Misafirler yemek yemeden sizin tamir edilmiş sakalınıza mı bakıp oturacaklar!. Hala büyük kazan yok, ya büyük semaver! Kızınız tarlada olsun siz sakal bıyığınızı kesmekle uğraşıyorsunuz. Ben sadece kendim öleyim mi? (Gitti).

Kamil: E,e... Söylemiyor musunuz, evde boş duran büyük semaverı alıp gelmeyeyim mi, canım?

Sabir ağabey: Sorun yok. Boş olsa hemen gidip getiririz. Hadi, hizmet edin, bardağı uzatın.

Kamil: Yok, yok, yok teşekkürler.

Mukaddes girer.

Mukaddes: Selam.

[7]

Kamil: Ve aleyküm selam, çok yaşa kızım. Evet, evet, okulu tamamlayıp ziraatçi oldunuz mu? Güzel, kızım!

Sabir ağabey: Annen tek başına çok koşturdu, kızım!

Mukaddes: Şimdi yardım ediyorum, baba. (sol taraftaki kapıya girer).

Sabir ağabey: İçmediler, usta.

Kamil: Teşekkürler, şimdi semavere birini gönderdiler mi, dostum?

Sabir ağabey: Kendim gidip geleyim, hizmetlerinde... (Çaydanlığı alıp çıkar).

Kamil: Ama Allah sevdiğine dünya malından olmasa da kızıdan vermiş. Vay, vay, vay! Tıpkı bizi gelin yapacak kız oldu!. (Çıkar.)

Dış ses: Selam teyzeciğim!, Mukaddes evde mi?

Kumru'nun sesi: Evde canım, giriver.

Eve Şerali girer.

Şerali: İyi misiniz, kız kardeşim? (Yere oturur).

Mukaddes: Gelin, Şer ağabey sandalyeye oturun.

Şerali: Teşekkürler. Masada çok oturduk. Sadece bir rica için geldim, canım kardeşim. Ama yok derseniz olduğum yerden düşerim!

Mukaddes: Nasıl bir rica Şer ağabey?

Şerali: Ricam şu ki, beni pamukluktan alıp bugün tarlaya gönderin.

Mukaddes: Niye şimdi?

[8]

Şerali: Çünkü o kibirli ile iş yapmak istemiyorum.

Mukaddes: Hangi kibirli ile?

Şerali: O baş muhasebecinizi söylüyorum, canım kardeşim. Kibirlileri çok görmüşüz ama bunun gibisiyle karşılaşmadık. Tövbe! Bütün işi boynumuza yükleyip öküz gibi çalışsak yine teşekkür etmeden gözdağı verir. Yine hangi tehdit dersiniz: idari görevden alıp tarlaya sürermiş. (güler). O ahmak bilmiyor ki bu işi ben on yıldan beri arzu ediyorum. Evet, canım kardeşim Muhammet Emin Mukimî: “Ben her yerdeyim, gönlüm sendedir” diyenler gibi varlığım idarede olsa da, yüreğim tarlada!

Mukaddes: Olmasa Rehber ablaımlar gelsinler, Şer ağabey!

Şerali: Canım boğazımda, böyle söyleme canım kardeşim. Tarlaya süreceğim diyor, aptal!

Mukaddes: Şaşkınlım, tarlaya gidip ne yapacaksınız?

Şerali: Öyle iş verin ki canım kardeşim, nüfuz sahibi olayım, güçlü olayım!

Mukaddes: Güç alayım diyorsanız, pamuk da çalışmanız gerekli lakin pamuk size uygun mu ki?

Şerali: E, e.. siz bizi bilmiyormuşsunuz canım kardeşim! Şimdi sözün gerçeğı: Başta biz anneden erken doğmuşuz. O yüzden rahmetli büyükannem bizi pamuğa sarıp büyükbabamın kalpağına koyup tavana asmış. Göz açar açmaz pamuğı görmüşüm, pamuğun içinde adam olmuşum, kimsin Arslanşer

[9]

olup, kükreyerek yürümüştün. İdarede çalışacağım diye günden güne zar zor gidiyoruz. Şu durumda gidiversek bir yıl geçmeden yine şu büyükbabamın kalpağına girdiğimiz zamanki gibi oluruz.

Mukaddes: (gülüp). Hangi ekibi istersiniz?

Şerali: Olursa, Alimcan ekibine canım kardeşim! Çoktan beri seziyorum: o cesur yeni çeşit pamuk yetiştireceğim diye çalışıyor ama ona yardım edecek adam yok!

Mukaddes: Tamam Şer ağabey olmasa bile erkenden başlayıp işe çıkıverin, Rehber ablam geldiğinde kendim konuşurum.

Şerali: Teşekkürler kardeşim, çok yaşa.

Mukaddes: Oturun Şer ağabey, küçük bir toplantı var misafir olun.

Şerali: Güzel kardeşim, siz toplantı yapsanız kamıç belimizde (gidince keser uzattı). Bu bizden hediye kardeşim.

Mukaddes: Ben bunu ne yapayım Şer ağabey?

Şerali: Kendiniz bilirsiniz canım kardeşim, biz şimdi çapacı olduk. Siz bu keserle ne kadar ton pamuk aldığımızı hesaplayın. Ama o yiğite kendimi bir göstermesem büyükbabamın kalpağına tekrar girip gideceğim olsun! (çıktı).

Mukaddes içeriye gidip gelir, haneye Zülfiye girer, şarkı söyleyerek masadaki bir şeyleri düzeltmeye başlar.

“ Can kızlar, canan kızlar...”

Bir parça ekmek koparıp Kumru Teyze girer. O da nihayetinde çok memnun. Zülfiye'ye uyar.

[10]

Tarlaları güzelleştirmiş, güzelleştirmiş...

Kumru: Komşuma da söylemiştim, niye girmedi, çocuğum?

Zülfiye: Annem ile kardeşim ile uğraşıyor, uyutup girerler.

Kumru: Bunları da çabucak yerli yerine koyup gönder. Yapıver, kurban olduğum misafirler gelip kalsın.

Zülfıye: Mukaddes nerede?

Kumru: Tarlayı bir dolaşıp geleyim diye erkenden gitti, şimdi geldi! İyi de sen girdin, peki, canım, ben bir sepet üzüm ezip geleyim. (çıkır).

Zülfıye: (aynaya gidip kıyafetlerini düzeltti). Bundan sonra kara atlas gömleğimi giysem güzel olur, bırak onu. Nimetcan ağabeyim beğenmiyor (güldü). Fakat bunu sizin için giydim biliyor musunuz Nimetcan ağabey!

Mukaddes girer.

Mukaddes: Biliyor! (mola). Rüstem ağabeyimi üzmüşsün, ancak boşa çıktı. Güzel yiğit: alçakgönüllü, dürüst... O seni seveceğe benziyor. Eve davet edecektim, çağırdığımı duyup gitmem dedi.

Zülfıye: Siz Nimetcan ağabeyimi bilmezsiniz. Siz onun okuduğu kitapları bir görseniz, onunla sohbet etseniz... Nasıl olduğunu anlardınız. Her gün aklından ne kadar şiir okuyuverir.

Mukaddes: Muhasebeden şair çıktığını da şimdi duydum! Bırak Rüstem abimin

[11]

akıl defteri tarla, kalemi çapa, şiiri pamuk Zülfıye.

Zülfıye: Bilemem.

Mukaddes: Düğün ne zaman?

Zülfıye: Güzde.

Mukaddes: Ben bu düğünü Rüstem ağabey ile olacak diye düşünmüştüm, Zülfıye.

Zülfıye: Tuhafsınız, kendi ağzından bir söz çıkmadıktan sonra ben ona ne diyeyim?

Mukaddes: (gülüp). Aşk başka heves başka, bu yolda hata etme. Yürü kızlara söyleyip gelem.

Çıktılar.

Dışarıdan Sabır ağabeyin sesi duyulur.

-Annesi, semaveri al.

Sabır ağabey ile Kumru hala girer.

Sabir ağabey: Off... Semaveri kaldırıyım dedim yeni yoruldum. Hoş, hizmetinde, sofran yerinde mi, annesi!

Kumru: Bundan fazlası nasıl olur? Duruma hala çaba göstermedik.

Sabir ağabey: (sepetleri gözden geçirirken). E,e.. annesi, alnımdaki tek kızım, gözümün akı, karası; okumasını tamamlayıp milyoner kolhozun ziraatçısı olup gelse işinde, ben ondan malımı mı esirgeyeceğim?

Kumru: Ölmeyen köle hepsini de görürmüş. Şimdi çalışıp iyi kötü_birisiyle evlendirsek, torun görsek.

Sabir ağabey: Acele etme annesi, önce her şeyi doğru olan yiğit çıksın! Önüne gelene verecek kızım yok!

[12]

Sorayım, kızın kimleri çağırdı. Toplantı kızımın olduğu için “onu çağır, bunu çağır” demedim.

Kumru: Bilmiyorum. Okulda beraber okuduğu arkadaşlarını çağırarak anlaşılan, Zülfiye ile birlikte yönetimdeki bir çocuk vardı adı neydi?

Sabir ağabey: Alimcan’ı mı soruyorsun?

Kumru: Ha, şunları çağıracağım dediğini duymuştum.

Sabir ağabey: Öyle mi? Liste başına Alimcan yazılıyor!. Tamam, annesi, geçen yazda biraz mış mış sözler yayılmıştı. Dikkatli ol, işlerinde! O yiğitin bütün durumu kızıma uygun gelivermezdi, ha!

Kumru: Yok babası, kızın ona çizdiğin çizgiden çıkabilecek çocuk değil, Allah’a şükür.

Sabir ağabey: Şimdiden tedbirli ol diyorum, annesi. İşinde kızın Nimetcan'ı çağırırım demedi mi?

Kumru: Gerçekten o da var. Sonra durumu Zührehan'ın oğlu Rüstem'i söylemiş diye duydum.

Sabir ağabey: Kızım kimi çağırırım derse kendi bilir fakat ben bu durumda Nimetcan'ı neden çağırmadı diye endişelendim. Niye ki o işinde kolhozumuzun baş muhasebecisi, her daim işimiz düşer. Tamam, pekâlâ annesi, yine de misafirler memnun kalsın.

Kumru: Siz yine nereye gidiyorsunuz?

Sabir ağabey: Burada gençlerin içinde oturmak yakışmaz, çayhaneye çıkıyorum ben de

[13]

kendi arkadaşlarım ile hoş sohbet edeceğim. (ön taraftaki kapıdan çıkıp Nimetcan ile tokalaşır). İ,i,i.. Gelsinler, gelsinler işleri de tamam Mukaddes var mısın? Misafir geldi evladım!

Mukaddes girer.

Mukaddes: Selam Nimetcan ağabey, gelin (görüşür).

Nimetcan: Teşekkürler, ben çok şaşırdım. Hiç kimse gelmedi mi?

Mukaddes: Gelip kaldılar.

Nimetcan: (masaya otururken). Sorarsam ayıp olmasın Mukaddes toplantı kalabalık mı?

Mukaddes: Yok o kadar değil... Okulda beraber okuduğum beş altı dostumu çağırdım. Doğrusunu söylersem bu toplantının oluşuna babam sebeptir (güler). O kişi enstitüyü bitirip geldiğim için çok mutlular.

Nimetcan: Sadece babanız değil herkes memnun, Mukaddes. Bu köy hayatında büyük bir olay.

Mukaddes: (kızarıp güler). Siz de babamlar gibi okula gönderdiniz (pencereye varıp). Zülfiyeler gelmedi mi annecim?

Kumru: (dışarıdan). Yok, evladım.

Mukaddes: Niye gecikti? Afedersiniz. Nimetcan ağabey ben koşup gideyim onlara bakayım. Sıkıldınız. Kitaplar var ya da bana (priyomluk) koyun çıktı.

Nimetcan: (pencereye varıp arkasından bakar). Açılmış bir gül gibi kız oldu ya?

[14]

(mola). Kendi ise ziraatçı! Milyoner çiftliğin ziraatçısı (mola). Çantasında oldu mu diploma, nereye giderse gitsin eli güçlü!.. Dur niye bu kız benim evime daha önce gelmedi? Sonra onun bu yıl üniversitesini tamamladığını bilmiyor muydum? (mola). Şöyle kız dururken Zülfiye ile nasıl evlenmişim?

Bir sepet üzüm toplayıp Kumru teyze girer.

Nimetcan: E, teyzeciğim söyleseydiniz, yardım ederdim.

Kumru: Bırakın, siz misafirsiniz.

Nimetcan: Böyle konuşarak insanı üzüyorsunuz. Kendi oğlunuza misafir diyorsunuz teyzeciğim! (Sepeti alıp masaya koydu sonra masadaki şeyleri gözden geçirip). Teyzeciğim diyorum?

Kumru: Efendim, canım?

Nimetcan: Bahsi geçen yok muymuş?

Kumru: Nereden bileyim evladım, Mukaddes hiçbir şey demedi.

Nimetcan: Unutmuştur teyzeciğim ben bakıp geleyim. Çünkü onsuz oturursak hoş olmaz!

Kumru: Bilemedim canım. Paranın da kuruşu yoktu...

Nimetcan: Paradan söz açmayın, teyzeciğim, o tarafı bize ait. (Çıkar)

Kumru: Bereket versin, canım, yiğit dediğin şöyle mert olmalı. Beş som, on somun yüzüne bakmasa.

Mukaddes girer.

Kumru: Arkadaşların geldi mi kızım?

[15]

Mukaddes: Zülfıye şimdi girdi. Nimetcan abim nerede, anne?

Kumru: O yakınlarda. Bardak alıp geleceğim diye gitti. Onsuz toplantı olmazmış. Evladım hadi... Sofrayı hazırlamaya başla.

Mukaddes: Para verdiniz mi?

Kumru: E,e.. Muhasebenin kasasında para dolu evladım.

Mukaddes: Her daim böyle yapıyorsunuz!

Alimcan girdi, elinde bir deste gül.

Alimcan: Selam teyzeciğim!

Kumru: İyi misin çocuğum? Yukarı geç (sessizce çıkar).

Alimcan: (gülü verip). Herkes bulduğunu getirir Mukaddes.

Mukaddes: Teşekkürler.

Alimcan: Bugün görünmediniz, nerelerdeydiniz Mukaddes.

Mukaddes: Erken kalkıp bağları, tarlaları gezdim; köyü özlemişim! Sıcak şehirden sonra köyümüz öyle serin öyle güzel görünüyordu ki!

Alimcan: Hayret, şehirde yaşayıp köyü unutmamışsınız!

Mukaddes: Böyle köy unutulur mu? Ben onu sürekli özlerdim. Hatta bazen...(güler). Arkadaşlarıma söylemeden geceleri yorgana sarılıp sessizce ağlardım. (gülüşürler). İşlerimiz iyi mi? Tecrübeler nasıl? Yeni tür çıkacak mı?

Alimcan: Yeni tür çıkmasa da

[16]

beş yıllık emeğim ziyan olmadı, büyük tecrübe kazandım, geçen sene bir hafta önce açılan pamuğumuz bu yıl yarım ay önce açıldı diye ümit ediyoruz. Lakin yanımda siz olunca... sonunda benim hayalimin, yüreğimin yarısı sizde yarısı Taşkent'teydi Mukaddes!

Mukaddes: (gülüp). Ben hepsini desem, sadece yarısıymış!

Alimcan: Hepsi Mukaddes, bütün yüreğim sizdeydi. Siz gelince eski güven, güç, irade hepsi kendime döndü. Ben sizi yeni tür ile bekliyordum, ancak arzuma ulaşamadım, şimdi gül getirdim Mukaddes!..

Mukaddes: Tüm gücüm, iradem yerine geldi diyorsunuz, yeni türü şimdi çıkarırsınız artık?

Alimcan: Siz geldiniz ya şimdi çıkacak, şimdiki hediye yeni tür olacak.

Mukaddes: O zaman ben dünyadaki en mutlu kız olurum.

O anda dışarıdan yüksek gülüşmeler duyulur, eve bir grup kız şarkı söyleyerek girer, Mukaddesi tebrik ederler.

- Diploman hayırlı olsun, Mukaddes!

Siz de gelmişsiniz!

Kolhozcu kız: Siz herkesten önce gelmişsiniz, Alimcan ağabey?

Kumru teyze girer.

Kumru: Vay canlarım, hepiniz toplanıp tıpkı bir deste gül gibi güzelleştiniz mi? Kızım geldi, evim doldu.

[17]

Alın canlar, yiye için! Zülfiye çay koy. Hey Arslanşer çayın nerede evladım?

Şerali girer.

Şerali: Çay hazır, teyzeciğim. (Alimcan'ı görüp). E, reis de buradaymış. Esselamu aleyküm.

Rehber girer.

Rehber: Müsait mi?

Kumru: Gel, boyuna teyzen kurban olsun.

Mukaddes: Vay Rehber kardeş (kucaklaşırlar).

Rehber: Yolunu gözlemekten gözlerin dört oldu Mukaddes. Sen ise okulunu bitirip yine bir yerlerde dolaşır durursun!

Mukaddes: Önce çiftliklere seyahat ettik, iş öğrendik, abla.

Rehber: Seyahati seviyor. Öyle güzel kız olmuşsun ki oğlum olsa seni kendime gelin olarak alırdım (gülüşme).

Alimcan: Biz oğlunuz değil miyiz ablacığım (gülüşme).

Rehber: Ne zaman geldin?

Mukaddes: Üç gün oldu.

Rehber: Ben de bir haftadan beri araştırma ekibindeydim. İlçeden şimdi döndüm. İdareye girince senin geldiğini söylediler. Sevincimden eve gitmeden doğrudan geldim.

Pencerenin önünde Rahimcan ile onun kolhoz reisi göründü.

[18]

Rahimcan: Siz sevinin, Mukaddes şimdiden belgeleri yazıyor, abla!

Eve girerler, görüşürler.

Rehber: Hangi belge?

Rahimcan: Şu sözler: tarım teknisyeni kaideleri bozulmuş, teknikten yanlış faydalanılmış vesaire.

Rehber: (gülüp) iyi oldu! Kendini şöyle baştan tanıtsaydı, sonra sözüne kulak asar mıydılar? Bilirim seni!

Rahimcan: Şaşma ablacığım. Bugün kendini bize tanıtsa, sonra size de tanıtır!

Kadeh kaldırırken Nimetcan ile yine bir iki yiğit girer. Şarabı masaya koyar.

Rahimcan: Arkadaş ziraatçı! Tarlaya ben yokken çıkmışsınız, işitince çok üzıldüm!..

Mukaddes: Öyle mi? O zaman her gün çıkıverip canını sıkarım!

Rahimcan: Sucularımı da işsiz bırakmışsınız.

Nimetcan: Can dostum. Ne kadar söyleseniz de bugün pamuğunu kaldır.

Rahimcan: Bilirim seni; pamuğun ekmeği hoşuna gitse de kendi hoşuna gitmez. Ama pamuk benim yüreğimde büyür.

Şerali: Kabul ettim, kardeşim.

Nimetcan: Can dostum, kadehlerde köpürüp duran bu altın şarap böyle sözler için alıp gelinmiş değil, sonunda Mukaddes

[19]

için alınmış. Hadi, ablacığım, kadehi kendiniz kaldırın!

Rehber: Öyle mi? (şarap kadehini alıp yerinden kalkar). Ben ne diyeyim (düşünür, güler). Teyzeciğim Mukaddes okumaya gittiğinde sizi kucaklayıp acı acı ağladığını hatırladınız mı?

Kumru: Aklımda, canım, aklımda. Ne yapayım, misafirlik uzun oldu. O, o tarafta bekler, ben bu tarafta...(ağlar).

Hamma: İşte öyle!..

Nimetcan: Acele etme teyzeciğim, arkadan kardeşlerin sözünü dinleyelim, sonra bizde katılıp ağlarız.

Rehber: Ben ne diyorum. Mukaddes elimizde büyüyen kız. İyi kız. Şunun için mi ya da geçen yaz güzel çalıştığını gördüğüm için mi, çalıştığı için ben onu güzel gördüm ondan çok ümitliyim. Kolhozumuz kötü değil lakin o yine de güzel olsun diyoruz. Tekniklerden daha iyi faydalanıp ağır, zor emeği kolaylaştırsak diyoruz.

Nimetcan: Kasamıza parlak parlak paralar daha çok dolsun dedik.

Şerali: Kasamıza mı, cebimize mi?

Rehber: (gülüp). Sözümü de şaşırttınız. Kısaca, Mukaddes'in önünde zor fakat şerefli iş duruyor, dileğimiz şu ki, güzel çalışıp itibarımızı arttırsın, adamların hürmetine layık olsun. (Mukaddes'e doğru güler). Bakın ne güzel kız olmuş! Şimdi iyi emekçi, çalışan yiğitle evlenip oğul- kız görsün.

[20]

Gülerken şarap kadehini tokuşturup içtiler.

Kumru: (gözünü açıp). Ömründe bolluk bereket kazan Rehber. Oğlan ve kızlarının rahatlığını gör. Reis olsa senin gibi olsun. Alın canlar yiyin, için, şimdi pilavı getireceğim. Hey Arslanşer sen bunlardan daha çok al evladım. O kadar dürüst, o kadar dürüstsün ki rahmetli dedenin kalpağında yatınca da bundan daha iyi ol, oğlum!

Rahimcan: (Nimetcan'a). Haydi, arkadaş yine bir şaraptan koy.

Nimetcan: Acele etme, biraz nefes alsaydık dostum.

Rahimcan: Koyuversen, arkadaşın söyleyeceği söz var.

Nimetcan şarap kadehlerini yine doldurur. Rahimcan şarabı eline alıp yerinden kalkar.

Arkadaşlar, reisimiz doğru söylüyor. Ziraatçılık büyük konu. Niye ki ziraatçı ilim sahibi. Ama ben şöyle düşünüyorum: İlim iyi, güzel ama tecrübe büyük. Pamuk dedelerimizden kalan miras! Ben bunu şunun için söylüyorum ki arkadaşlar içimizde dedelerimizin kıymetli tecrübelerini göze almayanlar da var.

Alimcan: Şimdi düşündüm dostum, baharda çekirdeğini kare şeklinde ekmeyenin de dedelerine inanmış olacaksın, anlaşılan.

Rahimcan: İnanmışım. Kendiniz söyleyin kardeşim, geçen sene güzün o kendinin

[21]

kare şeklinde ektiği yerinden ne kadar ton pamuk almış, biz ne kadar ton pamuk aldık?

Rahimcan'ın Yardımcısı: Öyle deyip bırakın Rahimcan ağabey.

Rehber: Şimdi böyle sözlerin zamanı değil Rahimcan, bırak şimdi.

Rahimcan: Mümkünse kaç ton, canım ablacığım.

Alimcan: Ben 26 ton pamuk vermiştim, sen 28 ton vermişsin. Sen benden fazla verim almışsın. Hoş yine ne demek istiyorsun?

Rahimcan: Benim başka sözüm yok, teşekkürler dostum.

Mukaddes: Öyleyse benim size bir tek sözüm var, Rahimcan ağabey.

Rahimcan: Bize mi?, buyurun.

Mukaddes: Şu sözleriniz ile tohumu kare şeklinde ekmeğe göre eski usulde ekmesi güzel mi diyorsunuz?

Rahimcan: Ben bunu araştırmacımızdan tecrübe ettim.

Alimcan: Şimdi bu yanlış. Tohumu kare şeklinde ekme tekniği bu yeni, gelişmiş metot. O bütün işleri karmaşık mekanizmalar istiyor. Hâlbuki geçen sene biz tecrübesizdik, teknikten iyi faydalanamadık...

Alimcan'ın Yardımcısı: Bu yıl ki pamuğumuzu gördünüz mü, Rahimcan ağabey?

Rahimcan: Görüyoruz: Bizimkinden fazlası yok!..

Nimetcan: Arkadaşlar oyun-komedi olan toplantı mı bu ya da pamukçuluğu

[22]

geliştirmek hakkında bilimsel konferans mı? (gülüşme). Ya başka zaman kaldı mı?

Mukaddes: Hayır, bu başka zamanda olmazdı. En iyisi şimdi konuşmamız. Ekibinizde ne kadar adam çalışıyor, Rahimcan ağabey.

Rahimcan: Elli beş adam. Peki, ne oldu?

Mukaddes: Alimcan ağabeyimin ekibinde otuz adam çalışmakta hâlbuki pamuk meydanlarınız var. Niye böyle? Çünkü o yerde tüm işi makineler yapmakta. Yeni metodun güzelliği de bu Rahimcan ağabey.

Rahimcan: Peki ya mahsuller?

Mukaddes: Ürün sizinkinden fazla olur, az olmazdı!

Rahimcan: Onda siz benim pamuğumu görün.

Mukaddes: Gördüm.

Rahimcan: Yine görün!

Mukaddes: Gerek olsa pamuk tarlasında yatarım lakin Rehber ablam size tohumu eski usulde ekmeye izin verip yanlış iş yapmış. Siz 28 ton pamuk verdim diye kibirlisiniz hâlbuki tohum sık ekildiğinde 30-35 ton mahsul almak mümkün.

Rahimcan: Öyle mi söylüyorsun?

Rehber: Oldu. Kim haklı, kim haksız yarın görürüz. Kurulu kendim kuracağım!

Rahimcan: Kurun. Araştırsın. Biz şimdi toplanıp gidiyor muyuz?. Siz şimdi ürünü otuz tona ulaştırırsınız.

[23]

Mukaddes: Sözümü kesme Rahimcan ağabey! Bu namertlik oldu.

Rahimcan: Peki. Tavuklarınızı yumurtlamadan önce saymayın. Ben mert miyim namert miyim görürsün. Eğer siz 30 çentnerden ürün alsanız ben bir şarap kadehi değil, bir fıçı şarabı kaldırmamam Rahimcan adımı değiştiririm. Ama şimdi namert adını alıp bu yerde oturmam.

Çıkar, onunla birlikte gelenler de yerlerinden kalkılar.

Nimetcan: E, e.. İnsan böyle mantıksız olur mu? Şu toplantıyı bozdu ya!

Alimcan: Rahimcan!

Birkaç yiğit ile dışarıya çıkar. Onların Rahimcan'ı çağıran sesleri duyar.

Kumru: Vay başıma gelenler... Misafiri kendin çağırıp yine onunla tartışmak da nedir çocuğum. Ayıp değil mi? Millet duysa ne der?

Mukaddes: Ben ona gönlümden geçeni söyledim.

Kumru: Düşünmeyen adama söyleyip de ne yapacaksın?

Mukaddes: Ben onunla tartıştım mı anne? Kendi tartışma çıkarmadı mı?

Rehber: Doğru, hata sende değil, bizde. Verilen pamuğunun kıymete bindiğini hesaba katmadan onu göklere kaldıran da biz. Sen haklıysan bırak şimdi, bu sözlerin doğru mu? Bu kızları şunun için mi çağırdın. Çocuğum her bir şeyin kendi yeri var. Şimdi memnuniyetlik için mi geldiler, oynayıp güldüler.

[24]

Dışarıdan Şerali'nin sesi. “ Var, girmese girmez. Onsuz evin gülüşü olur mu? Hani ağabey, boynunu göster!..”

Avludan alkış sesi, gülüşme duyulur.

Rehber: Yiğitler doğru yaptı. Hangi eve çıktın. Oynayıp gülün.

Hepsi çıkar, Nimetcan kalır.

Nimetcan: Kız çok fena imiş ya!. Kanat çırpması başka türlü! Böyle kuş yüksekte uçar (düşünür). Bu yıl pamuk planını becerirsek mükâfatının kendinden on bin som para alır, on bin nakit para. Cebinde ise diploma. Yok, böyle kız dururken Zülfiye ile evlenmek körlük olurdu.

Zülfiye girer.

Zülfiye: Yürüyün, Nimetcan kardeşim eve çıkalım (Yanına gelir). Off.. sıcak, başım dönüp duruyor, Nimetcan ağabey...

Nimetcan: Kendinizi koruyun güzel kız. Adamlar görüyor! (Çıkar. Zülfiye şaşkın).

PERDE

İKİNCİ GÖRÜNÜŞ

Tarla. Ön tarafta Alimcan'ın ekibinin barakası. Barakanın önünde ve sahnenin sol tarafında yüksek gölgeli çınar endam kaldırmış. Çınarların altında sandalye, masa. Sahnenin ortasından büyük sulama kanalı geçer, sulama kanalının arkası geniş pamuk tarlası. Uzakta bahçeler. Pamuk tarlasından kolhozcu kızların şarkı söyleyen sesleri bazen traktörlerin gürültüsü duyulur. Perde açıldığında Şerali çapasını kaldırıp türkü söylemekte.

Pamuk denilen işi

Çapaya dönüştürdüm

[25]

Geniş pamuk tarlası neşesini

Tarla koynunda bildim

Geniş pamuk tarlası neşesini

Arık boyunda sürdüm

Omzunda çapa, Rüstem girdi.

Rüstem: Bugün şarkılar çok neşeli, Şer ağabey.

Şerali: Gönül özgür olursa, ses olmasa da bülbül gibi şakırsın, kardeşim.

Rüstem: Doğru, tarlaya çıktığından beri ancak şarkı bitti.

Şerali: Şarkı bitmesi de laf mı, Kendi sanki... Çarşıftan kurtulan (doppi) gibi hissediyorum kardeşim.

Sandalyeyi kaldırıp usta Kamil girer.

Kamil: Esselamu aleyküm yiğitler.

Şerali: İyi misiniz, usta ağabey, dükkânı kapatmışsınız?

Kamil: E,e.. Mulla Şer altının değerini kuyumcu bilir dedikleri gibi reis kadın ise berberin hali harapmış. Sakal yok, sakal. Sakal olsa şekil yapıp koysak kim güzel, usta Kamil güzeldi. Bana şimdi bir tane saç bir tane sakal kesip tarlada boş boş dolaştık. (masayı gösterip) Hadi, Rüstemciğim.

Rüstem: Geleyim de demiyorsunuz usta ağabey, sabahtan sakalını kesmeden kendimize saklardık.

Kamil: Buyur Mulla Şer.

Şerali: E,e.. sakala güve düştüğünü görüp yakın usta ağabey.

[26]

Kamil: Hâlâ köseyim mi diyorsun? Ha, ha, ha... Ah sakal, değerini yitirip gönülde hayal kırıklığı, köseyim! Üzülüp aynaya bakıp şaşkın, köseyim.

Şerali: Şaşıрма usta; yaştan şüphe etmeyin, yüzümde sakalım olmadığı için (mallahondan) kalan eski, yaşlı tilki ustayım. Üzülmeyin Kamil usta, şaka yaptık, şaka.

Usta çıkar.

Şerali: (arkasından). Şu üç pamuk sakalı kesip el versem kim güzel olur?. Peki, şimdi biz suya bakıp gelsek siz sebzeleri doğrayıp hazırlayıp koysanız, kulunu çok seven bir pilav demlesek.

Rüstem: Çok güzel, Şer ağabey.

Şerali: İyi olsa yeşilliğini doğra, kardeşim.

Bir taraftan Sabir ağabey, diğer taraftan Kumru teyze girer.

Sabir ağabey: (şaşıırıp). Seni hangi rüzgâr attı, annesi?

Kumru: Ben şöyle ki... Bunların pamuğunu bir göreyim demiştim.

Sabir ağabey: Kendin de biraz ziraatçı olmuşsun.

Rüstem: Selam versek de bakmıyorsunuz Sabir ağabey, iyi misiniz?

[27]

Sabir ağabey: İyilik nerede, sabahtan beri tarlada çalışıyoruz. Güneşte kebab olduk, kızardık! Tövbe! Bunlar da insan gibi yer yapıp çay demlik çay ile biraz yemek yaptırma ne olur?

Rüstem: Şimdi gittiler mi?

Sabir ağabey: Gitmek nerede? Tam şuanda kalın sopa Alimcan'ın kafasında kırıldı! Varsın sen de kuru kalmazsın.

Rüstem: Nerede sopa, kim kıldı?

Sabir ağabey: (bıyığını burup). Kim kıldı? Bizim kız mı?

Rüstem: Niçin?

Sabir ağabey: Ne dedi ki? Birinci sıradaki pamuk tarlasını bu yıl suladın mı? Tıpkı esrar bulamayan bağımlı gibi donakaldı ya. Dur, hey aptal! (çıkıp giden Rüstem'in arkasından). Hey evlat, beni soran olursa işinde başı ağrıdı diye söyle! Duydun mu? Hipertansiyon de.

Kumru: Ne evladım, kızınız Alimcan ile tartıştınız mı, babası?

Sabir ağabey: Tartışmak da laf mı? Beter oldu. İşinde bir parça yerdeki pamuk azıcık susuz kalmış öyle bir konuştu ki herkesin içinde Alimcan da utandı.

Kumru: O ikisini birleştirmiş diye sözler yalanmış, babası.

Sabir ağabey: E,e... O öyle bir söz, annesi! Kızın iyi görse öyle yapar mıydı? Mesela, sözde ben seni güzel görüyorum.

[28]

Sevdiğim için de evde pilav pişirip, sofaya suyu serpip babası ne zaman gelecek diye boş oturmadığını görüyorum, niçin, işini seviyorum.

Kumru: Hepsini tamamlayıp geldim, babası, hadi.

Sabir ağabey: Hadi annesi, gölgede biraz dinlenmezsem canım gözüme görünüp durur. Daha çabuk yürü annesi, onlar geliyorlar galiba (çıkarlar).

Ön taraftan Rehber, Mukaddes, Alimcan, Rüstem, Rahimcan, Şerali, başka kolhozcular girer.

Rahimcan: (üzgün bir şekilde konuşarak girer). Benim babam da dedem de dedemim dedesi de pamuk yetiştiricisi lakin hiç birinden bunun gibi söz duymadık.

Şerali: Neneni biliriz kardeşim, kabağı kavun diye tertemiz bozduğunu kendi gözümle görmüşüm.

Rahimcan: Siz sessiz durun Şerali, sizdeki yiğit benim bir gözemin altında çoluk çocuklar çay içip dinleniyor!. Ben böyle göze yapan yiğidim!

Alimcan: Ama bize pamuk sapı değil, pamuk gerek dostum!

Rahimcan: Senin yeni tür pamuğundan göze daha iyi. Sen aldığın şu yeni çeşidi yetiştir, sonra konuşursun.

Mukaddes: Öfkeleniyorsunuz, ancak işi şu halde devam ettirseniz gerçekten de pamuk sapı alırız.

[29]

Rahimcan: Ne? Her pamuk bitkisinde yirmi tane çanak sayıp gelip şu lafı mı ediyorsunuz? Evet, sizdeki de ziraatçı.

Mukaddes: Eğer şu çanakların yarısı açılmazsa?

Rahimcan: Neden açılmasın ki?

Mukaddes: Çünkü sulama düzeni bozulan koza, boyuna büyüyüp yaprakları irileşir, geç olgunlaşmasına neden olabilir.

Rahimcan: Ben sözü uzatmayı kötü görüyorum. Güzde yirmi sekiz tonu terazide tartıp, alıvermiyor musunuz, öğretmen kız?

Rehber: Şimdi bu inatçılık olur, Rahimcan. Yiğit isen mert ol. Tarım kaidelerini bozdun mu, boynuna al.

Rahimcan: Şimdi siz bunların yanında mı yer alıyorsunuz? Siz adaletli idiniz, ablacığım. Sonunda kare şekilde ekilen pamuk bitkisi işte şu. Kör değiliz görüyoruz. (Mukaddes'e). Şu bitkiye benim bitkimden güzel dediniz. Ben sizdeki tarımcı ile güzün konuşurum. Eğer Alimcan'dan az ürün veririmse takkemi çıkarıp veririm! (Çıkar)

Şerali: O zaman güzün yeni takke al, kardeşim.

Rahimcan'ın Yardımcısı: Size pamuğu kim verdi? Arslanşer, gidip keserinizi hışırdatsanız.

Şerali: Pamuğun da boyun gibi uzayıp gitti, övünesin kardeşim.

Mukaddes: Bu da söz mü? O gün öyle

[30]

yaptı, bugün böyle dedi. Az önce Polat ağabeyim olsa bitkiyi yanlış besliyorsunuz dediği için çok sinirlendi. Sonra benim ürünü arttırmaktan başka amacım yok. Ne gariptir ki öyle düşünmüyorlar!

Rehber: Bugün akşamüstü reisle toplantı yapacağız. Rahimcan ile özel konuşurum. Ama sen ziraatçısın, sözünde net olman gerekir. Sadece pamuk bitkisini değil adamların nasıl bakım yaptığını da öğren. Eleştirilere katlanmak kolay mı? Rahimcan, bunlar eleştirilere dayanamaz

Rüstem: Rahimcan'ın sözü eleştiri değil, iftira.

Şerali: Kıp kızıl.

Rehber: Doğru, adaletsiz söz oldu ama şu sözün altında bir şey var; işlerin uzadı. Hızlandırmak gerek. Sonuç çıkarsa çalışın, çıkmazsa bırakın!

Alimcan: Rehber abla. Ben sizden bu sözü beklemezdim. Yeni tür yetiştirmek kolay mı?

Rehber: Bilirim, zor. Bırak zor işe giriştin mi belini daha sağlam bağla. Güçsüzleşme! Zirvenin tepesine çabucak ulaşmaya çalış! Sözüm bu. Ben şimdi gideyim, Rüstemcan bir bardak su ver.

Rüstem: Şimdi biraz oturun, çok yorulmuşsunuz abla.

Rehber: Teşekkürler oğlum biraz oturayım (su içip herkese bir bakar, güler). Niye şimdi düğünde yemek

[31]

yemeyen çocuklar gibi küs kaldınız. Gençsiniz, savaşlarda, zorluklarda dayanamazsınız otuzlu yıllardaki zorlukları görmemişsiniz, bu çiftliğin nasıl ağır şartlarda düzenlendiğini bilmiyorsunuz. Ağır bir kıştı. Basmacılar, zenginler saldırmaya başladı. Her günün gecesi köyde ölüm, dehşet. Bizim yerimizin de buradaydı. Ben o zaman gençtim, kocam komünistti. Ben küçük çocuğumu bağrıma basıp evde kalırdım. Aklıma geldikçe titremeye başlar; soğuk, fırtınalı geceydi. Kocam çok gecikti. Bir ara kapı sert şekilde çaldı. Kocamın; Rehber, Rehber diye sesini duydum. Yüreğim hopladı, yerimden nasıl kalktığımı bilmiyorum. Vücudum öyle bir titredi ki, kapıyı açayım diyorum açamıyorum. Dışarıda ne zamandır kargaşa olduğunu seziyordum. Nihayet kapıyı açıp dışarıya çıktığımda karanlıkta kocamın cesedine takılıp düştüm (uzun bir ara). Çocuğa bakmak gerekti. Canımı dişime takıp çiftliğe girdim. O zaman şimdiki güç, şimdiki teknik nerede desen? Çapa ile yere pamuk ektik. Çiftlik düzene girince hayatımız iyileşmeye başladı. Ben de oğlumu cepheye gönderdim. Tıpkı babası gibi dev yürekliydi. Bakmaya gözüm doymazdı. Gözcüydü. Çok

geçmeden helak oldu (ara). Haber geldiği günün ertesine beni bölge komitesi çağırdı. Kabineye girdim, kendimi tutamayıp ağladım. O kişi ağladığımı görünce sustu

[32]

, sonra... Beni başkanlık vazifesine uygun gördüğünü söyledi. Ben o kişinin amacını düşündüm. Başıma gelen ağır külfeti unutmak için şu günlerde ben, büyük ve ağır işe başlamam gerekti. Ben kabul ettim. O günden beri on üç yıl geçti. On üç yıl başkanlık yapıyorum. Büyük amaç kişide büyük irade doğurur, demiş Stalin. Önünüze büyük amaç koymuşsunuz, kendiniz güçsüzleşmişsiniz!

Alimcan: Güçsüzleştikimiz yok, abla.

Rehber: Kuvvetsiz, güçsüz yiğit böyle olur mu? Eğlence hani? Kalk, Arslanşer bu gençlerin gönlünü et.

Şerali: Yaşa abla. Ama nasihati de memnuniyeti de güzel yere koyun. Teşekkürler, abla.

Rehber: Sana göre Arslanşer de düzenli, tarlaya gidince iyice düzeldi.

Şerali: Gönül isterse kaburgaya da yağ bitermiş, ablacığım.

Rüstem: Sizin gibi adamı bir fıçıya bir yıl atsak da yağ bitmezdi.

Şerali: Sözüne bak! İşte tut!

Rüstem yakalamak istedi, Şerali kaçtı ve girip gelen Halime teyzeye çarpıp ondan da kaçtı.

Şerali: Teyzeciğim mi, gelin.

Halime: İyi misiniz? Oğlum var mı?

Alimcan: Gelin anneciğim.

Halime: Sağ mısın yavrucuğum. (kucaklayıp öptü). Sen de burada mıydın,

[33]

Rehberciğim! (selamlaştı). Uff... Annenin gönlü çocukta, çocuğun gönlü tarlada, kardeşinin gönlü pamukta oldu, canım Rehberciğim. Bir hafta oldu, hiç olmazsa gölgesini gösterseydi.

Alimcan: Bugün gidecektim anne. Dürüst söyleyeyim.

Halime: Bırak, evladım, çok konuşma, sevgisizsin... Sevgi olsa yaşlı kadın annesinin halinden haber almaz mıydı, Rehber? Hiç olmazsa gelin alıp verip sakinleştirmez miydi?

Alimcan: Anneciğim, bu tarafa bak.

Halime: Koy yavrum, aldatmasına razı olmam, Rehberhan ile çiftçi kızırıma derdimi söylemiyor. O da gelin alıp düğün görsün, torununu bağrına basıp sağlıklı otursun.

Rehber: Üzülmeyin teyzeciğim, eğer bu yıl da razı olmazsa yönetimden 'evlensin' diye karar çıkarırız.

Şerali: Eğer ona da razı olmazsa problemi çiftliğin genel meclisine koyarız.

Halime: Öyle yapın, bereket bulun. Söylenecek kızı da kendin bulup o karara ekleyin, canlar.

Alimcan: Acele etme anne, güz gelsin pamuğu toplayıp aldıktan sonra düğünü başlatırız.

Halime: Hangi güzü söylüyorsun yavrum? Güz derdini yaz düşün, yaz düşünmezsen yüz düşün derler.

[34]

Güzde düğün yapsak, gelini şimdi araştırsak doğru olur mu Mukaddesçiğim? Annene demeden hiç olmazsa yarısını bulup koydun mu yavrum?

Alimcan: Kendiniz bir şey yapın, can abla, ben yapamam.

Rehber: Yürüyün teyzeciğim, kızı kendim bulacağım, düğünün başında kendim olacağım, düğün şarkısını da kendim söyleyeceğim.

Halime: Aldatıyor musunuz Rehberhan?

Rehber: Bana inanmıyor musun, teyzeciğim.

Halime: Rehberciğim, size inandım, hızlandırın. Evladım akşamüstü gitsen mi? (çıkar).

Alimcan: Giderim anne, bugün elbette giderim. (ara)

Alimcan girdi birden yüksek bir gülüş kopar.

Rüstem: (Mukaddes'e bakıp). Kırlangıç kara olur.

Şerali: Kanadı ala olur. (oynar)

Mukaddes çıkıp gitti türkü söyleyerek. Postacı Cora girdi.

Cora: Alimcan kardeş telgraf size!

Alimcan: Akademiden? (telgrafı alıp okur). “Eşiniz ile tanıştım. Kolhoz çiftçisi ile bölge pamuk yetiştiricileri toplantısına hemen gelebilir misiniz? Akademisyen Frolov.”

[35]

Hamma şaşkın.

Alimcan: Rüstem, dostum, Mukaddes'i çağır. Yok, dur kendim yoldan alıp giderim. (giysisini giyer)

Hamma: Akademiden. Niye çağırıyorlar... Niye?

Alimcan: Rüstem dostum, başkanı sana teslim ettim! Şer ağabey siz suya dikkat edin. Güle güle arkadaşlar.

Hamma: Güle güle Alimcan ağabey. Başarı diliyoruz. Yolun açık olsun.

Hamma çıktı, sol taraftan Sabir ağabey girdi.

Sabir ağabey: (o tarafa bu tarafa bakar). Mukaddes ha, Mukaddes!

Çıkmak ister, ön taraftan usta Kamil girer.

Kamil: Arkadaşım, ha arkadaşım. Acele etmeyin! Esselamu aleyküm.

Sabir ağabey: E,e ustam iyi misiniz? (selamlaşır).

Kamil: Arkanızdan görüp koştum. Bir iki konu var, arkadaşım hiç kimse yok gibi, burada konuşalım, olur mu efendim?

Sabir ağabey: Hangi konu? Hayırdır inşallah usta?

Kamil: Elhamdülillah iyiyim, hadi buraya oturun, hepsi iki laf söz. Uff.. Şöyle gitsem kız yani Mukaddeshan konuşup duruyor. Sanki her bir sözü ok gibi. Peki dedim, tıpkı

babasının evladı, dedim. Tıpkı bizim Nimetcan'ın aynısı. O da kızdığında kendi yardımcılarını oynatmış, efendim.

[36]

Sabir ağabey: Şimdi işlerinde ne kadar söylesen de, okumuş muhasebeci ya, ilmi büyük ilmi!..

Kamil: Ama ilmi büyük diyorsunuz doğru, muhasebe dediğiniz nasıl, kıymetlim?. Baş muhasebeci deyin. Bu ziraat mühendisinden de yüksekte duruyor.

Sabir ağabey: Niye şimdi ziraat mühendisinden de yüksek duruyormuş?

Kamil: E,e.. Kimin elinde dünya malı olsa, onun görevi yüksek.

Sabir ağabey: Muhasebecide dünya malı çoksa, pamuğun idaresi de ziraat mühendisinde ya, usta!

Kamil: Yine muhasebeci dedi. Baş muhasebeci deyin, sonra... oğlum imza atmasa (sesini düşürüp) başkanımızın eli de gitmez!. E,e.. her şeyi biliyorsunuz: ambara bin tonla buğday, yağ, pirinç giriyor. Cebe milyon milyon kulun kurban olacağı şırıldayan paralar giriyor. Bunun hepsi bizim Nimetcan'ın elinden geçiyor dostum. Sizin işiniz de Nimetcan'ın elinde efendim.

Sabir ağabey: Doğru söz usta. Tedarik müdürünün de işi muhasebecisiz bitmezmiş (sesini düşürüp). Sizden saklayacak söz yok usta, büyük idarede çalıştıktan sonra işlerde onsuz bunsuz olmazmış da usta, ne diyeyim? Hırsızlık değil yo, yo, yok, ondan Allah korusun lakin çok şeyler tozarmış, bazen yok olurmuş. Bunları muhasebeci düşünmezse zor dostum.

Kamil: Evet, dostum, evet. Düşünürüz (eğilip). Dostum diyorum burada

[37]

çalıştıktan sonra muhasebe senden olsa. Mesela damadın olsa efendim. Ha, ha, ha!

Sabir ağabey: Şimdi onun sevabına kim ne yapsın usta, ha, ha, ha!

Kamil: Vardı, sevap bizden olsa ya, ha, ha, ha! Şimdi konunun nazik yerine bak dostum. Bizde oğlan varken kız yönettiği zaman onu izleyip ne yapabiliriz diye düşündük. Eğer biz gidip konuşsak, yok demez dedik, kalanını kendiniz bilirsiniz.

Sabir ağabey: Şimdi kâsenin altında ne kâse var? E,e.. biraz önce konu çok nazik demediniz mi?, bağa gidip bir köşede konuşamaz mıyız? Sonra çalışma hayatında ömür sevdası, mal sevdası değil ki, tevekkül diye göndersek.

Kamil: Şimdi bu konuyu konuşulmadı diye biliyorlar. Şimdi siz yengem ile konuyu görüşün, sonra biz itibarlı ihtiyarlardan birisini yanınıza göndeririz efendim?

Sabir ağabey: Şimdi danışırız da...

Kamil: Başka bir söz yok. Kendileri bilirler: kızları ziraat mühendisi ise oğlumuz galvanizli muhasebeci. Böylece elmayı nar. Amacımız ikisini de toplayıp gölgelerinde dünyadan geçsek diyoruz, efendim.

Kumru teyze girer.

E,e.. Yengem de geldi. Nasılsınız, iyi misiniz? Değerli arkadaşınızı biz tutuk,

[38]

Kavga etmediler mi, efendim? Tamam, tamam (çıkır).

Kumru: Ne yaptınız babası, kızımı çağırıp geliyorum diye arkasından siz de yok olup gittiniz mi? Yemeğim zayi olup gitti.

Sabir ağabey: Acele etme. Buraya gel. Başka bir konu var, duydun mu?

Kumru: Yok, babası.

Sabir ağabey: Desteğini ver, annesi. Kızınızın mutluluğunu istiyorum!

Kumru: Ne bela, usta görücü olup geldiler mi?

Sabir ağabey: E,e.. Bana bak. Ne zaman bir baba kendi oğluna görücü olup gelir mi?

Kumru: Siz ne dediniz babası?

Sabir ağabey: Basitçe cevap verdim. Sen ne dersin annesi?

Kumru: İyi yapmışsın lakin o Zülfiye ile evlenecekmiş diye söz vardı.

Sabir ağabey: Boş laf. Kendi baş muhasebeci olsa Zülfiye ile evlenir miydi?

Kumru: Milletin içinde laf söz olur diyorum.

Sabir ağabey: Millet ne demez ki annesi? Sen konuyu çok açma!

Kumru: Ben bir şey dedim mi babası, diyorum ki verseniz razıymış yiğit. Evini, kıyafetini söyleyin. O gün komşum söyledi: gelin düşürürüm diye annesi hep yorgan kaplatmış, hepsi ipekten.

Sabir ağabey: İpekten mi diyorsun?

[39]

Kumru: Kıyafetlerini söyleyin babası. Hepsi krepdöşin, yün ile ipekmiş. Ona versek kızınızın yediği önünde yemediği arkasında olur babası. Giydiği ipek atlas olur.

Sabir ağabey: Öylemi dersin. Aboo annesi. Öyleyse baş muhasebeciye kaynana olacağım deyin. Kızın ziraat mühendisi, damadın baş muhasebeci. Ne deriz, yaşasın annesi deriz, ha ha ha. Hadi yürü bakalım bağa gidip bir konuşalım. Aboo annesi. (Çıkarlar.)

Tarlaya hafif karanlık çöker. Uzaktan pamuk bitkisi sulama arkındaki su parıltısı görünür. Traktörlerin farları görünür, sesi duyulur. Dosya tutan Nimetcan girer. O tarafa bu tarafa bakar. Sonra Rüstem girer.

Rüstem: (Nimetcan'ı görüp). Bu kim? Nimetcan mısın?

Nimetcan: Selam (hemen gelip Rüstem'in elini sertçe sıktı). Korkma dostum.

Rüstem: (alayla). Herkes pamuk bitkisini gündüz görse sen gece görürmüşsün?

Nimetcan: Yok dostum ben başka bir iş için geldim.

Rüstem: Ne için?.

Nimetcan: Yani.. Rapora biraz da ziraat mühendisin el atması gerekti. Onu şurada dediler.

Rüstem: Çok da gerekli bir rapor muymuş?

Nimetcan: Gerekliydi.

[40]

Rüstem: Şunu söyleyeyim çünkü genelde ziraat mühendisini bekçi takip ederdi, bu sefer kendin takip edecek misin?.

Nimetcan: Neden kinayeli konuşuyorsun? Gönlünde bir şey varsa açıkça söyle, arkadaş.

Rüstem: Sen de raporu bahane edip ne yapıyorsun? Mukaddes'i görürüm diye dolaşıyorum diye doğrusunu söylesene?

Nimetcan: (ellerini arkasına alır). Tamam, öyle dedik; sana ne?

Rüstem: Yok, şöyle. Sekreter olduktan sonra komünist gençlik üyesinin ahlakı kişiyi tuhaflaştırmış da.

Nimetcan: (Hemen dönüp). Bu söze ne gerek var dostum? Ben bunu unutmam lakin benim günahım neymiş düşünüp duruyorum. Ben Mukaddes ile yürüyüş yapsam ayıp mı? Ben onu seviyorum. Sana açıkça söylüyorum: ben onunla evlenmek istiyorum.

Rüstem: Zülfiye'yi ne yapacaksın?

Nimetcan: (soğuk) Zülfiye'ye karşı bir mecburiyetim yok.

Rüstem: (düşünür sonra sakince). Elbette yürürsün halktan seni kimse ayıplamaz lakin adalet de gerek Nimetcan. Genç, temiz yürekli, güzel bir kıza böyle yapmak hoş mu? Şimdi ona da seni seviyorum diye ant içmişsin, vaatler vermişsin. Kıza köyde laf söz olmuş. Şimdi senin böyle yapışın ona ağır gelir Nimetcan.

Nimetcan: Ne yapayım? En başında yanlışmışım. Şimdi kalbimde gül gibi açılıp

[41]

gelmiş, aşk goncasını söküp atamam. Çarem yok dostum.

Rüstem: Benim de sana söyleyeceğim başka sözüm yok. Lakin Lenin komünist gençlik üyesi olarak bir namın var, yine düşün, Nimetcan!

Nimetcan: (tekrar yumuşayıp). Rüstem dostum, sen de düşün, objektif sebepler var.

Rüstem: Hangi sebepler?

Nimetcan: Örneğin... Çok konuşma, benim bilgim yüksek. Acele etme, hemen yüzünü buruşturma. Ben Zülfiye'yi kendimden aşağı görmüyorum. Lakin düşün dostum. Karı koca arasında şöyle büyük fark olması kabul edilebilir değil. (Rüstem'in baş salladığını görüp omzunu indirir). Ben sana gönlümdekini samimiyet ile söylüyorum, anlamazsan ne yapayım. Ancak... (sesini yükseltir). Ben düşünüyorum ki başka arkadaşlar bu meseleye senin gibi resmiyetçilik olarak bakmadılar!

Rüstem: Herhalde Mukaddes onlara katılmasa gerek.

Nimetcan: Mukaddes senin gibi şekilci değil, onun yüreği var.

Rüstem: Bunu söylüyorum, yüreği var.

Nimetcan: Bunu şimdi görüyoruz, saf.

Rüstem: Görürüz (ara). Namert. Eh, Zülfiye, Zülfiye.

PERDE

[42]

İKİNCİ PERDE

Birinci perdedeki sahne sadece cihazlar biraz değişmiş. Haneye Kumru teyze ile Sabir ağabey girer.

Sabir ağabey: Hey annesi, bu tarafa bak. Görücülere cevap verip gönderdim.

Kumru: Peki, kızınıza sormadan mı babası?

Sabir ağabey: E, annesi Nimetcan gibi yiğit istiyor, kızın yok der miydi? Değerli yiğit: okumuş, akıllı, zengin, yakışıklı. Kendi ise milyoner kolhozun baş muhasebecisi. Baş muhasebecinin ne olduğunu bilmiyor da olsan geceleri sevincinizden uyuyamazsın. Ama kendi de şu günlerde çok değişti annesi. Önce biz ona el kavuşturup selam verirdik çünkü baş muhasebeci. Biz de demirbaş müdürüydük ama kızın geldiğinden beri bize el kavuşturup beklediği oldu, yani mesele sözde biz baş muhasebeci olduk, o müdür olup kaldı.

Kumru: İşin sonu hayırlı olsun. Gönlüm bir şeylerden rahatsız babası.

Sabir ağabey: Öyle mi? (güler) Öyleyse acele etme, kalk. Şimdi bir iş yapacağım ki

[43]

gönlün yere düşüp kalacak. (Cebinden bir deste para alıp Kumru'ya uzatır). Şuna bir bak!

Kumru: Vay, bu kadar parayı size kim verdi, babası?

Sabir ağabey: Gönlün oraya düştü mü? Söylemiş miydım? Bunu düğüne harcama yapın diye dünürün verdi, annesi! (Paketi döndürüp paraya dikkatlice bakar). Para bankadan yeni çıkmış gibiydi. Hıştırtısını duyuyor musun annesi?

Kumru: Ne kadar som babası?

Sabir ağabey: Beş bin som annesi. Sandığa koyun, bağdaki sofaya yer yap. Oturup düğün hakkında bir konuşalım annesi!

Kumru: Hemen, babası? (Çıkar).

Sabir ağabey: (Üzgünce kaftanını açıp askıya takar). Baht dediğin böyle olurmuş, hiç olmasa baş muhasebeye kaynata olmayı rüyama da girmemişti!..

Kumru teyze girer.

Ustaya söylemiş, demiş ki, “ siz babam olsanız o kişiler de yani bizi söyleyen de atamız olurlar. Düğüne neden gerek olmasın, hepsini kendim doğruluyorum” diyormuş.

Kumru: Şimdi sakal bıyık bakımı bedava olmuşken babası (çıkar).

Sabir ağabey: (Gramofonda müzik çalıp oynar). Düğünler hayırlı. Ama kendimiz de bütün Özbekistan'daki müdürlerin en şanslısı olduk.

[44]

Biraz sonra Alimcan ile Mukaddes girer. Alimcan'ın elinde çanta.

Alimcan: Çantayı nereye koyayım Mukaddes?

Mukaddes: Şuraya koyun (başını tutup güler). Arabadan inince hemen başım döner.

Alimcan sürahidenden su alıp serper.

Alimcan: Yüzünü soğuk suyla yıkayın hemen geçer.

Mukaddes: Doktor olup gittin!.. Oturun Alimcan ağabey (güler). Vasiliy İvanoviç'in gelişini hatırlasam... Çok seviniyorum. Acayip şakacı yaşlı adam?

Alimcan: Kişinin ilmi ne kadar yüksek ise, kendi de şöyle güzel olur diye boşa söylememişler, ama çok komikmiş!

Mukaddes: Siz onu enstitüde görmemişsiniz. Koşup çıkar, futbol oynayan öğrencilere katılır. Tanımayan adam onu akademisyen diye hiç düşünmez.

Alimcan: Futbolu sever mi? Biz de onun gelişine maç yapalım.

Mukaddes: Önce onun söylediklerini yapalım.

Alimcan: Bize şimdi ilave teknik verin, adam verin Mukaddes.

Mukaddes: En güzel üyelerimi kendinize ayırdınız yine bizden üye istiyorsunuz...

[45]

Alimcan: Zülfiye'ye söylediniz mi? Kendim de şaşkınım, Nimetcan ile tanıştı, işten soğudu. En güzel pamuk toplayıcısıydı.

Mukaddes: Onunla konuşmak gerek. Güzel bir şekilde konuşacağım, hiç vakit bulamıyorum. Neye şaşıyorsun? Oturun Alimcan ağabey.

Kumru teyze girer.

Kumru: Vay bereket versin, yorulmadan geldiniz mi? Bütün işleriniz bitti mi?

Alimcan: Teşekkürler teyze.

Mukaddes: Çayınız var mı anne?

Kumru: Semaver kaynayıp duruyor.

Mukaddes: Oturun, Alimcan ağabey.

Alimcan: Teşekkürler, çay olsa içeriz. Sonra eve gidip adam kıyafetine gireyim.

Çıkarken aceleyle Rüstem ile Şerali girdi.

Rüstem: Selam Alimcan, selam Mukaddes.

Şerali: İyi misiniz kardeşim?

Rüstem: E,e.. size bir bakın! Öyle mi oldu?

Alimcan: Konu ne ki?

Rüstem: Arabanı hızla sürer misin? Şer ağabeyle eşeğe binip dehlesek de yetişemedin?!

Şerali: İki yüz gram yağ bitti. O da sokakta kaldı (sandalyeye oturur).

Rüstem: Nasıl hoş haberler var mı, Mukaddes?

[46]

Mukaddes: Güzel haberler çok Rüstem ağabey. Alimcan ağabeyimin raporu ile şöyle başarı kazandık, pamuk bitkisi kozalarınızı gören akademisyen Frolov gelmek istiyor.

Rüstem: Gerçekten mi?

Alimcan: Akademik bilhassa fosfor ile ilaçlanan çekirdeğin büyümesi ile ilgileniyor...

Rüstem: Gerçekten mi? Onda emeğimizin boşa gitmediğine şimdi inandık Mukaddes!

Mukaddes: Niye boşa gitsin! Belki tecrübelerini yine devam ettiririz belki yine çok işlere doğru gelir lakin böyle akıl böyle aşk ile işlenen şey neticesiz kalmaz. Meşhur âlimlerin bu işle ilgilenmesi sözümün delili Rüstem ağabey.

Rüstem: (heyecanlanıp). Teşekkürler Mukaddes (güler). Beş yıl beklenen hoş haberi siz getirdiniz. Çok teşekkürler!

Hep beraber“ kto işet tot vseгда neydyat” adlı şarkıyı söylediler.

Şerali: (gülerek). Bu güzel haberler için teşekkürler, kardeşim!

Mukaddes: (gülüp). Güzel haberleri ben getirsem de emek sizlerin, teşekkürü de sizlere etmek gerek Rüstem ağabey. Buradaki işlere ne oldu? Rahimcan ağabeyin pamuk bitkisi nasıl?

Şerali: Pamuğu görmedik. Gece kendini görmüştük, selamdan sonra ‘güzün konuşuruz’ dedi, gitti.

Mukaddes: Ne yapacağımı bilemedim.

[47]

Bir şey desem yine yirmi sekiz tondan konuşuyor. Söylesem anlamaz.

Alimcan: Endişe etmeyin, Mukaddes. Bugün anlamasa yarın anlar. Hayatın kendisi anlatır!

Mukaddes: Sözle avare olup kaldım, hadi oturun...

Alimcan: Bırakın Mukaddes, yemeğe avare olmayın.

Rüstem: (gülüp). Böyle haberlerden sonra yemek yemeden gider miyiz Şer ağabey (oturur).

Şerali: Babana rahmet (oturdu).

Yemek yapsan batmazdı.

Damağımdan geçmez.

Cömertlikle pilav yaparsan

Sevap olup der...

Alimcan: (onu taklit edip).

Bedava pilav gördüğünde

Yüzsüz olma der...

Gülüştüp çıkarlar.

Mukaddes: (arkalarından). Şimdi akşam görüşür müyüz? Alimcan ağabey.

Çıkar, Sabir ağabey girer.

Sabir ağabey: Bu hangisi annesi?

Kumru: Kızımızın kendisi, saf gönül.

Sabir ağabey: Saf gönül dedi? Nimetcan görse ne der? Aynı kalsa ne yapardı? Gönlüne kendi gelip konan mutluluktan kendin ayrılmak mı istiyordun? Kızına söyle (çıkır).

[48]

Kumru: Babam söylemek istiyor ki, bu tarafta düğün olacak diye kızım hemen, görüşelim, konuşalım diye söyledi defalarca görüşmeler konuşmalar diye söyledi. Nimetcan görse ne der?

Mukaddes girer.

Mukaddes: (dolaptan havlu ile sabun alır). Çay hazırsa ben hızlıca içip gideyim.

Kumru: Yine dokumacının mekiği gibi çalışıyorsun çocuğum!

Mukaddes: Tartışmayın anneciğim, hemen idareye gidip geleceğim.

Kumru: İdareye gidecek misin? Öyleyse o Alimcan ile görüşmek için mi sabırsızlanıyorsun kızım?

Mukaddes: (durup). Ne demek istiyorsun anneciğim?

Kumru: Kızım, böyle hayallere kapılma! Genç çocuk değilsin Allah'a şükür kapımıza görücü gelmiş!

Mukaddes: Hangi görücü? Kimden?

Kumru: Niye böyle korkuyorsun? Şimdi eski zaman değil ki görücü yaşlı mı diye korkuyorsun (kızını öpüp). Allah istese bahtın açılır çocuğum. Görücü Nimetcan'dan geldi evladım!

Mukaddes: A, ne! Hangi Nimetcan?

Kumru: Hangi Nimetcan olacak kızım! O tüm muhasebelerin başı Nimetcan!

Mukaddes: Nimetcandan? (başını sakince sallayıp). Yok, mümkün değil.

[49]

Kumru: (düşünmeden). Şöyle mümkün ki (gülüp). Her gün üç defa gelir!

Mukaddes: Bırakın anneciğim, bu lafı ikinci kez söylemeyin.

Kumru: Niye şimdi söylemiyormuşum?

Mukaddes: Anneciğim. Eğer beni seviyorsan, bana kızım diyorsan onun ismini ağzına alma (heyecanlanıp çıkıp gider).

Kumru: (şaşıırıp). Tövbe ettim. İsmi söyleme demek de neyin nesi? Utandığı için mi öyle diyor, yoksa korktuğundan mı?

Sabir ağabey girdi.

Sabir ağabey: Ne oldu, annesi. Kızın yürüyerek çıkıp gitti. İyi mi?

Kumru: Ben bahsi geçen sözün bir köşesini söyledim?

Sabir ağabey: Tamam, tamam?

Kumru: Kızınız razı değil gibi göründü.

Sabir ağabey: Ne? Dur. Ne saçmalıyorsun? Görücünün kimden geldiğini söyledin mi? Kızın Nimetcan'ı tanıyor mu? Onun baş muhasebeci olduğunu biliyor mu?

Kumru: Şaka mı yapıyorsun? Birlikte çalıştılar nasıl bilmesin.

Sabir ağabey: Bilse de anlamını düşünmezmiş, baş muhasebecinin ne olduğunu bilmezmiş deyiver! Nerede çağır da kendim konuşayım... Dur çağır dese çağırır misin? Ha tamam çağırır ama sen kendin yine bir konuş, anlat. Söyle ki baban zaman vermiş, de...

[50]

Kumru: Onun da gönlüne girerseniz olur babası. Yalnız evlat.

Sabir ağabey: Ben ona kötülüğü reva görmüyorum ki. Nimetcan kötü bir çocuk mu? Kızının dengi değil mi? Görevi aşağı mı? İlmî az mı? Ne?

Kumru: Bilmiyorum babası.

Sabir ağabey: Sen bilmiyorsan ben bilirim. Kızın henüz genç, hiçbir şey düşünmüyor. Sen düşündür: kendi güzel, makamı yüksek, hayatı rahat de. Sözünle baştan aşağı ikna edersin. İkna edemeyecek olsan iki yüz gramı atıp geleyim, sözü başka şekilde söyleyeyim! Sözüne

bak. Kibirlemek de evi ile!. Baş muhasebeciye evlenmezse kimle evlenir? (çıkar, pencereye gidip). Şu köyde ya kızın durur ya ben dururum. Aynen böyle söyle!

Kumru: Vay başıma gelenler şimdi ne yapayım? Söylesem kızım tartışır söylemezsem babası tartışır iki arada ben kaldım (ara). Tövbe babası, söyleyen Nimetcandan başka kimle evlenebilir (düşünür). Ya da Alimcan'ı seviyormuş diye dedikodular gerçek mi? Bırak onu desem, onun Nimetcandan nesi fazla? Tövbe! Mukaddes hay Mukaddes (kapıya gelen Mukaddes'i görüp çekinir).

Mukaddes: Babam neredeler anne?

Kumru: İşine gitti çocuğum (biraz ikiletir, yumuşakça). Hay kızım baban yine bir konuş olmazsa kendim konuşurum dedi.

Mukaddes: Nasıl cevap verdiğimi söylediniz mi?

[51]

Kumru: Konuştum, bırak sen de öyle alçak düşünme kızım. Eskiler “yiğidin sözü kırılınca, namerdin boynu büzülsün” demişler. Babanı da başkalarının önünde utandırma, annen kurban olsun kızım.

Mukaddes: Babam niye utanıyor?

Kumru: Niye dersin baban zaman verdi.

Mukaddes: Vay ne zamanı? Bana bir şey sormadan?

Kumru: Ne yaptı? Ya da senin baban değil mi, ben annen değil miyim kızım? (gözüne yaş gelip). Biz senin mutluluğunu düşünüyoruz. Nimetcan'ın makamı yüksek, babasının da elinde hüneri var; berber olsa da parayı çok kazanıyor, evini görsen cennet misali. Yine de onunla evlensen hayatın dinç, canın rahatta olur diyoruz kızım. Düğün harcamalarını da kendi üzerine aldı.

Mukaddes: Nasıl harcama?

Kumru: Düğün harcamasız olur mu kızım? Düğün diye beş bin som verildi. Bunca paranın hepsini de verir miydi kızım?

Mukaddes: Öyle mi? Anne, babam ile kendim konuşurum.

Kumru: Konuşursun tamam, ancak üzme. O senin baban, mutluluğunu düşünür (çıkart).

Mukaddes: Anneciğim!

Dışarıdan Kumru'nun sesi. Efendim kızım.

[52]

Mukaddes: Mehri teyzeye sorun Zülfiye geldi mi? Gelirse söyleyin bu tarafa girsin.

Kumru: (Endişeli bir sesle). Zülfiye'yi ne yapacaksınız kızım?

Mukaddes: İşim var.

Kumru: Nasıl işti, ben söylerim.

Mukaddes: Kendim söylesem olmaz mı anne?

Kumru: Tamam şimdi çağırırım çocuğum.

Mukaddes: (düşünceli). Ne yazık ki babam gerçekten zaman vermiş mi? Bana bir şey sormadan hatta benim şehirden kalkıp gelişimi beklemeden? (ara). Gitti, gerçekse...

Zülfiye girer, gözaltından Mukaddes'e bakıp durur.

Mukaddes: Selam Zülfiye.

Zülfiye yüzünü diğer tarafa çevirir.

Mukaddes: Sana ne oldu Zülfiye?

Zülfiye: Kendinizi saflığa vurup ne yapıyorsunuz? Güvenmeyin dostuna saman tıkar postuna diye doğru söylemişler!

Mukaddes: Bu ne demek Zülfiye?

Zülfiye: Ne dediğimi iyi bilirim. O yüzden Nimetcan'ı bana kötüleyip kendin evlenecektin öyle mi, namert kız!

Mukaddes: Aklını mı yedin Zülfiye? Bu durum benim aklımda yok. Duyuyor musun? Biz pamukçuların il kurulundaydık.

[53]

Orada üç gün kaldık. Köye geldik aniden bu söz!

Zülfiye: Aniden değil bu. Bütün köyde bir sürü laf. Ben şimdi hepsini anladım. Bu fikir ilk onun gönlüne gelmiş fakat benden gizlemiş. Beni aldatmış!

Mukaddes: O aldatan olsa ben de aldanan mı Zülfiye.

Zülfiye: Bırakın, diyorum! Şu anda çok mutsuzum. Kendimi bir bela gibi görüyorum (ağlar).

Mukaddes: Zülfiye!

Zülfiye: Ben size abla demiştim, her şeyi sizden öğrenmiştim! Ben kaderime ağlıyorum. Nimetcanınız sevmese niye doğrusunu söylemiyor? Ya bana yapıştı dedi mi? Boş düşünmüş!

Dışarıdan Sabir ağabeyin sesi. Hey annesi.

Mukaddes: Oldu. Bu tarafa yürü. (sol taraftaki eve girer.)

Sabir ağabey ile Kumru girer.

Sabir ağabey: Kızın ile konuştun mu?

Kumru: Kızınızın keyfi bozuk, kendiniz konuşun!..

İçeriden ağlayan Zülfiye sonra Mukaddes çıkar.

Mukaddes: Zülfiye, Zülfiye...

Zülfiye çıkıp gider, Mukaddes arkasına dönüp giysisini giyer.

Sabir ağabey: Ne oldu? İyi mi?

[54]

Kumru: Yüreğim göğsümden çıkıp gidiyor, babası!

İçeriden Mukaddes çıkar, gidecek olur.

Sabir ağabey: Hey kızım dur, işin zaruri değilse otur, sana sözümüz var (Kumru teyzeye). Sen de otur. Tamam, kızım biz sana sormadan bir iş yaptık, duyduğunuza göre sen bu işe

karşıymışsın (ara). Sen bizim tek evladımız, gözümüzün akı, karasısın senin mutluluğun bizim mutluluğumuz kızım. Bu işin oluş amacı da şuydu. Nimetcan da yersiz, uygunsuz yiğit değil, akıllı başı yerinde...

Mukaddes: Babacım ben henüz evlenmek istemiyorum. O kadar okudum, şimdi biraz çalışayım...

Sabir ağabey: Hiç kimse dünyadan tok göçmez kızım. Böyle olduktan sonra Nimetcan'dan iyi yiğit yok.

Mukaddes: Ben tekrar söylüyorum baba; henüz evlenmek istemiyorum lakin durum böyle olunca da onunla evlenemem.

Sabir ağabey: Sebebi ne kızım?

Mukaddes: Ben onu sevmiyorum.

Sabir ağabey: Şu sevgi mevgi denen sözü bırak kızım. Sevgi yemek değil ki onu yesen. Giyim değil ki onu giysen.

Mukaddes: Gençliğinizde de böyle der miydiniz baba?

Kumru: Böyle söylemek nerede? Geceleri uyur muydu de. Bahçemizde feryat figan çekip güneş doğunca gâh Ferhat gâh Mecnun olup çıkardılar!

[55]

Sabir ağabey: Siz de bizi görmek için kapı deliğinden bakmaz mıydınız Kumrubanu?

Kumru: Aşk, sevgi yok diyen adamın sözlerine bakın. Gidin, kocamışsınız; bir öyle diyorsunuz, bir böyle diyorsunuz.

Sabir ağabey: Tamam, kızın Nimetcan'a aşk sevgi duymak ister miydi? Nimetcan kötü yiğit mi? Okumamış mı? Görevi aşağı mı?

Mukaddes: Ben makam aramıyorum baba? Niye böyle diyorsun? Neden defalarca onun görevini, parasını, evin değerini başa kakıyorsun? Adamın geleceği işi ile parada mı? Neden kendi gençliğinizi hatırlamıyorsunuz? Sonra annem Kerim hocanın oğluyla evlenmeden sizinle kaçtığında yalın ayak bir gündelikçiymişsiniz. Şimdi annem bahtsız mı oldu, kötü mü oldu? Niye söylemiyorsun anne?

Kumru: Gerçekten babası, samimiydik, fakirlik de bilinmiyordu.

Sabir ağabey: Dur, dur. Kerim hocanın oğlu nerede, benimle Nimetcan nerede!.. Milyoner Çiftliğın baş muhasebecisi.

Mukaddes: Size adam değil makam gerekiymiş baba.

Sabir ağabey: Peki, işinizde Nimetcan adam değil mi?

Mukaddes: Adam olsa Zülfiye'yi aldatıp gider miydi?

Sabir ağabey: Bu da ne laf şimdi? Nimetcan onla evlenmedi ki aldatsın?. Gençlikte böyle sözler olur kızım.

Mukaddes: Gençlik değil, namertlik bu. Siz onun makamını görüyorsunuz, kendini görmüyorsunuz.

[56]

Kalpağına bakıp adımına fiyat vermişsiniz. Sonra o iyi olsa aramızda aşk olduğuna inansa, size para verip ne yapacak? Ya da aşkını satın almak istemiş!

Sabir ağabey: Para veriyorsa düğüne verir. Şimdi öz babamı töhmet altında mı bırakıyorsun. On beş yıl okutup senden işittiğim söz bu mu oldu?

Kumru: Tamam kızım bir sözden kal. Siz akıllı adamsınız babası.

Sabir ağabey: Ben akıllı olsam da kızın aklını yitirmişse ne yapayım? Sözüne bak! Amacın ne, aptal! Ya gerçekten de o Alimcan ile evlenmek istiyor musun?

Mukaddes: Alimcan kötü bir delikanlı değil baba.

Sabir ağabey: Kötü mü, iyi mi bilemem. Ama o senin dengin değil. Okumamış, kültürsüz yaz kış düşündüğü pamuk!

Mukaddes: Düşündüğü pamuk olsa bile kötü mü baba? Sonunda o işi kendi için yapmıyor ki!

Sabir ağabey: Öyleyse benim için çalışırmış!

Mukaddes: Ha, sizin için de çalışıyor. Bütün memleketimizi iyi giyindirmek için çalışıyor. O Nimetcan gibi paranın kölesi değil, onun amacı çok iyi amaç baba.

Sabir ağabey: Tamam, tamam. Allah'ım o amaç karnınız doysun!

Mukaddes: Ben şaşkınım baba. Ben onu... İyi görsem sadece sizin yolunuzdan giderim diye düşünüyorum. Ben sizin

[57]

böyle kendi kendinize ihanet edeceğinizi bilmezdim. Sonra önceleri makam ile paranın kölesi değildiniz baba. Ne zamandan beri değiştiniz?

Sabir ağabey: Ben paranın kölesi miyim?

Kumru: Can babası, tek kızınız?

Sabir ağabey: E, sen sessiz dur. On beş yıl okutup teşekkür yerine isyan işittim. Ben paranın kölesiymişim! Paraya sattın dedi. Estağfurullah. Ben seni paraya satınca sokak sokak dilencilik yaparım aptal!

Mukaddes: Siz onları bilmiyorsunuz, temiz yürekliymişsiniz baba.

Sabir ağabey: Ha, biz bilmezmiştiz. Ama sen çok biliyorsun ya var git bildiğini yap. Ama sonra gözüme görünme! Senin gibi kızım yok! Gözümden kaybol!

Kumru: Vay başıma çorba dökülsün.

Pencereden Rehber görünür.

PERDE

[58]

ÜÇÜNCÜ PERDE

DÖRDÜNCÜ GÖRÜNÜŞ

Nimetcanların sundurması. Sundurmanın önü üzüm bağı. Sabah saat 07.00 gibi tahminen. Perde açıldığında Melike teyze Nimetcan'ın kıyafetlerini temizlemekte. Evden usta Kamil çıkar. Bildircinin öttüğünü görüp durur.

Kamil: Ah, ah, vay, vay... Çok hızlı oluyor (bıçak biler).

Melike: Gecesi oğlunuz: “ Ben kalkınca babam dünüre gidip gelsin” demişti, siz varmadınız diye yine öfkelenmesin.

Kamil: Düğün meselesini gece bıçak gibi kesip atarız hatun. Şimdi hazırlığı yapıver! E,e.. aklın yetmez, cahil. Oğlun baş muhasebeci gelinin fabrika mühendisi. Kolhoz bize kaldı. Yine neden razı değilsin efendim?

Melike: Dünya malı diye oğlumu el âlemin önünde rezil etmeseniz. Başta bırak desem de bırakmadı!

Kamil: E,e.. Sözüne bakın. Akşam dünürümüz: “Oğlunuzdan başka kime veririz. Böyle zamane gençleri olduktan

[59]

sonra kızımızdan da bir soralım diyelim” dedi. Hepsi hazır olmuş hatun.

Melike: Şimdiki gençler önce kendileri görüşüp sonra görücü gönderirler. Sizlerin kızı bu tarafa koyup babası ile görüşmelerinden korkarım. Zamana yakışmaz.

Kamil: Aklın yetmiyorsa sessiz oturursun cahil. Para denen şey babası mükemmel kızı da oynatır! Ey bu tarafa bir bak yarından tez yok, düğün yar yar:

Yar yar türkü yar türkü

Türkü çoktur yar yar

Türkü söyleyen dilinden

Bana öptür, yar yar

Melike: En azından şarkının sonu hayırlı olsun, benim bütün ümidim sadece oğlumdan.

Dışarıda köpek havlar.

Kamil: Hatun, dünürün gelecekti o olmasın yine.

Melike çıkar.

Ne zaman prova versen kadın kadınmış, erkek erkekmiş. Buna da aklı yetmezdi. Sonunda usta Kamil banka değil ki ona beş bin somu bedava versin!

Rüstem ile Melike girer.

Rüstem: Selam usta ağabey.

Kamil: Ve aleyküm selam oğlum. Yukarı geçin çocuğum. Saç sakaldan

[60]

şikâyet edip geliyorlar efendim (hızlıca sandalyeyi sürer). Buyurun, oturun.

Rüstem: Teşekkürler usta ağabey, saç sakalı başka bir gün alırsın. Bugün Nimetcan ile iki kelam konuşmaya geldim.

Kamil: Öyle mi? Dostun Nimetcan uykundan uyanmadı, nasıl yapalım?

Melike: Şimdi uyandırayım. Bilerek gelmiş, şimdi konuşup gitsin (eve girer)

Kamil: Hani bir on som vermeseniz dokuz som verirsiniz. Daha düzgün oturun oğlum!

Rüstem: Söz parada değil usta, vakit yok. Bir gün geleyim dedim. Her neyse başkasına aldırmayız.

Kamil: Ama biz de sizin gibi yapıyoruz oğlum. Mesela başınıza ustura ile tıraş etmeyiz, güzel kızın pamuk kolları ile silip koyarız efendim. Ha,ha..

Pijamalı Nimetcan evden çıkar.

Nimetcan: E, e.. Sen misin? Ama uykunun beline teptin! İyi misin?

Rüstem: İyiyim. Sana bir rica ile geldim.

Nimetcan: Nasıl rica?

Rüstem: Böyle aramızda bir şey.

Kamil: Ciddi bir konu mu efendim. Tamam, en azından iyi söz olsun (bağa çıkar).

[61]

Nimetcan: Selam! (görüştü). Yine o konu mu?

Rüstem: Yok bu o konunun devamı. Sonunda kendi istediğini yapıp Mukaddes'e görücü göndermişsin.

Nimetcan: Benim kendi sözümde durma özelliğim var.

Rüstem: Ben de senin önüne gelmezdim, ancak mesele şöyle ki Alimcan ile Mukaddes birbirini seviyor. Senin bunu bilmen gerek.

Nimetcan: Birbirlerini sevseler bile bana ne diyorsun? Ama beni affet dostum ben böyle sözlere güvenmiyorum. Ben haset, kıskançlık diye karıştırılan geçmişin izlerine karşı yiğidim. Benim sana demem o ki birilerinin işine tellallık yapma.

Rüstem: Alimcan tellala muhtaç değil. O kendini himaye etmiştir. Söz şöyle ki, Sabır ağabey seni kabul görüyormuş. Şimdi kavga edip araya büyük soğukluk girdi. Kendini bil, Mukaddes onların sadece kızları. Onun için ben onların arasına böyle soğukluk düşürmeyin diyen iltimas ile gelişine mecbur oldum.

Nimetcan: E,e.. Böyle gösterişli sözleri ne yapsan dostum. İyisini kötüleştirmekten korkuyoruz diye bırakın.

Rüstem: Kendine güvenmen güzel, Bırak böyle büyük gitme.

Nimetcan: Beni affet dostum, gönlüme gelen sözü yaşamak gibi huyum var. Mukaddes fazla bilgili kız. Çiftçi.

[62]

Tamam, Alimcan kim? Alimcan ona... nasıl ruhsal destek verebilir?

Rüstem: Alimcan ona saf yüreği ile saf sevgisini verir, sadece.

Nimetcan: Bu yeter mi ki?

Rüstem: Mukaddes'in sana verdiği cevaba bakmanız yeterli. Nimetcan sen daima yüce bilgini başa kakıyorsun. Doğru, Alimcan yaşlı annesinden dolayı okuyamadı lakin o daima çalıştı, durmadan kendini yeniledi, zorluklara sabır ederek geldi. Büyük bir akademisyen Alimcan'ın işine yüksek değer vermekte.

Yüce bilgilisin fakat coğrafya bilmiyorsun. Nasıl bir memlekette yaşadığını unutma. Bizim memleketimizde akşam çoban bugün fen doktoru, pamuk yetiştiren kolhozcu,

akademisyen, basit bir işçi, mühendis olacağından haberin var mı? Sonra Alimcan için de benim için de yüksek mektebin kapısı kapanmamış ki. Kendi dostlarını çok aşağılayıverme.

Nimetcan: Ne! Sen beni okutacak mısın?

Rüstem: Gerek olursa okuturuz da.

Nimetcan: Çocukluk ediyorsun, kardeşim.

Rüstem: Tamam, olmasa seninle başka yerde konuşuruz. Yüzün kırışık olsa da aynalara küsme derler (çıkır).

Nimetcan: Başka yerde konuşuruz. (bir an şaşırınca). Baba, baba diyorum.

Kamil: (bastırıp girdi). Efendim oğlum. Hayırdır inşallah?

[63]

Nimetcan: Gece Sabir ağabey ile görüştünüz mü?

Kamil: Bir konu mu var?

Nimetcan: Sabir ağabey ne dedi diyorum size?

Kamil: Şaka mısınız oğlum? Koluna beş bin som veren adam ne desin? Tamam dedi. Bir konu mu var?

Nimetcan: Bilmiyorum! Rüstem bir söz söyledi, gerçek mi yalan mı kendim de bilmiyorum.

Kamil: Siz korkmayın, oğlum; siz kim, o kim? Kız dediğin böyle nazlı olur.

Nimetcan: Babası naz etse aptal eder, kızın naz yapanı da kişiyi yakıp kül eder.

Kamil: Sabret oğlum. Sabrın altı sarı altın der eskiler. Gece dostum ile konuştuk. Onun sizi güvey yapmaktan başka niyeti yok. Ama.. Paradan yine biraz konuşsak, niye ki “para olsa avuçta çorba” der eskiler.

Nimetcan: Pekâlâ baba, konu para değil, çok olsa Mukaddes'in bu yıl alacağı mükâfat paranın yarısı kadar. (o tarafa bu tarafa yürür). Böyle baba, şimdi gidip işi bitirin. Parayı yüzüne vurmada işi bitirin. Söz bu.

Melike girer.

Melike: Çay suyu kaynadı, demleyeyim mi, reis?

Kamil: (Nimetcan'a). Demlesin mi?

[64]

oğlum (Melike'ye). Demleyiver. Havlayan köpeği bağladın mı hatun? Dünürün gelirse korkmasın yine. Kızını vermez olur.

Melike: Çok endişelenmeyin. Bedava vermese parayla satar. Dört bin som az gibi, yine bin som daha verseniz mi?

Kamil: Hay cahil, bu sözünü birine söyleme!

Melike: Niye söylemeyecekmişim. Dünürünüz iyi adam olsa kızını paraya satar mıydı?

Nimetcan: (sesini yükseltip). Anne!

Melike: Bağırma çocuğum, benim söylediğimi yapsaydın onun kızına böyle yalvarmazdın (çıkır).

Nimetcan: En başta size bu şeyi hiç kimse bilmesin demedim mi, baba.

Kamil: Eskiler sırrını karına söyleme diye doğru demişler.

Melike dönüp gelir.

Melike: Hey reis, dostunuz geldi.

Kamil: Eve davet ettin mi cahil?

Melike: Davet ettim, girmede.

Kamil: (şaşıırıp). Niye girmede?

Melike: Bana soracağınıza çıkıp dostunuza sorun.

Kamil çıkıp gider.

(Nimetcan'a). Niye ağzın açık kaldı? Kayınbabanı görmek istiyor musun? Git bağa çık!

Nimetcan çıkıp gitti. Melike teyze yastık düzeltir. Kamil ve Sabir ağabey girer.

Melike: İyi misiniz dünür? Yukarıda oturun (çıkar).

Kamil: Girmeyeceğim demeniz beni çok

[65]

üzdü. Bir konu varsa bile burada konuşmamız makul efendim. Hani, buyur etsinler.

Sabir ağabey: Teşekkürler usta. Çok iltifat edip utandırmayın, ben size utanarak geldim.

Kamil: Niye öyle diyorsunuz? Ha, anladım, anladım. Çok konuşmayın eski tilkisiniz ha ha ha. Kolhozculuk, adam çok. Düğün yapıldıktan sonra beş bin som ne oldu efendim?

Sabir ağabey: Şöyle ki, ama...

Kamil: Tamam dediğinden sonra olur. Bizler binde siz bizden bir tane cız-bız âlâ deriz. Yine bin som versek yeter mi efendim?

Sabir ağabey: Ne diyorsunuz, usta?

Kamil: Bu da az mı? Siz de insaf edin. Bin som eklesek altı bin som olur.

Sabir ağabey: Acele etme usta. Söz var sonunda.

Kamil: Nasıl söz?

Sabir ağabey: Kızım...

Kamil: Kızınız razı olmadı mı? Gerçek söz mü? (omzunu silkip). Bana bakın. Yine utanmadan erkeğim diye bıyık bırakıp yürüyor musunuz? Eşarp örtün.

Sabir ağabey: Acele etme usta.

Kamil: Bırakın, konuşmayın. Ben size değerli deyip düşünmüştüm. Sadece kız medeni yere gidip bahtlı olsun diye düşünmüştüm. İt karnına tereyağı yakışmazmış, efendim.

Sabir ağabey: Niye böyle acelecisiniz. İşinizde ağzınıza bakıp konuşun.

[66]

Kamil: Peki, baş muhasebeci ile evlenmezse kiminle evlenirmiş? Mühendis de kimmiş?

Sabir ağabey: Önce baş muhasebecinin ne olduğunu öğrenin. Sonra konuşun. Baş muhasebeci dediğiniz öte gitse kanal kokar!.

Kamil: Boyunuz yetmediği için kötü koku oldu mu efendim?

Sabir ağabey: İşlerinde boyu yetmeyen biz mi ya da siz mi?

Kamil: E, e gidin. Kızınız oğlumun sadakası olsun!

Sabir ağabey: Oğlunuz kızımın sadakası olsun. Kanal kokana verecek kızım yok! Namertmiş!

Kamil: Hey, kim namert? Nimetcan mı efendim?

Sabir ağabey: Namert olmasa Zülfiye gibi kızı aldatır mıydı?

Kamil: Bulduğu bahaneye bakın! Kızıma konduramadım, deyiverin. Böyle kız bende olsun boynunu koparırım! Ama kendi kızınıza gücünüz yetmese beş bin somu cebe indirip ne yaparsınız. Ona göre “bö” deyin.

Sabir ağabey: Bırakın. Sizden de oğlunuzdan da soğudum. Ben basitmişim, kızım haklıymış. Akıl yaşta değil başta denen söz doğruymuş. Gidin. Size değil kız, avlumdaki tavuğumu da vermem (çıkır).

İçeriden Nimetcan sonra Melike çıkarı.

Nimetcan: Razi olmayan kim? Kızı olsa gerek elbette.

Kamil: O!

[67]

Dışarıda köpek havlar.

Kamil: (Melike’ye). Git, bak.

Melike çıkar.

Yine kim gelmiş, kendin baksaydın.

Melike girer.

Melike: Nöbetçi gelip sana ve bana bu belgeyi verip gitti (Nimetcan'a da verir).

Nimetcan: (mektubu alıp okur). Yirmi Ağustos, akşam 8'de komünist örgüt teşkilatının meclisi olacak. Toplantı konusu: "Komünist örgüt üyesi Nimetcan Kamilov'nın manevi görünüşü..."

Kamil: A? Bu ne demek! Çocuğum?

Nimetcan: Dert demek! Şimdi ne yapacağız?

Mola, bildircin öter.

Melike: Başta söyledim. Rezil olsunlar dedim.

Kamil: Tüm bela senden.

Melike: Ben ne yaptım da kızdınız?

Kamil: Altı bin som para verdik diye laf söylüyorsun, yine ne yaptım diyorsun? Bu sözlerin reisin kulağına gitti. Kız da razı gelmedi, cahil!

Melike: İyi oldu. Başından söyledim. Zülfiye gibi kızını ağlatanlar gözyaşının içinde kalsınlar dedim, razı olmadınız. Paramız çok dediniz, yüksek ilmimiz var dediniz. Gerçekten ilmi yüksekmiş o kızın. İyi oldu.

[68]

Kamil: Hay, cahil.

Melike: (kulak asmadan). İyi oldu. Oğlunuza bu durum az bile. Öyleyse Zülfiye kimden düşük? Güzellik dese güzeller güzeli. Kaşları gündüz gibi, saçları sümbül gibi bir peri. Eve gelse onun işini, tarlaya çıksa tarlanın işini gül gibi yapar. Nasıl kız ki! Teşekkür etmeyen adam yok.

Kamil: E, çok gevezelik etmeden, kulak versen cahil! Söz var.

Melike: İş bitti, yine ne diyorsun?

Nimetcan: Tamam anneciğim, siz söylediğiniz gibi olsun. Ben Zülfiye ile evleneyim. Lakin öyle bir düğün yapalım ki bütün köy hayran olsun. Ben yarın Taşkent'e yola çıkacağım, araba alacağım. Ben Zülfiye'yi kendi arabama bindirip geleceğim. Ben onu ipeklere saracağım. Baba siz Mahmut ağabeye gidin söyleyin.

Melike: (başını kederli sallayıp). Aklın geldi oğlum ama geç geldi. Düşün çocuğum. Böyle saçmalıklardan sonra Mahmut şimdi sana kızını verir mi?

Nimetcan: Ben Mahmut pahmut bilmem. Ama Zülfiye beni seviyor. Öyle sevdi ki ona benim bir sözüm yeter. Gidin söyleyin baba.

Kamil: (şaşıırıp). Ne söyleyeyim oğlum?

Nimetcan: Bu hafta içi düğün de. (mola). Şimdi tüm söz Zülfiye'de. Zülfiye'nin beni kurtarması mümkün.

PERDE

[69]

DÖRDÜNCÜ PERDE

BEŞİNCİ GÖRÜNÜŞ

Kolhoz bahçesi. Ön tarafta köşk. Perde açıldığında Kumru teyze masadaki şeyleri toplamakta. Dışarıdan gülüş sesleri duyuldu.

Hoşça kal arkadaş profesör

Güzel gidin Vasılıy İvanoviç

Teşekkürler dostlarım güle güle

Sabir ağabey girer.

Sabir ağabey: Dostumu yolcu ettik annesi.

Kumru: Vay babası, dostunuz da çok iyi adammış.

Sabir ağabey: Şimdi ilmi büyük ilmi.

Kumru: Babası diyorum, dostunuz Alimcan'ı çok büyük okula gönderdi, işi güzelmiş!

Sabir ağabey: Pamuğu on beş gün önce açıldı, onu övmesinde beni mi övsün? Ama kendi de akademisyenin ağzının içine girdi!

Kumru: Hey babası, kızınız da bir şeyler bilirmiş. Şu yiğit gözüme sıcak görünmüştü.

Sabir ağabey: Ben de kötü görmedim, niye ki yiğidin bana benzeyen kalp ateşi var.

[70]

Kumru: Söylesem inanmazsın, hala baş muhasebecinize ilk başta gönlüm ısınmamıştı, yüzünde ‘cız’ eden utancı yok yiğitmiş. Yarın reisi dünürü olarak eve geliyor!

Rehber, Alimcan, Mukaddes, Rüstem, Rahimcan ve kolhozcu kızlar, yiğitler girerler.

Rehber: Böyle yaparak akademisyenle sohbetlerde başarılı olduk mu yiğitler?

Birinci Yiğit: Vasılıy İvanoviç gerçekten akademisyene pek benzemiyordu abla!

Alimcan: Çünkü akademi dediğinde gözlük takan, daima kaşlarını çatıp yürüyen görkemli adamı tasavvur etmeyi öğrenmişiz!

İkinci Yiğit: Ben böyle neşeli adamı hiç görmedim!

Birinci Yiğit: Şakacı sözlerini söylesene? Size ne dedi, Rahimcan ağabey?

Rahimcan: Hemen unutmuşsunuz o: “sizi iyi kızlar sevmediler çünkü iyi kızlar yüreğinde ateşi olan yiğitleri severler” , dedi.

Birinci Yiğit: Eğer Profesör Frolov’a inanmasanız Mukaddes’e sorun dedi ya?

Rahimcan: Profesör beni bilmez lakin niye siz de şu sözü söylediniz kardeşim? Şimdi ben yüreğinde ateşi olmayan yiğit oluyorum, ürün için mücadele ediyorum!

Rehber: Yüreğinde ateşi var diye zorluklardan korkmadan yenilikler öğrenen, önüne büyük hedefler koyup işleyen

[71]

adamları söylese olur. Yüreğinde ateşi var diye bana Alimcan’ı söylese olur! Sonunda niye senin pamuğun şimdi açılmaya başladı, Alimcan yarın hasada girişir mi?

Sen dedelerimizin tecrübelerini okula okuduğun zamanda Alimcan tohumu ekip yeni yöntemi denedi. Niye böyle? Çünkü onun yüreğinde ateş var. Baharda sen yüz türlü bahaneler bulup, tohumu eski usulde ektiğin zamanlarda o yeni usulde ekmekten korkmadı. Şimdi onun tüm pamuğunu makine ile toplayışımız mümkün. O adamların çalışmasını kolaylaştırdı. Sen aklına korkaklık ettin, hiçbir yeniliğin zorluksuz olmadığını düşünmedin, Rahimcan.

Sabir ağabey: Şimdi işinde ilim çok acayip şeymiş kardeşim. Örneğin biz demirbaş müdürüyük ama ilme çok ilgiliyüz.

Rehber: Yiğit isen dev yürekli ol. Sadece Rahimcan'a değil, hepinize söylüyorum. Zorluktardan korkmayın. Her zaman büyük arzu, heves ile yaşayın, soluk almadan çalışın!

Hamma: Teşekkürler abla.

Rehber: Tamam şimdi gidelim. Yarın hasat toplamak için bugün güzel bir dinlenmemiz gerek.

Alimcan: Siz dinlenin kardeşim, biz şimdi tarlaya gidiyoruz!

Rüstem: Yarın şöyle eğlence yaparız, bugün uyuyalım olur mu?

Kumru: Hey babası.

[72]

Sabir ağabey: Düğün? Hangi düğün?

Rehber: Bu sizin evleneceğiniz düğün değil, başka düğün Sabir ağabey!

Mukaddes: Yarın uzun yıllar verdiğimiz emeğimizin birinci meyvesini tadıp göreceğiz. Bu düğün değil mi baba? Siz de tarlaya çıkın kardeşim, aydınlıkta pamuk bahçesinin nasıl sihirli oluşunu izleyelim, narin rüzgârın pamuk yapraklarını hışırdatıp esişini sessizce oturup işitelim...

Sabir ağabey: Şairmişsin kızım!

Rehber: Her mesleğin kendi neşesi var, Sabir ağabey! Her kim kendi işinde şair olmasa, onu içten sevmese, öyle iş sıkıcı mecburiyete dönüşür. Böyle şairane sözlerden sonra uykunuz geldi mi? Lakin ben biraz idareye gidip geleyim.

Alimcan: Biz sizi tarlada bekleriz kardeşim.

Dışarında Şerali'nin sesi duyulur.

Rüstem: Şer ağabeyim.

Rehber: (gülür). Biz onu Nimetcan'ın yerine koymayı düşündük, öyle olsa gerek.

Şerali girdi.

Şerali: Böyle iş olur mu, adalet de gerek. Ben sizden bunu beklemezdim kardeşim.

Rehber: Neyi beklemezdin?

Şerali: Başkanım, canım kardeşim, kendiniz kurtarın!

[73]

Alimcan: Ne konuda?

Hamma: Ne konu, ne konu?

Şerali: Canım kardeşim, bir şey söyleyin. Bütün ümidim sadece sizde.

Mukaddes: Hayırdır inşallah Şer ağabey? Kendinizi biraz bastırın.

Şerali: Hayır nerede canım kardeşim? Kaburgaya şimdi yağ bağlamaya başlamış, yine tarla işinden ayırıp pamukluğa gönderiyorlarmış!

Rehber: Biz seni pamuk değil, baş muhasebeci olarak atanmanı istiyoruz Arslanşer! Nimetcan'ın yerine seni getirmek istiyoruz!

Şerali: Beni rahat bırakın kardeşim. Onun görevi başındaki şapkasını verseniz de baş muhasebeci olmam kardeşim. (Alimcan ile Rüstem'e) Ne bela? Ağızlarınıza yulaf ezmesi sürdüler mi? Niye sesinizi çıkarmıyorsun? Ben suç mu işledim? Tembellik mi yaptım?

Alimcan: Şer ağabeyim bize ağa oldu, başkanımızın peşinden bizi ayırmayın!

Rüstem: Bütün reis gençleri namından Şer ağabeyimin reislikte kalmasını isteyeceğim!

Alimcan: Kardeşim, Şer ağabeyim iyi çalıştı, o hünerli sucu oldu. Lakin en iyisi şöyle, o daima gönlümüze cesaret verdi. Bizim önümüzde hâlâ büyük zorluklar duruyor. Şer ağabeyim bize gerek kardeşim.

Mukaddes: Gençlerin işine bütün kalbi ile inanan, gençleri böyle seven adamı başkanlıktan alsak doğru olur mu ki kardeşim?

[74]

Hamma: Şer ağabey başkanlıkta kalsın kardeşim. Rica edelim.

Rehber: (gülüp). Yok, yok. Ben kurul kararını bozamam.

Şerali: Can abla, söylediklerinizin hepsini yaparım. Her gün iki yüz kilo pamuk toplayıp veririm, bu da az dersiniz bir şiir yazıp koyarım, bunu da okuyuveririm.

Hamma: Şiirini duyuyoruz kardeşim, şiirini duyuyoruz.

Rehber: Tamam, önce şiirini duyduk.

Şerali: (okuyordu)

Açıldı tarlada pamuk

Şair, pamuğunu öv

Pamuğa kafiye ne desem

Dediler: hürmet et.

Aziz dostum Rahimcan

Pamuğunuz oldu zayıf

Takkemi çıkarıp verin

Görsün tüm cihan

Çayır açılmış pamuk

Sizi bekler, arkadaşlar

İlhamı taşıp gidip

Gazel yazdı Arslanşer

Rahimcan: Şiirinizden duman kokusu geliyor, Arslanşer.

Şerali: Şiirimize önem vermeseniz de pamuğumuza önem verseniz olur pehlivan!

Hamma: Şimdi şiiri için kaldıralım kardeşim.

Rehber: Gençler rica etse, ben ne derim!

[75]

Şerali: Yaşayın kardeşim. Bu iyiliğinizi unutmayız. Şimdi bizi hasatçıların sırasında görüverin kardeşim.

Hamma çıkar sadece Rahimcan, Alimcan, Mukaddes kalır.

Rahimcan: Alimcan Mukaddes ben sizleri tebrik ediyorum. (Alimcan'ın elini aldı). Ama ben bu işi bilerek yapmadım.

Mukaddes: Sizi hiç kimsenin ayıplayamaz, Rahimcan ağabey.

Rahimcan: Ben de senin gibi ürünü arttırmak isteyen yiğitlerdendim. Tamam, bu sözlerin şimdi faydası yok. Okumamışım, öğrenmemişim, anladım. Boynuma alamam! (keskin dönüp çıkar).

Alimcan: Gerçekten de Rahimcan'a zor...

Mukaddes: Vasılıy İvanoviç'in sözleri çok fazla tesir etmiş...

Zülfiye görünür.

Mukaddes: Zülfiye geliyor. Beni takip ediyor olsa gerek, biraz bekleyin Alimcan ağabey.

Alimcan: Tamam, konuşun (çıkır).

Mukaddes: Zülfiye, gel.

Zülfiye: Ben.. Sizden af dileyip geldim, kardeşim ben yanlış yapmışım...

Mukaddes: Ben sana kırılmadım, bu sözleri bırak!

[76]

Zülfiye: Ben onu diye... Sizi de Rüstem ağabeyimi de üzdüm. Eğer o gelip karıştırmasaydı biz mutlu olurduk.

Mukaddes: Zülfiye azizim, üzülme. Rüstem ağabey seni unutmuş değil, o seni sevdi. Şimdi söz onda değil. Eğer sen seversen...

Zülfiye: Bırakın, ona demeyin, o iyi yiğit. Ben onun tırnağına da değmezdim. Aklım olsa böyle yapar mıydım? Ben onu önce severdim. Sevdığım için unutamıyorum. Özellikle şu anda onu çok hatırladım ama siz bunu ona söylemeyin.

Mukaddes: Neden şimdi? O düşünen yiğit...

Zülfiye: (ürküp). Yok, yok. Onu hiçbir şey demeyin. Daha önce düşündüğümde bu fikir doğrudu. Şimdi iyi değil, başta ben onu üzdüm, sevgisinin değerine yetemedim, şimdi nasıl onun yüzüne bakayım. Ne de olsa başıma düşeni kendim görürüm...

Mukaddes: Pekâlâ, şimdi bu sözlerin faydası yok. Gün gelir Rüstem ağabeyin sevgisinin saf olduğuna kendin de inanırsın. Şimdi benim bir ricam var: Kendini işinde göster. Bu sene sen işten çok uzaklaştın. Bu iyi mi? Sonuçta sen geçen sene kolhozda en iyi pamuk toplayıcısıydın.

Zülfiye: Hepsine kendim sebep oldum. Ben işten de soğudum, hatta dostlarımdan da ayrıldım.

Mukaddes: Dostlarının seni unutacağı yok. Pekâlâ, bu sana büyük ders olsun.

[77]

fakat şimdi bu kaygıyı bırak. Yarın ekiple hasat başlayacak. Şimdi tüm kolhoz gençleri tarlada. Yürü sen de bizimle ol, yarın aklına geçen yıldaki gibi çevar hasatçılar aşamadan kendi yerini al, Zülfiye.

Zülfiye: Şimdi çalışırım. Teşekkürler abla!

Arkadan Nimetcan girer.

Nimetcan: Kusura bakmayın. Sözlerine engel oldum mu? Ben Zülfiye'yi görüp geldim, affedersiniz. Mukaddes mümkünse iki kelam konuşsak.

Mukaddes çıkar.

Zülfiye? Yarım aydan beri yolunuzu gözledim, siz bakmıyorsunuz. Sonunda bu yere gelmeye mecbur oldum, bu tarafa bakın Zülfiye (Zülfiye bakmaz). Pekâlâ, beni görmek istemezseniz bakmayın bırakın ama gerçek yürekte çıkan iki ağız sözüme kulak vermeni istiyorum.

Zülfiye: Siz de genel olarak gerçek söz, gerçek yürek, gerçek aşk diye bir şey var mı?

Nimetcan: Var, Mukaddes gelmeden önce benim sizi sevdiğime şüphe duymamanız gerek. Ben sizi seviyorum. Bütün kalbim ile seviyorum. Bana inanın Zülfiye. Nasıl edip bu işi ne yapacağımı da bilmiyorum. Ben yanıştım, hata ettim sevginize yetemedim. Bunu boynuma alamam. Fakat siz de düşünün: gençlikte kim yanlış yapmadı, kim hata etmedi Zülfiye. Ben de kendi hatamı düşünüp önünüze baş eğip geldim.

[78]

Beni affedin Zülfiye. Önceki saf aşkımız hürmetine affedin.

Zülfiye: Bana sizden nefret eder diye düşünseniz hata edersiniz. Bırakın ben sizin denginiz değilim! Siz baş muhasebecisiniz, enstitüyü bitirmişsiniz... (mağrur). Kendinizde çok parası olanı alın. Bana ne diyorsunuz? Beni rahat bırakın (gitmeye yeltenir).

Nimetcan: (Zülfiye'yi engelleyip). Acele etmeyin Zülfiye, ne yazık ki bu yanlış günahımı affetmeyecek misiniz? Şimdi benim bu hatam için bir zorluk çektim. Beni işten aldılar, komünist meclisine soktular, rezil oldum. Bu az mı Zülfiye. Ne yazık ki hiç acıymıyor musunuz? Sonra biz birbirimizi severdik Zülfiye.

Zülfiye: (yerde dikilip sakın) severdik. Bırakın bu sözü söylemeyin, siz benim yolumu engellemeyiniz, benim yolum başka yol.

Nimetcan: (Zülfiye'nin arkasından) Zülfiye ben sizi seviyorum Zülfiye.

Kamil girer.

Kamil: Konuştunuz mu oğlum?

Nimetcan: Konuştum! Konuşmasam daha iyi olurdu.

Kamil: Niye, razı olmadı mı?

Nimetcan: Razı olmadı.

Kamil: Bırakın oğlum, kız zaten var elhamdülillah, kuruyup kalacak değil. Allah istese kendim size annesinin öpmediğini bulup vereyim. Para olsa avuçta çorba. Siz kim o kim? Böyle ilminiz böyle devletiniz durup

[79]

şu kıza mı yalvarıyorsunuz. O olmasa yine başkası olur.

Nimetcan: Bırakın baba, verdiğin nasihatlerinizin boşa çıktığını görüp durursunuz, yine bu sözleri söyleyesiniz.

Kamil: Şimdi benim nasihatlerim kötü mü?

Nimetcan: Bırakın baba, başta her şeyi siz yaptınız. Para olsa avucunda çorba dediniz. Nasıl o çorba? Çorba da gitti, aşk da gitti. İki eli bir tepe olup itibar da gitti. Bakın tüm yaşlıtlarımın gözünde sevinç yüzünde gülücük kalbinde bahar. Benim, benim? Ben nasıl adam oldum? Şimdi ne yapmam gerek?

Kamil: Şimdi bana akıl öğreten mi oldun? Git bildiğini yap (çıkar).

Kovayı kaldırıp Şerali girer.

Şerali: E, Nimetcan kardeş, işler kötü oldu duydum. Ama üzölmeyin kardeşim. Belinizi sağlam bağlayıp tarlaya çıkın. İtibar isterseniz, pamuğu işleyin kardeşim. Ter döküp bir yıl çapa vurun, yine kendi görevinizi alırsınız! Ama gönlünüze almayın kardeşim. Gerçekten gönlümden nasihat ediyorum. Tamam deyin.

Nimetcan sessizce çıkıp gider.

Ama şimdi kendin de şapkanı önüne koyup düşünen oldun, kardeşim (çıkar).

Ön taraftan Alimcan girer.

[80]

Alimcan: Mukaddes.

Mukaddes çıkar.

Konuştunuz mu?

Mukaddes: Konuştum.

Alimcan: Çok iyi yaptınız. Zülfiye gibi hasatçı kızlar bize çok çok lazım (ara). Böyle yapıp yarın hasatı da başlatalım mı?

Mukaddes: Korkuyor musunuz?

Alimcan: Lakin doğrusunu söylesem benim ümidim bundan da büyüktü. Ben yeni türü çıkardım diye düşünmüştüm. Ne yapalım, işi devam ettiririz Mukaddes?

Mukaddes: Devam ettiririz, Alimcan ağabey. Siz üzölmeyin, üzölmeye hakkınız yok. Hiçbir büyük iş zorluksuz olmazdı.

Alimcan: Ben zorluklardan korkmuyorum özellikle yanımda sizin gibi dostum ve yoldaşım durdukça neden korkayım, Mukaddes (mola). Babanız ile konuştunuz mu?

Mukaddes: (yere bakar) Konuştum. Benden sonra Rehber ağabeyler de konuştular (mola sakin). Babam anladı (güler). Daha doğrusu konuşup sonunda anlattık Alimcan ağabey.

Alimcan: Şimdi ihtiyarı inandırsam olur mu Mukaddes. Niye sessizsin? (mola). Size ne kadar minnettar olduğumu, nasıl anlatabilirim bilmiyorum. Şu günlerde ben sizi ayrıca çok düşünüyorum Mukaddes.

[81]

Mukaddes: (sakin). Ben de sizi çok düşündüm Alimcan ağabey; siz her zaman yanımda olup babam ile konuştuğumda bana destek verirdiniz.

Alimcan: Mukaddes, canım.

Mukaddes: (güldü). Bir taraftan Böyle olması doğru oldu mu diyorum Alimcan ağabey?

Alimcan: Niye şimdi?

Mukaddes: Çünkü bu bahane ile Zülfiye ile Rüstem ağabeyin arasındaki anlaşılmazlık yok oldu.

Alimcan: Demek düğün birlikteymiş.

Mukaddes: Şimdi Rüstem ağabeyim onunla cesaretlenip konuşmuş olsa ya?

Alimcan: Düşün sadece bu işe yarasa, onları hemen konuştursun! Yürüyün tarlaya çıkalım, çiftlikte karpuz var. Bir tanesini alıp kıra çıkarız, hava aydınlanınca pamuk tarlasını izleriz.

Mukaddes: Yürüyün Alimcan ağabey (el tutuşup çıktılar).

Sokaktan türkü söyleyen sesler işitilir. Bahçeye Sabir ağabey, sonra Kumru girer.

Sabir ağabey: Kızın da birlikte gitti annesi.

Kumru: Bırakıver babası, kendi şu yiğidi seviyor karşı olmayın.

Sabir ağabey: Ben bir şey dedim mi annesi? Söylüyorum ki, ben o delikanlıyı seviyorum diye o da bana benziyor, ilim seviyor!

Kumru: Tövbe, bir öyle diyorsun bir böyle diyorsun. Sizi baş muhasebeciye versem veririm, vermesem de veririm diye kızınızı ne kadar ağlattınız.

[82]

Sabir ağabey: E,e.. sözüne bak. Ben baş muhasebeciyi övüyorsam sen annesinin eski püsküsünü övüp kafamı yormadın mı?

Kumru: Nereden bileyim babası okumadan sonra böyle düşünmezmişsin. Şimdi razı olalım.

Sabir ağabey: Tamam dedikten sonra olur... Ama kızına söyle; düğünü erkenden yapsınlar (öksürüp). Bir torun görmesek bize de zor.

Kumru: Söylerim babası bugünden söylerim. Ömrünüzde bereket bulun (kızını arar).

Sabir ağabey: Tamam tamam.(Kumru'nun omzunu silip). Ne olursa olsun, bizim gibi birlik olsunlar.

Kumru: Karşılıklı sevdikten sonra birlik olurlar babası. Sevip birleşmek de yeterli babası.

Sabir ağabey: Doğru annesi, gerçek aşka yetmezmiş. Aklında mı Kerim hocanın oğluyla evlenmeden benimle kaçtığında bir sığınağımız da yoktu. Ne olursa olsun bizim gibi çift olsunlar! **PERDE**

Ek-2. Aytsam Tilim Kuyadı Aytnasam Dilim Piyesinin Aktarması

AYTSAM TİLİM KUYADI, AYTNASAM DİLİM

3 PERDELİ DRAMA

[84]

KATILANLAR

Kamil (32-33 yaşlarında. İktisat bilim insanı)

Dilber (23-24 yaşlarında, Kamil'in eşi)

Mehri (60 yaşlarında, Kamil'in annesi)

Yusuf (42-43 yaşlarında, Kamil'in ağabeyi)

Huri (36-37 yaşlarında, Yusuf'un eşi)

Rana (16-17 yaşlarında, Kamil'in kız kardeşi)

Ayşe (62 yaşlarında)

Erkin (20 yaşlarında, Ayşe'nin oğlu)

Müyesser (26 yaşlarında)

Umarcan (30 yaşlarında, Müyesser'in eşi)

Kurban Ata (60-65 yaşlarında)

Aziz (27-28 yaşlarında)

Ekrem (27-28 yaşlarında)

[85]

BİRİNCİ PERDE

Yeni, güzel evin eyvanı. Eyvanın önü çiçek bahçesi. Güz. Ön taraftaki bir ağacın yaprakları sararmaya başlamış. Perde açıldığında Mehri teyze sebze doğramakta, Huri asma sıkmakta.

Huri: Bırakın, anne şunlar geldi evimden bereket gitti. Bu ev olgur çayhaneye söylendi. Allah'ın verdiği her gün adam.

Mehri: Adam her çaya adam geldi de çocuğum.

Huri: Yine hepsi nerede gevezeler. Önce Şirincan ile Şekercanları çağırıp biraz saz maz çalıp özgür olurduk, şimdi ondan da ayrıldık.

Mehri: Daha sakın konuşun, evladım duyarsa mahcup olur, nasıl misafir olur?

Huri: Onlar misafir olsa ben hizmetçi değilim. Gerek olursa yüzlerine söylerim.

Mehri: Hey, evladım.

Evden Dilber çıktı.

Dilber: Şimdiden sebze doğruyorsunuz, yemeğe erken değil mi, anneciğim?

[86]

Mehri: Kamilcan'ın gelişine hazır olsun dedim. Erkenden kahvaltı etmeden gitti, öğle olmak üzere. Hâlâ haber yok, aç olsa gerek?

Dilber: Şimdi tezini bitirme aşamasında, onu bilirsiniz.

Mehri: Tez var olsun. Geldiğinden beri yarım ay geçti, yazarken bir nefes alamadı.

Dilber: Gerçek âlim kendini düşünmezmiş anneciğim, bilimi düşünürmüş (Mehri teyzeyi kucaklayıp). Düşünmeyin anneciğim yine bir iki yıldan sonra oğlunuz doktor olacak, iktisat doktoru. Ne gariptir ki, sevinmiyorsunuz anneciğim?

Mehri: Yine de canı sağ olsun, ömrüne çok bereket versin. Köye geldi, çok zayıfladı. Bir şeye üzüyor mu, bilemedim, Gece gündüz demeden düşün düşün. Yine işe eli değse.

Huri: Allah biliyor tarlada çalışıyor mu? Ya da pamuk tarlasında birileri ile saklambaç mı oynuyor?

Mehri: Katılmayan sözlerini hiç bırakmadın evladım.

Huri: Siz neyi biliyorsunuz anne? Hiç bakmadınız mı, o Müyesser ile dolaşır durur. Boşuna mı diyorsunuz?

Mehri: Dolaşıyorsa işi vardır.

Huri: Allah arttırsın o işi. Bırakın anne biliyoruz. Müyesser'in enstitüde okuduğu zamanlarda Kamilcan'a âşıkmiş, niçin evlenmeyecekmiş. Ömer acemi evlenip bırakıp

[87]

şimdiye kadar üzüntüdeymiş. Dilbercan ölçülü davranın.

Dilber: Göreviniz için teşekkürler, bundan sonra böyle sözlerinizi bırakın kardeşim.

Huri: Vay, ne bu şimdi. Deveye diken gerek olsa boynunu uzatır. Adam gerek olmasa bana kalsa sokağa bırakın. Gelin bırakın üzülmeysin böyle şakalaştım. Daha yakın oturun, asma koyayım.

Köşe kapıdan Rana girer. Kolundaki çuvalı kenara atıp kendini masaya bırakır.

Huri: Vay, böyle mide bulantısı yapmasanız kurban olayım. Hasata bir gün çıkmadan beliniz ağrıyıp kalmış.

Rana: Hepsi konuşsa de siz sessizce oturun. Bel ağrısının nasıl olduğunu yarın çıktığınızda anlarsınız.

Huri: Ben hasata çıktığım gün tarlaya kızıl kar yağar, canım.

Rana: Görürüz. Kardeşim toplantıda emir verdiler, şimdi çıkmasak olmaz.

Huri: Kardeşiniz gündüz neler dediğini gecesi unuttur. Gelininiz kaşına, gözüne sürmeyi boşa mı bıraktı dediniz canım?

Mehri: Hey Huri, size ne oldu?

Rana: Yusuf ağabeyim çizdiğiniz çizginizden çıkmaz, bilirim, ama bu sözler Kamilcan ağabeyimden çıkmış olsa ne yaparsınız?

Huri: Kamilcan ağabeyiniz önce kendi kızını çıkarsın, sonra bize konuşsun (Dilber'e). Hey Dilberhan siz de söyleyin

[88]

damadınıza! Maşhorda'ya yoğurt oluvermesin. Geldiğinde ya kitabını yazıp sessizce yürüsün ya âlimliği bırakıp reis olsun. (çıkar).

Rana: (katıla katıla güler). Yalan söyledim, hey gelin! Şakalaştım!

Mehri: Allah'ın kendi verdiği huyu kendi alması zormuş, on beş yıl oldu ki ben nasihat etmedim, bu kendi bildiği. Siz üzerinize almayın, evladım.

Dilber: Ablamlara gücenmiyorum. Kamil ağabeyimden güceniyorsun. Şu sözlerden ne fayda? Boşa hepsinin gönlünü kırıyor!

Rana: Bırakıverin gelincan, doğru söz doğurana yakmaz derler. Yürüyün, nar yiyeceğiz yürüyün. (bahçeye çıkıp giderler).

Yusuf ile Ekrem'den sonra Erkin girer.

Yusuf: Kamilciğim evde mi?

Mehri: Yok, o erkenden gitti, haber yok.

Yusuf: Aboo! (Ekrem'e). Şimdi ne yapacağız?

Ekrem: Şaşkırım.

Yusuf: Gelininiz nerede? Söyleyin biraz açık çay yapsın!

Mehri çıkar.

Ekrem: Kamil ağabeyim yoksa çay içip oturacak mıyız babacım?

İdarede kulun kurban olsun çorba 'fokurdayıp' duruyor. Kendilerinden izin varsa, kırk yaşındaki ihtiyardan bir tanesini alıp gitsek, cennetin uğruna zevkini sürerdik Erkinciğim?

[89]

Yusuf: Bu sözleri artık söylemesen mi, lüzumu yok.

Ekrem: Şimdi, Kamil ağabey olsa işi erkenden bitirelim derdim!

Yusuf: Acele etme, ne söz? Bunca itten korkan kedi gibi titriyorsun? Benim dilim kısık yerim var mı?

Ekrem: E,e.. ben size böyle mi dedim babacığım? “Kolhoza gelir gelmez büyük bir ev aldı, bütün meblağı faydasız işlere sarf etti” diyen ben değilim, bu kadar iftira atıyorsunuz.

Yusuf: Anlamayan cahiller neler demez?

Ekrem: Ben ne diyorum sonuçta? Kamilcan ağabeyim gibi âlim adamın şöyle dedikodulara inandığına biz de şaşkınız, babacığım!

Erkin: Evet, şimdi ağabeyime da birkaç söz söyleyin, kendi işi durup, böyle küçük sözlere karışıp ne yapıyor?

Yusuf: (Erkin’e) Oldu, oldu. Sözü elastik gibi germeden makinede parlatın, onu derhal bulup gel. Ben idarede olurum (gider.)

Ekrem: Söz işte böyle oldu! Ama kendimin nefesine yemek pişirdiğim babalardan da memnunum! Hadi gidelim, Rana’yı beklediler mi?

Erkin: İşiniz var mı?

Ekrem: İşimiz yok ama “alıç ağacını gördüğünde dağ aklınızdan çıkmasa” diye korkuyorum, ağabeyi canından, âlimin kuyruğunu bükmezse işler karışık olup gider, kendiniz bilirsiniz ağabeyi düşünsün?

[90]

Erkin: Neyi bilirim?

Ekrem: Şimdi karlar eridi, izler ezildi diye yürüyorum mu diyorsun? Geçen yıl kasiyerlik zamanlarında ona düşen paraları akıldan çıkıyor, güzel yiğit? Adımlarını ölçüp bassınlar! (gitmeye yeltenir).

Erkin: Dur!

Ekrem: Sakinleşin, ağabeyi canından. “Deveyi rüzgâr uçursa keçiyi gökyüzünde gör” derdiler. Ha! (gider, ara).

Erkin: (kendine). Geçen yıl cebine düşen paralar? Kendi ne yaptı? Ya ağabeyim hakkındaki o sözler doğru mu, gerçek mi? Dur, Rana’ya bir sorup geleyim. Rana hey Rana!

Rana girer.

Rana: (Erkin'i görüp). Vay (gitmeye yeltendi).

Erkin: Rana dur, bir sözüm var.

Rana: Oturun. O Şekerhanlarınızdan kalmayın.

Erkin: Niye böyle diyorsun, Rana? Bilet alıp gitse ne olacak? Böyle de seni görmek için yanına geçtim.

Rana: Ben sizi çağırdım mı? Oturmasaydınız onların önünde!

Erkin: Hatta arkandan çıksam da bakmadın. Doğrusu geceki sinema da zehir oldu... Niye böyle yapıyorsun Rana? Ne gariptir ki bana inanmıyorsun! Şekerhan akide şekeri de olsa senin tırnağın olamaz.

Rana: (gülüp). Tırnağın olamaz diyorsun birlikte oturup sinema izliyorsunuz.

[91]

Erkin: Tırnağın bir tarafa, bir bakışına, bir tebessümüne değişmem Rana! Bunu bilesin yine bana iftira atıyorsun? Niye beni üzüyorsun?

Rana: Vay, üzülüyorsanız gelmeyin gidiverin! Sizi birisi tutuyor mu? Varın, gidin, gidin!

Erkin: Yok, yok. Şimdi gitmiyorum vursan da gitmiyorum. Söyle ne zaman görüşelim? Nerede bekleyeyim?

Rana: (dudağını burup). Nerede buluşalım? Nerede bekliyor? Başka bir şey bilmiyorsunuz! (yine gitmeye yeltenir).

Erkin: Dur Rana. Neden yarım saat birlikte olmayalım. Yürü, arabayla köyü bir gezip gelemim.

Rana: Annem kızar?

Erkin: Niye kızsın. Ağabeyim gönderdi deriz. Gerçekten Kamil ağabeyimi bulup gel, dediler. Yürü Rana!

Rana: Annem kızarsa siz mi cevap vereceksiniz?

Erkin: Tamam. Senin için Hazreti Azrail’e de cevap veririm! Şimdi gönlün oldu mu?

Rana: Dolmuş gibi oldu.

Erkin: Erkin’in sever Rana’yı

Ranahan Erkincan’ı

Yakışmıştır boyları

Nasıl olur düğünleri?

Rana: (eşarbı ile vurup). İşte düğünleri, işte düğünleri. (Peş peşe çıkarlar).

Tepsiyi kaldırıp Huri girer.

[92]

Huri: Vay, çay içenler nerede? Buyurun, buyurun (ara). Vay tövbe, adam dediğin böyle kararsız olur mu? Olur. Sizler içmeyin diye sofaya kilim serip, helvayı şekerler ile canım kendim için içeyim (çıkır).

Kamil, Aziz, Kurban girer.

Kurban: (sözü devam et) Şimdi konuşursak söz çok, kömür az çocuğum. Başta seçim zamanında ağabeyini efendinin ineğinden de fazla öven bizdik çocuğum, şimdi herkesin önünde mahcup olduk. İşi yapmaya yapamadı, dört tarafı görkemli yapıp, arkadaşçılık ile eğlenceye düştü, bu aptal. “Kötüden bekçi yaparsan, düşman yedi olur” dedikleri gibi Ekrem gibi dolandırıcıların işi yürüdü. Hepimiz böylesine üzüldük çocuğum!

Aziz: Böylece onların tuzağına düştü, ağabeyciğim.

Kamil: O tuzağa düştüyse siz ne yapıyorsunuz?

Aziz: Biz o kişiye güvendik Kamil ağabey! Sonunda o kişiyi halk kendi bölgesinden söküp almıştı.

Kurban: E,e.. Söylesem dilim yanar, söylemesem gönlüm yanar çocuğum. O aptal düşünse biz ona sanki dedenden kalan bir bahçeyi güvenip ona verdik. Atan kılıç dese kılıç gibi yığitti ama ağabeyin büyük bıçak çıktı çocuğum.

Kamil: Büyük bıçak ise niye bunu yüzüne söylemediniz babacığım?

[93]

Aziz: Söyledik Kamil ağabey, kaç defa söyledik. Lakin o kişiye dostlarının acı sözünden ziyade ikiyüzlülerin hoş sözleri daha iyi görünüyorsa ne yapalım?

Kamil: Şimdi... Parti komitesinde üye olup, yine bu sözü.

Kurban: Tamam, parti komitesinde olsa ne olur? Bu parti komitesinde olsa biz denetleme komisyonu oluruz. Ne demek istiyorsun? Sen de böyle meselenin köküne bir bak, çocuğum; ağabeyin geldiği şimdi bir yıl olsa biz ona babamıza güvendiğimiz gibi güvenssek...

Kamil: Ne de olsa bu sözleri daha önce söylemek gerekti babacığım.

Kurban: İi, söylemediğimizi şimdi söyleyelim, çocuğum.

Kamil: Bu da sebep oldu mu, babacığım?

Kurban: Bundan şu çıktı ki, biz günahkâr, o kişi ak pak!

Kamil: Ak pak olmasa iş kötü gittiğinde gelir misiniz? Şimdi ne yapayım? O benim tek ağabeyim ise...

Kurban: Haydi şimdi pilavın yağı dibinde deyin. Hadi biz de ona adı büyük, sofrası boş olanlardan oluruz deyin? Evet, sizin gibi yiğite (Aziz'e). Hadi, yürü oğlum, "Sultan evladını rezil etmez" denen söz doğruymuş!

Kamil: Baba, sonra...

Kurban: Hayır, teşekkürler. Biz yürekteki derdimizi bir dökelim diye geldiysek, verdiğin cevabın bu olsa. Teşekkürler sana. Ama bunu "iyi davranışı sığır bilmez" dediler! (çıkır)

[94]

Aziz: Siz anlamadınız, Kamil ağabey. Ben kendimi aklamıyorum. Çocukluk ettim, o kişiyi doğru yola yönlendirmedim. Boynuma alıyorum. Lakin hatayı düzeltsek sonu kötü olmasın? (ara).

Kamil: Tamam, ben yardımdan kaçmıyorum. Lazımsa kendi işimi, tezimi de toplayıp koyarım. Oldu mu? Yine ne diyorsunuz?

Aziz: Teşekkürler (mola). Kamil ağabey, bence işi kontrol edip başlaman gerek. İşini beline tekme atan adamlar var. Kolhozu onlardan temizlemek gerek (mola). Başka çaresi yok. Eğer siz yardım ederim diyorsanız, işe öyle başlayalım Kamil ağabey.

Kamil: (Düşünceli). Öyle mi?

Aziz: Başka çaremiz yok.

Kamil: Aziz, denetleme yapar mısın yapmaz mısın? Bu benim işim değil, bunu siz bilirsiniz. Lakin ben böyle sözleri beklemiyordum, bunun için ağabeyim ile bir konuşayım.

Aziz: Söz çok. Konuşun. Babamı bekleyip kalmasınlar (çıkır).

Kamil eve çıkar, Dilber girer.

Dilber: Ne zaman geldiniz? Konuşmuyorsunuz da...

Kamil: Nerelere gittim. Tarlaları gezdim. Ağabeyim ile konuşmak istedim, bulamadım.

Dilber: Niçin derdini içine atan adam gibi konuşuyorsunuz? İyi mi kendisi?

Kamil: İyi... Ne yapacağımı biliyorum başım ağrıyor (mola). Tez

[95]

için yeni bilgiler topluyorum, çok güzel şeyler öğreniyorum, desem, durum bu.

Dilber: Kolhozu konuşuyor musunuz?

Kamil: Evet.. (mola). Dedem hayatta olduğu zaman bu bölgedeki en iyi kolhozlardan biriydi. Dedemden sonra iş aksadığı için halk kendi bölgesinde onu arar oldu. O ise başı kapalı sokağa çıkmışa benzedi. Bunun üstüne ekonomiyi de hiç bilmiyora benziyor. İş düzenleme üzerine hiç düşünmez. Tarladaki çapacıya göre yöneticilerin iş yükü fazla. Genel olarak işin gözünü bulamıyor. Halk arasında “bir sürü” söz.

Dilber: Ne olursa olsun bu işe karışmayın, Kamil ağabey!

Kamil: Öyleyse ne yapayım? O yalakaların tuzağına düşeceğı benziyor. Böyle zamanda karışmazsam kendi işime bakarsam, onun hali ne olur.

Dilber: Kendi işiniz mi? O kaldı mı gitti mi?

Kamil: Kendi işimin de bir bölümünü aynı şu kolhoza bağı sonuçta.

Dilber: İşinin tamam olduğunda yeniden bozar mısınız? Yine iki ay çalışsanız fen doktoru diye unvan alırsınız.

Kamil: Düşünüp duruyorum. Hepsini düşünüp duruyorum. Kişi böyleymiş. Bıçağı başkasına vursa vururmuş, kendine geldiğinde şirinlik yaparmış...

Dilber: Bırakın Kamil ağabey, siz karışmayın bu işe. Bizim hemen gitmemiz gerek. Benim de bu tarafta kendi işim var.

[96]

Kamil: Ben karışmasam bunun sonu ne olur? Dilber azizim, sonu ne olur?

Ayşe teyze girer.

Ayşe: Vay, teyzenin boynuna sarıldık iyi misin? Seni görmeye geldim, iyiyim evdeymişsin (Dilber'e). İyi misin gelin, Mehri evde mi?

Dilber: Bahçedeler, çağırayım mı teyzeciğim?

Ayşe: Hayır, Kamil ile biraz konuşayım sonra kendim çıkarım.

Dilber: Gidip kalmayın teyzeciğim çay hazır.

Kamil: Tamam öyleyse verin, çok susadım.

Dilber: Tamam (çıktı).

Ayşe: Hey Kamil, eşinin tasmaşımıyş. Ey Allah'ım katılan yaşlılar... Aklım kurusun, ne demek istedim. Küçük kardeşin doğrusunda azıcık konuşsam dedim, kurban olsun teyzen.

Kamil: Ne şimdi?

Ayşe: Erkin'e bu savurganlığını bırak desen olurdu, teyzen kurban olsun.

Kamil: Niye şimdi?

Ayşe: İ.i.. Nesini söyleyeyim. Bu işe girdi, eve keten gibi faydası değmedi. Geçen yıl idarede çalıştığı zamanlarda oldukça iyi faydası olurdu. Şimdi hiç yararı yok.

Kamil: İdarenin nesi iyi, maaşı çok muymuş?

Ayşe: Bilmiyorum. Her nasıl ”vardan yukarı yoktan ne çıkarmış”, kurban olsun teyzen.

[97]

Kamil: Öyle olsa bu hakkında ağzınızı açmayın teyzeciğim.

Ayşe: İyi mi kendi?

Kamil: Sakin, lakin bırakın teyzeciğim, bu iş güzel.

Ayşe: Şimdi neden böyle diyorsunuz? Vay, korktum?..

Umarcan ile Müyesser girer.

Umarcan: Selam. (görüştü). İyi misiniz teyzeciğim? Kuvvetli misiniz?

Ayşe: Sizler iyi misiniz, canlarım (Kamil’e). Bunlar da bir çeşit dürüst biri çiftçi olsa biri hayvan doktoru. Bıçakları yağ üstünde!. Tamam, sağ ol. Teyze silkindi, ben böylesine arkada kalamam (çıkır).

Umarcan: Yaşlı kadın ne yapıyor?

Kamil: Yaşlı kadın, şikâyet ediyor. Seni şikâyet etti.

Umarcan: E,e.. şu sözleri bıraksan dostum. Sana şaşıyorum. Sen tanınan bir âlimsin eksikliğin yok. Böyle kavgalı işlere ile baş çevirip keyfini sürsen, arkadaş köye geldiğinde dinlen. Serçelerin ötüşünü duyup balık tut, yahut yemek ye yıkandıktan sonra krem sür çiçek bahçesine girip gökyüzüne ayaklarını uzatıp Dilber’in elinden soğuğu içip... “Elmayı attım, attığında, tek yatakta yattığında” diye yatsan dostum. Sendeki imkânlar bende olsa ne yapacağımı kendim bilirdim (Müyesser’e). “Pobeda” yı aldı mı yaşlı kadın?

[98]

Kamil: Senin aklın fikrin “Pobeda”da.

Umarcan: Dilimi çok kaşıyorsun lakin gençliğini düşünüp memnun olalım diye geldiğinde konuşasım gelmedi. Dilber nerede? Dilberciğim! (Çıkar)

Kamil: Acele etme Müyesser. Kurban babanın bahsi geçen yazlığında konuşulan sözler beni çok şaşırttı mı?

Müyesser: Siz çok endişelenmeyin, Kamilcan ağabey. Siz yardım ederseniz şimdiki işi yola koymak mümkün. Şimdi ne olsa da o sözleri daha hızlı halletmek gerek.

Kamil: Bilemedim. Ben bu sözleri daha önce kaldıramadığım için üzuldüm. Ben size kırıldım Müyesser.

Dilber girer.

Dilber: Selam kardeşim. Gelin (selamlaşırlar). Sözlerine önem vermedim mi?

Müyesser: Hayır, hayır. Kamil ağabeyim beni dövecekmiş.

Dilber: Ne hakları varmış sizi dövmeye?

Kamil: Ben Müyesser'i değil, kolhoz mühendisini döveceğim!

Dilber: Siz bu yere herkesle kavga etmek için gelmişe benziyorsunuz.

Bahçeden Umarcan ile Huri girer.

Umarcan: Bırakın şu sözleri. Şimdi bir seferde on tane kızı kaçırmaya yararsınız yine gençliğimi yaşayayım diyorsunuz.

[99]

Huri: (gülüp). Daha sakın konuşun, Müyesser duyarsa küsüp gider.

Köşe taraftan Erkin ile Rana girdi. Rana'nın gözlerine hüznün çökmüş.

Erkin: (Kamil'e). Hadi, biz sizi aramadığımız, girmediğimiz bağ kalmadı, siz burada mıydınız? Ağabeyimi gördünüz mü?

Kamil: Hayır.

Erkin: Hadi, tuhaf.

Huri: Ona girilmeyen başlara bir kendiniz mi gittiniz ya da Rana'yı alıp da gittiniz mi, güzel delikanlı?

Rana: Bırakın şu sözlerinizi.

Huri: Vay, başlarda birlikte dolaşmaya utanmıyorsunuz, konuşmaya utanıyorsunuz. (gölüp bahçeye çıkmaya teklif edip). Aziz misafirler merhamet etsinler. Erkinçiğim bugün ağabeylerim ile gelin hanımın özgürce gönüllerini açmak istemişler, düşünüp gülümsemesi kendinden oldu canım.

Erkin: Gelin hanım için yetse mal, yetmese can kardeşim. (Derhal iki eline iki piyale alıp oynayarak Dilber'in önüne gider).

Kaşının karası yıkansa gider mi?

Senin gibi taze gül bahçede biter mi?

Senin gibi taze gül bahçede bittiğinde

Sorup gitsem bahçıvan bana satar mı?

Huri: Can! Gelin hanımın boynuna sadaka olsun! Yiğit isen şakacı ol, şakacı olmazsan yok ol. Keşke şimdi ben Rana gibi

[100]

genç olsam, sana kararsız bir aşık olup kalsam (gülüşme).

Erkin: Ah, onun sevabına kim yeterdi, gelin hanım (gülüşme).

Rana: Gitsinler. (bağa kaçıp gider, gülerek).

Huri: (Erkin'e) O başlara birlikte gidip, bu başdan geri mi kalacaksınız güzel yiğit? Kazın arkadan.

Erkin: (kızlara taklit yapıp). Vay, bunca insanı utandırdınız. (gölüp)

Umarcan: şimdi böyle gidelim mi? Bir bardak çayınız var mı?

Huri: Kamilciğim ile Dilberciğim misafir. Kendileri başlasın.

Erkin: (bahçe kapısına gidip). Buyurun, medeniyet ve istirahat bahçesinin kapısı açık

Umarcan: İzin alsanız Dilberciğim (koltuğunun altına alıp).

Dilber: Kamil ağabey daha hızlı çıkın.

Hepsi çıktı. Eve girip pijama giyip çıkan Kamil köşeden giren Yusuf ile karşılaşır.

Yusuf: (kinaye edip). Bizi izleyip dolaşıyormuşsun?

Kamil: Sizinle konuşmak istedim ağabey, oturalım.

Yusuf: Ağabeyi ile de konuşmuş!

Kamil: Neden böyle diyorsunuz ağabey?

Yusuf: Niye mi diyorum? On yıl oldu konuşmayı geçtim bir kelam edip “ağabey haliniz nasıl” diye sormadın. Sizi beş yıl oldu ancak şimdi gördük! Enstitüyü

[101]

bitirdin, alim oldun, evlendin ama ne annemden ne benden bir izin aldın mı?

Kamil: Evlendiğimde telgraf gönderdim, gelmedin!

Yusuf: Babamdan kalan tek ağabeyine sormak yerine doğrudan doğruya evleneyim dedin? Evet, kardeşim (ara).

Kamil: Bu hatamı boynuma alıyorum. Afedersiniz ağabey...

Yusuf: Tamam tamam, benim sana gücendiğim yok, böyle söz gelince söylemek istedim! (ara). Tamam, konuş ne söyleyeceksin?

Kamil: Nasıl, işleriniz iyi mi ağabey?

Yusuf: Allah’a şükür (ara). Söyleceğin bu mu?

Kamil: Hayır.

Yusuf: Öyleyse konunun ne olduğunu hemen söyleyin (mola) tamam mı?

Kamil: Ağabey, ben sizin reis olduğunuzu duyup yürekten sevindim. Bunca insanın size güvenini bildirdiği için sevindim.

Yusuf: Tamam.

Kamil: Ben, halk babamdan nasıl minnettar olduysa, sizden de böyle minnettar oldu, diye düşündüm.

Yusuf: Kısa kes.

Kamil: Afedersiniz ağabey, yüzüne söylemenin zehri yok derler, işlerinizin dışı parlak, içi kurnazlığa benziyor, ağabey!

[102]

Yusuf: Öyle mi diyorsun?

Kamil: Siz çiftlik hayvanları hangi durumda olduğunu bir litre süt ya da bir yumurta kolhoza ne kadar düştüğünü...

Yusuf: Benim yumurta saymaya fırsatım yok, kardeşim. Yine ne sözün var?

Kamil: Reis olduktan sonra.

Yusuf: Yine ne sözün var?

Kamil: Söz şu ki siz kolhoz iktisadını öğrenmemişsiniz. İşin verimliliğini arttırıp emeği güzel şekillendirme hakkında hiç düşünmemişsiniz. Tarladaki çapacıdan çayhaneciler ile ambarcılar çoğalıp gitmiş. Fakat siz debdebeli işler ile avare oldunuz ağabey!

Yusuf: Bundan anlaşılıyor ki iyi bahçe iyi idare kurmak ayıpmış! Köyü abad etsek...

Kamil: Güzel bir biçimde inşa etmeye hiç kimse karşı değil ağabey, fakat ben bu işleri planlı şekilde halk ile beraberce yapalım diyorum sadece. Siz kuru şöhrete kapılıp gitmişe benziyorsunuz.

Yusuf: Böyle şöhret de gerek küçük kardeşim. Kolhozun itibarı için gerek; itibar ise...

Kamil: Demek bu keyfi sefa türkülü kutlamalar da...

Yusuf: Keyfi sefa da gerek. Adamlarla iyi davranmak için bu da gerek. Bazen işi uygun hale getirmek için de gerek bu şeyler.

Kamil: Lakin bu yol ile ne iş yürür ne siz itibar kazanırsınız ağabey. Kolhozda böyle imkânlar...

Yusuf: Zeki söz. Kitap sözü. Ama kolhozu geliştirmek – bu idarede oturup kitap

[103]

yazmak ile bir değil küçük kardeşim. Hayat başka, kitap başka. Kolhoza bugün gübre gerek, sonra araç, öbür gün tuğla gerek. Ama muameleni yapmazsan tuğla gibi durursan bal kabağı da alamazsın.

Kamil: Sözlerinize baktığımda ustanın eline düşmüşsünüz ağabey, ustanın eline çok düşmüşsünüz.

Yusuf: Ne demek istiyorsun? Sözü çok gevelemeden açıkça söyle.

Kamil: Demek istiyorum ki, ayı etek ile kapatmak olmazdı. Bu yolun sonu ah vah olur ağabey. Bu yol...

Yusuf: Tamam kardeşim, teşekkürler. Doğrum yok mu? Ama benim bu işleri, kendi karnımı düşünüp yapacağım yok. Halk teşekkür etti mi, bunu da gelecek gösterecek. Söz tamam.

Kamil: Bunun sonu ne olacak ağabey?

Yusuf: Söz tamam. Seninle çok tartışıp oturmaya lüzum yok. Pamuk toplamaya gidiyorum. Ama şunu bil ki, eğer sen böyle söyleyerek yeri yontmayan sopa gibi, benim itibarımı yerlere vuran olursan, iyilik bekleme benden. Söz bu (gider).

Kamil: Demek... Aziz haklıymış (mola). Bunun sonu ne olacak?

Eve çıkar. Bahçede def daha sert çalmaya başlar. Şarkı işitilir.

PERDE

[104]

İKİNCİ PERDE

Büyük bahçenin kuytu köşesi. Yaprakları sararmaya başlayan elma ağaçlarının altında masa ve sandalyeler koyulmuş. Gürültüden uzak olan bu تنها yerde Kamil bazen kendi ilmi işleriyle meşgul olurdu.

Perde açıldığında yavaşça sakin şafak attı, bahçede bülbüller öttü, ağaçların uçlarında güneşin ilk nurları parladı. Gecesi çalışıp başını masaya koyup uyuya kalan Kamil uyanır. Yere düşen kâğıtlarını toplar.

Kamil: (bülbüllerin sesine kulak verip). Vay. Bunlar çok yükseğe çıkıyor (gölgekte yatıp uyurken Dilber'e gözü gitti). Hadi bizi uyandıran arkadaşlarının haline bir bakın! (gölgekte tarafına gidip).

Al haber, o selvi naz uykusundan uyandı mı ki?

Kalktıysa düş müş de sorun görür mü ki?

Dilber: (ürküp uyanır). Vay şairliğin hayırlı olsun!

Kamil: Teşekkürler. Şimdi memnun musunuz? Bu hoşnut nağmelerden nasipsiz kalma diye uyandırdım, bir duyup bakın.

[105]

Bülbüllerin sesine kulak verirler.

Dilber: Vay, bugün bülbüllerin taze ilhamının kaynadığı günmüş.

Kamil: Keşke şimdi bunun yanına bir demlik açık çay olsa.

Dilber: İltifatınıza kurban olayım! Bülbülü bahane edip semavere alev atmak için uyandırdım diye söyleseniz olmaz mıydı?

Kamil: Hayır, hayır.

Dilber: (gülüp). Gidin, gidin yıkayın. Azizimin gönlü çay istedi, biz semavere alev atmaya üşenir miyiz? (çıkartlar).

Elma bahçesi arasında Erkin ortaya çıkar. O tarafa bu tarafa yürüdükten sonra bildircin olup ötmeye başlar. O anda sol taraftan Rana peyda olur, kulak kesilir lakin bildircinin hangi tarafta öteceğini anlamaz. O an ağaçlardan Erkin çıkar.

Rana: Vay, siz misiniz?

Erkin: Evet, ben... güzel, konuştun mu?

Rana: Kiminle?

Erkin: Kiminle olacak. Ağabeyim ile konuşacağım demedim mi?

Rana: Ne dedim? Ne diye konuşuyorum.

Erkin: Peki, istemezsen konuşma, denetleme de tamamlanır.

Rana: Tamam. Niye güvenmiyorsun?

Erkin: Ne diyorum! O lanet beni de tuzağa düşürmüşse benziyor.

Rana: Peki şimdi ne olacak, Erkin ağabey, ne olacak?

[106]

Erkin: Bilmiyorum! (Evden Kamil'in sesini duyup). Ben gittim. Akşamüstü bahçede beklerim.

Rana: (yalnız) Zamana tutuldum. Şimdi ne oldu anneciğim? Ben ne yapacağım?

Bağa girip gider. Sol taraftan ıslak saçlarını havluya sarıp Kamil girer, sandalyeye oturup yazar. Biraz sonra bir tabak kaymak ile ekmek getirip Dilber girer.

Dilber: Önce kahvaltı yapın, sonra çalışırsınız.

Kamil: Aa.. Kaymak yemiyorum. Bana bir açık çay verin. Müyesser gelse daha çabuk bu tarafa gönderin.

Dilber: Gelmeleri gerekli mi?

Kamil: Evet, güzün ekinlerini birlikte planlamak istedik. İdarede adam çok, gürültü (saatine bakıp). Niye gecikti?

Yine işe girişti, Dilber dik dik bakıp konuşmadan çıkar. Biraz sonra Müyesser girer.

Müyesser: Müsait mi, Kamil ağabey?

Kamil: Gelin Müyesser. (selamlaşırlar). Bu tarlaların haritası mı?

Müyesser: Evet, (Elindeki belgeleri masaya bırakır). Siz ne iş yapıyorsunuz?

Kamil: Geceleyin “Yantak tepe”ye su çıkarma yollarını planladım, zor değil. Bir buldozer için bir aylık iş, vesselam. Bütün harcaması bir yılda toplanır. Dayak atsanız adama onu bile yerler.

Müyesser: Bilemem.

Kamil: Bildiğinizden ne fayda? (ara). Konuşsam eski sözü kaldırdın dersiniz, konuşmasam işlerinizin tadı yok...

[107]

Umarcan olsa çiftliği eleştirdiğim için bana gücenir.

Müyesser: Ben gücenmem. Ne kadar tartışsanız da tamam yine de bundan sonra işleri yürütüp gitse olacak.

Kamil: Siz böyle yapıp kazanmışsınız. Tamam, güz ekinlerini nasıl planlaştırdınız?

Masaya eğilirler, Huri girer.

Huri: Kamil! Sizi telefona çağırıyorlar.

Kamil: Kim?

Huri: Bölge komitesinden.

Kamil: Ben hemen (çıkarak).

Müyesser: Gelin, ablacığım...

Huri: Rahat oturuverin (dudağını burup). Tövbe (çıkarak).

Bahçe tarafından Umarcan girer.

Umarcan: Toplantı için çok acayip, şairane yer belirlenmiş mi hanım?

Müyesser: Vay. Buraya bana hakaret etmek için mi geldiniz?

Umarcan: Siz kuytu bir bahçede yabancı yiğit ile sohbet edip oturmanız benim için hakaret değil mi?

Müyesser: Biz çalışıyorduk sonuçta.

Umarcan: Öyle mi? Size kalsa idarede çay içip otursunuz. Lakin çalışmak için gelen kişi yüzünü erkek adamın yüzüne bakıp âşıklar gibi sırnaşıp oturmanız da ne?

Müyesser: Bu nasıl iftira? Neler söylüyorsunuz?

[108]

Umarcan: İftira mı? Ama ben onunla dolaşmanızı istemiyorum! Ben öz ağabeyini kontrol edip, tırnak dibinden kir arayan adamdan iyilik beklemem.

Müyesser: Öyleyse ne yapsın? Eksikliklerini görüp göz yumsun mu? Sizin için bu doğru olur muydu?

Umarcan: Öyle mi?

Müyesser: Daha sakın.

Çay getiren Dilber girer.

Dilber: Umarcan ağabey, gökyüzünden mi düştünüz?

Umarcan: Selam Dilberciğim, selam. Öyle bir geldim.

Dilber: Çok güzel. Oturun ben şimdi güzel güzel üzümlerden ezip geleceğim (gider)

Umarcan: Öyle mi diyorsun? Şimdi kocamın ayak çalması da doğru deyin?

Müyesser: Bırakın bu sözleri Umarcan ağabey. Kendi işini yapıp gece gündüz bu kolhozu düşünen, ağabeyi için ıstırap çeken bir adam için açıkçası böyle sözleri söylemeye nasıl diliniz vardı? Bu sözleri birileri duyup siz utanmazsanız ben utanırım.

Umarcan: Müyesser!

Müyesser: Bırakın. Kalan sözünüz olsa eve vardığında söylersiniz (gider).

Bir demlik çay getirip Dilber girer.

Dilber: Vay, Müyesser kardeşim neredeler?

Umarcan: Kardeşiniz gider. Kamil ağabeye söyleyip bıraksanız olur, her bir

[109]

yiğitin de sözüne yaraşan onuru, gururu olur. Öğrencilik zamanlarında bizimle yürüyen ay yüzlüler Kamil ağabeyinize selam bile vermezlerdi. Şimdi bu kişi âlim. Kolhozun çiçeklenmesi doğrultusunda plan çizdi. Hepsi ondan dolayı selam verdi. Teşekkürler! Planı ben de düzenlerim. Mert olsa kendi çalışıp görsün. (çıkar).

Dilber: Bilmiştim, hepsini kendine karşı koyuşunu bilmiştim. Dur o gün insanlar da bu sözü söylediler. Ne yazık ki gerçek olsa, hayır hayır böyle bir rezillik var mıdır? Lakin bu gürültüler... İyilikle alıp gitmediğine benzer...

Kamil girer.

Dilber: Neye çağırıyordu? Hayır mı?

Kamil: Teftiş hakkında... Müyesser hani?

Dilber: Umarcan ağabey... alıp gittiler.

Kamil: Niye?

Dilber: Niye olduğunu anlamadınız mı?

Kamil: Hayır... Ne yazık ki kıskanç olsa?

Dilber: Kıskanç olsa ne olur. Eğer ben herhangi yiğitin bahçesine gidip onunla yalnız otursam siz kıskanmaz mısınız?

Kamil: Tuhaf sözler buluyorsunuz ya?

Dilber: Hayır, bu tuhaf söz değil, gerçek söz. Kıskandığım yok fakat korkuyorum. Sonuçta ben kendimi değil çocuğumuzu...

Kamil: Affedin. Dilber bunu unutalım. Bana bir bak. Şimdi söyle: ismini ne koyalım?

[110]

Dilber: Gidin.

Ayşe ile Mehri girer.

Ayşe: Kamil burada mı?

Kamil: Gelin, teyzeciğim.

Ayşe: Bilerek geldim (Dilber'e). Sen çık, gelin. Kocan ile işim var. Kalan sözün olsa akşamüstü konuşursun.

Dilber çıkar.

(Mehri'ye). Ne duruyorsun, otur. Sen kendi doğacak çocuğundan korkuyor musun?

(Kamil'e). Hani, söylediğin sadakanı getir. Böyle gürültü yapmaktaki amacın ne?

Kamil: Hangi gürültüyü soruyorsun?

Ayşe: Yine bunun “deve gördün mü- hayır” deyip kendini saflığa vuruşunu gör. Ben senden ağabeyin ile kuzenini teftiş etmekten amacın ne diyorum, aptal?

Kamil: Öncelikle bu denetlemeyi benim yaptığım yok.

Ayşe: Bırak, bırak. Kandırma beni.

Kamil: Kalsa... siz bu işe karışarak ne yapmak istiyorsunuz?

Ayşe: Niye şimdi karışmıyor muşum?

Mehri: Daha sakın konuşun kardeşim.

Ayşe: Sen sıkılma bu söze. Abla sözlerinde kız kardeş sessizce durur (Kamil'e). Ağabeyin ile sadece kuzenini odaya kapatıp, oraya sebze mi ekeceksin aptal?

Kamil: Onlar böyle oldu diye size kim söyledi? Erkin yersiz işler yapar mıydı? Siz bunu bilir miydiniz?

[111]

Ayşe: (korkarak). Neden bu kadar bağırıyorsun? Aklın yerinde mi? Yersiz işten Allah saklasın.

Kamil: Olmazsa karışmayın. Bu kontrol birilerini hapse atmak için değil, kolhozun durumunu bilmek için yapılacak bir denetleme.

Ayşe: Ha, öyle desene. Teyzen kurban olsun.

Kamil: Böyle, teyzeciğim, böyle.

Ayşe: Böyle olacaksa tamam. Peki, sadakan gitsin. “Bal tutan parmağını yalar” diyenler, bunlar da biraz delilik yapmış olsa da çok endişelenme. Duyuyor musun? Ben doğruyum diye, deminki gibi, neydi Bilim adamıyım diye aptallık etme. Yalnız teyzenin yalnız çocuğu. Dedelerinin ruhuna yerleştiririm, kurban olsun teyzen.

Kamil: Tamam, olur.

Ayşe: Sözüüm şu, halana sarıl. Gittim.

Mehri: Siz gidin kardeşim, ben de şimdi arkanızdan çıkarım.

Ayşe: Çaya maya avare olma, razıyım. Ancak sana da söyleyeyim: bu aptalın bir şey yapacağı olsa kardeş ve babamızın ruhuna gönderirim ya? (çıkır).

Mehri: Çok zor mu oldu çocuğum?

Kamil: Ne çare? Böyle yapmasak olmazdı anne. Başka çaremiz yok.

Mehri: Bilmiyorum. Her neyse, sen gençsin ben yaşlandım... Yaşlılık zamanımda oğlumun başına ağır yük düşerse ne yaparım? (gözünde yaş).

[112]

Kamil: Çok endişelenmeyin anne, hepsi hallolur. Bırakın ümitsiz olmayalım.

Mehri: Yine de kontrol çabucak bitse keşke. Ağır sözü işitmekten de beklemek kötü imiş.

Kamil: Bugün tamamlaması gerek. Rana’yı gönderin, mektup yazıp idareye verip gelsin...

Mehri: İki arada kızıma eziyet olmazsa iyi olur. Aptalın Erkin de gönlü vara benziyor...

Kamil: Ona gerçekten sevgiyi kim vermiş!

Mehri: Bilmiyorum. Ancak okumaya gidip döndüğünden beri... şu sözün ucu çıkıp kaldı.

Kamil: Okumaya gitmese çalışmaz mı? Tarlada hasat yapar, hepimiz evde otururduk. Utan!.. Peki, söyleyin, ben bir konuşayım.

Mehri çıktı.

Kamil: (o tarafa bu tarafa yürür). Ümitsiz olmayalım anne, ümitsiz olmayalım.

Oturup mektup yazar, Rana girer.

Rana: Emrinize binaen geldik, arkadaş fen bilim üyesi.

Kamil: Çok güzel (dik dik bakar).

Rana: Emrinizi gerçekleştirmeye hazırım.

Kamil: (dik dik bakmaya devam edip). Görüyorum.

Rana: (kızarmaya başladı). Emrinizi bekliyorum!

[113]

Kamil: (gülüp). Bu kadar acele etme adam? Belki bir kaç sözüm vardır sana?

Rana: Buyurun.

Kamil: Acele etme, otur. Öncelikle... ben seni ne zamandır iyi gördüğümü biliyorsun?

Rana: Sözün başını bırakın.

Kamil: Ah, vah! Acele edip bıraktığın adamı! (alnını silip). Sana bir şeyi sormak istiyorum kardeşim. Sen Erkin'i tanıyor musun?

Rana: Hangi Erkin'i? (diğer tarafa dönerek). Hayır, ömrümde hiç duymadım.

Kamil: Demek istiyorum ki onu iyi biliyor musun? Yani onun nasıl güzel faziletleri var mesela sana hoş gelen var mı demek istedim...

Rana: Onun hoş gelen hiçbir fazileti yok. Bir tane bile hoş gelen fazileti yok ki şu da bana hoş geldi diyeyim. (gitmeye yeltenir).

Kamil: Acele etme hani gözlerini sil. Ben sana kötü söz söyledim mi?

Rana: Bırakın, benim sizden gücendiğim yok. Fakat beni rahat bırakın. Rahat bırakın beni... (ağlayıp çıkıp gider).

Kamil: Demek seviyormuş (ara). Dertsiz başıma dert açtı (ara). Ümitsiz olmayalım anne, ümitsiz olmayalım.

Ekrem girer.

Ekrem: Hürmetli âlimimize coşkulu selamlar. Her biri dünyaya layık olan, kıymetli vaktinizi aldığımız için affedersiniz. Önemsiz bir soru ile iltifat ettik!

[114]

Kamil: Tamam.

Ekrem: İzniniz varsa oturalım mı?

Kamil: Buyurun.

Ekrem: Teşekkürler (oturdu, sigara uzatır).

Kamil: Teşekkürler, içmiyorum.

Ekrem: Demek önemsiz bir soru. Ama şu soruyu sormadan önce azıcık bir hayal kurmaya icazet verseniz mi?

Kamil: Soytarılık size yakışmaz kardeşim! İsteğinizi söyleyin!

Ekrem: Hayır, affedersiniz. Niye şimdi hayal kurmuyor muyuz? Fikirlerimiz sizinki gibi zeki değil, ama biz çaresiz ömrümüzde bir defa hayal denizinde dolaşalım ağabeyciğim. Tamam, farz edelim ki, siz başlayan denetleme neticesinde kolhozda önemsiz mesela, yirmi otuz bin som para, yine birkaç tane küçük şeyler yok olup çıksın...

Kamil: Mesela...

Ekrem: Önemsiz. Bir tona yakın pirinç, bir ayağı yerde olan, bir ayağı çukurda duran beş altı tane kuzucuk, bu kadar!

Kamil: Önemsiz bu ise, önemli olan ne?

Ekrem: Kendileri tarafından sabredilse, arkadaş fen bilim üyesi! Şimdi biz farz ediyoruz, önemsiz şeyleri yetiştirmeden kaldı mı?

Kamil: Peki?

Ekrem: Böyle... Bize hazırlayıp koyulan misafirlere kurban olsun sadece biz gider miyiz ya da başka bazı bir

[115]

hürmetli ağabeyler de gidip kaldılar mı mesela?

Kamil: Kendi ağabeyiniz de gidip kalmazlar mı demek istiyorsun?

Ekrem: Aklınızla bin yaşayın molla ağabey! Âlim namını boşuna almamışsınız.

Kamil: Peki, yine nasıl önemsiz sorunuz var?

Ekrem: Vesselam!

Kamil: Bu nasıl yüzüzlük? Bu nasıl yüzüzlük diyorum size? “Korkmadan önce yumruk kaldıran” lardan mısın?

Ekrem: Kim? Biz korkak mıyız?

Kamil: Öyleyse beni mi korkutmak istiyorsun! Tuzağa ağabeyimi düşürdüğünüz az gibi, şimdi beni de tuzağa düşürmek istiyorsun?

Ekrem: (Yerinden kalkıp). Affedersiniz. Hürmetli âlimimizi korkutma rüyalarımıza da girmiş değil. Fakat biz farz edip görelim dedik işte bu kadar.

Kamil: Farz etmeye, şimdi çocukluk etmişsiniz. Onu sizi okutan öğretmeninize gidip yine bir parça ders alıp gelin!

Ekrem: Öyle mi? Tamam. Ama adınızı sağlam basmanızı tavsiye ederim, arkadaş fen bilim üyesi! Bize hazırlanıp koyulan huzurlu misafirhane hürmetli ağabeyinize soğukluk yaptı. O kişinin romatizmaları var!

Çıkar, Dilber girer.

Dilber: Yine mi kavga? Size ne oldu, yüzünüzde kan kalmamış!

Kamil: Sinirliyim... (su içer).

[116]

Dilber: Kendinizi yine kendiniz törpüleyeceksiniz Kamilciğim. Burada siniriniz de bozuldu, sağlığınız da yok olacak (ansızın yalvarıp). Bırakın bu işleri. Gidelim. Kamilcan, gidelim!

Kamil: Gece ne diye gelmiştik!

Dilber: Sadece inatçılığınızdan oldu bu iş. Bırakın şu inadı. Gidin Kamilciğim.

Kamil: Bırakın Dilber. Hiç olmazsa siz zorlamayın beni. Hiç olmazsa siz düşünün: düşünce ve sözlerimiz ar namus doğrultusunda gidiyor. Şu zamanda ağabeyimin kaderi hal olurken ben nasıl bırakıp gideyim?

Dilber: Keşke böyle biri size teşekkür etse. Herkes sizden razı değil, evde her gün gürültü, tartışma...

Kamil: Ne çare Dilber? Hepsi razı değil diye bıraksak bunların hali ne olur! Kanyona girip düştüğünü görüp el uzatmasak yüz çevirsek, bize kim adam derdi? Onlar düşünmese siz düşünün Dilber.

Dilber: Bırakın, siz şimdi teyzemin sözünü duymadınız. Gerçek ruhlara salarım dedi!

Kamil: Bu, işte bu kadar. Enstitüyü bitiren arkadaşın sözüne bakın.

Dilber: Ben ruhlara inanmam demiyorum fakat...

Kurban Ata ile Aziz girer.

Kamil: Gelin Ata gelin. Şimdi kendim gelecektim (selamlaştılar, Dilber'e). Bir demlik çay yapın.

[117]

Dilber çıktı.

Denetlemeyi tamamlamışa benziyorsunuz Ata?

Kurban: (yere bakıp). Tamamladık evladım, tamamladık.

Aziz: Belgeleri görüyor musunuz? (masaya bırakır, Kamil ister istemez sayfalar). Para altmış binden daha fazla.

Kamil: Altmış bin?

Aziz: Daha fazla. Altmış iki bin.

Kamil: Hayır.

Kurban: Keşke şimdi bir cesaret toplansa bir tartışıp bu ahmak kafanın kemiğini çıkarsa! Benim yerimde başka bir kontrol komisyonu olsa, sakalını tek tek yolardım. Bu sakalı kim yolar, kim?

Aziz: Sizin fikriniz doğru çıktı. Bazı sahalarda emek hakkının fazla ödenmesinde bir sorun varmış! Yapılan iş yok. Para verildi diyen sayfa sayfa kayıt listeleri var.

Kurban: Başka işlere gönderilen avans paralarını söylemiyorsunuz? Yine bu paraların hepsi kuruluşa sarf edilmiş? Utanmaz dolandırıcılar.

Kamil: Sizlere şaşıyorum. Şu yerde durup...

Kurban: E,e bizi bırak evladım! Ağabeyini yalakalar nasıl oyaladıysa, ağabeyin de bizi böyle oyaladı evladım. Peki, şimdi bu sözlerin faydası yok. Biz ki, topal koyuna benzeyip, peşinden sonra meliyoruz, tamam bu işe sen ne dersin evladım? (ara)

Kamil: Benim ne diyeyim ata? Şaşkınım.

[118]

Kurban: Derdin varsa içine atma çocuğum, hastalık gizlersen sıtması ortaya çıkar!

Kamil: Mümkün olsa önce ağabeyim ile yine bir konuşsam. Ben sizlere inanmıyorum demiyorum fakat...

Aziz: Özür dilerim bırakın. Kamil ağabey, ne yazık ki düşünmezsek de düşünüp dururuz. Bu işin oluşuna yalnız Yusuf ağabeyim suçlu değil, ben de suçluyum...

Kamil: Söz onda değil, ben ağabeyimden doğruyu sorup öğrensem diyorum. İhtimal...

Kurban: Makul söz. Konu, şimdi bize izin verseniz tarlaya gitsek, ne de olsa biz hasatın başında oluruz hasat aksamasın diye çocuğum?

Kamil: Doğru baba, doğru.

Kurban: Ah, vah... Kendi de utandı, bizi de utandırdı. Şimdi hangi yüzle insanlara bakacağız? Ne diyeceğiz? (çıkarak).

Aziz: (durup). Affedersiniz, plan meselesi ne oldu bir konuşsak...

Kamil: Sonra kardeşim, sonra.

Aziz: Affedersiniz. Hoşça kal. (çıkır).

Kamil: Tamam, şimdi ne yapayım? Yaşlı kadına ne diyeyim? En başında gerçekten de karışmayı bırakmış olsam bu işe. (ara). Şimdi ne yapmam gerek? Ağabeyim nerede hani? (çıkır).

Huri bir hışımla girip çay bardaklarını toplamaya başlar.

Huri: Allah korusun sendeki âlimi. İlmi hikmetin güçlü olsa birilerinin

[119]

işine karışmaktansa otur kitabını yaz. Eşin ise gece gündüz yakınır. Evim hoşuna gitmese kendi şehrine git, seni çağıran biri var mı?

Yusuf, sonra Ekrem girer.

Yusuf: (Huri'ye). Kamil nerede?

Huri: Bilmiyorum. Sınırı ben yeb, kuruyup kalmış gibi üzgün bir şekilde çıkıp gitti!

Yusuf: Birini gönder, erkenden çağırıp gelsin!

Huri: (çıkıp). Sadece kardeşine sözü geçmiyor! Beni tehdit edişine bak (çıkır).

Yusuf: (Ekrem'e). Otur.

Ekrem: Sözün açığı, kardeşlerini görüşüne göre gözümün uçup gittiği yok baba. Bahsi geçen söz, şu zamanda ince köprünün üstünde sallanıp dururuz.

Yusuf: Ağız benim diye konuşmadan otur! Tamam, şimdi söyle: Beni korkutmak mı istiyorsun? Korkak diye mi düşündün? Yusuf'u? Çorbanı ham sanıyorsun! Hayal mı kuruyorsun? Senin düşündüğün serçe yüreklerden değilim.

Ekrem: Öyle mi? Söz çok. Çok olsa beş yıl verirler. Belini sağlama bağlayıp bir girişsek beş yıllık işi iki yılda yapıp bitiririz, gülüp oynayıp geliveririz. Ama izin durumunuz nasıl olurmuş ata? Belinizi ovduğunuz adam bulunmadan kalmasın babacığım?

Yusuf: Şimdi beni de kendine ortak etmek mi istiyorsun?

[120]

Ekrem: Sütten ak, güvercinden günahsız deyin. Baharda idare toplantısında verilen peşin paralar akıllarından çıktı baba.

Yusuf: Benim cebimde değil, işyerini görmeye gidenlerin o paralar!

Ekrem: Demek, sizden değil, kantar efendilerinden soracağız o paraları. Siz acayıpsınız, ha ha ha. Böyle gariplikleri bu yerde yapın, ama başka yerde yapmaktan sakının canım kardeşim.

Yusuf: Sen kime hakaret ediyorsun ahmak.

Ekrem: Tövbe ettim baba, benden çok düşünen olursa buyursun. Ama pire yüzünden yorganı yakıp gitmeyin canım kardeşim. Böyle büyük iktisatta altmış bin kime gidip kimden gelmez? Sevgililer arkadaşlar var. Yardım ederler. Sadece Kamil ağabeyi razı etseniz olacak! Avare olmasa yeter. Şunu razı edin canım kardeşim.

Yusuf: Gözün kötü, senin gözün. Görüyorum, yine bir bela düşünüp duruyorsun

Ekrem: Canım ağabey.

Yusuf: Yeter! Suçlu isem kendim cevap veririm. Millet önünde cevap veririm.

Ekrem: İyiliğini bilmeseniz bana ne? Allah'a şükür, şimdi bilekte güç, belde kuvvet var. Beş altı yıl çalışsak çalışırız. Ben sadece size acıyorum. Misafirlikte namları söndürüp, kemikleri başka yurtlarda kalıp gitmesin diyorum, sadece.

Yusuf: Sen ahmaksın!..

Ekrem: Tamam, ağabeyciğim biz gittik. Kurban olsun, misafirhanelerde karşılaşıp kalınca

[121]

selamet bulun (giderken durur). Canım ağabey, kendinize kendiniz bıçak vurmayın. Affedersiniz (çıkır).

Yusuf halsiz bir şekilde kendini koltuğa atar.

Yusuf: Bizde de azıcık hata var. Lakin onlar sinekten fil yapıyorlar! Hayır, böylesi gitmez, ben kendi karnımı düşünüp yapmadım bu işleri! (eve çıkar).

Kamil girer.

Kamil: (sakin). Ağabey?

Yusuf: A? Sen misin? Tamam, şimdi gönlün doldu mu? Ağabeyinin hırsızlığını ortaya çıkarıp, memnun kalıp, türkü söyleyip yürüyor musun?

Kamil: Birbirimize tekrar neşter vurmada gerçek gönülden bir konuşsaydık ağabey. Sonuçta bunun hepsi sizin inatçılığınızdan, kendi dik başlılığınızdan olmuş. Hiç olmazsa şimdi bırakın bu inadınızı. Biz de ağabey kardeş bir konuşalım!

Yusuf: Teşekkürler. Benim ile konuşacaksan önce heyete git konuş.

Kamil: Ne diyeceğim?

Yusuf: Ne diyeceğini hala bilmiyor musun?

Kamil: Ağabey! Neler dediğinizi bir düşünüp görün. Sonuçta amaç işi yola koyup, şu kolhozu...

Yusuf: Kolhoz bu altmış bine mi kalmış!

Kamil: Söz onda değil ağabey, söz şöyle ki...

Yusuf: Yeter! Felsefe yapmasını ben de bilirim. Ama hayat felsefe, kolhoz

[122]

bilimsel inceleme değil, bu basit şeye senin aklın yetmese, akli yetenler var. (çıkıp Mehri ile karşılaştı).

Mehri: Nasıl tekrar kavga? Sizlere ne oldu çocuklarım!

Yusuf: Ne olduğunu o ukalaya sorun! Güzel haberi var konuşup söylesin! (çıkar).

Mehri: O ne söz? Denetleme bitti mi?

Kamil: Bitti.

Mehri: İyi mi durum? Niye söylemiyorsun?

Kamil: Hayır, ağabeyim birilerinin tuzağına düşmüşse benziyor.

Mehri: Nasıl tuzak, neler diyorsun evladım?

Kamil: Dolandırıcıların tuzağı, kötü tuzak.

Mehri: Şimdi ne yapacağız evladım? Şimdi ne olacak?

Kamil: Ne olacağını kendim de bilmiyorum.

Mehri: Neler olacak? Yaşlılık zamanımda başıma yine nasıl acı düştü, evladım? (Kamil'i kucaklar).

PERDE

[123]

ÜÇÜNCÜ PERDE

Güzelce donatılmış misafirhane. Misafirhanenin bir kapısı avluya bakıyor, birazı da sokağa. İki tane kapının birinden bahçeye çıkış mümkün, birinden avluya.

Perde açıldığında Yusuf ağabey masaya çömelip oturdu. Huri öfkeyle kıyafetlerini toplamakta.

Huri: Yine utanmadan erkeğim diye bıyık bırakıp dolaşıyorsunuz. Öz kardeşinize sözünüz geçmiyor, takke takmayı kim söyledi size? Ona göre kara eşarp örtün!

Yusuf: Şimdi tamam. Aklımı alıp elime verdin!

Huri: Keşke sizde akıl olsaydı da ben alsaydım. Hepsini sevgiliniz aldı.

Yusuf: Bugün buradan gideyim mi? Gitmeyeyim mi?

Huri: Önce ben gideyim, sonra siz.

Yusuf: Huri...

Huri: Giderim dedim mi giderim. Bu uğursuz evde ya kardeşiniz dursun ya ben!

Yusuf: Pireye kinlenip, yorganı ateşe mi vereceksin?

[124]

Huri: O pireye değil, yakamıza yapışan bir bela!

Yusuf: Ne de olsa benim ciğerparem, kardeşim!

Huri: Öyleyse ben gideyim ciğerpareniz kalsın, yine ne diyorsunuz bana?

Yusuf: On beş yıl bir yastığa baş koyup, şimdi başıma zor işler geldiğinde böyle mi yapacaksınız? Eğilen başa kılıç mı kaldırıyorsun?

Huri: Bırakın kurban olduğum kocam. Konuşmayın. Onsuz yanıp biten yüreğimi daha beter yakmayın. Şu zamanda kendim bıktım. Dediğim dedik o kuzgun gitmedikçe evinizi omzunun çukurunu görür. *(Kapıda Mehri teyze ile karşılaşır).*

Mehri: Öncekiler “dönüp gelecek olanlara kapıyı sert kapatma” derler evladım.

Huri: Bırakın, düşünceyi hiç olmazsa siz kuşağı himaye edersiniz desem ona katılıp çelme takıyorsunuz. Sizden de oldum. (çıkır).

Mehri: (arkasından). Ne diyorum? Allah’ım sana da çocuk verip, bu olanlar senin de başına düşün evladım. Başka sözüm yok (ara).

Yusuf: İşte, eşten de ayrıldık!

Mehri: Ne yapalım, bu da olsa alnına yazılan bir nasip evladım. “İyi kadın erkeği erkek yapar, kötü kadın yer!” diye boşuna söylememişler!

Yusuf: Size o şımarıklığınızdan başka her şey kötü, her şey!

Mehri: Siyaha siyah diyorum, evladım.

Yusuf: Hepsi kara, sadece o ak! Teşekkürler!

Mehri: Ona da kolay değil...

[125]

Yusuf: Kolay olmasa sokma kaşık olmadan, işini doğru dürüst yapsın!

Mehri: Böyle asabilik yapmadan akıl ile iş yap evladım.

Yusuf: (aniden yerinden kalkıp). Şimdi ne yapacağımı kendim de bilmiyorum.

Mehri: Evladım!

Yusuf: Biliyorum.

Rana girer.

Rana: Nereye gidiyorsunuz ağabeyciğim? Hani ne yapacaksınız? Söyleyin, biz ne yapacağız?

Yusuf: Korkma ak pakım Kendim acı çeksem çekerim, ama sen acı çekmeyeceksin!

Kamil ile Dilber girer.

Yusuf: Sinekten fil yaptı, fil! (çıkar).

Kamil: Yine ne söz? Siz niye ağladınız anne?

Rana: Annemin niye ağladığını bilmiyor musunuz?

Kamil: Rana, kardeşim...

Rana: Bırakın! (Arakasına sakince ağlar).

Kamil: Ben kimse düşünmese de sen düşünürsün, diye düşünmüştüm. Gençsin, kurul üyesisin.

Rana: Kurul üyesi olmaya yürek gerek değil miymiş?

Kamil: Eğer ben de şu yüreği düşünmeseydim bu işi yapmazdım, senin bu acı küçümsemelerini duymazdım kardeşim.

Mehri: Yüreğini düşünsen elini yüreğine koyup oturur musun, evladım?

[126]

Kamil: Öyleyse ne yapayım? Ağabeyimin söylediği gibi “ Kapalı kazan kapalı” kalsa iyi olur mu? Kendiniz bir düşünüp bakın.

Mehri: Ne yazık ki düşünmesem, ne yazık ki düşünmesem evladım. Böyle ak süt verip yetiştirdiğin çocuğun olduktan sonra... (gözünde yaş belirir).

Dilber: (ağlamayla karışık). Böyle olacağını biliyordum, hepsini biliyordum!

Avludan ağlayış duyulur, eve ağlayarak Ayşe girer.

Ayşe: (ağlamaya devam edip). Çocuğum, canım evladım! Anneciğini kimlere bırakıp, nerelere gidiyorsun, gözüm. Teyzem geldi diye sevine sevine koştuğunda tüm nasibini kendi kuzenlerimden görürüm diye düşündün, can evladım. Ağabeyin etrafında pervane olup uçtuğunda kanadımı kendi ciğerparem kopardı diye düşündün mü evladım?

Mehri: Abla!

Ayşe: Bu günleri göreceğime gözümün akı akıp kör olsaydı keşke, Mehri, yanımdan ayrılınca kara mezara gömülsem iyiydi, canım kardeşim beyaz kefende kalsam iyiydi, Mehri gibi ak kefene...

Mehri: Ablacığım!

Kamil: Teyzeciğim!

Ayşe: Teyzeciğim diyen diline teyzen kurban olsun Kamilciğim. Amacını söyle teyzene; Erkin'i hapse attırıp şalgam ekip zengin olmak mı istiyorsun Kamilciğim, amacın ne canım evladım?

Kamil: Teyzeciğim diyorum.

[127]

Ayşe: Bırak, bırak elime değmeden uzak dur! Yalanlarına kanmıyorum! Kandırınca vur, öldür beni! Önce teyzeni öldürüp kara mezara göm, sonra Erkin'i kapat! (Kamil'in ayağına diz çöktü). Kardeşine merhamet etmesen, teyzene de merhamet etmeyi bırak!

Dilber: (sakin). Kamilciğim.

Mehri: Ablacığım!

Kamil: Canım teyzem.

Ayşe: Bırak, bırak! Kandırma beni. Kanarsam öldürün! Bıçaklayıp kara mezara gömsünler! (aniden Rana'ya). Dilini mi yuttun utanmadan sen de bir şeyler söyle, bu taş kalpliye. Erkin'e katılmadan başkasını buldun mu, yüzsüz?

Rana seslenmedi, o gözlerini büyük açtığında heykel gibi katılaşmış kalmış.

Ayşe: Zengin, oğlu gibi dik dik bakıp gözün görsün seni, gözün!

Kamil: Teyzeciğim, canım teyzeciğim durun!

Ayşe: Değme diyorum bana. Bugün ölümü çıkarırsın bu evden.

Kamil: Hayır, siz vurun beni! Vurun, tekmeleyin! Ben Erkin'i iyi olsun, dolandırıcının elinden kurtulup doğru yola girsin, diyorum. Buna yanlış diyorsanız vurun! Siz vurun beni!

Ayşe: Ya Rabbim! Her kuluna kendi katında insaf ver! Yalnızlığımdan ayrı kalıp, gönderdiğime neşter vursa, yine sevap alırdım diye ant içse ne diyorum Allah'ım? Buna ne diyorum? Allah'ım Erkin'e

[128]

kazılmış çukura kendin düş gençken öl, başka sözüm yok.

Mehri: Abla!

Ayşe: Sadece sana bıraktım, Allah'ım.

Kamil: Tamam, teyzeciğim ne deseniz teşekkür ederim. Günahkârım.

Ayşe: Allah büyük. Erkin'e kazılmış çukura kendin düşersin, harami, sensin!

Mehri: Tamam, abla tamam.

Ayşe: Bırak, bırak. Sen konuşma. Allah'ım ruhlar vursun senin gibi kardeşimi. Allah'ım benim başıma düşen bu külfetler senin de başına düşsün, âmin. (çıktı, avludan onun ağlayan sesi duyulur). Evladım ağzın aşı yetişmeden başın taş ağıda mı?

Rana: Teyzeciğim (çabalar).

Mehri: Dur! Dur diyorum kızım... (yanına gidip başını sildi). Sabret.

Dilber: O,o... Böyle nasıl bir güne kaldık? (ağladı).

Kamil keskin bir şekilde dönüp bakar. Bir şey demek ister lakin annenin sözü onu durdurur.

Mehri: Siz de sabredin kızım (Rana'ya). Gelin annene su ver. (mola) (Kamil'e). Bu nasıl gün oldu oğlum.

Kamil: (sert). Nasıl olduğunu görüyorsunuz. Yine ne diyorsunuz?

Mehri: (sessizlikten sonra). Bunlar öfke olsa, değeri. Sen neye öfkeleniyorsun? Sen kime öfkeleniyorsun evladım? (ara). Ben teyzen doğru yaptı demiyorum, bırak ona da kolay değil, yalnız çocuğum.

[129]

Kamil: Tamam, anne tamam, ben günahkârım; sadece ben günahkârım.

Kamil'in sözüne türkü söyleyen sarhoş sesler böler. Avluya Erkin, Ekrem ve def vuran bir yiğit gelir. Ekrem ile Erkin şarkı söyler.

Dostlar hiç kimse benim gibi,

Kendi yârinden ayrılmasın!

Mehri: Bunlara ne oldu?

Kamil: (Rana'ya). Anne sevinç geldi, yüzüne bir bakıp bırak.

Rana: Anneciğim.

Kamil: Böyle ahmağı sevip...

Rana: Anneciğim (Kamil'e). Siz... siz sevgisiz, taş yürekli bir adammışsınız. (ağlayarak çıkıp gitti).

Dilber: Kamilciğim.

Mehri: Bunlar bir bela düşünmüşe benziyor, bağa çıkın!..

Kamil: Acele etmeyin anneciğim, acele etmeyin.

Mehri: (Dilber'e). Hatta siz çıkıp gidin.

Dilber orada durunca kapıda Erkin, Ekrem ve def çalan yiğit peyda olur. Şarkı durur.

Ekrem: (Def çalana). Çalmayı bırak. Kulağımı sağır ettin! (Kamil'e). Hürmetli arkadaş fen bilim üyesine kuvvetli selamlar. Eğer biz bilgisiz, karanlık adamlar; hürmetli âlimimizin evrensel tarihi ehemmiyete sahip olan büyük ilmi işlerine mani olduysak affetsinler.

Erkin: Böyle debdebeli sözlerini topla, arkadaş. Ben fen bilim adamının

[130]

evine değil, kendi teyzeciğimin evine geldim. Doğru mu teyzeciğim? Siz de tanıdınız mı Erkin'i? Şimdi bir defa erkeklik etse ederiz, teyzeciğim (Ekrem'e). Haydi, zenzem suyunu bu tarafa uzat arkadaş. (def alana). Davulunu vur dostum.

Ekrem: Dostlar, hiç kimse benim gibi kendi yârinden ayrılmasın.

Erkin: Can gelin!, Şarkı deseniz Şarkı, oyna deseniz oynarım.

Mehri: Şunu içmeyi bırak, Erkinciğim.

Def alan: Bugün son defa içiyoruz teyzeciğim.

Ekrem: Bu vefasız dünyada bundan başka ne var, can teyze?

Kamil: Arabasına biniyorsunuz Şarkısını da açın. Yiğit denen mert olur, mert olun kardeşim.

Ekrem: Tamam, ağabeyciğim biz namert adamız, tamam. Ama Şu namert ile de bir kâse Şarap için. Hiç olmazsa bir kâse. Biz de memnun olurduk.

Erkin: Şimdi böyle mi olduk? Bir bardak kadar olamadık mı?

Mehri: Erkinciğim.

Erkin: Niye yüzünüzü buruşturuyorsunuz gelinciğim! Gözlerinde yaş. Dudaklarında tebessüm uçmuş. Size ne oldu? Düşündüm, düşündüm. Sevgili Őehrinizi sağıyorsunuz. Acayip parklar, meşhur tiyatrolar ve bunun gibi...

Ekrem: Bu günlere de Őükredin kardeşim, hala çapa vuruyorsunuz, apa!..

[131]

Def alan: Var mısın dostum. Kolhozcuların numune gösteriş gerek diyorsun, olmasa kolhozda iek açacak mı diyorsun Ekremciğim? Kardeşim Şimdi çapayı önce siz vurun, sonra size bakıp biz vururuz. Ahmakı bulup tamamlar mıyız?

Kamil: Böyle mi?

Def alan: Olmasam mı ağabey?

Kamil: Çok söz. Sizin vurduğunuz çapayı ben de vururum! Gerek olsa yine çapayı vurur yardım ederim. Lakin şunu bilin ki, ben çapa vuracak olsam size benzeyen beleşçilere davul vurup, şarkı söylerim. Bunu düşündünüz mü? Beş yıl içtiğiniz şaraplarınız, Eğer düşünmüş olsanız...

Erkin: Defol git mi demek istiyorsun? Ha ha ha. Yaşayın kardeşim ama üstesinden gelin. Böyle haram yiyenlerin karnına tepmek gerek karnına.

Ekrem: Tamam, tamam çekişmeyi bırakın canlar. Memnuniyet bozulmasın. Canım ağabeyim, en azından bir bardak için şu şaraptan. Biz de insanız, bizim de derdimiz var yüreğimizde.

Kamil: Derdiniz olsa bir uyuyup, kafanızı dağıtıp gelin kardeşim.

Erkin: Yaşayın ağabey. (Ekrem'e). Az önce söyledim mi sana: Benim ağabeyim bir bardak şaraba satılacak yiğitlerden değil demedim mi arkadaş! Bırakmam size. Ben sizi bunun için sevemem ağabeyciğim.

Ekrem: Canım ağabey, arkadaş fen bilim insanı. Çoluk çocuğum var.

[132]

Erkin: E,e... sen alçakmışsın. Karnı ağrısı da nefsinı dizginle. Tamam, tamam defol git! Sen de davulunu vur, arkadaş yarın bir gün bundan da ayrılıp kalırsın. Defol git!

Ekrem: Merhamet edin ağabey, çoluk çocuğum ağlıyor.

Erkin: (onu itip). Ama üstesinden geliriz ağabey yaşayın.

Ekrem ile Def çalan çıkar. Erkin kapıda durur.

Teyzeciğim affedin.

Mehri: Erkinciğim!

Erkin: Hayır, beni öpmeyi bırakın! Ben aptalım. Ağabey siz de affedin, siz haklısınız. Siz bin defa haklısınız, biliyorum. Lakin Rana... (Dışarıdan ses). Erkin.

Erkin: Tamam, gidiyorum. Siz beni onlarla bir diye düşünüz. Hayır, beni kandırdı. Ben onların yüzüne tüküreceğim. Yüzüne (gider).

Mehri: Erkinçim teyzen kurban olsun.

Avludan Erkin'in sesi duyuldu: Senin gibi beleşçilere bu da az. Kabul etti.

Dilber: Bu nasıl bir gün oldu, Kamilçim. Ne zaman kurtulur bundan, ne zaman.

Kamil: Dilber.

Dilber: Söylesem gönlünüz kalır, söylemesem merhamet, şefkat etmezsiniz.

Kamil: Dilber, ne zamana kadar biz, “bu benim işim değil” bahanesiyle bütün eksikliklere göz yuman olduk. Ne zaman

[133]

birine ateş düşse kendi yanar, gölgeye saklanırsınız.

Dilber: Niye ekti, hepsiyle siz ilgilenirsiniz. Niye? Kim oluyorsunuz siz?

Kamil: Ben adamım. Adam!

Mehri: Tamam, söylenmeden akıl ile iş yapın evladım.

Kamil: Şaşıyorum. Sizden böyle bir sözün çıkmasına şaşıyorum. Ben kendi sözlerimde, kendi eserlerimde sevgi ve adalet hakkında söz yazıp hayatta onun tersini yapmak istemesem kötü mü? Aklınızda mı, bundan üç dört yıl önce enstitüde parti üyesi olan zamanlarınızda siz de hepsini köye gidip çalışmaya çağırmıştınız? Kolhozu yükseltip vatana, millete hizmet etmek için vaazlarınız aklınızda mı, unuttunuz mu? Ya da bunun hepsi yürekten çıkmayan sahte sözler mi?

Dilber: Anneciğim.

Mehri: Sana ne oldu çocuğum?

Kamil: Şaşıyorum. Sözü düşünen, bilinçli, iyi adamlar aniden sözü düşünmez oldu. Şaşıyorum. (çıktı).

Dilber: Ben ne günah işledim de bunları dedi anneciğim?

Mehri: Onun da canına tak etti, görüyorsunuz evladım.

Dilber: Keşke görmesem. Onu babaannemden geçsem yüreğimin dibinde onun çocuğunu saklasam, ama ıstırap çekişini görmesem. Fakat ben korkuyorum. Gönlüme tam bir bahtsızlık gibi düştü anneciğim, korkuyorum.

[134]

Mehri: Allah saklasın. O hayallere dalmadan önce biraz yatıp nefes alın. Bugün çok yorulmuşa benziyorsunuz.

Dilber: Kamilciğim üzüldü galiba, ben yanına gideyim.

Mehri: Üzgün olsa kendinden görsün. Yüzünde yüz kalmadı biraz dinlenin evladım. Şimdi açık çay yapıp vereyim.

Dilber yatağa oturur, köşe taraftan Müyesser girer.

Müyesser: Kamil ağabeyim var mı? Kamil ağabeyim neredeler?

Mehri: İyi mi evladım?

Müyesser: İdarenin orada. Yusuf ağabey yengem ile tartıştılar.

Dilber: Vay, çok üzölmüştür.

Mehri: Yine niye bela oldu ki diye korkup gittim. (Pencereden). Kamil, Kamil.

Müyesser: (Utanıp). Keyfi vara benziyor, adamlar toplastılar.

Kamil girer.

Kamil: Müyesser (görüştü). Bir söz var mı?

Mehri: Ağabeyin... İdarenin orda Huri ile tartışıyormuş.

Kamil: Biliyorum. Böyle olacağını biliyordum. (Kapıya taraf yürür).

Mehri: Acele etme evladım, kaş yapayım derken göz çıkarırsın. Kendim gideyim.

O anda Yusuf'un sesi avludan duyulur.

Kendileri de geldi galiba (Kamil'e). Sen çık.

[135]

Kamil: Acele etmeyin anne. Tekrar konuşalım. Bu nasıl rezillik?

Mehri: Git diyorum sana. Kendim konuşurum. (Dilber'e). Siz de bahçeye gidin evladım.

Kamil: Pencereyi kapatın, en azından adamlar görmesin.

Kamil ile Dilber çıktılar. Müyesser pencereyi kapatır. Daha sonra Dilber'in korkudan akan yüzü birkaç kez daha gâh kapıdan gâh pencereden görünür. Eve Yusuf ile Huri girdi.

Yusuf: Sen şimdi beni idarenin orda rezil mi etmek istiyorsun?

Huri: Helvanı hâkim yesin dayağı yetim! İsa'nın intikamını Musa'dan alıyorsunuz.

Yusuf: Çok gevezelik etmeden eve gir. (İçeri eve girer). Kimin intikamını kimden almam gerektiğini kendim bilirim. (Mehri'ye). Hani o kılı kırk yaran fitneci? O sevgiliniz ile bir konuşun.

Mehri: Yusuf, evladım.

Yusuf: Kılıçtan keskin doğmuş, biz büyük bıçak olduk. Büyük bıçak ile kılıcın savaşını da bir görün.

Mehri: Evladım, bana annem desen.

Yusuf: Siz de bana evladım deseniz, benim işime başınızı sokmayın anne! Nerede o altın saplı kılıcınız. Büyük bıçaktan korkup kaçtı mı? (Kapıda peyda olan Kamil'i görüp).

Esselamu aleyküm.

Kamil: Selam.

Yusuf: Tamam, sözümü duydunuz mu?

[136]

Kamil: Bırakın ağabey, bırakın şimdi bu kavgayı!

Yusuf: O çekişmeler hamur ucunda ekmekti, çekişmelerin büyüğünü şimdi görürsün!

Kamil: Tamam, siz haklısınız ben haksızım. Siz değil, ben yanlışım. Şimdi oldu mu? Yine ne davanız var? Eğer bu evi boşaltıp bırak deseniz boşaltayım.

Mehri: Kamilciğim.

Yusuf: Ayağımdan çalıp durup, yine iyilik ettim diye göğsünü kabartmasına bakın bunun. Yardımından belli. Gitsen dört tarafı kible.

Müyesser: Vay! (Yavaşça kahkaha atar).

Kamil: Dilber nerede? Dilber'i çağırın anne.

Dilber girer, korkarak kitaplarını toplar.

Mehri: Babandan kalan bahçeleri bulup nereye gidiyorsun evladım? Bu kavgayı ben olduğumda yapsanız olmaz mıydı? (ağladı).

Umarcan girdi lakin ona hiç kimse itibar etmez.

Kamil: Ağlamayın anne, büyük köy sığınaksız kalmazmış.

Müyesser: Sığınak bulunmazdı mı diyorsunuz teyzeciğim? Gitseler baş ustaya, fakat... Yusuf ağabeyimin böyle yapışı...

Yusuf: Sen hangi kerpiç evden düştün?

Huri: Sen sokulmasan iş bitmezdi. Allah korusun senin gibi avukatı! Cadde ve sokaklarda ağız burun öpüşüp gezdiğin azdı, şimdi evine alıp git.

Müyesser: Siz de utanın, endişeden kötüsü var mı?

[137]

Huri: Utancı ne yapayım? Hepsini toplayıp sana verdim.

Yusuf: Ver, ver sen karışma. (İçeri eve alıp girip gider).

Umarcan: (Müyesser'e). Size bu eve ikinci bir adım atmayın demedim mi? Yine niye geldiniz?

Müyesser: Şimdi benim bastığım izi ölçmek mi kaldı?

Umarcan: Ölçmedim, kendiniz mecbur ettiniz.

Huri: (kapıdan). Tövbe. Sizde de can varmış Umarcan.

Umarcan: Bu söz, sözler az gibi, yine eve çağırın. Adamlar ne dedi?

Kamil: Söz sözden korkmaz bırak, ben sokakta kalsam kalamam ki lakin senin evine gitmem.

Müyesser: Şimdi ne diye adam oldunuz? Onlar ki şimdi sözü düşünmeyen bir durumda. Size ne oldu? Niye herkes düşünüyor, herkes Kamil ağabeyime teşekkür ediyor da siz düşünmüyorsunuz?

Umarcan: Müyesser.

Müyesser: Kamil ağabeyim haklı. Bin defa haklı. Böyle zamanda sizin böyle hayallere gidişiniz... Ayıp size! (çıkır).

Umarcan: (Kamil'e). İşte yine bir galibiyet kazandın! Ne kadar neşelensen de değerli, herkes sana vurgun. Senin asaletinden ailesi bozulan çaresizler de senden akıllı çıktı çünkü sen kahramanlık gösterdin. Eksikliklere kaşı ateş açsan acayip planlar yapsan! O çaresizler bilmiyordu ki, plan yapmak her bir

[138]

ahmakin elinden gelir. Plan yapmasını ben de biliyorum. Mertsen kollarını sıvayıp meydana çık. Plan yapmadan önce yazın susuz çöllerde sürünün arkasından yolunu şaşırp kör, kışta soğuk ahırlarda çalışmasını gör, planını sonra yaparsın.

Kamil: O soğuk ahırlarda her yıl kaç gün çalışıyorsun mert yiğit. Bir yılda bir ay çalıştığında böyle bağırdım mı? Sen o ahırlarda yaz kış çalışan adamları düşündün mü? Ahırlar ne için soğukmuş düşündün mü?

Umarcan: Ben beş yıl düşündüm, şimdi sen düşün gör.

Kamil: Hayır, sen beş yıl ahırını değil, kendi karnını düşünensin. O ahırlar olmasa senin söylediğin gibi soğuk olmaz, hürmetli hayvan uzmanı.

Umarcan: Önce çalış sonra konuş.

Kamil: Eğer ben senin gibi bu yerde çalıştıysam...

Yusuf: Çalış, masamı bugün boşaltıp vereyim.

Kamil: Eğer benim amacımı masaya sahiplenış diye düşünüyorsanız, yanlışsınız ağabey.

Yusuf: Arzuların ne olsa? İsteğin ne diyorum, sana? (Masaya vurdu).

Dilber: Kamilciğim. (Sandalyeye çıktı).

Kamil: Dilber! (Kendini ona attı).

[139]

DÖRDÜNCÜ PERDE

Kurban babanın bağı. Üzüm asmalarının altında masa ve sandalyeler koyulmuş.

Perde açıldığında Kurban baba acele acele üzüm ezmekte.

Mehri teyze girer.

Kurban: Burada mısınız yenge? İşi yardımlaşıp gönderin.

Mehri: Yine üzüm mü eziyorsunuz?

Kurban: Kızlarıma yine bir sepet alıp gidip vereyim yesinler. Pamuğu şu mertler toparlar. Peki, gelin nasıl, iyi mi?

Mehri: Teşekkürler, iyi.

Kurban: İyi olsun. Kamil'den haber yok mu?

Mehri: Hayır, yine de sonu hayırlı olsun, gönlüm çok rahatsız usta.

Kurban: Şaşıyorum. Hasatın başına beni koyup gitti, nefes almama fırsat yok. Tamam, peki şimdi bunları kızlarıma vereyim, idareye gidip haber alıp geleyim... Siz çok endişeleniyorsunuz yenge. (Çıktı).

Rana girer.

Mehri: Gittin mi evladım?

[140]

Rana: Gittim. Evde yengemden başka hiç kimse yok. Anneciğim. Şimdi ne oldu? Ne yapacağız?

Mehri: Ağlama evladım, sabret. Gözlerini aç, git Dilber kardeşinin yanına çık.

Çıktılar. Sokaktan Aziz ile Kamil girer.

Kamil: Doğru, şimdi her şey hasata bağlı oldu. Plan yapıp bir yardım olmasa bu kuruluşlar, acele edip koymuşa benzer.

Aziz: Bölge komitesi yardım etmek istedi.

Kamil: Bölge komitesi materyallerden yardım verir lakin parayı nereden alacaksınız? Bunu büyük düşünmek gerek. Şimdi tüm içki rezervlerini işe koyup onları çabucak bitirmemiz gerek.

Aziz: Bugün şu doğrultuda bir konuşalım derim.

Kamil: Peki.

Aziz: Akşamüstü geliriz. Şimdi söz ne oldu Kamilcan ağabey?

Kamil: Hangi sözü söylüyorsun?

Aziz: Bölge komite sekreterinin ayrıcalığını söylüyorum. Siz kendi işinizi düşündürsünüz elbette lakin bence bir yıl bu yerde kalıp bize yardım ederseniz bilimsel inceleme için de faydalı olurum diyorum.

Kamil: Tamam, bunu düşünüp görürüz. Önce annemle az önceki meseleleri bir konuşayım.

Aziz: İhtiyar kadına zor olur. Lakin bu işi erteleyip bıraktığımızda daha sonra Yusuf ağabeyime bundan da zor olurdu.

[141]

Kamil: Sizinle biz bunu düşünüyoruz. Lakin bu sözü anneme düşündürmeyi söylüyorum Aziz!

Aziz: Bana bu büyük hayıf da az. Ben bu sözleri daha önce ortaya çıkar.

Kamil: Peki, Azizciğim, şimdi bu sözlerin faydası yok. Hata etmeden adam olunmuyor. Şimdi bundan sonra kendi işinizi sakının.

Aziz: Teşekkürler size. Ben gittim, akşamüstü daha erken gelirim.

Kamil: Şimdi Umarcan'a gelin diyorsunuz, ona da söyleyin gelsin, daha geniş konuşalım.

Aziz: Tamam. (Çıktı).

Mehri teyze girer.

Mehri: Ne zaman geldin evladım? Söylemedin de.

Kamil: Şimdi geldim. Dilber nasıl?

Mehri: İyi, azıcık dinleneyim diye şimdi yattı. Kendi işlerin ne oldu? Niye çağırıyorsun.

Kamil: Bölge komite sekreteri konuşmak için çağırdı.

Mehri: Ağabeyinin işleri ne oldu? Onda ne değişti?

Kamil: Ağabeyime... Şimdi bir şey değişmedi.

Mehri: Nerede. Bu işin uzayıp gitmesinden korkuyorum evladım.

Kamil: Sabredin anne. Size çok zor oluyor görüyorum. Lakin şimdi

[142]

bu iş nasıl zor olmasın, daha sonra bundan da zor olacak anne. Yalnız ağabeyime değil, herkese zor olacak. Size bir söz yok, hepsini düşünün. Konu sadece ağabeyimin takdiri üstünde değil, söz çoğunluğun hayatı, menfaati, gelecek ve mutluluğu üstünde, siz düşünen insansınız sabredin anne.

Mehri: Nasıl böyle nasihatçi olup kaldın? Dilinde bir söz vara benziyor, var olsa dürüst söyle evladım.

Kamil: Sizden gizlenen bir söz yok. Fakat ben sağlam olun diyorum anne. Siz bir zamanlar bundan da ağır zorlukları başınızdaki geçirdiniz. Bu iş bizim için yine bir sınav oldu. Sağlam olun anne!

Mehri: Peki evladım, başa düşeni göz görür derler. Beni bırakıp kendini de bir düşün. Bu endişelerden kurtul evladım. Bugün çay içtin mi?

Kamil: Çay olsa içerdim. Çok susadım.

Mehri: Şimdi semavere odun atayım. (Çıkar).

Rana girer.

Rana: (Yavaşça). Ağabeyciğim.

Kamil: A? Rana? Gel kardeşim. (Başını siler). O gün düşünmeden azarladım, affet appağım.

Rana: Ağabeyim neredeler? İşi ne oldu?

Kamil: Sen endişelenme kardeşim. Hepsi halloldu, hepsi.

Rana: Ağabeyciğim! (Kucaklaşıp ağladı). Niye böyle yaptınız, niye?

[143]

Kamil: Sen akıllı kızsın, düşünmen gerek. Başka çare olmadığını düşünmen gerek kardeşim.

Rana: Niye? Niye biz bahtsız olduk?

Kamil: Sadece biz değil, hepimiz bahtsız olduk kardeşim. Erkin'in aklı bunu unutmuş. Ben ona kötü demiyorum. Geceki sözlerim için beni affet. O iyi yiğit. Sen onu sevsen değerli. Lakin o hata etti appağım o yanlıştı.

Rana: Peki, siz bilirsiniz, ağabey size inanıyorum bana ağır çok ağır.

Kamil: (gözünde yaş). Biliyorum kardeşim, biliyorum.

Rana: Ben onu... Onsuz ben bu yerde ne yapayım? Söyleyin, ne yapayım?

Kamil: Çelik ateşte denense, sevgi ayrılıkta sağlamlaşır, kardeşim. Sen şimdi gençsin, okuyorsun. Sen ona mektuplar yazarsın, onun gerçek dostu, vefalı yeri olursun. O aklıyla hayatı düşünür fakat kendini değil, başkalarını da düşünür. Hayatta her bir adamın şanslı olmaya hakkı var diye düşünüp gelir. Şimdi sen ona inanıyorsun!

Rana: İnanmasam... Böyle yapar mıydım?

Kamil: Ben de onunla bir konuşsam diyorum. O aptal teyzemi düşündü mü? Onun gözyaşlarından haberi var mı? Şimdi türkü söyleyip yürüdü mü? Şunlarla bir konuşsam diyorum.

Rana: Gelir mi ki?

Kamil: Eğer ayrıcalık edersek. Ayrıcalık etsek de gelmez mi ki?

Rana: Hayır, hayır bunu bilmiyorum. Şimdi konuşup öğrenirim, şimdi. (Çıkar).

[144]

Müyesser girer.

Kamil: Gelin Müyesser. Görünmüyorsunuz?

Müyesser: Hasattan el çekemedik. Bugün çift ekim alanına geldim. Dilber'i göreyim diye geldim. Evde mi?

Kamil: Acele etmeyin (mola). Size bir sözüm var. Lakin şahsi işime karıştı diye üzülmeysin diye söylüyorum. Üzülmeysin.

Müyesser: Nasıl söz?

Kamil: Siz Umarcan ile birbirinize kin tutup, evden gitmişsiniz. Niye?

Müyesser: Bunu size kim söyledi?

Kamil: Umarcan.

Müyesser: Umarcan?

Kamil: Evet.

Müyesser: Umarcan söyleyen olsa sebeplerini de söyler sonuçta.

Kamil: Söyledi. Hatta kendini karalayıp sizi akladı da.

Müyesser: İnanmıyorum.

Kamil: Benim sözüme mi?

Müyesser: Hayır, o kişinin kendini karalayıp beni aklamasına.

Kamil: Tasavvur edin, akladı. Bunun kendi sebepleri varmış. Bu yerde hatta sizin bilmediğiniz sır varmış Müyesser.

Müyesser: Nasıl sır var?

Kamil: Çok basit sır. Umarcan da o dolandırıcıların tuzağına düşmesine az kalmış. Onun bana bu işlere karışma diye söylemesinin asıl sebepleri de bu taraftaymış. Bunun hepsi gece ortaya çıktı.

[145]

Müyesser: Sonra ne oldu? Ona ne dedi?

Kamil: Lakin söz onda değil, söz sizin.

Müyesser: Ne yazık ki ben kendi ailemin bozuluşunu ister miyim? Teşekkürler size. Başka sözünüz yok mu?

Kamil: Yok.

Müyesser: Yürüyün, olmazsa Dilber'i görürüz.

Çıktılar. Erkin ile Rana girdiler.

Rana: Ağabeyim gidip kaldı mı?

Erkin: Hani? Onu çağıracağın doğru mu?

Rana: Doğru. Öleyim eğer yalan ise. Bir konuşsam dediler. Eve gir şimdi gelirler.

Erkin: Çok teşekkürler. Biz şimdi soruşturmaya gidelim. (Gidecek oldu).

Rana: Erkin ağabey!

Erkin: (Yarım dönüp). Efendim?

Rana: Niye böyle yapıyorsunuz? Siz... siz de ağabeyime kırgınsınız.

Erkin: Hayır, çok memnunum.

Rana: Hayır, hayır ona demeyin. Ona gücenmeye hakkınız yok. O şöyle iyi...

Erkin: Evet, o iyi ben kötüyüm, ben aptalım.

Rana: Hiç kimsenin size aptal dediği yok.

Erkin: Ben aptalım.

Rana: Bırakın. Ben size aptal desem böyle yapmazdım.

Erkin: Hayır, gerçeği bilen aptalım. Aptal olmasam bunların hilesine düpedüz düşer miydim, Ekrem'in apartmanında yakalanır mıydım?

[146]

Bunu bilemem. Bunu bilemem lakin senden ayrılış...

Rana: (Uzaklara sert şekilde dik dik bakıp). Ben sizi beklerim.

Erkin: Rana!

Rana: Beklerim fakat... size bir şartım var.

Erkin: Rana!

Rana: Fakat bir şartım var; ağabeyime böyle demeyin. O böyle... temiz yürekli, sevgi dolu, adil. Onun gönlü temiz. O gerçek insan.

Erkin: Keşke bunu bilmesem, yalnız...

Rana: Peki. Hiçbir şey demeyin. Sizi beklerim dedim. Peki.

Erkin: Rana.

Rana: Beklerim. Fakat şimdi siz de ağabeyimin temiz yürekli oluşunu düşünün, ağabeyim gibi gerçek insan olmaya gayret edin.

Erkin: Rana.

Rana: Peki. Gidin. Ağabeyim gibi olmaya çabalayın. Ben beklerim.

Erkin hırslanıp bağa girip gider.

Ağabeyim gibi olmaya gayret edin! (Dönüp girdi. Erkin'in gidip kaldığını görüp sakince yürüyüp çıktı).

Dilber ile Kamil girdiler.

Dilber: Peki, geçmişî unut. Ağabeylerimin işi ne oldu? Önce bunu konuşalım.

Kamil: Ağabeyim işten alındı. Kalan işler soruşturmaya teslim edildi.

Dilber: Soruşturmaya teslim edildi? Neler diyorsunuz Kamilciğim? Annem bunu duydu mu?

[147]

Kamil: Hayır. Anneme şimdi söylemedim. Söylemeye yüreğim cesaret etmedi.

Dilber: Duysa ne olur? Bunu bir düşündünüz mü?

Kamil: Düşündüm. Bir aydan beri geceyi gündüz edip düşündüm. Lakin böyle yaptıktan daha sonra ağabeyimin başına bundan da ağır musibet gelirdi. Düşünüp düşünüp bu fikre geldim. (Mola). Dilber başında bana bu sebepler ile bu işe ben kendim karıştım. Şimdi işi sona ulaştırmadan gitmek çok acayip göründü. Bugün bölge komitesi sekreteri de fikrini söyledi. Bir yıl burada kalıp bunlara yardım etmemizi iltimas olarak gördü.

Dilber: Siz ne dediniz?

Kamil: Ben sadece bir cevap verdim. Önce sizinle bir konuşup almak istedim.

Dilber: Teşekkürler.

Kamil: Dilber.

Dilber: Niye böyle yaptınız? Ne zaman ben böyle şeylerde size taşkınlık ettim. O gün sözlerimden bu fikre geldiniz mi? Sonuçta ben ne durumdaydım?

Kamil: Dilber.

Dilber: Ne yazık ki böyle zorlukla karşılaşınca siz annemi bırakıp ketolmasığınızı düşünmesem? Ben de adamım sonuçta!

Kamil: Dilber, azizim teşekkürler size.

Aziz, Kurban baba, Umarcan girdiler.

Kurban: Nasıl, iyi misiniz gelin?

[148]

Dilber: Teşekkürler, baba.

Aziz: Müyesser burada mı Dilber? Hizmet olursa çağırıp gönderin.

Müyesser girer.

İşe girişmeden önce bunları barıştırsak diyorum, usta ağabey.

Hamma: Doğru, doğru.

Müyesser: (Utanıp). Bizim onunla ayrıldığımız yok ki, barıştırmak istiyorsun.

Umarcan: Peki, ayrılıp gitmiş olsak da barışalım. Ben bugün Hamma ile barıştım.

Gülüştüp el verdiler.

Kurban: Şimdi oturun bir konuşalım. (Kamil'e). Tamam, Yusuf'un işinin ne olacağını yengeme söyledin mi evladım?

Kamil: Hayır, bu konuda söz açmadım. Lakin söylemek gerek. Bu ona fazla gelmesin, çabucak söylemek gerek.

Kurban: Çok zor iş oldu. Şimdi yengem düşünse daha sonra Yusuf'un işi bundan da uygunsuz olur!

Sepet getirip Mehri teyze girdi. Kurban baba onu görmeden sözüne devam etti.

Soruşturma meselesi aydınlandı. Yusuf cevap vermeye çekildiğinde de işi evlamagani için cevap verdi.

Mehri teyzenin kolundaki sepet yere düşüp gitti.

Kurban: A? Yenge? (Mola).

[149]

Mehri: (Kısık seste). İş böyle olacakmış, annenden gizlemeden doğrusunu söyleyen olmaz mıydı evladım?

Kurban: Kamil'de suç yok. Bu da söylese dese dili yanar söylemese gönlü yanar, ne yapacağımı bilmiyorum yenge.

Mehri: Peki, öyleyse ben şimdi eve gireyim.

Dilber: Anneciğim.

Kamil: Anne.

Aziz: Teyzeciğim, Kamil ağabeyimin kendi vicdani işini yaptılar. Eğer Yusuf ağabeyim için bir kişinin de canı yanmadan bu işi yapsınlar. Çoğunluğa hizmet eden her bir temiz yürekli kişi bu işi yapardı teyzeciğim.

Mehri: (Kamil'e bakıp kısık sesle). Benim sana gücendiğim yok evladım. Ben de hepsini düşünüyorum. Düşünmeyen olsam senin tarafına gider buraya gelmezdim. Bırak şimdi onun başına düşen zorluk seninkinden daha zor oldu. Ben şimdi onun yanına gideyim evladım.

Kurban: Tamam, yengeme yol versinler.

Mehri teyze sakince yürüyüp çıkıp gider.

Kurban: Siz üzülmeyin oğlum. Anne razı Allah razı derler. Şimdi üzülmeğe yaraşmadı evladım. Sizin konuştuğunuz gibi bu şeylerin hepsi iş güzel yola düştüğünde oldu.

Aziz: Siz şimdi bize yardım edin. İşlerimizi ilmi esasta yapmamıza yardım edin.

[150]

Kamil: Ben yine söylüyorum: İş yola koyup göndermek bana değil, sizlere bağlı. Lakin benim bir yıl kalmamın faydası değmiş olsa teşekkürü ben ederim.

Kurban: Belli, babana rahmet evladım. Baban Kılıç gibi gerçek komünist olursan teşekkürler evladım.

PERDE

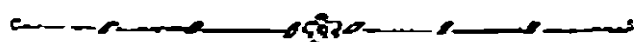
Одил Ёқубов

ПЬЕСАЛАР

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИИЙ АДАБИЕТ НАШ ИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1968

ЧИН МУҲАББАТ

3 ПАРДА, 5 КЎРИНИШЛИ ПЬЕСА

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР:

Олимжон — 25 ёшларда
Муқаддас — 23 ёшларда
Собир — 50— 5 ёшларда
Қумри — 50 ёшларда
Комил — 50—55 ёшларда
Неъматжон — 25 ёшларда
Малика — 48 50 ёшларда
Раҳбар — 45—50 ёшларда
Рустам — 24 ёшларда
Зулфия — 20 ёшларда
Шерали — 40 ёшларда
Раҳимжон — 26— 28 ёшларда
Ҳалима — 60 ёшларда
Хатташувчи.
Қизлар, Йигитлар.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Яхшигина безатилган кенг хона. Хонанинг иккала томонида ҳам эшик. Қаршидаги катта очик деразадан боғ кўринади. Уйнинг ўртасида бир-бирига бириктириб қўйилган бир неча стол. Столга мева тўла патнуслар қўйилган. Парда очилганда Уста Комил Собир аканинг соқолини олиб бўлиб, юзига атир сепмоқда.

Собир ака. Пу-пуф-пуф... бай-бай-бай, жаннатнинг ҳиди келади-я, бола-чақангизнинг роҳатини кўринг, уста.

Комил. Аммо ўзингиз ҳам ўн саккиз яшар йигитдек бўлдингиз-да, лаббай?

Собир ака. Устаси фаранг-да, устаси! Қани хизматларида... (*Кўрпача ёзади.*)

Комил. Баҳузур, қадрдон, баҳузур, бугун меҳмонларни кутинг, чой бўлса ичдик.

Собир ака. Чой тайёр, уста, хизматларида, хафа қиласиз...

Комил. Хўп, хўп, бир пиёла ичсак ичайлик, аммо кўрпачага овора бўлманг, бизлар маданий одам... Неъматжонингиз мактаби олийни битиргандан бери жуда маданийлашиб қолдик, қадрдон! (*Столларни кўрсатиб.*) Мана, сиз ҳам маданий бўлиб қолибсиз...

Собир ака. Тўғри, уста, қизингиз агроном бўлгандан кейин, сиз ҳам маданий бўлмасангиз бўлмас экан-да.

Комил. Балли қадрдон, ҳозир ҳамма ҳам маданий. Аммо, лекин сиз билан биз жуда бошқача бўлишимиз керак-да, нега-ки, фарзандларимиз, алҳамдилилло, илми ҳикматнинг тагига етган.

Деразадан Қумри холанинг боши кўринади.

Қумри. Хой, дадаси, бир нафас бу ёққа қараб кетинг.

Собир ака Шошма, аяси.

Қумри. Товба қилдим! Шу ўртага соқолингизни тиқилинч қилмасангиз бир нарс бўлармиди?

Собир ака. Сўзингни қара-я! Қизимиз меҳмон чақиргандан кейин биз ҳам ўзимизни ремонтдан чиқарайлик-да.

Қумри. Меҳмонлар овқат емасдан сизнинг ремонт қилинган соқолингизга қараб ўтирар экан-да! Ҳали катта қозон йўқ, ё катта самовар! Қизингиз бўлса далада, сиз бўлсангиз соқол-мўйловингизни тараш билан оворасиз. Мен бир ўзим ўламанми? (Кетади.)

Комил. Э-э... Айтмайсизми, уйда бўш турган катта самоварни кўтариб келмайманми, қадрдон?

Собир ака. Зиёни йўқ. бўш бўлса ҳалиям бориб кела қоламиз... Қани, хизматларида пиёлани чўзинг...

Комил. Йўқ, йўқ, йўқ, раҳмат қадрдон.

Муқаддас киради.

Муқаддас. Салом!

Комил. Ваалайкум ассалом, кўп яшанг, қизим! Балли, балли, ўқишни тамомлаб, агроном ҳам бўлиб олдингиз? Балли, қизим!

Собир ака. Аянг бир ўзи жуда ўралишиб қолди-ю, қизим!

Муқаддас. Ҳозир ёрдамлашиб юбораман, дада. *(Чап томондаги эшикка киради.)*

Собир ака. Ичмадилар-да, уста.

Комил. Раҳмат, раҳмат, энди самоварга бировни юборадиларми, қадрдон?

Собир ака. Ўзим бориб кела қоламан-да, хизматларида... *(Чойнакни олиб чиқади.)*

Комил. Аммо, худо қадрдонга мол-дунёдан бўлмаса ҳам қиздан берибди-да! Бай-бай-бай, худди биз келин қиладиган қиз бўпти-я!.. *(Чиқади.)*

Ташқаридан овоз. Салом, холажон! Муқаддас уйдами?

Қумрининг овози. Уйда, айланай, киравер.

Уйга Шерали киради.

Шерали. Омонмисиз, синглим? *(Ерга ўтиради.)*

Муқаддас. Келинг, Шер ака! Стулга ўтиринг.

Шерали. Раҳмат, столда хўп ўтирдик. Битта илтимос билан келдим, жон синглим, аммо йўқ десангиз турган жойимда қулаб тушаман!

Муқаддас. Қанақа илтимос, Шер ака?

Шерали. Илтимос шуки, мени помбухликдан озод қилиб, шу бугун далага юборасиз!

Муқаддас. Нега энди?

Шерали. Негаки ўша олифта билан иш-лашни истамайман!

Муқаддас. Қайси олифта билан?

Шерали. Ўша бош бухгалтерингизни айтаман-да, жон синглим!.. Олифталарни кўп кўрганмиз-у, аммо бунақасини учратмаган эдик! Тавба! Ҳамма ишни бўйнимизга юклаб ҳўкиздек ишлатса-ю, яна раҳмат демасдан дўқ қилса! Яна қанақа дўқ денг: идорадан бўшатиб, далага ҳайдармиш! (*К. лади.*) У аҳмоқ билмайдик, шу ишни мен ўн йилдан бери орзу қиламан! Ҳа, жон синглим, Муҳаммад Амин Муқимий: „Ўзим ҳар жойдаман, кўнглим сендадир“, деганларидек, менинг жисмим идорада бўлса ҳам, юрагим далада!..

Муқаддас. Бўлмаса Раҳбар опамлар келишсин, Шер ака!

Шерали. Жоним кекиртагимда турганда бунақа деманг, жон синглим!.. Далага ҳайдайман дейди-я, тентак!

Муқаддас. Ҳайронман, далага чиққанда нима иш қиласиз?

Шерали. Шундай иш берингки, жон синглим, обрў олай, первой бўлай!

Муқаддас. Обрў оламан десангиз, пахтада ишлашингиз керак, лекин пахта сизга тўғри келармикин?

Шерали. Э, э... Сиз бизни билмас экансиз, жон синглим! Энди гапнинг очиғи: бошда биз онадан чала туғилган эканмиз. Ўшанда бувим раҳматлик бизни пахтага ўраб бувамнинг қалпоғига солиб, шипга осиб қўйган экан. Кўз очиб пахтани кўрганман, пахтанинг ичида одам бўлганман, кимсан Арслоншер

бўлиб, гуриллаб юрган эдиг-у, идорада ишлайман, деб кундан-кунга озиб-тўзиб кетяпмиз. Шу аҳволда кетаверсак бир йил ўтмасданоқ яна ўша бувамнинг қалпоғига кириб кетадиганга ўхшаймиз!..

Муқаддас (кулиб). Қайси бригадани хоҳлайсиз?

Шерали. Иложи бўлса Олимжон бригадасига, жон синглим! Кўпдан бери сезиб юрибман: у азамат янги сорт пахта етиштираман деб хўп ишляпти-ю, аммо унга ёрдам қиладиган одам йўқ!

Муқаддас. Хўп, Шер ака, бўлмаса эртдан бошлаб ишга чиқаверинг, Раҳбар опам келсалар ўзим гаплашаман!

Шерали. Раҳмат, синглим, кўп яшанг!

Муқаддас. Ўтиринг, Шер ака, кичкина йиғинимиз бор, меҳмон бўласиз...

Шерали. Хўп, синглим, сиз йиғин қилсангиз, қамич белимизда... (*Кетаётиб чўтни чўзади.*) Бу биздан ҳадя, синглим!

Муқаддас. Мен буни нима қиламан, Шер ака?

Шерали. Ўзингиз биласиз, жон синглим, биз энди кетмончи бўлдик! Сиз бу чўт билан қанча центнер пахта олганимизни ҳисоблаб юрасиз! Аммо ўша йигитга ўзимни бир кўрсатмасам бувамнинг қалпоғига қайта кириб кетганим бўлсин! (*Чиқади.*)

Муқаддас ичкарига кириб кетади, хонага Зулфия киради, қўшиқ айтганича столдаги нарсаларни тузата бошлайди.

„Жон қизлар, жонон қизлар...“

Бир саяат нон кўтариб Қумри хола киради. У ҳам ниҳоятда хурсанд. Зулфияга жўр бўлади.

Далаларни яшнатган, яшнатган..

Қумри. Қўшнимни ҳам айтган эдим, нега кирмади, болам?

Зулфия. Аям укам билан оворалар, ухлатиб кирадилар.

Қумри. Буларни ҳам тезроқ жой-жойига қўйиб юбор. Бўла қол, айланай, меҳмонлар келиб қолишмасин!

Зулфия. Муқаддас қани?

Қумри. Далани бир айланиб келаман, деб эрталаб кетувди, ҳозир келди! Яхши ҳам сен кириб қолдинг, бўла қол, жонгинам, мен бир патнус узум узиб кирай. *(Чиқади.)*

Зулфия *(кўзгунинг олдида бориб кийимларини тузатади)*. Бундан кўра қора атлас кўйлагимни кийсам яхши бўларди-ю, бироқ уни Неъматжон акам ёқтирмайдилар-да. *(Кулади.)* Бунини фақат сиз учун кийганимни билармикансиз, Неъматжон ака!

Муқаддас киради.

Муқаддас. Билади! *(Пауза.)* Ахир Рустам акамни хафа қилибсан-да! Бироқ бекор бўпти. Яхши йигит: камтар, софдил ...У сени ҳалиям севадиганга ўхшайди. Ўйга таклиф қилган эдим, сенларни чақирганимни эшитиб, бормайман деди.

Зулфия. Сиз Неъматжон акамни билмас экансиз! Сиз у ўқиган китобларни бир кўрсангиз, у билан бир суҳбатлашсангиз... Қанақалигини шунда билардингиз... Ҳар кунини ёддан қанча-қанча шеърлар ўқиб беради-я?

Муқаддас. Ғуҳгалгердан шоир чиққанини энди эшитдим! Бироқ, Рустам акамнинг

эса дафтари дала, қалами кетмон, шеъри пахта, Зулфия!..

Зулфия. Биладан...

Муқаддас. Тўй қачон?

Зулфия. Кузда.

Муқаддас. Мен бу тўйни Рустам акам билан бўлади, деб ўйлаган эдим, Зулфия.

Зулфия. Қизиқсиз-а, ўзи бир оғиз сўз очмагандан кейин мен унга нима дейман?

Муқаддас (*кулиб*). Ишқ бошқа, ҳавас бошқа, бу йўлда хато қилма!.. Юр, қизларни айтиб келамиз.

Чиқадилар.

Ташқаридан Собир аканинг овози эшитилади.

— Хой аяси, самоварни ол!..

Собир ака билан Қумри хола киради.

Собир ака. Уфф... Самовар кўтараман, деб тоза чарчадим. Хўш, хизматингда, дастурхонинг жойидами, аяси!

Қумри. Бундан ортиқ қандай бўлади? Ҳали ҳам озмунча ҳаражат қилмадик!

Собир ака (*патнусларни кўздан кечирар экан*). Э-э... аяси, пешонамдаги яккаюягона қизим, кўзимнинг оқу қораси ўқишни тамомлаб, миллионер колхознинг агрономи бўлиб келса-ю, хизматингда, мен ундан молимни аяйманми?

Қумри. Ўлмаган банда ҳаммасини ҳам кўраверар экан. Энди иш қилиб теглик-жойлик бировга узатиб, неварга кўрсак.

Собир ака. Шошма, аяси, олдин ҳамма статьяси тўғри келадиган йигит чиқсин! Унақа дуч келадиганига берадиган қизим йўқ!

Айтмоқчи, қизинг кимларни чақиради? Йиғин қизимники бўлгани учун „уни чақир, буни чақир“ демадим.

Қумри. Билмасам. Мактабда бирга ўқиган ўртоқларини чақирмоқчи шекилли, ҳайтовур Зулфияхон билан ҳалиги бригадир бола бор-ку, ҳаҳ исми нимайди...

Собир ака. Олимжонни айтасанми?

Қумри. Ҳа, шуларни чақираман деганини эшитгандек бўлувдим.

Собир ака. Шунақами? Ҳали рўйхатни бошига Олимжон ёзилипти-да! Ҳой, аяси, бултур ёзда бир оз миш-миш гап тарқаган эди. Эҳтиёт бўл, хизматингда! У йигитнинг ҳамма статьяси ҳам қизимга тўғри келавермайди, ҳа!

Қумри. Йўқ, дадаси, қизингиз унақа чизган чизигингиздан чиқадиган бола эмас, ху-дога шукур.

Собир ака. Энди эҳтиёт бўл дейман-да, аяси! Хўш, хизматингда, қизинг Неъматжонни чақираман демадими?

Қумри. Ростдан у ҳам бор... Кейин ҳалиги, Зухраҳоннинг ўғли Рустамни айтганини ҳам эшитиб қолувдим.

Собир ака. Қизим кимни чақираман деса ўзи билади, мен фақат ҳалиги Неъматжонни чақирмадимикин, деб хавотирланган эдим. Негаки, хизматингда, у колхозимизнинг бош бухгалтери, ҳар доим ишимиз тушади... Хўп майли, аяси, ишқилиб меҳмонлар хурсанд бўлсин.

Қумри. Сиз яна қаёққа кетмоқчисиз?

Собир ака. Бу ерда ёшларнинг ичида ўтиришим ярашмас, чойхонага чиқиб, мен

ҳам ўз биродарларим билан бир чақчақлашиб кирай. (*Ўнг томондаги эшикдан чиқаётиб Неъматжонга тўқнашади.*) И, и, и! Келсинлар, келсинлар, хизматларида, ҳой Муқаддас, бормисан? Меҳмон келди, болам!..

Муқаддас киради.

Муқаддас. Салом, Неъматжон ака, келинг. (*Кўришади.*)

Неъматжон. Раҳмат... Мен жуда шошибман-да, ҳеч ким келмапти-ку!

Муқаддас. Келиб қолишади.

Неъматжон (*стулга ўтирар экан*). Сўрасам айб қилмайсиз, Муқаддас, йиғинингиз каттами?

Муқаддас. Йўқ шунчаки... Мактабда бирга ўқиган ўзингиздақа беш-олти дўстларни чақирдим. Ростини айтсам, бу йиғиннинг бўлишига дадам сабабчилар. (*Кулади.*) У киши институтни тамомлаб келганимдан жуда хурсандлар!

Неъматжон. Фақат дадангиз эмас, ҳаммамиз хурсандмиз, Муқаддас. Бу — қишлоғимиз ҳаётида катта гап.

Муқаддас (*қизариб кулади*). Сиз ҳам дадамларга ўхшаб жуда мақтаб юбордингиз. (*Деразага бориб.*) Зулфиялар келишмадими, аяжон?

Қумри (*ташқаридан*). Йўқ, болам!

Муқаддас. Нега кечикишди-я!.. Кечирасиз, Неъматжон ака, мен югуриб чиқиб, уларни бошлаб келаман. Зериксангиз... Мана китоблар бор, ёки приёмник қўйинг. (*Чиқади.*)

Неъматжон (*деразага бориб, орқасидан қарайди*). Очилган гулдек қиз бўлипти-я?

(Пауза.) Ўзи бўлса агроном! Миллионер колхознинг агрономи... (Пауза.) Киссасида бўлса диплом, қаерга бормасин қўли баланд!.. Тўхта, нега бу қиз менинг ўйимга олдинроқ келмаган? Ахир унинг шу йил институтни тамомлаб келишини билар эдим-ку? (Пауза.) Шундоқ қиз туриб Зулфияга уйланишим қандоғ бўлар экан?

Бир патнус узум кўтариб Қумри хола киради.

Неъматжон. Э, э... холажон, айтмай-сизми, ўзим ёрдамлашардим-у?

Қумри. Қўйинг, сиз меҳмонсиз, ўргилай.

Неъматжон. Шундай деб кишини хафа қиласиз-да. Ўз ўғлингизни меҳмон дейсиз-а, холажон! (Патнусни олиб столга қўяди, кейин столдаги нарсаларни кўздан кечириб.) Холажон дейман?

Қумри, Лаббай, айланай?

Неъматжон. Халигидан йўқ экан-да?

Қумри. Қайдан билай, болам, Муқаддас ҳеч нарса демади.

Неъматжон. Унутгандир-да, холажон, мен бориб кела қолай. Чунки усиз барибир ўтириш қизимайди!

Қумри. Билмадим, айланай, пулнинг ҳам тайини йўқ эди..

Неъматжон. Пулдан гап очманг, холажон, у ёғи мана биздан. (Чиқади.)

Қумри. Барака топ, айланай, йигит деган шунақа мард бўлса. Беш сўм, ўн сўмнинг юзига қарамаса!

Муқаддас киради.

Қумри. Ўртоқларинг келишди-ми, қизим?

Муқаддас. Зулфия ҳозир бошлаб киради... Неъматжон акам қани, ая?

Қумри. У ҳалиги... Шиша олиб келаман, деб кетди, усиз йиғинларинг қизимас эмиш... бўла қол, болам... дастурхонларингни тузата қол.

Муқаддас. Пул бердингизми?

Қумри. Э, э... бухгалтернинг киссаси тўла пул-да, болам!

Муқаддас. Ҳар доим шунақа қиласиз!

Олимжон киради. Қўлида бир даста гул.

Олимжон. Салом, холажон!

Қумри. Омонмисан, болам. Юқори ўт! *(Секин чиқади.)*

Олимжон *(гулни бериб)*. Ҳар ким топганини келтирар, Муқаддас.

Муқаддас. Раҳмат.

Олимжон. Бугун кўринмадингиз. Қаёқларда юрибсиз, Муқаддас?

Муқаддас. Эрта туриб боғларни айландим, далаларни кездим: қишлоқни соғинган эканман! Иссиқ шаҳардан кейин қишлоғимиз бирам салқин, бирам гўзал кўриняпти!

Олимжон. Ҳайтовур, шаҳарда шунча юриб қишлоқни унутмабсиз!

Муқаддас. Шундай қишлоқни унутиб бўладими? Мен уни ҳамиша соғинар эдим. Ҳатто, баъзан... *(Кулади.)* Соғинганимдан ўртоқларимга билдирмасдан кечалари кўрпага бурканиб, секин йиғлаб олардим... *(Кулишадилар.)* Хўш, ишларингиз дурустми? Тажрибалар қалай? Янги сорт чиқай деб қолдимми?

Олимжон. Янги сорт ҳали чиқмаса ҳам,

бешйиллик меҳнатим бекор кетмади, катта тажриба ордирдим, бултур бир ҳафта олдин очилган пахтамиз бу йил ярим ой олдин очилади, деб умид қиляпмиз... лекин ёнимда сиз бўлганда... ахир менинг хаёлимнинг ярми, юрагимнинг ярми сизда эди, Тошкентда эди, Муқаддас!

Муқаддас (кулиб). Мен ҳаммаси десам, фақат ярми экан-да!

Олимжон. Ҳаммаси, Муқаддас, бутун юрагим сизда эди! Сиз келдингиз-у, бурунги ишонч, куч, ирода — ҳаммаси ўзимга қайтди!.. Мен сизни янги сорт билан кутиб олмоқчи эдим, бироқ орзумга етолмадим, ҳозирча фақат гул келтирдим, Муқаддас!..

Муқаддас. Ҳамма кучим, иродам ўзимга қайтди, деяпсиз-у, янги сортни энди чиқарарсиз?

Олимжон. Сиз келдингиз, энди чиқади, эндиги ҳада янги сорт бўлади.

Муқаддас. Унда мен дунёда энг бахтли қиз бўлардим.

Шу пайт ташқаридан жараангли кулги овозлари эшитилади, уйга бир тўп қизлар ашула айтиб кирадилар. Муқаддасни табриклайдилар.

Дипломлар муборак, Муқаддас!

Сиз ҳам келар экансиз-а!

Колхозчи қиз. Сиз ҳаммадан олдин желибсиз-да, Олимжон ака?

Қумри хола киради.

Қумри. Вой, айланайлар, ҳамманг тўпланиб худди бир даста гулдек ярашиб қолдиларинг-а?.. Қизим келди-ю, уйим тўлди-я!

Олинглар, айланайлар, еб-ичинглар!.. Ҳой, Зулфия, чой қуй... Ҳой Арслоншер, чойинг қани болам?

Ш е р а л и киради.

Шерали. Чой тайёр, холажон!.. (*Олимжонни кўриб.*) Э, бригадир ҳам шу ерда эканлар-да! Ассалому алайкум!..

Р а ҳ б а р киради.

Р а ҳ б а р. Мумкинми?

Қумри. Кел, бўйгинангдан холагинанг ўргилсин!

Муқаддас. Вой, Раҳбар опа! (*Қучоқлаша кетади.*)

Раҳбар. Йўллларингга тикила-тикила кўзларим тўрт бўлди-я, Муқаддас? Сен бўлсанг, ўқишни битириб яна аллақаёқларда ўйнаб юрибсан!

Муқаддас. Илғор колхозларга саёҳат қилдик, иш ўргандик, опа!

Раҳбар. Саёҳат ёқипти. Бирам яхши қиз бўлибсанки, ўғлим бўлганда ўзим келин қилиб ола қолардим! (*Кулги.*)

Олимжон. Биз ўғлингиз эмасмизми, опа-жон? (*Кулги.*)

Раҳбар. Қачон келдинг?

Муқаддас. Уч кун бўлди.

Раҳбар. Мен ҳам бир ҳафтадан бери ўзаро текширув бригадасида эдим. Райондан ҳозир қайтдим. Идорага кирсам, сени келди дейишди. Севинганимдан уйга ҳам кирмасдан тўғри келяпман!

Деразанинг олдида Р а ҳ и м ж о н билан унинг звеновойи кўринади.

Раҳимжон. Сиз севинсангиз, Муқаддас ҳалитдан акт ёзиб юрипти, опа!

Уйга кирадилар, кўришадилар.

Раҳбар. Қанақа акт?

Раҳимжон. Ҳа, ўша гаплар-да: агротехника қоидалари бузилган, техникадан нотўғри фойдаланилган ва ҳоказо.

Раҳбар (кулиб). Ажаб қилади! Ўзини шунақа бошдан танитиб қўймаса, кейин сўзига қулоқ солармидиларинг? Биламан селарни!

Раҳимжон. Шошманг, опажон. Бугун ўзини бизга танитса, эрта сизга ҳам танитиб қўяди!

Вино кўтариб Неъматжон билан яна бир-икки йигит киради, винони столларга қўяди.

Раҳимжон. Ўртоқ агроном! Далага мен йўқ вақтда чиқибсиз, эшитиб жуда хафа бўлдим!..

Муқаддас. Шунга-я? Шошманг, ҳали ҳар кун чикавериб зериктириб юбораман!

Раҳимжон. Сувчиларимни ҳам бекор қойибсиз...

Неъматжон. Жон дўстим! Қанча гапирсанг ҳам шу бугун пахтани қўзғама!

Раҳимжон. Биламан сени: пахтанинг нони ёқса ҳам ўзи ёқмайди! Аммо пахта менинг юрагимда ўсади, ҳа!

Шерали. Қойилман, ука!

Неъматжон. Жон дўстим, қадаҳларда кўпириб турган бу олтин вино бунақа гаплар учун олиб келинган эмас, ахир, Муқаддас

учун олиб келинган!.. Қани, опагон, қадаҳ-ни ўзингиз кўтаринг!

Раҳбар. Шунақами? (*Рюмкани олиб ўрнидан туради.*) Мен нима ҳам дейман? (*Ўйланади, кулади.*) Холагон, Муқаддас ўқишга кетаётганда сизни қучоқлаб юм-юм йиғлагани эсингиздами?

Қумри. Эсимда, айланай, эсимда. Нима қилай, мусофирликда катта бўлди. У, у ёқда интизор, мен бу ёқда... (*Йиғлайди.*)

Ҳамма. Ана холос!..

Неъматгон. Шошманг, холагон, олдин опамларнинг гапини эшитайлик, кейин биз ҳам қўшилиб йиғлаймиз?

Раҳбар. Мен нима ҳам дейман? Муқаддас қўлимизда ўсиб катта бўлган қиз. Яхши қиз. Шунинг учунми, ёки бултур ёзда яхши ишлаганини кўрганим учунми, ишқилиб мен уни яхши кўриб қолдим, ундан умидим ҳам катта!.. Колхозимиз ёмон эмас, лекин уни яна ҳам яхши бўлсин деймиз, техникадан дурустроқ фойдаланиб оғир меҳнатни осонлаштирсак деймиз.

Неъматгон. Кассамизга жарақ-жарақ червонлар кўпроқ тушсин деймиз!

Шерали. Кассамизгами, кассамизгами?

Раҳбар (*кулиб*). Сўзимдан ҳам адаштириб юбордиларинг-а. Хуллас, Муқаддаснинг олдида оғир, лекин шарафли иш турипти, тилагимиз шуки, яхши ишлаб обрў ордирсин, одамларнинг ҳурматига сазовор бўлсин, кейин.. (*Муқаддасга қараб кулади.*) Қаранглар, қандай яхши қиз бўлган! Энди яхши меҳнаткаш бир йигитга турмушга чиқиб, ўғил-қиз кўрсин!..

Кулги, рюмкаларни уриштириб ичадилар.

Қ у м р и (*кузини артиб*). Умрингдан бара-
ка топ, Раҳбар! Ўғил-қизларингнинг роҳа-
тини кўр! Раис бўлса сендака бўлсин!..
Олинглар, айланайлар, еб-ичинглар, ҳозир
ошни сузаман!.. Ҳой, Арслоншер, сен булар-
га қарамасдан катта-катта олавер, болам.
Бирам озибсан, бирам озибсанки, нақ буванг
раҳматликнинг қалпоғида ётганингда ҳам
бундан тузукроқ эдинг-а, ўғлим!

Р а ҳ и м ж о н (*Неъматжонга*). Қани, оғайни,
яна бир рюмкадан қуй!

Неъматжон. Шошма, бирпас дам олай-
лик, дўстим!

Р а ҳ и м ж о н. Қуяверсанг-чи, ошна, айта-
диган гап бор, ахир!

Неъматжон рюмкаларни яна тўлдиради. Раҳимжон ви-
нони қўлига олиб ўрнидан туради.

Ўртоқлар, раисимиз тўғри айтдилар. Агро-
ном — катта гап. Негаки, агроном — бу илм
эгаси! Аммо мен ўзим шундай, деб ўйлайман:
илм яхши-ю, лекин тажриба — аъло! Пахта —
бу боболаримиздан қолган мерос! Мен бун
шунинг учун айтаяпманки, ўртоқлар, ичи-
мизда боболаримизнинг қимматли тажриба-
ларини кўзга илмайдиганлар ҳам бор!

О л и м ж о н. Энди тушундим, дўстим, ба-
ҳорда чигитни квадрат-уялаб экмаганинг-
да ўша боболарингга ишонган экансан-да,
балли!

Р а ҳ и м ж о н. Ишонганман! Ўзингиз айта-
қолинг опагон, бултур кузда у ўзининг ква-

драт-уялаб эккан еридан қанча центнердан пахта берди-ю, биз қанча центнердан пахта бердик?

Раҳимжоннинг звеновойи. Шунақа деб қўйинг, Раҳимжон ака!

Раҳбар. Ҳозир бунақа гапларнинг вақти эмас, Раҳимжон, қўй энди!

Раҳимжон. Мумкин бўлса центнерини айта қолинг, жон опа!

Олимжон. Мен йигирма олти центнердан пахта берганимда, сен йигирма саккиз центнердан бергансан! Сен мендан ошириб юборгансан! Хўш, яна нима демоқчисан?

Раҳимжон. Менинг бошқа сўзим йўқ, раҳмат, дўстим!

Муқаддас. Бўлмаса менинг сизга битта сўзим бор, Раҳимжон ака.

Раҳимжон. Бизгами? Марҳамат.

Муқаддас. Шу сўзларингиз билан чигитни квадрат-уялаб экишдан кўра эски усулда экишни яхши демоқчимисиз?

Раҳимжон. Буни мен новаторимизнинг ишидан тажриба қилдим!

Олимжон. Бу энди нотўғри! Чигитни квадрат-уялаб экиш методи — бу янги, прогрессив метод. У ҳамма ишларни комплекс механизациялашни талаб қилади. Ҳолбуки бултур биз тажрибасизлик қилдик, техникадан яхши фойдалана олмадик...

Олимжоннинг звеновойи. Бу йилги пахтамизни кўрганмисиз, Раҳимжон ака?

Раҳимжон. Кўриб юрибмиз: бизникидан ортиқ жойи йўқ!..

Неъматжон. Ўртоқлар, ўйин-кулги бўладиган йиғинми бу, ёки пахтачиликни ривож-

лантириш ҳақида илмий сессиями? (Кулги.)
Ё бошқа вақт қуриб қолдими?

Муқаддас. Йўқ, буни бошқа вақтга қолдириб бўлмайди. Яхшиси ҳозир гаплашамиз... Бригадангизда қанча одам ишляпти, Раҳимжон ака?

Раҳимжон. Эллик беш одам. Хўш, нима бўпти?

Муқаддас. Олимжон акамнинг бригадасида эса 30 одам ишламоқда, ҳолбуки, пахта майдонларингиз баравар... Нега шундай? Чунки у ерда ҳамма ишни машина бажармоқда. Янги методнинг афзаллиги бу ёқда, Раҳимжон ака!

Раҳимжон. Хўш, ҳосили чи?

Муқаддас. Ҳосили сизникидан ортиқ бўлса бўладики, кам бўлмайди!

Раҳимжон. Унда сиз менинг ғўзамни кўрмапсиз!

Муқаддас. Кўрдим.

Раҳимжон. Яна кўринг!

Муқаддас. Керак бўлса пахтазорингизда ётиб оламан! Лекин Раҳбар опам сизга чигитни эски усулда экишга рухсат бериб нотўғри иш қилган! Сиз йигирма саккиз центнердан пахта бердим деб гердаясиз, ҳолбуки чигит торқаторлаб экилганда ўттиз-ўттиз беш центнердан ҳосил олиш мумкин эди!

Раҳимжон. Шунақа денг?

Раҳбар. Бўлди! Ким ҳақ, ким ноҳақ — эртага кўрамиз! Ўзим комиссия тузиб бераман!

Раҳимжон. Тузинг! Текширсин! Биз энди гердайиб кетипмиз-да? Сиз энди ҳосилни ўттиз центнерга етказар экансиз-да, отин қиз!

Муқаддас. Сўзимни бурманг, Раҳимжон ака! Бу номардлик бўлади!

Раҳимжон. Хўп. Жўжани кузда санайдилар. Мен мардманми, номардманми ўшанда кўрасиз. Агар сиз ўттиз центнердан ҳосил олсангиз, мен бир рюмка эмас, бир бочка винони кўтармасам Раҳимжон исмимни бошқа қўйинг. Аммо ҳозир номард номини олиб бу ерда ўтирмайман!

Чиқади, у билан бирга келганлар ҳам ўринларидан турадилар.

Неъматжон. Э,э... одам деган шунақа бемаъни бўладими? Шундай ўтиришни бузди-я!

Олимжон. Раҳимжон!

Бир неча йигитлар билан ташқарига чиқадилар. Уларнинг Раҳимжонни чақирган овозлари эшитилади.

Қумри. Вой, шўргинам қурсин... Ўзинг меҳмонга чақириб, тагин ўзинг уришасанми, болам? Уят эмасми? Юрт эшитса нима дейди?

Муқаддас. Мен унга чин кўнглимдан гапирган эдим!

Қумри. Тушунмаган одамга гапириб нима қиласан?

Муқаддас. Мен у билан уришмоқчи эдимми, ая? Ўзи уриш чиқарди-ю?

Раҳбар. Тўғри, айб сенда эмас, бизда! Берган пахтасининг қимматга тушганини ҳисобга олмасдан уни кўкларга кўтарган биз! Сен ҳақсан, бироқ ҳозир шу гапларнинг ўрними? Бу қизларни шунинг учун чақирдингми? Болам, ҳар бир нарсанинг ўз ўрни бор ахир!.. Ҳозир эса, хурсандчилик учун келдиларингми, — ўйнаб-кулинглар!

Ташқаридан Шералининг овози. „Бор-э, кирмаса кирмас. Усиз ўйин-кулги қилолмаймизми? Қани, ука, бўйингни кўрсат!..“

Ховлидан қарсак овози, кулги эшитилади.

Раҳбар. Ана, йигитлар тўғри қилишди! Қани, ўйинга чиқинглар! Ўйнаб кулинглар!

Ҳамма чиқади, Нѐматжон қолади.

Нѐматжон. Қизча жуда бало экан-ку! Қанот ёзиши бошқача-я! Бунақа қуш баланд-парвоз бўлади. *(Ўйланади.)* Бу йил пахта планини бажарсак, мукофотнинг ўзидан ўн минг сўм пул олади, ўн минг сўм нақд пул-а? Киссасида бўлса диплом... Йўқ, бундай қиз туриб Зулфияга уйланиш кўрлик бўлади!

Зулфия киради.

Зулфия. Юринг, Нѐматжон ака, ўйинга чиқамиз! *(Ўнига келади.)* Уфф... иссиқ, бошим айланиб кетяпти, Нѐматжон ака...

Нѐматжон. Ўзингизни қўлга олинг, яхши қиз! Одамлар кўриб қолади! *(Чиқади. Зулфия ҳайрон.)*

Парда

иккинчи кўриниш

Дала. Ўнг томонда Олимжон бригадасининг шийпони. Шийпоннинг олдида ва саҳнанинг чап томонида баланд соядор қайрағоч қад кўтарган. Қайрағочларнинг тагида кроватъ, стол. Саҳнанинг ўртасидан катта ариқ ўтади, ариқнинг орқаси кенг пахтазор. Узоқда боғлар. Пахтазордан колхозчи қизларнинг қўшиқ айтган овозлари, баъзан универсалларнинг гуриллаши эшитилиб туради... Парда очилганда Шерали кетмонини эғовлаб қўшиқ айтмоқда.

Помбук деган мансабни
Кетмонга алмаштирдим.

Кенг пахтазор гаштини
Дала қўйнида билдим.
Кенг пахтазор гаштини
Ариқ бўйида сурдим...

Елкасида кетмон Р у с т а м киради.

Р у с т а м. Бугун ашулалар вадаванг-ку,
Шер ака!

Ш е р а л и. Кўнгил яйраб турса, овоз бўл-
маса ҳам булбулдек сайраб юборар экансан,
ука!

Р у с т а м. Тўғри, далага чиққандан бери
анча жир битиб қолди.

Ш е р а л и. Жир битиш гапми, ўзимни худ-
ди... паранжидан қутилган дўндиқчадек се-
зяпман, ука!

Курсича кўтариб уста К о м и л киради.

К о м и л. Ассалому алайкум, йигитлар, хор-
манглар!..

Ш е р а л и. Тинчликми ўзи, уста ака, дў-
конни ёпибсиз?

К о м и л. Э,э... Мулла Шер, зар қадрини
заргар билади дегандек, раис аёл бўлса сар-
тарошнинг ҳоли хароб экан! Соқол йўқ-да,
соқол! Соқол бўлса-ку, форм қилиб қўйсак
ким яхши, Уста Комил яхши эди. Мана энди
битта соқол, битта сочни қидириб далада тен-
тираб қолдик... *(Стулни кўрсатиб.)* Қани,
Рустамжон!..

Р у с т а м. Келаман ҳам демайсиз уста ака,
эрталаб соқолни қирмасдан ўзингизга сақлаб
қўярдик...

К о м и л. Қани, мулла Шер...

Ш е р а л и. Э,э... соқолга куя тушганини
кўриб туриб куйдирасиз-а, уста ака?

Комил. Ҳали кўсаман денг? Ҳа-ҳа-ҳа...
Оҳ соқол, қадринг ўтиб кўнгилда армон,
кўсаман!
Хафтаи ойнага боққанда ҳайрон кўсаман!

Шерали. Шошманг, уста, шошманг:
Ёш гумон этманг кўриб, афтим соқолим йўқ
учун.
Маллахондан қолган эски, қарри тулки .
уштаман!..
Хафа бўлмайсиз, уста Комил, ҳазил қилдик,
ҳазил...

Уста чиқади.

Шерали (*орқасидан*). Шу уч тола соқол-
ни қирдириб чекингга қўл қўйиб берсам, ким
яхши, кўса яхши бўларди-я, қарри тулки!..
Ҳўш, энди биз сувга бир қараб келсак, сиз
сабзи тўғраб тайёр қилиб қўйсангиз, қулинг
ўргилсин қилиб бир ош дамласак!

Рустам. Жуда соз, Шер ака!

Шерали. Соз бўлса сабзини готов қилиб
қўй, ука! (*Чиқади.*)

Бир томондан Собир ака, иккинчи томондан Қум-
ри хола киради.

Собир ака (*ҳайрон бўлиб*). И! Сени
қайси шамол учириб келди, аяси?

Қумри. Мен шунчаки... буларнинг ғўза-
сини бир кўрай девдим.

Собир ака. Ўзинг ҳам сал кам агроном
бўлиб қолибсан!

Рустам. Салом берсак ҳам қарамайсиз,
Собир ака, тинчликми ўзи?

Собир ака. Тинчлик қаёқда, саҳардан бери далада юрибмиз! Аммо ўзимиз ҳам қуёшда кавоб бўлдик! Тавба! Булар ҳам одамга ўхшаб битта боққа жой солдириб, бир чойнак чой билан бир чимдим ош қилдирса нима бўларкин?

Рустам. Энди тарқашдимми?

Собир ака. Тарқаш қаёқда! Худди шу пайтда калтакнинг йўғони Олимжоннинг бошида синяпти! Борсанг сен ҳам қуруқ қолмайсан!

Рустам. Қандай калтак? Ким синдиради?

Собир ака (*мўйловини бураб*). Ким бўларди? Бизнинг қиз-да!

Рустам. Нимага ахир?

Собир ака. Нимага дейди-я? Биринчи қартадаги ғўзангни бу йил суғорганмисан, ўзинг? Худди кўкнори емаган бангига ўхшаб шалпайиб қолипти-ку? Тўхта, ҳой, тентак! (*Чиқиб кетган Рустамнинг орқасидан.*) Ҳой бола, мени сўраб қолишса, хизматингда, бош оғриғи тутиб қолди, деб қўй! Эшитдингми, ҳой! Гипертон, дегин!

Қумри. Нима бало, қизингиз Олимжон билан уришиб қолдимми, дадаси?

Собир ака. Уришиш ҳам гапми? Бадтар бўлди! Хизматингда, бир парча ердаги ғўзаси жиндек чанқаган экан, шунақаям гапирдики, ҳамманинг ичида Олимжон ҳам лой бўлди-да!

Қумри. Унда иккисини иттифоқ эмиш, деган гаплар ёлғон экан-да, дадаси!

Собир ака. Э-э... У шунчаки, бир гапда, аяси! Қизинг яхши кўрса шундай қилармиди? Масалан, гапда, мен сени яхши кўра-

ман, яхши кўрганим учун ҳам уйда ошни дамлаб, супага сувни сепиб, дадаси қачон келар, экан, деб кутиб ўтирмаганингни кўриб турибман-у, аммо уришмайман, негаки, хизматингда, яхши кўраман.

Қумри. Ҳаммасини тайёр қилиб келганман, дадаси, юра қолинг.

Собир ака. Юр, аяси, сояга кириб бир дам олмасам, жоним кўзимга кўриниб турибди!.. Тезроқ юр, аяси, ҳалигилар келаётганга ўхшайди!.. (*Чиқадилар.*)

Ўнг томондан Раҳбар, Муқаддас, Олимжон, Рустам, Раҳимжон, Шерали ва бошқа колхозчи йигитлар киради.

Раҳимжон (*аччиқ билан гапириб киради*). Менинг отам ҳам, бобом ҳам, бобомнинг бобоси ҳам пахтакор ўтган, лекин ҳеч биридан бунақангги гапни эшитмаган эдик.

Шерали. Бувангни биламиз, ука, ошқовоқни қовун деб пок-покиза туширганини ўз кўзим билан кўрганман!

Раҳимжон. Сиз жим туринг, Шерали, сиздақа йигит менинг бир туп ғўзамнинг тагида бола-чақаси билан чой ичиб салқинлаб кетади! Ҳа! Мен шунақа ғўза ўстирган йигит бўламан!

Олимжон. Аммо бизга ғўзапоя эмас, пахта керак, дўстим!

Раҳимжон. Сенинг янги сорт пахтангдан ғўзапоя ҳам афзал! Сен олдин ўша янги сортни етиштир, кейин гапирасан!

Муқаддас. Жаҳлингиз чиқяпти-ю, бироқ, ишни шу ҳолда давом эттирсангиз, чиндан ҳам ғўзапоя оламиз!

Раҳимжон. Нима? Ҳар туп ғўзамда йи-
гирматадан кўсакни санаб келиб ҳам шу
гапни гап деб айтяпсизми? Балли, сиздақа
агрономга.

Муқаддас. Агар шу кўсакларнинг ярми
очилмай қолса-чи?

Раҳимжон. Нега энди очилмас экан?

Муқаддас. Чунки суғориш режими бу-
зилган, ғўза фақат бўйига ўсиб, япроқлари
йириклашиб кетган, энди кеч пишиши тур-
ган гап.

Раҳимжон. Мен гапни чўзиб ўтиришни
ёмон кўраман! Кузда йигирма саккиз цент-
нерни тарозида тортиб олавермайсизми, отин
қиз?

Раҳбар. Бу энди ўжарлик бўлади, Ра-
ҳимжон! Йигит бўлсанг мард бўл! Агротех-
ника қоидаларини буздингми, бўйингга ол!

Раҳимжон. Ҳали сиз ҳам буларнинг ёни-
ни оляпсизми? Сиз адолатли эдингиз-ку, опа!
Ахир квадрат-уялаб экилган ғўзаси мана бу-
ку! Кўр эмасмиз, кўриб турибмиз! (*Муқад-
дасга.*) Шу ғўзани менинг ғўзамдан яхши
дедингиз-а? Бўпти! Мен сиздақа агроном би-
лан кузда гаплашаман! Ҳа, агар Олимжондан
кам ҳосил берадиган бўлсам дўппимни ечиб
бераман! (*Чиқади.*)

Шерали. Унда кузда дўппини янгилаб
қўй, ука!

Раҳимжоннинг звеновойи. Сизга
пахтани ким қўйди, Арслоншер, бориб чў-
тингизни шиқиллатсангиз-чи! (*Чиқади.*)

Шерали. Пахтанг ҳам бўйингга ўхшаб
говлаб кетипти-ю, мақтанасан, ука!

Муқаддас. Шу ҳам гапми? У кун уна-

қа қилди, бугун бундай дейди. Боя Пұлат акам бұлса ғұзани нотўғри озиқлантиргансиз, дегани учун қовоғидан қор ёғди. Ахир менинг ҳам ҳосилни оширишдан бошқа мақсадим йўқ-ку! Наҳотки, шуни тушунмасалар!

Раҳбар. Хўп, бугун кечқурун бригадирлар билан мажлис ўтказамиз. Раҳимжон билан эса ўзим алоҳида гаплашаман! Аммо сен агрономсан — сўзингда қаттиқ туришга одатлан! Фақат ғўзани эмас, одамларни ҳам парвариш қилишни ўрган. Айтганингни шундагина қилдира оласан! Бўлмасам танқидга чидаш осонми? Раҳимжон тугул, булар чидамайди танқидга!

Рустам. Раҳимжоннинг гапи танқид эмас, туҳмат!

Шерали. Қип-қизил!

Раҳбар. Тўғри, адолатсиз гап бўлди. Аммо шу гапнинг тагида ҳам бир нарсая бор: ишларинг чўзилиб кетди. Тезлатиш керак. Натижа чиқса ишланглар-у, чиқмаса қўйинглар!

Олимжон. Раҳбар опа... Мен сиздан бу сўзни кутмаган эдим! Янги сорт етиштириш осонми?

Раҳбар. Биладан, қийин. Бироқ қийин ишга киришдингми, белингни маҳкамроқ боғла! Бўшашма! Чўққининг тепасига тезроқ етишга интил! Гап шу. Хўп, мен энди кетай... Рустамжон, бир пиёла сув бер...

Рустам. Ҳозир. Бирпас ўтиринг, жуда чарчабсиз, опа...

Раҳбар. Раҳмат, ўғлим, бирпас ўтирсам ўтирай. *(Сув ичиб бўлгач, ҳаммага бир-бир қарайди, кулади.)* Ҳа, нега энди тўйда ош

емаган болалардек аразлаб қолдиларинг?.. Ёшсанлар-да, курашларда, қийинчиликларда чиниқмагансанлар, ўттизинчи йиллардаги қийинчиликларни кўрмагансанлар, бу колхознинг қандай оғир шароитларда тузилганини билмайсанлар... қаҳратон қиш эди... Босмачилар, қулоқлар хуруж қила бошлади. Ҳар кун кечаси қишлоқда ўлим, даҳшат... Бизнинг чайламиз худди шу ерда эди. Мен унда ҳали ёш эдим, эрим коммунист эди. Мен ёш боламни бағримга босиб уйда қолардим. Эсласам ҳалигача қалтироқ босади: совуқ, бўронли тун эди. Эрим жуда кечикди. Бир вақт эшик қаттиқ тақиллади. Эримнинг: „Раҳбар! Раҳбар!“ деган овозини эшитиб қолдим. Юрагим „шув“ этди, ўрнимдан қандай турганимни билмайман. Аъзойи баданимни шундай титроқ босдики, эшикни очаман, дейман-у, очолмайман. Ташқарида қандайдир тўполон бўлаётганини сезиб турибман... Ниҳоят эшикни очиб ташқарига чиққанимда, қоронғуликда эримнинг қонга беланган жасадига қоқилиб тушдим... (*Узоқ пауза.*) Болани боқиш керак эди. Белимни маҳкам боғлаб колхозга кирдим. Унда ҳозирги куч, ҳозирги техника қаёқда дейсан? Кетмон билан ер чопиб пахта экдик. Колхозни тузатиб, турмушимизни яхшилаб бошлаган эдик — уруш бошланди... Мен ҳам ўз ўғлимни фронтга жўнатдим. Худди отасидек дояюрак эди. Кўриб кўзим тўймас эди. Разведкачи эди. Кўп ўтмасданоқ ҳалок бўлди. (*Пауза.*) Хабар келган кун эртасига мени райком чақирди. Кабинетга кирдим-у, ўзимни тутолмай йиғлаб юбордим. У киши йиғлаб бўлгунимча инда-

май турди, кейин... мени раислик вазифасига тавсия этмоқчи бўлганини айтди. Мен у кишининг мақсадига тушундим: бошимга тушган оғир кулфатни унутиш учун шу кунларда мен катта ва оғир ишни бошлашим керак эди... Мен розилик бердим. Шундан бери ўн уч йил ўтди. Ўн уч йил раислик қиламан... Буюк мақсад, кишида буюк ирода туғдиради, деган эди Сталин. Олдиларингга катта мақсад қўйибсанлар-у, ўзларинг бўшашиб кетибсанлар!

Олимжон. Бўшашганимиз йўқ, опа!

Раҳбар. Бўшашмаган йигит шунақа бўладими? Ўйин-кулги қани? Тур, Арслоншер, бу ёшларнинг кўнглини ўзинг кўтариб қўй.

Шерали. Яшанг, опа! Аммо насиҳатни ҳам, хурсандчиликни ҳам хўп ўрнига қўясиз-да! Раҳмат, опа!

Раҳбар. Сенлардан кўра Арслоншер ҳам тузук, далага чиқиб анча тузалиб қолди.

Шерали. Кўнгил яйраса қовурғага ҳам жир битар экан-да, опажон!

Рустам. Қўйинг, сиздақа одамни бир бочка сариёққа бир йил ташлаб қўйса ҳам жир битмайди!

Шерали. Сўзингни қара-я! Мана ушлаб кўр!

Рустам ушламоқчи бўлади, Шерали қочади ва кириб келаётган Ҳалима холага тўқнашиб, ундан ҳам қочади.

Шерали. Э, холажонимми, келинг.

Ҳалима. Омонмисанлар? Ўғлим борми?

Олимжон. Келинг, аяжон!

Ҳалима. Вой, эсонмисан, қулуним? (Қучоқлаб ўпади.) Сен ҳам шу ердამидинг,

Раҳбаржон! (Кўришади.) Уфф... Онанинг кўнгли болада, боланинг кўнгли далада, дегандек, укангнинг кўнгли пахтада бўлди, айланай Раҳбаржон... Бир ҳафта бўптики, лоақал қорасини кўрсатмайди...

Олимжон. Шу бугун бормоқчи эдим, ая. Рост айтаман.

Ҳалима. Қўй, болам, қанча айтмагин, бемехр бўлдинг... Мехри бўлса кампир аясининг ҳолидан хабар олмасмиди, Раҳбархон? Ҳеч бўлмаса келин олиб бериб тинчитмасмиди?

Олимжон. Аяжон, бу ёққа қаранг...

Ҳалима. Қўй, болам, аврашингга энди кўнмайман, мана Раҳбархон билан агроном қизимга дардимни айтай... Мен келиндан сўз очсам, дарров ҳазилга айлантиради, Раҳбархон. Аям қариди-ку, демайди. У ҳам келин олиб тўй-томоша кўрсин, неварасини бағрига босиб тинчгина ўтирсин демайди...

Раҳбар. Хафа бўлманг, холажон, агар бу йил ҳам кўнмаса, правлениенинг „уйлансин“ деган қарорини чиқариб берамиз.

Шерали. Агар унга ҳам кўнмаса, масаласини колхознинг умумий мажлисига қўямиз!

Ҳалима. Шундай қилинглар, барака топкурлар... Айтмоқчи қизни ҳам ўзларинг топиб ўша қарорга тиркай қолинглар, айланайлар.

Олимжон. Шошманг, ая, куз келсин, пахтани йиғиб-териб олайлик, кейин тўйни бошлаб юборамиз.

Ҳалима. Қайси кузни айтасан, болам? Куз ғамини ёз ўйла, ёз ўйламасанг юз ўйла де...

ганлар. Кузда тўй қилсак, келинни ҳозир қидирайлик-да, тўғрими, Муқаддасхон? Ё аянгга билдирмасдан битта-яримтасини топиб қўйдингми, болам?

Олимжон (*секин*). Ўзингиз бир нарса қилинг, жон опа, менга кўнмайди.

Раҳбар. Юринг, холажон, қизни ўзим топаман, тўйнинг бошида ўзим бўламан, ёрғрни ҳам ўзим айтаман...

Ҳалима. Алдамайсизми, Раҳбархон?

Раҳбар. Менга ишонмас экансиз-да, холажон.

Ҳалима. Хўп, Раҳбархон, сизга ишондим, бироқ тезлатинг... Ҳой, болам, кечқурун борасанми? (*Чиқади.*)

Олимжон (*чиқади*). Бораман ая, бугун, албатта бораман... (*Пауза.*)

Олимжон киради. Бирдан қаттиқ кулги кўтарилади.

Рустам (*Муқаддасга қараб*). Қалдирғоч қора бўлур.

Шерали. Қаноти ола бўлур!.. (*Ўйнайди.*)

Муқаддас қочиб чиқиб кетади, ашула кучаяди.
Почтальон Жўра киради.

Жўра. Суюнчини чўзинг, Олимжон ака, сизга телеграмма!

Олимжон. Телеграмма? Менинг номим-гами? Кимдан?

Жўра. Академиядан! Мана.

Олимжон. Академиядан? (*Телеграммани олиб ўқийди.*) „Хатингиз билан танишиб чиқдим. Колхоз агрономи билан бирга область пахтакорлар кенгашига тездан етиб келишингизни сўрайман. Академик Фролов“.

Ҳамма ҳайрон.

Олимжон. Рустам, дўстим, Муқаддасни чақир!.. Йўқ, тўхта, ўзим йўлдан олиб кетаман!.. *(Костюмини кияди.)*

Ҳамма. Академиядан... Нега чақирипти?.. Нега?

Олимжон. Рустам, дўстим, бригадани ўзингга топширдим!.. Шер ака, сиз сувга яхши қаранг! Хўп, хайр, ўртоқлар.

Ҳамма. Хайр, Олимжон ака! Муваффақият тилаймиз! Оқ йўл!

Ҳамма чиқади, чап томондан Собир ака киради.

Собир ака *(у ёқ-бу ёққа қарайди)*. Муқаддас, ҳо Муқаддас!

Чикмоқчи бўлади, ўнг томондан уста Комил киради.

Комил. Қадрдон, ҳо қадрдон! Шошмасинлар, шошмасинлар! Ассалому алайкум!

Собир ака. Э, устам, саломатмилар! *(Курйишади.)*

Комил. Орқангиздан кўриб қолиб югурдим... Икки оғиз гап чиқиб қолди, қадрдон, ҳеч ким йўққа ўхшайди, шу ерда гаплаша қолайлик, лаббай?

Собир ака. Қанақа гап? Тинчликми, уста?

Комил. Алҳамдилилло тинчлик, қани бу ёққа ўтсинлар, ҳаммаси бўлиб икки оғиз гап... Уффф... Шундоқ бориб қолсам ожизаи арзандалари, яъни Муқаддасхон гапириб турган экан! Аммо ҳар бир сўзи мисоли бир ўқ! Балли дедим, отасининг боласи экан дедим! Худди бизнинг Неъматжоннинг ўзгинаси-я! У ҳам жаҳли чиққанда ўз подчинойларини уйлатиб юборар экан, лаббай?

3

95

Собир ака. Энди, хизматларида, қанча айтманг мактаб курган бухгалтер-да, илми катта-да, илми!..

Комил. Аммо илми катта деганингиз туғри-ю, бухгалтер деганингиз қанақаси, қадрдон? Бош бухгалтер денг! Ҳа!.. Бу — агроном деганингиздан ҳам баланд туради.

Собир ака. Нега энди агрономдан баланд турар экан?

Комил. Э-э... Кимнинг қўлида мол-дунё бўлса, шунинг мансаби баланд-да, қадрдон?

Собир ака. Бухгалтерда мол-дунё бўлса, пахтанинг хўжайини агроном-да, уста!

Комил. Яна бухгалтер дейди-я! Бош бухгалтер денг, қадрдон. Ахир... Ўғлим имзо чекмаса (*овозини пасайтириб*), раисингизни қўли ҳам кетмайди-да! Э-э... ҳаммаси ўзингизга маълум: омборга минг тонналаб ғалла, ёғ, гуруч киради, кассага миллион-миллион қулинг ўргилсин шалдираган червонлар киради. Бунинг ҳаммаси — бизнинг Неъматжоннинг қўлидан ўтади-да, дўстим!.. Мана ўз ишингиз ҳам Неъматжоннинг қўлида, лаббай?

Собир ака. Ҳақ гап уста. Завхознинг иши бухгалтерсиз битмас экан! (*Овозини пасайтириб*.) Сиздан яширадиган сўз йўқ, уста, катта хўжаликда ишлагандан кейин, хизматларида, унақасиз, яъни бунақасиз... булмас экан-да, уста, нимасини айтай? Ўғирлик эмас, йў-йў-йўқ, ундан худо сақласин, лекин кўп нарсалар баъзан тўзар экан, баъзан йўқолар экан. Шуларни бухгалтер тушунмаса қийин экан-да, дўстим!..

Комил. Балли, дўстим, балли! Тушунамиз! (*Эгилиб*.) Дўстим дейман, шундай жой-

да ишлаганингдан кейин бухгалтер ўзингдан бўлса-а? Масалан, куёв боланг бўлса!.. Лаббай. Ҳа-ҳа-ҳа!

Собир ака. Энди унинг савобига ким етсин, уста, ҳа-ҳа-ҳа.

Комил. Борди-ю, савоб биздан бўлса-чи, ҳа-ҳа-ҳа... Энди сўзнинг нозик жойига қаранг, дўстим. Бизда шунақа ўғил туриб, қадрдонда қиз турганда бошқани излаб нима қиламиз, деб ўйладик. Агар биз бошимизни солиб борсак, қадрдон йўқ деёлмас дедик, қолганини ўзингиз биласиз...

Собир ака. Ҳали коса тагида ним коса бор денг? Э-э... хизматларида, боя гап шунақа нозик демайсизми, боққа бориб салқинда гаплашмаймизми? Ахир, хизматларида, умр савдоси мол савдоси эмаски, таваккал деб юборсак.

Комил. Энди бу гапни шунчаки, қулоқ қоқиш деб биладилар. Энди сиз янгам билан маслаҳатни бир жойга қўясиз, кейин биз обрўли мўйсафидлардан бировини олдингизга юборамиз, қадрдон, лаббай?

Собир ака. Энди, хизматларида, маслаҳатлашиб кўрамиз-да...

Комил. Балли, қадрдон, энди бошқа гап йўқ. Ўзлари биладилар: қизлари агроном бўлса, ўғлимиз галавной бухгалтер. Инчинун олмая анор! Мақсадимиз — иккисини қўшиб қўйиб, сояларида дунёдан ўтсак деймиз-да, лаббай?..

Қумри хола киради.

Э! Янгам ҳам келиб қолдилар-у! Омонмисиз, янга, бардаммисиз? Қадрдонни биз ушлаб

қолган эдик, уришмайдилар-да, лаббай? Хўп, хўп... (*Чиқади.*)

Қумри. Ҳой, бу нима қилганингиз, дадаси, қизимни чақириб келаман деб, орқасидан ўзингиз ҳам йўқолиб кетдингиз-а? Ошим ланж бўлиб кетди-ю!

Собир ака. Шошма! Бу ёққа кел... Гап бошқача, эшитдингми?

Қумри. Йўқ, дадаси...

Собир ака. Суюнчингни беравер, аяси. Қизингнинг бахтига қойилман-э!

Қумри. Нима бало, уста совчи бўлиб келибдиларми!

Собир ака. Э-э... Сени қара-я, ҳеч қачон ота ҳам ўз ўғлига совчи бўлиб келадими?.. Қулоқ қоқиш қилиб келибди-да!

Қумри. Сиз нима дедингиз, дадаси?

Собир ака. Силлиққина қилиб жавоб бердим. Сен нима дейсан, аяси?

Қумри. Тузук қилибсиз-у, лекин уни ҳалиги... Зулфияхонга уйланармиш деган гап бор эди...

Собир ака. Бекор гап. Ўзи бош бухгалтер бўлса-ю, Зулфияга уйланармиди?

Қумри. Халқ ўртасида гап-сўз бўлган дейман...

Собир ака. Халқ нима демайди, аяси? Сен гапни кўп чўзма!

Қумри. Мен бир нарса дедимми, дадаси, айтяпман-ку, берсангиз арзийдиган йигит... Уй-жойини, кийим-кечагини айтинг! У кунни қўшним айтувди: келин тушираман, деб аяси ҳар кўрпалар қоплатган эмишки — ҳаммаси шоҳидан!

Собир ака. Шоҳидан дегин?

Қ у м р и. Кийимларини айтинг, дадаси! Ҳаммаси крепдешин-у, шерсть билан ипак эмиш... Унга берадиган бўлсак, қизингизнинг егани олдида, емагани орқасида бўлади, дадаси, кийгани шоҳию атлас бўлади.

С о б и р а к а. Шунақа дегин... Оббо аяси-эй! Шундай қилиб, бош бухгалтерга қайнана бўламан дегин! Қизинг агроном-у, куёвинг бош бухгалтер! Нима ҳам деймиз? Яшасин аяси деймиз-да, ҳа-ҳа-ҳа! Қани, юр боққа бориб бир гаплашайлик! Оббо, аяси-эй! (*Чиқадилар.*)

Далага секин қоронғулик чўқади. Узоқдан гўза жўякларигаги сув йилтираб кўринади. Универсалларнинг фарлари ёнади, гуриллаши эшитилади. Папка ушлаган Неъматжон киради. У ёқ-бу ёққа қарайди. Кейин
Р у с т а м киради.

Р у с т а м (*Неъматжонни кўриб*). Бу ким? Неъматжонмисан?

Неъматжон. Салом! (*Тез келиб Рустамнинг қўлини қаттиқ сиқади.*) Ҳормадўстим!

Р у с т а м (*истеҳзо билан*). Ҳамма гўзани кундуз кўрса, сен кечаси кўрар экансан-да?

Неъматжон. Йўқ, дўстим, мен бошқа бир иш билан келдим.

Р у с т а м. Хўш?

Неъматжон. Яъни... Битта ҳисоботга агроном қўл қўйиши керак эди. Уни шу ерда дедилар.

Р у с т а м. Жуда ҳам зарур ҳисобот экан-да, чамаси?

Неъматжон. Зарур эди.

Рустам. Шунн айтаман, чунки одатда, агрономни қоровул излар эди, бу сафар ўзинг излаб қолибсан?

Неъматжон. Киноя қилиб нима қиласан? Кўнглингда бир нарса бўлса очик айтиб қўя-қол-да, оғайни!

Рустам. Сен ҳам ҳисоботни баҳона қилиб нима қиласан? Муқаддасни пойлаб юрибман, деб тўғрисини айтиб қўя қолмайсанми?

Неъматжон (*қўлларини орқасига қилади*). Борди-ю, шундай дейлик, сенга нима?

Рустам. Йўқ, шунчаки... Секретарь бўлганингдан кейин, комсомол аъзосининг ахлоқи кишини бир оз қизиқтирар экан-да.

Неъматжон (*дарров шаштидан қайтиб*). Бу гапнинг нима кераги бор, дўстим? Мен бунн унутганим йўқ, лекин менинг гуноҳим нима эканлигини тушунолмай турибман. Мен Муқаддас билан юришни истасам айбми? Мен уни севаман. Сенга очик айтиб қўя қолай: мен унга уйланмоқчиман.

Рустам. Зулфияни нима қиласан?

Неъматжон (*совуқ*). Зулфияга нисбатан ҳеч қандай мажбуриятим йўқ!

Рустам (*ўйланади, кейин секин*). Албатта, юридик жиҳатдан сени ҳеч ким айблай олмайди, лекин адолат ҳам керак-да, Неъматжон, ёш, софдил, яхши бир қизга шундай қилиш яхшими? Ахир унга ҳам, сизни севаман, деб қасам ичгансан, ваъдалар бергансан... Қиз қишлоқда гап-сўз булган. Энди сенинг бундай қилишинг унга оғир тегадику, Неъматжон?

Неъматжон. Нима қилай? Бошда янглишган эканман. Энди қалбимда гулдек очи-

либ келаётган муҳаббат ғунчасини узиб таш-
лай олмайман! Иложим йўқ, дўстим!

Рустам. Менинг ҳам сенга айтадиган бош-
қа сўзим йўқ. Лекин, Ленин комсомолининг
аъзоси деган номинг бор, яна ўйла, Неъмат-
жон!

Неъматжон (*тағин юмшаб*). Рустам,
дўстим, сен ҳам тушунгин, объектив сабаб-
лар бор, ахир!

Рустам. Қанақа сабаблар?

Неъматжон. Масалан... қанча айтмагин,
менинг маълумотим олий. Шошма. Сен дар-
ров юзингни буриштира. Мен Зулфияни
ўзимдан паст тутаётганим йўқ. Лекин тушун,
дўстим. Эру хотин ўртасидаги шундай катта
фарқ турмушда сезилмаслиги мумкин эмас...
(*Рустамнинг бош чайқаганини кўриб,
елкасини қисади.*) Мен сенга кўнглимдагини
самимийлик билан айтмоқчи эдим, тушунма-
санг нима ҳам қилай. Бироқ... (*Овозини кў-
таради.*) Мен ўйлайманки, бошқа ўртоқлар
бу масалага сенчалик расмийчилик билан
қарамайдилар!

Рустам. Ҳар ҳолда Муқаддас уларга қў-
шилмаса керак!

Неъматжон. Муқаддас сендақа форма-
лист эмас, унинг юраги бор!

Рустам. Шуни айтаман! Юраги бор!

Неъматжон. Бунини ҳали кўрамиз! Показ!
(*Чиқади.*)

Рустам. Кўрамиз! (*Пауза.*) Номард. Эҳ,
Зулфия, Зулфия.

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

учинчи криниш

Биринчи пардадаги сахна, фақат жиҳозлар бирмунча ўзгарган. Хонага Қумри хола билан Собир ака киради.

Собир ака. Ҳай, аяси, бу ёққа қара! Совчиларга жавоб бериб юбордим.

Қумри. Вой ўлай, қизингиздан сўрамасдан-а, дадаси?

Собир ака. Э-э... аяси, Неъматжондек йигит айтдиради-ю, қизинг йўқ дермиди? Арзигудек йигит: ўқиган, ақлли, бой, чиройли! Ўзи бўлса миллионер колхознинг бош бухгалтери! Бош бухгалтер нималигини билмайсанда, бўлмаса қувонганингдан кечалари ухламас эдинг! Аммо ўзи ҳам шу кунларда жуда ўзгариб қолди, аяси. Илгари биз унга қўл қовуштириб салом берардик, чунки у бош бухгалтер. Биз шунчаки, бир завхоз эдик, аммо қизинг келгандан бери, бизга қўл қовуштириб турадиган бўлди, яъни, масалан, гапда, биз бош бухгалтер бўлдиг-у, у завхоз бўлиб қолди!

Қумри. Ишқилиб охири бахайр бўлсин. Кўнглим бир нарсадан ғап, дадаси!

Собир ака. Шунақами? (Кулади.) Бўлмаса шошмай тур. Ҳозир бир иш қиламанки,

кўнглинг жойгинасига тушади-қолади. (*Киссасидан бир пачка пул олиб Қумрига чўзади.*) Бунга бир қара!

Қумри. Вой ўлай, шунча пулни сизга ким берди, дадаси?

Собир ака. Хўш, кўнглинг ўрнига тушдими? Айтмабмидим? Буни тўйга харажат қиласиз, деб қуданг берди, аяси! (*Пакетни қайтиб олиб, пулга тикилади.*) Аммо ўзи банкдан янги чиққанидан экан! Қисирлашини эшитяпсанми, аяси?

Қумри. Қанча сўм, дадаси?

Собир. Беш минг сўлковой, аяси. Сандиққа ташлагин-да, боғдаги супага жой қил! Ўтириб тўй ҳақида бир гаплашайлик, аяси!

Қумри. Ҳозир, дадаси. (*Чиқади.*)

Собир ака (*беқасам тўнини ечиб, қозикча илади*). Бахт деган шунақа бўлар экан-да, бўлмаса бош бухгалтерга қайната бўлиш етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган эди!..

Қумри хола киради.

Устага айтган эмишки, „сиз отам бўлсангиз, у кишилар ҳам, яъни бизни айтган-да, отамиз бўладилар, тўйга нимаики керак бўлмасин, ҳаммасини ўзим тўғрилайман“, деганмиш...

Қумри. Энди соқол-мўйлов ремонтни ҳам текин бўларкан-да, дадаси. (*Чиқади.*)

Собир ака (*патефон қўйиб ўйнайди*). Тўйлар мубо-о-рак... Аммо ўзимиз ҳам бутун Ўзбекистондаги завхозларнинг энг бахтлиси бўлдик-да!.. (*Чиқади.*)

Бир оздан кейин О л и м ж о н билан М у қ а д д а с киради. Олимжоннинг қўлида чемодан.

О л и м ж о н. Чемоданни қаерга қўяман, Муқаддас?

М у қ а д д а с. Шу ерга қўя қолинг. (*Бошини ушлаб кулади.*) Машинага тушсам дарров бошим айланади-я!

О л и м ж о н графиндан сув олиб сепеди.

О л и м ж о н. Юзингизни совуқ сувга ювинг, дарров босилади.

М у қ а д д а с. Табиб бўлиб кетинг-а!.. Ўтиринг, Олимжон ака! (*Кулади.*) Василий Ивановичнинг келишини эсласам... Шундай севиниб кетаман. Ажойиб, шўх чол-а?

О л и м ж о н. Кишининг илми қанча юқори бўлса, ўзи ҳам шунча яхши бўлади, деб бекорга айтмаганлар-да, лекин жуда ҳам хушчақчақ экан!

М у қ а д д а с. Сиз уни институтда кўрмагансиз! Югуриб чиқади-да, футбол ўйнаётган студентларга қўшилиб кетаверади. Танимаган одам уни академик, деб ҳеч ўйламайди!

О л и м ж о н. Футболни яхши кўрадимиз? Унда биз ҳам унинг келишига ўйин уюштирайлик!

М у қ а д д а с. Аввал унинг айтганларини қилайлик...

О л и м ж о н. Бизга энди қўшимча техника берасиз, одам берасиз, Муқаддас.

М у қ а д д а с. Энг яхши аъзонгиздан ўзингиз ажралиб ўтирибсиз-у, яна биздан одам сўрайсиз...

Олимжон. Зулфияни айтасизми? Ўзим ҳам ҳайронман, Неъматжон билан танишди-ю, ишдан совиб кетди. Энг яхши теримчи эди-я!

Муқаддас. У билан бир гаплашиш керак. Яхшилаб бир гаплашмоқчи бўлиб юрибман-у, ҳеч вақтини тополмаяпман!.. Қаёққа шошиляпсиз? Ўтиринг, Олим ака!

Қумри хола киради.

Қумри. Вой, барака топгурлар, чарчамасдан келдиларингми? Ҳайтовур ишларинг битдими?

Олимжон. Раҳмат, хола.

Муқаддас. Чойингиз борми, ая?

Қумри. Самовар қайнаб турибди.

Муқаддас. Ўтиринг, Олимжон ака!

Олимжон. Раҳмат, чой бўлса ичармиз, олдин уйга бориб, одам қиёфасига кирай!

Чиқаётганда шошиб Рустам билан Шерали киради.

Рустам. Салом, Олимжон! Салом Муқаддас!

Шерали. Саломатмисиз, синглим! Бормисан, ука!

Рустам. Э, сенларни қаранглар-э! Шунча ҳам бўптимиз?

Олимжон. Ҳа, нима гап ўзи?

Рустам. Машинани шунча ҳам тез ҳайдайсанларми? Шер акам икковимиз эшакка миниб шунча қувсак ҳам етолмадиг-а?!

Шерали. Икки юз грамм жир битган эди, у ҳам кўчада қолди! (*Чемоданга ўтиради.*)

Рустам. Хўш, қандай хушхабарлар бор, Муқаддас?

Муқаддас. Хушхабарлар кўп, Рустам ака, Олимжон акамнинг доклади шундай муваффақият қозондики, ғўзаларингизни кўрган академик Фролов келмоқчи бўлди!

Рустам. Ростдан-а?

Олимжон. Академик айниқса, фосфор билан упалаб экилган чигитнинг ўсиши билан қизиқяпти...

Рустам. Чинданми?.. Унда меҳнатимизнинг бекор кетмаслигига энди ишонсак бўлар экан-да, Муқаддас!

Муқаддас. Нега бекор кетсин! Балки тажрибаларни яна давом эттирармиз, балки яна кўп ишлашга тўғри келар, лекин шунча ақл, шунча муҳаббат билан ишланган нарсани натижасиз қолмайди! Машҳур олимларнинг бу ишга қизиқа бошлаши сўзимнинг далили, Рустам ака!

Рустам (ҳаяжонланиб). Раҳмат, Муқаддас! (Кулади.) Беш йил кутган хушхабарни сиз келтирдингиз... Катта раҳмат!

Қўшилишиб „Кто ищет тот всегда найдёт“ деган қўшиқни айтадилар.

Шерали. Найдёт! (Кулди.) Бу хушхабарлар учун раҳмат, синглим!

Муқаддас (кулиб). Хушхабарни мен келтирсам ҳам меҳнат сизларники, раҳматни ҳам сизларга айтиш керак. Рустам ака! Бу ердаги ишлар нима бўляпти? Раҳимжон акамнинг ғўзаси қандай?

Шерали. Ёўзасини кўрмадик. Кеча ўзини кўриб қолган эдик, саломдан кейин „кузда гаплашамиз“ деб ўтиб кетди.

Муқаддас. Нима қилишимни билмай қол-

дим. Бир нарсa десaм ҳaдеб йигирмa саккиз
центнердaн гапирaди. Айтсaм тушунмaйди.

Олимжон. Ғaм емaнг, Муқaддас. Бугун
тушунмaсa эртaгa тушунади. Турмуш ўзи
тушунтириб қўяди!

Муқaддас. Гап билaн овора бўлиб қо-
либмaн, қaни ўтиринглар...

Олимжон. Қўйинг, Муқaддас, ошгa ово-
рa бўлмaнг!..

Рустaм (*кулиб*). Шундaй хaбарлардaн ке-
йин ош емaсдaн кетaмизми-а, Шер aкa! (*Ўти-
рaди.*)

Шерaли. Отaнггa рaҳмaт-э... (*Ўтирaди.*)

Шaвлa қилсaнг ботмaйди,
Томoғимдaн ўтмaйди,
Ҳиммaт билaн пaлов қилсaнг
Сaвoб бўлур дейди-ё...

Олимжон (*унгa тaқлид қилиб*).

Текин пaлов кўргaндa,
Сурбет бўлмa дейди-ё...

Кулишиб чиқaдилар.

Муқaддас (*орқaларидaн*). Энди кечқу-
рун учрaшaмизми, Олимжон aкa?

Чиқaди, Собир aкa кирaди.

Собир aкa. Бу қaнaқaси, аяси?

Қумри. Қизингиз ўзи шунақa, оқ кўнгил...

Собир aкa. Оқ кўнгил дейди-я? Неъмaт-
жон кўрсa нимa дейди? Айнaб қолсa нимa
қиласaн? Ё қўлинггa ўзи келиб қўнгaн бaхт-
дaн ўзинг айрилмоқчимисaн? Қизинггa айтиб
қўй! (*Чиқaди.*)

Қумри. Дадаси айтмоқчи бу ёқда тўй бўлай деяпти-ю, қизим тушмагур ҳадеб „уч-рашайлик“, „гаплашайлик“ деб гапиради. Ҳа я, Неъматжон куриб қолса нима дейди?

Мудаддас киради.

Муқаддас (*шкафдан сочиқ билан совун олади*). Чой тайёр бўлса мен тезроқ ичиб кета қолай.

Қумри. Ҳадеб бўзчининг моксидек қатнайверасанми, болам!

Муқаддас. Уришманг, аяжон, тез идорага бориб келаман.

Қумри. Идорага борасанми, ё бўлмаса ҳалиги Олимжон билан куришгани ошиқясанми, қизим?

Муқаддас (*тўхтаб*). Бу нима деганингиз, аяжон?

Қумри. Ҳой, қизим, ўзингни кўп бунақа анқовликка солавермагин! Ёш бола эмассан, худога шукур остонамизга совчи келиб ўтирибди!

Муқаддас. Қанақа совчи? Кимдан?

Қумри (*кулиб*). Ҳа, нега бунча чўчийсан? Ҳозир бурунги замон эмаски, совчи чол-полданмикин, деб қўрқадиган? (*Қизини ўпиб.*) Худо хоҳласа бахтинг очилай деб турибди, болам. Совчи Неъматжондан келди!

Муқаддас. А? Нима? Қайси Неъматжон?

Қумри. Қайси Неъматжон буларди, қизим! Ўша ҳамма бухгалтерларнинг бошлиғи Неъматжон-да!

Муқаддас. Неъматжондан-а? (*Бошини секин чайқаб.*) Йўқ, мумкин эмас...

Қумри (тушунмасдан). Шунақаям мумкинки!.. (Кулиб.) Ҳар куни уч марта келади!

Муқаддас. Қўйинг, аяжон, бу сўзни иккинчи марта айтманг.

Қумри. Ҳа, нега энди айтмас эканман?

Муқаддас. Аяжон. Агар... Мени севсангиз, мени қизим десангиз... унинг исмини тилга олманг. (Ҳаяжонланиб чиқиб кетади.)

Қумри (ҳайрон бўлиб). Тавба қилдим. Исмини айтманг дегани нимаси? Уялганидан шундай деяптими, ё қўрққаниданми?

С о б и р киради.

Собир ака. Нима гап, аяси? Қизинг югурганича чиқиб кетди. Тинчликми?

Қумри. Мен ҳалиги гапнинг чет ёқасини айтувдим, дадаси.

Собир ака. Хўш? Хўш?

Қумри. Қизингиз норозидек кўринди, дадаси.

Собир ака. Нима? Тўхта. нима деб алжираяпсан ўзинг? Совчининг кимдан эканлигини айтдингми, ахир? Қизинг Неъматжонни танийдими, ўзи? Унинг бошбухгалтер эканини билладими?

Қумри. Қизиқмисиз. Бирга ишлаб туриб шуни ҳам билмайдими?

Собир ака. Билса ҳам мағизини тушунмас экан, бош бухгалтер нималигини билмас экан, хўп деявер! Қани, чақир, ўзим бир гаплашай... Ҳой, тўхта, чақир деса чақираверсанми? Ҳа майли чақиравергин-у, аммо сен ўзинг яна бир гаплаш, тушунтир. Айтгинки, даданг ваъда бериб қўйибди, дегин...

Қумри. Унинг ҳам кўнглига қарасангиз бўларди, дадаси. Ёлғиз фарзанд...

Собир ака. Мен унга ёмонликни раво кўряпманми-а? Неъматжон ёмон йигитми? Қизингни тенги эмасми? Мансаби пастми? Илми озми-а? Нима?

Қумри. Билмасам, дадаси.

Собир ака. Сен билмасанг мен биламан! Қизинг ҳали ёш, ҳеч нарсага тушунмайди! Сен тушунтир: ўзи чиройли, мансаби баланд, турмуши жойида дегин. Гапнинг пўст калласи, кўндирасан! Кўндирмайдиган бўлсанг икки юз граммни отиб келаман-у, гапни бошқача қиламан! Гапини қара-я! Талтайиш ҳам эви билан-да! Бош бухгалтерга тегмасдан кимга тегади? (*Чиқади, деразага бориб.*) Шу қишлоқда ё қизинг туради, ё мен тураман! Худди шунақа деб айт!

Қумри. Вой шўргинам қурсин, энди нима қиламан? Айтсам қизим уришса, айтмасам дадаси уришса — икки ўртада балога мен қолдим-ку! (*Пауза.*) Тавба, дадаси айтмоқчи, Неъматжондан ортиқ кимга тегади, энди? (*Ўйланади.*) Ёки ҳалиги Олимжонни севармиш деган гаплар ростмикин? Бирок, ундай десам унинг Неъматжондан нимаси ортиқ? Тавба!.. Муқаддас, ҳой Муқаддас! (*Эшикка келган Муқаддасни кўриб чекинади.*)

Муқаддас. Дадам қанилар, ая?

Қумри. Ишига кетди, болам. (*Бир оз иккиланади, юмшоқ.*) Ҳой қизим, даданг билан яна бир гаплаш, бўлмаса ўзим гаплашаман, деди.

Муқаддас. Қандай жавоб берганимни айтдингизми, ахир?

Қумри. Айтдим-у, бироқ сен ҳам унақа калта ўйламагин, қизим. Эскилар: „йигитни сўзи сингунча номарднинг бўйни узилсин“ деганлар. Дадангни ҳам бошқалар олдида хижолат қилма, аянг ўргилсин, қизим.

Муқаддас. Нега энди дадам хижолат бўларкан?

Қумри. Нега десанг даданг ваъда бериб қўйибди.

Муқаддас. Вой, қачон? Мендан бир оғиз сўрамасдан-а?

Қумри. Ҳа, нима қипти? Ёки у сенинг отанг эмасми, мен онанг эмасманми, қизим? (*Кўзига ёш олиб.*) Биз сенинг бахтингни ўйлаймиз. Неъматжоннинг мансаби баланд, отасининг ҳам қўлида ҳунари бор; сартарош бўлса ҳам, пулни кўп топади, уй-жойини кўрсанг мисоли бир жаннат. Ишқилиб унга тегсанг турмушинг тинч, жонинг роҳатда бўлармикин, деймиз, қизим... Ана, тўй харажатларини ҳам ўз бўйнига олибди!

Муқаддас. Қанақа харажат?

Қумри. Тўй харажатсиз бўлармиди, қизим? Тўйга деб беш минг сўлковой беришди. Мунча пулни ҳамма ҳам беравермайди, қизим?

Муқаддас. Шунақами? (*Пауза.*) Яхши, ая, дадам билан ўзим гаплашаман.

Қумри. Гаплашсанг майли-ю, бироқ хафа қилма, қизим.

У сенинг отанг, ахир, бахтингни ўйлайди. (*Чиқади.*)

Муқаддас. Аяжон!

Ташқаридан Қумрининг овози. Лаббай, қизим.

Муқаддас. Меҳри холадан сўранг-чи, Зулфия келдимикин. Келса айтинг: бу ёққа кирсин.

Қумри (*ташвишли овозда*). Зулфияни нима қиласан, қизим?

Муқаддас. Ишим бор.

Қумри. Қандай иш эди, мен айта қолай.

Муқаддас. Ўзим айтмасам бўлмайди, аяжон.

Қумри. Хўп, ҳозир чақираман, болам.

Муқаддас (*Уйчан*). Наҳотки дадам чиндан ваъда берган бўлса? Мендан бир оғиз сўрамасдан, ҳатто менинг шаҳардан қайтиб келишимни кутмасдан-а? (*Пауза.*) Борди-ю, чин бўлса-чи...

Зулфия киради, кўз тагидан Муқаддасга тикилиб тўхтайди.

Муқаддас. Салом, Зулфия!

Зулфия юзини четга буради.

Муқаддас. Сенга нима бўлди, Зулфия?

Зулфия. Ўзингизни гўлликка солиб нима қиласиз, отинча? Ишонмагин дўстингга, сомон тикар пўстингга, деб тўғри айтган эканлар!

Муқаддас. Бу нима деганинг, Зулфия?

Зулфия. Нима деяганимни яхши биламан! Ундан кўра Неъматжонни менга ёмонлаб юриб-юриб ўзим тегиб олмоқчи эдим, деб қўя қолинг, номард қиз!

Муқаддас. Эсингни едингми, Зулфия? Бу нарса менинг хаёлимда ҳам йўқ. Эшитгандирсан! Биз пахтакорларнинг область кенг-

ашида эдик. У ерда уч кун бўлдик. Қишлоққа келсак тўсатдан бу гап!

Зулфия. Тўсатдан эмас бу! Бутун қишлоқда дув-дув гап... Мен энди ҳаммасига тушундим. Бу фикр унинг кўнглига олдин келган, фақат мендан яширган экан. Мени алдаган экан!

Муқаддас. У алдаган бўлса мен ҳам алдайманми, Зулфия.

Зулфия. Қўйинг, дейман. Шу топда ҳаётдан тўйиб турибман. Ўзимни бир бало қилиб қўяман! *(Йиғлайди.)*

Муқаддас. Зулфия!

Зулфия. Мен сизни опам деган эдим, ҳамма нарсани сиздан ўрганаман деган эдим! Мен қадримга йиғлайман. Неъматжонингиз севмаса нега тўғриси айтмайди? Ё мени ёпишиб олади, дейдими? Бекор ўйлабди!

Ташқаридан Собир аканинг овози. Ҳой аяси...

Муқаддас. Бўлди! Бу ёққа юр! *(Чап томондаги уйга бошлаб киради.)*

Собир ака билан Қумри киради.

Собир ака. Хўш, қизинг билан гаплашдингми, аяси?

Қумри. Қизингизнинг авзойи бузуқ, даси, ўзингиз гаплашинг!..

Ичкаридан йиғлаганича Зулфия, кейин Муқаддас чиқади.

Муқаддас. Зулфия! Зулфия!

Зулфия чиқиб кетади, Муқаддас орқасига қайтиб, костюмини кияди.

Собир ака. Нима гап? Тинчликми ўзи?

Қумри. Юрагим қинидан чиқиб кетяпти, дадаси!

Ичкаридан Муқаддас чиқади, кетмоқчи бўлади.

Собир ака. Ҳой, қизим, тўхта, ишинг зарур бўлмаса ўтир, сенга озгина гапимиз бор. *(Кумри холага.)* Сен ҳам ўтир!.. Ҳўш, қизим, биз сендан сўрамасдан бир иш қилган эдик, эшитишимизча сен шу ишга қарши эмишсан. *(Пауза.)* Сен бизнинг ёлғиз фарзандимиз, кўзимизнинг оқу қорасисан, сенинг бахтинг — бизнинг бахтимиз, қизим. Бу ишни қилишдан мақсад ҳам шу эди. Яъни, Неъматжон ҳам чакки йигит эмас, ақли-ҳуши жо-йида...

Муқаддас. Дадажон, мен ҳали турмушга чиқмоқчи эмасман. Шунча ўқидим, энди бироз ишлай...

Собир ака. Ҳеч ким дунёдан тоқ ўтмайди, қизим. Шундай бўлгандан кейин Неъматжондай яхши йигит йўқ.

Муқаддас. Мен яна айтаман, дада: ҳали турмушга чиқмоқчи эмасман, лекин шу иш бўлганда ҳам, унга турмушга чиқолмайман.

Собир ака. Сабаби нима, қизим?

Муқаддас. Мен уни... севмайман...

Собир ака. Бе-е... шу севги-певги деган гапни қўй, қизим. Севги овқат эмаски, уни есанг. Кийим эмаски, уни кийсанг!

Муқаддас. Ёшлигингизда ҳам шундай дермидингиз, дада?

Қумри. Бундай дейиш қаёқда? Кечалари ухлармиди дегин. Боғимизда оҳ-фиғон чекиб, тонг отгунча гоҳ Фарҳод, гоҳ Мажнун бўлиб чиқардилар!

Собир ака. Сиз ҳам бизни кўриш учун эшикдан ҳам тешикдан ҳам мўралаб юрмас-мидингиз, Қумрибону?

Қумри. Ишқ-муҳаббат йўқ деган одамнинг сўзига қаранг! Боринг-э, қариб қолибсиз: бир унақа дейсиз, бир бунақа дейсиз.

Собир ака. Хўш, қизинг Неъматжонга ишқ-муҳаббат қўйса арзимайдими? Неъматжон ёмон йигитми? Ўқимаганми? Мансаби пастми?

Муқаддас. Мен мансаб суриштиряпманми, дада? Нега бундай дейсиз? Нега ҳадеб унинг мансабини, пулини, уй-жойини пеш қиласиз? Ё одамнинг бахти мансаб билан пулдами? Нега ўз ёшлигингизни эсламайсиз. Ахир аям кимсан Каримхўжанинг ўғлига тегмасдан сиз билан қочганда ялангоёқ бир мардикор экансиз-ку? Шунда аям бахтсиз бўлдим, ёмон бўлдим? Нега индамайсиз, ая?

Қумри. Рост, дадаси, иноқ эдик, камбағалчилик ҳам билинмаган эди.

Собир ака. Тур, тур-э! Каримхўжанинг ўғли қаёқда-ю, мен билан Неъматжон қаёқда!.. Миллионер колхознинг бош бухгалтери-я!

Муқаддас. Сизга одам эмас, мансаб керак экан-да, дада?

Собир ака. Хўш, хизматингда, Неъматжон одам эмасми?

Муқаддас. Одам бўлса Зулфияни алдаб кетармиди?

Собир ака. Э-э... Шу ҳам гап бўлдим? Неъматжон унга уйланганмидики, алдаб кетса? Ёшликда шунақа гаплар бўлади-да, қизим.

Муқаддас. Ёшлик эмас, номардлик бу! Сиз унинг мансабини кўрибсиз-у, ўзини кўр-

мабсиз! Қалпоғига қараб қадамига баҳо берибсиз! Ахир у яхши бўлса, ўртамизда муҳаббат бўлишига ишонса, сизга пул бериб нима қилади? Ёки муҳаббатни сотиб олмоқчи эканми!

Собир ака. Ие! Пул берса тўйга берган! Ҳали ўз дадамга тўхмат қиламан дегин. Ўн беш йил ўқитиб катта қилганимда сендан эшитган сўзим шу бўлдимми? Балли, қизим!

Қумри. Ҳой, қизим, бир сўздан қол! Сиз эс-ҳушлик одамсиз-ку, дадаси?

Собир ака. Мен эс-ҳушлик бўлганда қизинг ақлини йўқотса нима қилай?.. Сўзини қара! Мақсадинг нима, тентак? Ё чиндан ҳам ўша Олимжонга тегмоқчимисан?

Муқаддас. Олимжон акам ёмон йигит эмас, дада.

Собир ака. Ёмонми, яхшими, билмадим. Аммо у сенинг тенгинг эмас! Ўқимаган, культурсиз, қишин-ёзин ўйлагани пахта!

Муқаддас. Ўйлагани пахта бўлса ёмонми, дада? Ахир у шу ишни бир ўзи учун қилаётгани йўқ-ку!

Собир ака. Бўлмаса мен учун ишлар экан-да!

Муқаддас. Ҳа, сиз учун ҳам ишламоқда! Бутун мамлакатимизни яхши кийинтириш учун ишламоқда. У Неъматжондек пулнинг қули эмас, унинг мақсади кўп яхши мақсад, дада!

Собир ака. Хўп, хўп, илоҳим ўша мақсадга қоринларинг тўйсин!

Муқаддас. Мен ҳайронман, дада. Мен уни... Яхши кўрсам фақат сизнинг йўлингиздан бораман, деб ўйлаган эдим... Мен сиз-

нинг бунақа ўз-ўзингизга хиёнат қилганингизни билмас эдим... Ахир сиз илгари бунақа мансаб билан пулнинг қули эмас эдингиз-ку, дада. Қачондан бери ўзгариб қолдингиз?

Собир ака. Мен пулнинг қулиманми? Мен-а?

Қумри. Жон дадаси, ёлғиз қизингиз?..

Собир ака. Э, сен жим тур! Ўн беш йил ўқитиб раҳмат ўрнига туҳмат эшитдим. Мен пулнинг қули эмишман-а! Пулга сотдинг дейди-я. Астоёфурулло!.. Мен сени пулга сотгунча кўчама-кўча тиланчилик қиламан, аҳмоқ!

Муқаддас. Сиз уларни билмас экансиз, оқ кўнгил экансиз, дада!

Собир ака. Ҳа, биз билмас эканмиз. Аммо сен жуда билимдон бўлиб кетибсан. Бор, билганингни қилавер. Аммо қайтиб кўзимга кўринма! Сендақа қизим йўқ! Кўзимдан йўқол!

Қумри. Вой, шўргинамга шўрва тўкилсин!

Деразадан Р а ҳ б а р кўринади.

П а р л а

УЧИНЧИ ПАРДА
Тўртинчи кўриниш

Неъматжонларнинг айвони. Айвоннинг олди узумзор. Эрталаб соат 7 лар чамаси. Парда очилганда М а л и к а хола Неъматжоннинг кийимларини тозаламоқда. Уйдан уста К о м и л чиқади, бедананинг сайрашини кўриб тўхтайди.

К о м и л. Оҳ, оҳ, оҳ! Бай-бай-бай! Зап те-
зотар бўптида!.. (Устара чархлайди.)

М а л и к а. Кечаси ўғлингиз: „Мен турганча дадам қудага бориб келсин“ — деган эди, сиз бормадингиз ҳам, хўжайин турса яна жаҳллари чиқмасин!

К о м и л. Тўй масаласини кечаёқ устаранинг тигидек қилиб қўйганмиз, хотин. Энди тайёриликни қилавер!.. Э-э... ақлинг етмайди-да, нодон! Ўғлинг бош бухгалтер, келининг галавной агроном! Колхоз ўзимизга қолди! Яна нимадан норозисан, лаббай?

М а л и к а. Мол-дунё, деб юриб ёлғиз ўғлимни элу юрт олдида шарманда қилмасангиз бўлгани. Бошда қўй, десам қўймадиларинг!

К о м и л. Э-э... Сўзингни қара-я... Кеча қудамиз: „Ўғлингиздан ортиқ кимга ҳам берамиз! Шунчаки замон ёшларники бўлгани-

дан кейин, қизимизни ўзидан ҳам бир оғиз сўрайлик, деб турибмиз" деди. Ҳаммаси готоп бўлган, хотин!

М а л и к а. Эндиги ёшлар олдин ўзлари битишиб, совчини кейин юборишади. Сизларнинг қизни бу ёққа қўйиб, дадаси билан битишганларингдан қўрқаман! Замонага ярашмайди!

К о м и л. Ақлинг етмаса жим ўтирсанг-чи, нодон! Пул деган нарса дадаси тугул қизини ҳам ўйнатиб юборади-я! Эй, бу ёққа бир қара, эрта-индин тўй, ёр-ёр:

Ёр-ёр ўлан, ёр ўлан,
Ўлан кўпдир, ёр-ёр.
Ўлан айтган тилингдан,
Менга ўптир, ёр-ёр!

М а л и к а. Қайдам, ишқилиб ўланингизнинг охири бахайр бўлсин, менинг бутун умидим ёлғиз ўғлимдан...

Ташқарида ит вовиллайди.

К о м и л. Чоп, хотин, қуданг келмоқчи эди, ўша бўлмасин тагин.

М а л и к а чиқади.

Қанча права берманг, аёл аёл экан-у, эркак эркак экан. Шунга ҳам ақли етмайди-я! Ахир, Уста Комил госбанк эмаски, унга беш минг сўлковойни текин берса!

Рустам билан М а л и к а кирадилар.

Р у с т а м. Салом, уста ака!

К о м и л. Ваалайкум ассалом, ўғлим. Қани юқори ўтсинлар. Балли, болам! Соч-соқолдан

шикоят қилиб келиптилар-да, лаббай? (*Чаққонлик билан стулни суради.*) Марҳамат, ўтирсинлар.

Рустам. Раҳмат, уста ака, соч-соқолни бошқа бир кун оласиз, бугун Неъматжон билан икки оғиз гаплашсам деб кирдим.

Комил. Шунақами? Дустинг Неъматжон ҳали уйқудан турмаган эди, қандай бўлар экан?

Малика. Ҳозир уйғотаман. Атайин келипти, гаплашиб кетсин энди. (*Уйга кириб кетади.*)

Комил. Қани, бир червон бермасангиз, тўққиз сўлковой берибсиз-да, тўғрироқ ўтиринг, ўғлим!

Рустам. Гап пулда эмас, уста, вақт зиқ. Бир кун атайин келаман, дедим-ку. Барибир сиздан бошқага олдирмаймиз.

Комил. Аммо биз ҳам сизни нақ ўхшатиб қўямиз-да, ўғлим. Чунончи бошингизни устара билан қирмаймиз-у, дундиқчанинг момиқ қўллари билан силаб қўямиз, лаббай? Ҳа-ҳа-ҳа...

Уйдан пижама кийган Неъматжон чиқади.

Неъматжон. Э-э... Сенмисан? Аммо уйқуни ҳам белига тепдинг-да! Тинчликми ўзи?

Рустам. Тинчлик. Сенга битта илтимос билан келдим.

Неъматжон. Қанақа илтимос?

Рустам. Шунчаки ўзаро бир нарса эди...

Комил. Холис гап экан-да, лаббай? Хўп-хўп, ишқилиб яхши гап бўлсин! (*Боққа чиқади.*)

Неъматжон. Салом! (*Кўришади.*) Яна ўша гапми?

Рустам. Йўқ, бу ўша гапнинг давоми. Ахир ўз айтганингни қилиб, Муқаддасга совчи юборибсан-да!

Неъматжон. Менинг шунақа ўз сўзимда турадиган одатим бор.

Рустам. Мен ҳам сенинг олдингга келмас эдим, бироқ масала шундаки, Олимжон билан Муқаддас бир-бирини севишади. Сен буни билишинг керак.

Неъматжон. Бир-бирларини севсалар бўпти-да, менга нима дейсан?.. Аммо, мени кечирасан, дўстим, мен бунақа гапларга ишонмайман. Мен рашк деб аталадиган эскилик сарқитларига қарши йигитман... Менинг сенга берадиган маслаҳатим шуки, бировларнинг ишига даллоллик қилма!

Рустам. Олимжон даллолга муҳтож эмас. У ўзини ҳимоя қилолади! Бироқ гап шундаки, Собир ака сени... маъқул кўрар эмиш. Ҳозир жанжал бўлиб ўртага катта совуқчилик тушяпти... Ўзинг биласан, Муқаддас уларнинг ёлғиз қизлари. Шунинг учун мен уларнинг ўртасига бунақа совуқчилик туширмагин, деган илтимос билан келишга мажбур бўлдим.

Неъматжон. Э-э... бунақа баландпарвоз гапларни нима қиласан, дўстим! Яхшиси айниб қолишидан қўрқялмиз, деб қўя қол!

Рустам (*ўрнидан туради*). Ўзингга ишонишинг яхши-ю, бироқ бунчалик катта кетма!

Неъматжон. Мени кечирасан дўстим, кўнглимга келган гапни яширмайдиган одатим бор: Муқаддас олий маълумотли қиз! Агроном!

Хуш. Олимжон ким? Олимжон унга... қандай руҳий озиқ бера олади?

Рустам. Олимжон унга фақат соф юраги билан соф муҳаббатини беради, холос!

Неъматжон. Шу етармикин?

Рустам. Муқаддаснинг сенга берган жавобига қараганда етса керак! Неъматжон, сен нуқул олий маълумотингни пеш қиласан. Тўғри, Олимжон кекса онаси туфайли ўқий олмай қолди, лекин у эртаю кеч ишлади, тинмай янгилик ахтарди, қийинчиликларга бардош бериб келди. Катта бир академик Олимжоннинг ишига юксак баҳо бермоқда.

Олий маълумотлисан-у, лекин географияни билмас экансан! Қандай мамлакатда яшашингни унутма! Бизнинг мамлакатимизда кечаги чўпон, бугун фан доктори, пахтакор колхозчи — академик, оддий ишчи — инженер бўлаётганидан хабаринг борми? Ахир Олимжон учун ҳам, мен учун ҳам олий мактабнинг эшиги ёпилиб қолмаган-ку! Ўз дўстларингни кўп камситаверма!

Неъматжон. Нима, сен мени ўқитмоқчимисан?

Рустам. Керак бўлса ўқитамиз ҳам.

Неъматжон. Ёшлик қиласан, ука.

Рустам. Хўп, бўлмаса сен билан бошқа ерда гаплашамиз. Афтинг қийшиқ бўлса ойнадан ўпкалама дейдилар. (*Чиқади.*)

Неъматжон. А? бошқа жойда гаплашамиз? (*Бирпас ҳайрон бўлиб тургач.*) Дада! Дада дейман!

Комил (*чоғиб кириб*). Лаббай, ўғлим? Тинчликми?

Неъматжон. Кеча Собир акага учраш-
дингизми? Нима деган эди?

Комил. Бир гап борми?

Неъматжон. Собир ака нима деган эди
деяпман сизга?

Комил. Қизиқмисиз, ўғлим? Қўлига беш
минг сўлковой теккан одам нима дер эди?
Хўп дейди-да! Бир гап борми?

Неъматжон. Билмасам! Рустам бир гап
айтди, ростми ёлғонлигини ўзим ҳам билмай
қолдим!

Комил. Сиз бунақа қўрқаверманг, ўғлим,
сиз ким-у, у ким? Қиз деганни шунақа нози
бўлади!

Неъматжон. Дадаси ноз қилса чорт
с ним эди-ку, қизининг ноз қилгани куйди-
ради-да, кишини.

Комил. Сабр қилинг, ўғлим. Сабр таги
сариқ олтин, деган эскилар. Кеча тушда дўс-
тим билан гаплашганмиз. Унинг сизни куёв
қилишдан бошқа нияти йўқ. Аммо... пулдан
яна жиндек қўшсак дейман, негаки, ҳарна
яхши. „Пул бўлса чангалда шўрва“ деган
эскилар.

Неъматжон. Майли, дада, гап пулда
эмас, кўп бўлса Муқаддаснинг бу йил ола-
диган мукофот пулининг ярми кетар! (*У ёқ-
бу ёққа юради.*) Бундай, дада: ҳозир бориб
ишни битиринг. Пулни юзига бормасдан иш-
ни битиринг! Гап шу!

М а л и к а киради.

Малика. Чой қайнади, дамлайверайми,
хўжайин?

Комил (*Неъматжонга*). Дамлайверсинми,

ўғлим? (*Маликага.*) Дамлайвер. Айтмоқчи итни боғладингми, хотин? Қуданг келса қо-
пиб олмасин, тагин? Қизини бермай қўяди-я!

М а л и к а. Кўп ташвиш қилаверманг, текин бермаса пулга сотар! Тўрт минг сўм оздек яна минг сўм қўшибсиз-ку!

К о м и л. Ҳай, нодон, бу сўзингни бировга айта кўрма!

М а л и к а. Нега айтмас эканман? Қудангиз яхши одам бўлса қизини пулга сотармиди?

Н е ъ м а т ж о н (*ранги учиб*). Ая!

М а л и к а. Қўй, бақирма, болам, менинг айтганимни қилганингда унинг қизига бунақа ялиниб юрмас эдинг! (*Чиқади.*)

Н е ъ м а т ж о н. Бошида сизга бу нарсани ҳеч ким билмасин демаганмидим, дада!

К о м и л. Эскилар, сирингни хотинга айт-
ма, деб хўп тўғри айтган эканлар-да!

М а л и к а қайтиб киради.

М а л и к а. Ҳай, хўжайин, дўстингиз келди.

К о м и л. Уйга таклиф қилдингми, нодон?

М а л и к а. Таклиф қилсам кирмади.

К о м и л (*ҳайрон бўлиб*). Нега кирмади-а?

М а л и к а. Мендан сўрагунча чиқиб дўст-
ингиздан сўранг!

К о м и л чиқиб кетади.

(*Неъматжонга.*) Нега оғзинг очилиб қолди?
Ё қайнатангни кўрмоқчимисан? Бор, боққа
чиқ!

Н е ъ м а т ж о н чиқиб кетади. Малика хола кўрпача
солади. К о м и л а к а, С о б и р а к а киради.

М а л и к а. Омонмисиз, қуда, юқори ўтинг!
(*Чиқади.*)

К о м и л. Кирмайман деганингиз мени жу-

да хафа қилди-да, қадрдон. Токи бир оғиз бўлса ҳам шу ерда гаплашганимиз маъқул, лаббай? Қани, марҳамат қилсинлар.

Собир ака. Раҳмат, уста. Кўп илтифот қилиб уялтирманг, мен усиз ҳам уятли бўлиб келдим.

Комил. Нега унақа дейсиз, қадрдон? Ҳа-а, тушундим. Тушундим. Қанча айтманг эски тулкисиз-да. Ҳа-ҳа-ҳа... Хўп, хўп, колхозчилик, одам кўп. Тўй қилгандан кейин беш минг сўлковой нима бўлади, лаббай?

Собир ака. Шунақа-ю, аммо...

Комил. Хўп дегандан кейин бўлди-да, қадрдон! Бизлар мингта сиз-биздан, битта жиз-биз аъло деймиз. Яна минг сўлковой берсак етар, лаббай?

Собир ака. Бу нима деганингиз, уста?

Комил. Бу ҳам озми? Сиз ҳам инсоф қилинг-да, қадрдон? Минг сўм қўшсак олти минг сўлковой бўлади-я!

Собир ака. Ҳовлиқманг, дейман, уста! Гап бор ахир!

Комил. Қанақа гап?

Собир ака. Қизим...

Комил. Қизингиз кўнмадими? Рост гапми? (*Қўлини силкиб.*) Сизни қаранг-а! Яна уялмасдан эркакман деб мўйлов қўйиб юришсизми? Рўмол ўранг-э!

Собир ака. Шошманг, уста.

Комил. Қўйинг, гапирманг! Мен сизни қадрдон деб юрибман-а? Ёлғиз қизи маданий жойга бориб, бахтли бўлсин деб юрибман-а? Ит қорнига сарийғ ёқмапти-да, лаббай?

Собир ака. Нима? Мунча ҳовлиқасиз? Хизматингизда, оғзингизга қараб гапиринг!

Комил. Хўш, бош бухгалтерга тегмасдан кимга тегар экан? Агроном ким бўпти-а?

Собир ака. Олдин бош бухгалтер нима-лигини билиб олинг. Кейин гапиринг. Бош бухгалтер деганингиз нари борса бир чўт қоқар-да!

Комил. Бўйингиз етмагандан кейин пуф сассиқ бўпти-да, лаббай?

Собир ака. Бўйи етмаган бизми, ё сизми, хизматларида!

Комил. Э, боринг! Қизингиз садқани ўғлим кетсин-э!

Собир ака. Ўғлингиз садқани қизим кетсин-э! Унақа чўт қоқарга берадиган қизим йўқ! Номард экан!

Комил. Ҳой, ҳой? Ким номард? Неъматжонми, лаббай?

Собир ака. Номард бўлмаса Зулфиядек қизни алдаб кетармиди?

Комил. Топган баҳонасини қаранг-а! Ундан кўра қизимни кўндира олмадим, деб қўя қолинг! Шунақа қиз менда бўлсин-чи, бўйинини узиб олай! Аммо ўз қизингизга кучингиз етмаса беш минг сўлководийни кассага уриб нима қиласиз? Ундан кўра „бў“ денг!

Собир ака. Қўйинг! Сиздан ҳам, ўғлингиздан ҳам бўлдим! Мен содда эканман! Қизим ҳақ экан! Ақл ёшда эмас, бошда деган гап тўғри экан! Боринг! Сизга қиз тугул ҳовлимдаги товугимни ҳам бермайман! (*Чиқади.*)

Ичкаридан Неъматжон, кейин Малика чиқади.

Неъматжон. Кўнмаган ким? Қизи бўлса керак, албатта.

Комил. Ўша-да!

Ташқарида ит новиллайди.

Комил (*Маликага*). Бор, қара!..

Малика чиқади.

Яна ким келди экан? Э, худо ўзинг обрў бергайсан...

Малика киради.

Малика. Қоровул келиб, сенга мана бу қоғозни бериб кетди. (*Неъматжонга хат беради.*)

Неъматжон (*хатни олиб ўқийди*). Йигирманчи август кеч соат саккизда комсомол ташкилотининг бюро мажлиси бўлади. Кун тартибида: „Комсомол аъзоси Неъматжон Комиловнинг маънавий қиёфаси...“

Комил. А? Бу нима дегани, болам?

Неъматжон. Дард дегани! энди нима қиламан?

Пауза, бедана сайрайди.

Малика. Бошда айтдим! Шарманда бўласанлар, дедим!

Комил. Ҳамма бало сендан!

Малика. Ҳа мен нима қилдим, жаҳлингиз чиқади?

Комил. Олти минг сўлковой пул бердик, деб сўз тарқатасан-у, яна нима қилибман, дейсан? Бу гапларинг раиснинг қулоғига етипти! Қиз ҳам розилик бермапти, нодон!

Малика. Ажаб қипти! Бошида айтдим, Зулфиядек қизни йиғлатманглар, кўз ёшининг уволига қоласизлар, дедим кўнмадиларинг. Пулни кўп топадиганини оламиз дедиларинг, илми баландни оламиз дедиларинг. Чиндан илми баланд экан, ўша қизнинг. Ажаб қипти.

Комил. Ҳой, нодон!

Малика (*қулоқ солмасдан*). Ажаб бўпти! Ўғлингизга ҳали бу ҳам оз! Бўлмаса Зулфия кимдан кам? Ҳусни деса ҳуснига суқингиз киради: қошлари қундуздек, сочлари сумбулдек бир пари! Уйга келса, уйнинг ишини, далага чиқса даланинг ишини гулдек яшнатади. Қандай қиз! Раҳмат демаган одам йўқ!

Комил. Э-э... кўп вайсамасдан қулоқ солсанг-чи, нодон! Гап бор!

Малика. Иш битипти-ку, яна нима дейсиз?

Неъматжон. Хўп аяжон, сиз айтгандай бўлсин: мен Зулфиягаёқ уйланаман. Лекин шундай бир тўй қилайликки, бутун қишлоқ ҳайрон қолсин! Мен эртагаёқ Тошкентга жўнайман. „Победа“ оламан! Мен Зулфияни ўзимнинг шахсий „Победа“мга миндириб келаман! Мен уни ипак билан шоҳига ўрайман! Дада, сиз Маҳмуд акага боринг, айтинг.

Малика (*бошини ғамгин чайқаб*). Ақлинг кирди-ю, ўғлим, бироқ кеч кирди. Ўйлаб қара, болам: шундай номаъқулчиликлардан кейин Маҳмуд энди сенга қизини берармикин?

Неъматжон. Мен Маҳмуд-пахмудингизни билмайман. Аммо Зулфия мени севади! Шундай севадики, унга менинг бироғиз сўзим кифоя! Боринг, дейман, дада!

Комил (*шошиб*). Нима дейман, ўғлим!

Неъматжон. Шу ҳафта ичи тўй денг!. (*Пауза.*) Энди ҳамма гап Зулфияда. Фақат. Зулфия мени қутқариши мумкин!..

П а р д а

ТЎРТИНЧИ ПАРДА

БЕШИНЧИ КЎРИНИШ

Колхоз боғи. Ўнг томонда павильон. Парда очилганда Қумри хола столдаги нарсаларни йиғиштирмоқда. Ташқаридан шов-шув, кулги овозлари эшитилиб туради:

Хайр, ўртоқ профессор!
Яхши боринг, Василий Иванович!
Раҳмат, дўстларим, хайр!

С о б и р а к а киради.

С о б и р а к а. Дўстимни жўнатдик, аяси.

Қ у м р и. Вой, дадаси, дўстингиз жуда ҳам яхши одам экан - а?

С о б и р а к а. Энди, хизматингда, илми катта-да, илми!

Қ у м р и. Дадаси дейман, дўстингиз, Олимжонни жудаям мақтаб юборди-ю, иши яхши экан-да!

С о б и р а к а. Пахтаси ўн беш кун олдин очилди-ю, уни мақтамасдан, хизматингда, мени мақтасинми? Аммо, ўзи ҳам академик билан нақ оғиз-бурун ўпишиб қолди-да!

Қ у м р и. Ҳой, дадаси, қизингиз бир нарсани билар экан-да, ҳайтовур, шу йигит кўзимга иссиқ кўринган эди.

С о б и р а к а. Мен ҳам ёмон кўрмас эдим, негаки, йигити тушмагур ўзимга ўхшаган, юрагида ўти бор!

Қумри. Айтсам ишонмайсиз, бироқ ҳалиги бош бухгалтерингизни бошдаёқ кўнглим суймаган эди, юзида „жиз“ этган уяти йўқ йигит экан! Эрталаб раисни қидирган бўлиб уйга келяпти-я!

Раҳбар, Олимжон, Муқаддас, Рустам, Раҳимжон ва колхозчи қиз-йигитлар кирадилар.

Раҳбар. Шундай қилиб, чинакам академик билан суҳбатлашишга ҳам муяссар бўлдиг-а, йигитлар?

1-йигит. Василий Иванович чинакам академикка сира ҳам ўхшамайди-ю опа!

Олимжон. Чунки академик деганда кўзойнак таққан, ҳамиша қовоғини солиб юрадиган салобатли одамни тасаввур қилиб ўрганганмиз-да!

2-йигит. Мен бундай хушчақчақ одамни ҳеч кўрмаганман!

1-йигит. Шўх-шўх сўзларини айтмайсанми? Сизга нима деди, Раҳимжон ака?

Раҳимжон. Дарров унутибсиз-да, у: „Сизни яхши қизлар севмайдилар, чунки яхши қизлар юрагида ўти бор йигитларни севадилар!“ — деди.

1-йигит. Агар профессор Фроловга ишонмасангиз, Муқаддасхондан сўранг дегани-чи?..

Раҳимжон. Профессор-ку, мени билмайди, лекин нега сиз ҳам шу гапни айтдингиз, опа? Энди мен юрагида ўти йўқ йигит бўпман-да, ҳосил учун курашмапман-да!

Раҳбар. Юрагида ўти бор, деб қийинчиликлардан қўрқмасдан янгиликлар ахтарадиган, олдида катта мақсад қўйиб ишлайди-

ган одамларни айтса бўлади. Юрагида ўти бор, деб мана Олимжонни айтса бўлади! Ахир нега сенинг пахтанг энди очила бошлады-ю, Олимжон эртага теримга киришади?

Сен боболаримизнинг тажрибаларини мактаб юрган вақтингда Олимжон чигитни упалаб экишдек янги метод ишлаб чиқди. Нега шундай? Чунки, унинг юрагида ўти бор! Баҳорда сен юз турли баҳоналар топиб, чигитни эски усулда эккан пайтларингда, у янги усулда экишдан қўрқмади! Мана энди унинг ҳамма пахтасини машина билан териб олишимиз мумкин. У одамларнинг меҳнатини осонлаштирди! Сен эса қўрқоқлик қилдинг, ҳеч бир янгиликнинг қийинчиликсиз бўлмаслигини тушунмадинг, Раҳимжон!

Собир ака. Энди, хизматингда, фан кўп ажойиб нарса экан-да, ука! Мана, масалан, биз завхозмиз-у, аммо фанга жуда қизиқамиз-да!

Раҳбар. Йигит бўлсанг довжорак бўл! Бу фақат Раҳимжонга эмас, ҳаммангизга айтган сўзим. Қийинчиликлардан қўрқманглар. Ҳамиша улуғ орзу ҳавас билан яшанглар, тинмасдан ижод қилинглар!

Ҳамма. Раҳмат, опа!

Раҳбар. Хўп, энди кетайлик. Эртага терим нормасини бажариш учун бугун яхшилаб дам олиш керак!

Олимжон. Сиз дам олинг, опа, биз ҳали далага чиқамиз!

Рустам. Эртага шундай тўй қиламиз-ку, бугун ухлаб бўладими, опа?

Қумри. Ҳой, дадаси.

С о б и р а к а. Тўй? Хизматингизда, қанақа тўй?

Р а ҳ б а р. Бу сиз ўйлаган тўй эмас, бошқа тўй, Собир ака!

М у қ а д д а с. Эртага кўп йиллик меҳнатимизнинг биринчи мевасини татиб кўрамиз, бу тўй эмасми, дада? Сиз ҳам далага чиқинг, опа, ойдинда пахтазорнинг қандай сеҳрли бўлишини томоша қиламиз, майин шабаданинг гўза баргларини шитирлатиб эсишини жимгина ўтириб эшитамиз...

С о б и р а к а. Шоир экансан-ку, қизим!..

Р а ҳ б а р. Ҳар касбнинг ўз нашоаси бор, Собир ака! Ҳар ким ўз ишида шоир бўлмаса, уни астондил севмаса, ундай иш зерикарли мажбуриятга айланиб қолади. Хўп, бунақа шоирона сўзлардан кейин ухлаб бўладими? Лекин мен бирпасга идорага бориб келай.

О л и м ж о н. Биз сизни далада кутамиз, опа!

Ташқаридан Шералининг овози эшитилади.

Р у с т а м. Эй Шер акам-ку!

Р а ҳ б а р (*кулади*). Биз уни Неъматжоннинг ўрнига қўймоқчи эдик, шунга бўлса керак!

Ш е р а л и киради.

Ш е р а л и. Шу ҳам иш бўптими — адолат ҳам керак-да! Мен сиздан буни кутмаган эдим, опа!

Р а ҳ б а р. Нимани кутмаган эдинг?

Ш е р а л и. Ўртоқ бригадир, жон ука, ўзингиз қутқариб қолинг!

Олимжон. Нима гап ўзи?

Ҳамма. Нима гап? Нима гап?

Шерали. Жон синглим, бир нарсa денг, ҳамма умидим ёлғиз сиздан.

Муқаддас. Тинчликми, Шер ака, ўзингизни бир оз босинг!

Шерали. Тинчлик қаёқда, жон синглим? Қовурғага эндигина жир бита бошлаган эди, яна дала ишидан бўшатиб помбухликка ҳайдашармиш!

Раҳбар. Биз сени помбух эмас, главный бухгалтер қилиб тайинламоқчимиз. Арслоншер! Неъматжоннинг ўрнига сени қўймоқчимиз!

Шерали. Мени тинч қўйинг, опа! Унинг мансаби тугул бошидаги шляпасини қўшиб берсангиз ҳам, бош бухгалтер бўлмайман, опа! (*Олимжон билан Рустамга.*) Нима балo? Оғизларингизга толқон солиб олдиларингми? Нега индамайсанлар? Ё мен ёмон ишладимми? Дангасалик қилдимми?

Олимжон. Шер акам бизга оға бўлди, бригадамизнинг шеридан бизни ажратманг!

Рустам. Бутун бригада ёшлари номидан Шер акамни бригадада қолдиришингизни сўрайман!

Олимжон. Опа, Шер акам яхши ишлади, у моҳир сувчи бўлиб олди. Лекин энг яхшиси шундаки, у ҳамisha кўнглимизга далда беради. Бизнинг олдимизда ҳали катта қийинчиликлар турипти, Шер акам бизга керак, опа!

Муқаддас. Ёшларнинг ишига бутун қалби билан ишонган, ёшларни шундай севган одамни бригададан олсак тўғри бўлармикин, опа?

Ҳамма. Шер ака бригадада қолсин, опа! Илтимос қиламиз!

Раҳбар (кулиб). Йўқ-йўқ, мен правление-нинг қарорини бузолмайман!

Шерали. Жон опа, айтганингизнинг ҳаммасини қиламан! Ҳар куни икки юз килодан пахта териб бераман, бу ҳам оз десангиз, битта шеър ёзиб қўйган эдим, буни ҳам ўқиб бераман!

Ҳамма. Шеърини эшитайлик, опа! Шеърини эшитайлик!

Раҳбар. Хўп, олдин шеърини эшитай.

Шерали (ўқийди).

Очилди далада пахта,
Шоир, пахтангни мақта,
Пахтага қофия не десам,
Дедилар: ҳурмат тахта.
Азиз дўстим, Раҳимжон,
Пахтангиз бўлди нимжон.
Дўппини ечиб беринг,
Кўриб қўйсин кенг жаҳон.
Чаман очилган пахта
Сизни кутар, ўртоқлар!
Илҳоми тошиб кетиб
Ғазал ёзди Арслоншер

Раҳимжон. Шеърингиздан тутуннинг ҳиди келади-ю, Арслоншер!

Шерали. Шеъримизга тан бермасангиз ҳам пахтамызга тан берсангиз бўлди, полвон!

Ҳамма. Энди шеъри учун қолдирамиз, опа!

Раҳбар. Хўп, ёшлар илтимос қилса, мен нима ҳам дейман!

Ш е р а л и. Яшанг, опа, бу яхшилигингизни унутмаймиз! Энди бизни чевар теримчиларнинг қаторида кўраверинг, опа!

Ҳ а м м а ч и қ а д и, фақат Р а ҳ и м ж о н, О л и м ж о н,
М у қ а д д а с қолади.

Р а ҳ и м ж о н. Олимжон, Муқаддас, тўхтанглар, мен сизларни табриклаб қўяй. *(Олимжоннинг қўлини олади.)* Аммо, мен бу ишни қасддан қилмаган эдим...

М у қ а д д а с. Сизни ҳеч ким айблаётгани йўқ, Раҳимжон ака.

Р а ҳ и м ж о н. Мен ҳам сенлардек ҳосилни ошираман деган йигитлардан эдим... Хўп, майли, бу сўзларнинг энди фойдаси йўқ! Ўқи-маган эканман, ўрганмаган эканман, тушундим. Бўйнимга оламан! Хўп, хайр. *(Кескин бурилиб чиқади.)*

О л и м ж о н. Чиндан ҳам Раҳимжонга оғир...

М у қ а д д а с. Василий Ивановичнинг сўзлари жуда каттиқ таъсир қилибди...

З у л ф и я кўринади.

М у қ а д д а с. Зулфия келяпти. Мени излаб юрган бўлса керак, бирпас кутинг, Олимжон ака.

О л и м ж о н. Хўп, гаплашинг. *(Чиқади.)*

М у қ а д д а с. Зулфия, кел.

З у л ф и я. Мен... Сиздан кечирим сўраб келдим, опа, мен янглишган эканман...

М у қ а д д а с. Мен сендан хафа эмасман, бу гапларни қўй!

Зулфия. Мен уни деб... Сизни ҳам, Рустам акамни ҳам хафа қилдим. Агар у келиб суқилмаганда биз бахтли бўлардик.

Муқаддас. Зулфия, азизим, хафа бўлма. Рустам ака сени ҳали ҳам унутган эмас, у сени ҳануз севади. Энди гап унда эмас. Агар сен севсанг...

Зулфия. Қўйинг, унақа деманг, у яхши йигит. Мен унинг тирноғига ҳам арзимайман... Ақлим бўлса шундай қилармидим. Ахир мен уни илгари севар эдим. Севганим учундир-да унутолмайман. Айниқса шу ойда уни кўп эсладим, фақат сиз буни унга айтманг.

Муқаддас. Нега энди? У тушунадиган йигит...

Зулфия (чўчиб). Йўқ. Йўқ! Унга ҳеч нарсая кўрманг! Олдинроқ ўйлаб, ўзим шу фикрга келганимда ҳам бир сари эди. Энди яхши эмас, бошда мен уни хафа қилдим, севгисининг қадрига етмадим, энди қандай қилиб унинг юзига қарайман?.. Қўйинг нима бўлса ҳам бошимга тушганини ўзим кўраман...

Муқаддас. Майли, ҳозир бу гапларнинг фойдаси йўқ... Бир кун келиб, Рустам акамнинг муҳаббати соф муҳаббат эканига ўзинг ҳам ишонасан... Ҳозир менинг фақат битта илтимосим бор: ўзингни ишда кўрсат. Бу йил сен ишдан жуда совуб кетдинг. Шу яхши-ми? Ахир сен бултур колхозда энг яхши теримчи эдинг-ку!

Зулфия. Ҳаммасига ўзим сабабчи бўлдим. Мен ўшани деб ишдан ҳам совуб кетдим, ҳатто дўстларимдан ҳам ажралдим.

Муқаддас. Дўстларинг сени унутганлари йўқ... Майли, бу сенга катта сабоқ бўлди.

Фақат энди бу қайғу-хасратни ташла! Эртага бригадада терим бошланади. Ҳозир ҳамма колхоз ёшлари далада. Юр, сен ҳам биз билан бўл, эртага эса ўтган йилдагидек чевар теримчилар сафидан ўз ўрнингни ол, Зулфия!

Зулфия. Энди ишлайман раҳмат, опа!

Орқадан Неъматжон киради.

Неъматжон. Кечирасизлар... Гапларингга халақит бермадимми?.. Мен Зулфияни излаб келгандим, кечирасиз, Муқаддас. Мумкин бўлса икки оғиз гаплашсак...

Муқаддас чиқади.

Зулфия?.. Ярим ойдан бери йўлингизни пойлайман, сиз қарамайсиз. Охири шу ерга келишга мажбур бўлдим, бу ёққа қаранг, Зулфия! (*Зулфия қарамайди*). Майли, мени кўришни истамасангиз, қарамай қўя қолинг, аммо чин юракдан чиқадиган икки оғиз сўзга қулоқ солишингни сўрайман.

Зулфия. Сизда умуман чин сўз, чин юрак, чин муҳаббат деган нарсаси борми?

Неъматжон. Бор. Ахир Муқаддас келишидан олдин мен сизни севганлигимга шубҳа қилмасангиз керак. Ҳа, мен сизни севар эдим. Бутун қалбим билан севар эдим... Менга ишонинг, Зулфия, қандан қилиб шу ишни қилганимни ўзим ҳам яхши билмайман. Мен янглишдим, хато қилдим, қадрингизга етмадим... Бунини бўйнимга оламан. Фақат сиз ҳам тушунинг: ёшликда ким янглишмайди? Ким хато қилмайди, Зулфия! Мен ҳам ўз хатомни тушуниб, олдингизга бош эгиб келдим... Ме-

ни кечиринг, Зулфия, илгариги пок муҳаббатимиз ҳурматига кечиринг!

Зулфия. Мени сиздан гина қилади, деб ўйласангиз хато қиласиз! Қўйинг, мен сизнинг тенгингиз эмасман! Сиз бош бухгалтерсиз, институтни тамомлагансиз... *(Мағрур.)* ўзингиздақа кўп пул топадиганини олинг! Менга нима дейсиз? Мени тинч қўйинг... *(кетмоқчи бўлади.)*

Неъматжон *(Зулфиянинг олдини тўсиб)*. Шошманг, Зулфия, наҳотки шу арзимас гуноҳимни кечирмасангиз? Ахир мен бу хатом учун озмунча қийналаётганим йўқ-ку! Мени ишдан олишди, комсомоллар мажлисига қўйишди, шарманда бўлдим! Бу озми, Зулфия? Наҳоятки раҳмингиз келмаса? Ахир, биз бир-биримизни севар эдик-ку, Зулфия!

Зулфия *(ерга тикилганича секин)*. Севар эдик... Қўйинг, бу сўзни айтманг; Сиз менинг йўлимни тўсманг, менинг йўлим бошқа йўл!..

Неъматжон *(Зулфиянинг орқасидан)*. Зулфия! Мен сизни севаман, Зулфия!

Комил киради.

Комил. Хўш гаплашдингизми, ўғлим?

Неъматжон. Ҳа, гаплашдим! Гаплашмасам яхшироқ бўларди!

Комил. Нега? Бу ҳам кўнмадими?

Неъматжон. Ҳа, кўнмади.

Комил. Қўяверинг, ўғлим, қиз зоти алҳамдилилло, қуриб қолган эмас. Худо хоҳласа ўзим сизга онаси ўпмаганини топиб бераман! Пул бўлса чангалда шўрва. Сиз ким-у, у ким? Шунча илмингиз, шунча давлатингиз туриб,

шу қизга ялинасизми? У бўлмаса, яна бошқаси-да!

Неъматжон. Қўйинг, дада, берган насиҳатларингизнинг пучга чиққанини кўриб турибсиз-ку, яна шу гапларни айтасиз!

Комил. Ҳали менинг насиҳатларим ёмон бўптими?

Неъматжон. Қўйинг, дада! Бошда ҳамма қилгиликни сиз қилдингиз! Пул бўлса чангалда шўрва деддингиз! Қани ўша шўрва? Шўрва ҳам кетди, муҳаббат ҳам кетди, икки қўли бир тепа бўлиб обрў ҳам кетди. Қаранг, ҳамма тенгдошларимнинг кўзида севинч юзида кулгу, қалбида баҳор. Менинг-чи, менинг? Мен нима деган одам бўлдим? Энди нима қилишим керак?

Комил. Ҳали менга ақл ўргатадиган бўлиб қолдингми? Бор-е билганингни қил! (*Чиқади.*)

Челак кўтариб Шерали киради.

Шерали. Э, Неъматжон ука, ишлар чатоқ бўпти-да, эшитдим... Аммо хафа бўлманг, ука. Белингизни маҳкам боғлаб далага чиқинг! Обрў оламан десангиз, пахтада ишланг, ука. Тер тўкиб бир йил кетмон уринг, яна ўз мансабингизга миносиз! Аммо, кўнглингизга олманг, ука! Чин кўнглимдан насиҳат қиляпман... Хўп, денг!

Неъматжон индамасдан чиқиб кетади.

Аммо энди ўзинг ҳам шляпани олиб қўйиб, бир ўйлайдиган бўлдинг-да, ука! (*Чиқади.*)

Ўнг томондан Олимжон киради.

Олимжон. Муқаддас!

Муқаддас чиқади.

Гаплашдингизми?

Муқаддас. Гаплашдим.

Олимжон. Жуда яхши қилибиз. Зулфия-дек теримчи қизлар бизга жуда-жуда керак... *(Пауза.)* Шундай қилиб, эртага теримни ҳам бошлаймизми?

Муқаддас. Қўрқяпсизми?

Олимжон. Ҳа. Лекин, тўғриси айтсам, менинг умидим бундан ҳам катта эди... Мен янги сортни чиқардим, деб ўйлаган эдим... Нима ҳам қилардик, ишни давом этдирамизда, Муқаддас?

Муқаддас. Давом этдирамиз. Олимжон ака... Сиз хафа бўлманг, хафа бўлишга ҳақингиз йўқ. Ҳеч бир катта иш қийинчиликсиз бўлмайди...

Олимжон. Мен қийинчиликлардан қўрқмайман, айниқса ёнимда сиздек дўстим ва йўлдошим турганда нимадан қўрқаман, Муқаддас?.. *(Пауза.)* Дадангиз билан гаплашдингизми?

Муқаддас *(ерга қарайди)*. Гаплашдим. Мендан кейин Раҳбар опамлар ҳам гаплашдилар... *(Пауза, секин.)* Дадам тушундилар. *(Кулади)*. Тўғрироғи, гаплашиб юриб охири тушунтирдик, Олимжон ака.

Олимжон. Энди кампирни ишонтираверсам бўладими, Муқаддас... Нега индамайсиз *(Пауза.)* Сиздан қанчалик миннатдор эканлигимни қандай изҳор этишни билмайман!.. Шу кунларда мен сизни жуда кўп ўйлайман, Муқаддас.

Муқаддас (*секин*). Мен ҳам сизни кўп эсладим, Олимжон ака; сиз гўё ҳамма вақт ёнимда бўлиб, дадам билан... гаплашган вақт-тимда менга далда бериб турдингиз.

Олимжон. Муқаддас, жоним!

Муқаддас (*кулади*). Бир томондан шундай бўлгани ҳам дуруст бўлди дейман, Олимжон ака?

Олимжон. Нега энди?

Муқаддас. Чунки, шу баҳонада Зулфия билан Рустам аканинг ўртасидаги англашил-мовчилик ҳам йўқолди.

Олимжон. Демак, тўй бирга экан-да?

Муқаддас. Ҳали Рустам акам у билан ботиниб гаплаша олса денг?

Олимжон. Тўй фақат шунга қараб турган бўлса, уларни ҳозир гаплаштирганим бўлсин! Юринг, далага чиқамиз. Шийпонда тарвуз бор, биттасини олиб қирга чиқамиз, ойдинда қишлоқни, пахтазорни томоша қиламиз!

Муқаддас. Юринг, Олимжон ака! (*Қўл ушлашиб чиқадилар.*)

Кўчадан кўшиқ айтган овозлар эшитилади... Боққа Собир ака, кейин Қумри хола киради

Собир ака. Қизинг ҳам бирга кетди, аяси.

Қумри. Қўяверинг, дадаси, ўзи шу йигитни яхши кўрипти — қаршилиқ қилманг.

Собир ака. Мен бир нарса дедимми, аяси? Айтяпман-ку, менга у йигит ёқади, деб, негаки ўзимга ўхшаб илмни севади!

Қумри. Вой тавба, бир ундоқ дейсиз, бир бундоқ дейсиз. Ўзингиз-ку, бош бухгалтерга берсам ҳам бераман, бермасам ҳам бераман деб қизингизни қанча йиғлатдингиз.

Собир ака. Э-э... сўзингни қара! Мен бош бухгалтерни мақтасам, сен аясининг латта-путтасини мақтаб бошимни қотирмаган-мидинг?

Қумри. Қайдан билай, дадаси, ўқимагандан кейин шунақа тушунмас экансан. Энди рози бўла қолайлик...

Собир ака. Хўп дегандан кейин бўлди-да... Аммо қизингга айт: тўйни тезроқ қилишсин... *(Йўталиб олади.)* Бир неvara кўрмасак бизга ҳам қийин...

Қумри. Айтаман, дадаси, шу бугуноқ айтаман... Умрингиздан барака топинг. *(Кузини артади.)*

Собир ака. Хўп-хўп. *(Қумрининг елкасини силайди.)* Ишқилиб, биздек бўлиб иттифоқ бўлишсин.

Қумри. Севишгандан кейин иттифоқ бўлишади, дадаси? Севиб қўшилганга нима етсин, дадаси...

Собир ака. Тўғри, аяси, чин муҳаббатга етмас экан, эсингдами, кимсан Каримхўжанинг ўғлига тегмасдан мен билан қочганингда лоақал бошпанамиз ҳам йўқ эди. Ишқилиб биздек қўша қаришсин!..

П а р д а

АЙТСАМ ТИЛИМ КУЯДИ, АЙТМАСАМ-ДИЛИМ..

4 ПАРДАЛИ ДРАМА.

6*

И Ш Т И Р О К Э Т У В Ч И Л А Р :

К о м и л — 32 — 33 ёшларда, иқтисодий фанлар кандидати.
Д и л б а р — 23 — 24 ёшларда, унинг хотини.
М е х р и — 60 ёшларда, унинг онаси.
Ю с у п — 42 — 43 ёшларда, унинг акаси.
Ҳ у р и — 36 — 37 ёшларда, Юсупнинг хотини.
Р а ъ н о — 16 — 17 ёшларда, синглиси.
О й ш а — 62 ёшларда, Меҳриннинг онаси.
Э р к и н — 20 ёшларда Ойшанинг уғли.
М у я с с а р — 26 ёшларда.
У м а р ж о н — 30 ёшларда, Муяссарнинг эри.
Қ у р б о н о т а — 65 — 66 ёшларда.
А з и з — 27 — 28 ёшларда.
А к р а м — 27 — 28 ёшларда.
Ч и л д и р м а ч и й и г и т

БИРИНЧИ ПАРДА

Янги, чиройли уйнинг айвони. Айвоннинг олди гулзор. Куз. Ўнг томондаги бир туп ўрикнинг япроқлари сарғая бошлаган.

Парда очилганда Меҳри хола савзи тўғрамоқда, Хури ўсма сиқмоқда.

Хури. Қўйинг, ая шулар келди-ю, уйимдан барака кетди. Бу уй ўлгур чойхонага айланди. Худонинг берган куни одам!

Меҳри. Одам бор жойга одам келади-да болам!

Хури. Тагин ҳаммаси қаёқдаги эзмачуруклар! Бурун Ширинхон билан Шакархонларни чақириб жиндек дутор-сутор қилиб яйраб олардик, энди ундан ҳам айрилдик.

Меҳри. Секинроқ гапиринг, болам, эшитса уят бўлади, ҳар нечук улар — меҳмон.

Хури. Улар меҳмон бўлса, мен малай эмасман. Керак бўлса юзларига айтаман.

Меҳри. Ҳой, болам...

Уйдан Дилбар чиқади.

Дилбар. Ҳалитдан савзи тўғраяпсиз, овқатга эрта эмасми, ойижон?

Меҳри. Комилжоннинг келишига тайёр бўлсин девдим. Эрталаб нонушта қилмай кетган эди, пешин бўлай деб қолди, ҳалиям домдараги йўқ, оч юрган бўлса-я?

Дилбар. Энди диссертациясини битирмагунча аҳвол шу! Уни биласиз-ку!

Меҳри. Диссертация ҳам бор бўлсин. Келганига ярим ойдан ошди-ю, ёзилибгина бир дам олмади!

Дилбар. Чин олим ўзини ўйламас экан, ойижон, фанни ўйлар экан! (Меҳри холани қучоқлаб). Тушунмайсиз-да, ойижон, яна бирикки йилдан кейин ўғлингиз доктор бўлади, иқтисодий фанлар доктори! Наҳотки қувонмасангиз, ойижон?

Меҳри. Ишқилиб тани-жони соғ бўлсин, худо умрига барака берсин. Қишлоққа келди-ю, баттар озиб кетди. Бир нарсадан хафами, билмадим, кечани-кеча, кундузни-кундуз демай ўйлагани-ўйлаган. Тагин ишдан қўли тегса-чи?

Ҳури. Худо билсин — далага чиқиб ишляптими, ё пахтазорда бировлар билан беркинмачоқ ўйнаб юрибдими?

Меҳри. Келишмаган гапларингни ҳеч қўймадинг-да, болам!

Ҳури. Сиз нимани биласиз, ая! Қачон қараманг, ўша Муяссархон билан юргани-юрган! Бежиз дейсизми?

Меҳри. Юрса иши бордир.

Ҳури. Худо кўтарсин ўша ишни! Қўйинг, ая, биламиз: Муяссархонингиз институтда ўқиб юрган чоғларидаёқ Комилжонга хуштор экан-у, нима ҳам бўлиб теголмай қолган эмиш... Умар лапашангга тегиб қўйиб ҳали-

ҳали доғда эмиш... Эшитяпсизми, Дилбархон — эҳтиёт бўлинг!

Дилбар. Маслаҳатингиз учун... раҳмат-у, бундан кейин бунақа гапларингизни қўйинг опа!

Ҳури. Вой, ҳа намунча энди! Туяга янтоқ керак бўлса бўйнини чўзар! Эр керак бўлмаса, менга қолса кўчага ташланг!.. Келинг, қўйинг, хафа бўлманг, шунчаки ҳазиллашдим-да. Яқинроқ ўтиринг, ўсма қўямиз!

Кўча эшикдан Раъно киради. Қўлидаги қопини четга отиб, ўзини стулга ташлайди.

Ҳури. Вой, мунча зарда қилмасангиз, ўргилай? Теримга бир кун чиқмасдан белингиз оғриб қолибди-да?

Раъно. Ҳамма гапирса ҳам сиз жим ўтиринг! Бел оғриқ, қандоқ бўлишини эртага ўзингиз чиққанда биласиз!

Ҳури. Мен теримга чиққан куним далага қизил қор ёғади, жонгинам!

Раъно. Кўрамиз! Акам мажлисда ваъда бердилар, энди чиқмай бўпсиз!

Ҳури. Акангиз кундуз нималар деганини кечаси унутиб қўяди! Кеннойингиз қошига ўсма-ю, кўзига сурмани бекорга қўяди дейсизми, ўргилай?

Меҳри. Ҳой, Ҳуриниса, сизга нима бўлди?

Раъно. Юсуп акам чизган чизигингиздан чиқмайди, биламан, бироқ бу гаплар Комилжон акамдан чиққан бўлса нима қиласиз?

Ҳури. Комилжон акангиз олдин ўз отинчасини чиқарсин, кейин бизга гапиради. (Дилбарга.) Ҳой, Дилбархон, сиз ҳам айтиб

қўйинг, куёвчангизга! Мошхўрдага қатиқ бўлавермасин! Келибдими, ё китобини ёзиб, тинчгина юрсин, ё олимлигини йиғиштириб қўйиб бригадир бўлсин! (*Чиқади.*)

Раъно (*қотиб кулади*). Ёлғон айтдим, ҳой кеннойи! Ҳазиллашдим!

Меҳри. Худо ўзи берган феълни ўзи олмаса қийин экан-да, ўн беш йил бўлдики, мен насиҳатимни қўймайман, бу — ўз билганини! Сиз кўнглингизга олманг, болам.

Дилбар. Опамлардан гина қилмайман-у, Комилжон акамдан хафа бўласан, киши. Шў гаплардан нима фойда? Бекорга ҳамманинг кўнглини қолдиради!

Раъно. Қўяверинг, кеннойи, тўғри гап туққанингга ёқмайди, дейдилар. Юринг, анор еймиз! Юринг! (*Боққа чиқиб кетадилар.*)

Юсуп билан Акрам, кейинроқ Эркин киради

Юсуп. Комилжон уйдаими?

Меҳри. Йўқ, ўша эрталаб кетганича дараги йўқ.

Юсуп. Оббо! (*Акрамга.*) Энди нима қиламиз?

Акрам. Ҳайронман.

Юсуп. Келинингиз қани? Айтинг битта аччиқ чой қилсин!

Меҳри чиқади.

Акрам. Комилжон акам бўлмасалар чой ичиб ўтирамизми, отахон? Идорада қулинг ўргилсин шўрва „биқирлаб“ турибди. Ўзларидан ижозат бўлса, қирқ яшар мўйсафиддан биттасини олиб борсак, азбаройи жаннатнинг гаштини сурардик-а, Эркинжон?

Юсуп. Бу гапларни боя айтмайсанми, дарди йўқ кесак?

Акрам. Энди... Комилжон ака бўлса иш-ни тезроқ битирайлик девдим-да!

Юсуп. Шошма, нима гап ўзи? Намунча итдан қўрққан мушукдек титрайсан? Менинг тилим қисик жойим борми?

Акрам. Э, э, мен сизга шунақа дедимми, отахон? „Колхозга келар-келмас данғиллама уй солиб олди, ҳамма маблағни фойдасиз ишларга сарф қилди!“ деяётган мен эмасман-ку, мунча дағдаға қиласиз?

Юсуп. Тушунмаган нодонлар нималар демайди?

Акрам. Мен нима деяпман, ахир? Комилжон акамдек олим одамнинг шунақа олдиқочди гапларга учиб юрганига биз ҳам ҳайронмиз-да, отахон!

Эркин. Ҳа, энди акамга ҳам бир оғиз айтиб қўйинг-да, ўз иши туриб, бунақа майда гапларга аралашиб нима қилади?

Юсуп (*Эркинга*). Бўлди-бўлди! Гапни резинка қилиб чўзмасдан, машинангни ғизиллатгин-у, уни дарҳол топиб кел. Мен идорада буламан! (*Кетади.*)

Акрам. Гап мана бунақа бўпти! Аммо ўзиям дамига ош пиширадиган отахонлардан-да! Қойилман-э! Қани, кетдикми, ё Раънохонни кутадиларми?

Эркин. Ишингиз борми?

Акрам. Ишимиз йўқ-ку, аммо „дўланани кўрганда тоғ эсингиздан чиқмаса“ деб қўрқяпман-да, акаси жонидан, донишманднинг думини буриб қўймаса ишлар олатасир бўлиб кетади-я, ўзингиз биласиз-ку, акаси айлансин?

Эркин. Нимани биламан?

Акрам. Ие, ҳали қорлар эриди, излар босилди, деб юрибман, денг? Бултур кассирлик чоғларида кассасига тушган муллажиринглар эсдан чиқипти-да, яхши йигит? Қадамларини ўлчаб боссинлар, ҳа! (*Кетмоқчи бўлади.*)

Эркин. Тўхта!

Акрам. Ҳовурингиздан тушинг, акаси жонидан! „Туяни шамол учирса, эчкини осмонда кўр“, дейдилар-а! Ҳа! (*Кетади. Пауза.*)

Эркин (*ўзича*). Бултур кассага тушган муллажиринглар? Нима деяпти ўзи? Ё акам тўғрисидаги бояги гаплар ростмикан? Тўхта, Раънодан бир сўраб кўрай-чи? Раъно, ҳа Раъно!

Раъно киради.

Раъно (*Эркинни кўриб*). Вой! (*Кетмоқчи бўлади.*)

Эркин. Раъно, тўхта, гап бор!

Раъно. Қўйинг! Ўша Шакархонларингиздан қолманг!

Эркин. Нега бунақа дейсан, Раъно? Билет олиб қўйишса нима қилай? Шунда ҳам сени кўришим билан ёнингга ўтдим-ку!

Раъно. Мен сизни чақирдимми? Ўтиравермайсизми ўшаларнинг олдида!

Эркин. Ҳатто орқангдан чиқсам ҳам қарамадинг... Тўғриси айтсам, кечаги кино ҳам заҳар бўлди... Нега бундай қиласан, Раъно? Наҳотки менга ишонмасанг! Мен Шакархон тугул новвотхонни ҳам сенинг тирноғингга олмайман-а!

Раъно (*четга кулиб*). Тирноғингга олмайман дейсиз-у, бирга ўтириб кино кўрасиз!

Эркин. Тирноғинг тугул бир боқишингга, бир табассумингга олмайман, Раъно! Буни биласан-у, яна мендан гина қиласан? Нега мени қийнайсан?

Раъно. Вой, қийналгингиз келмаса кетавринг! Сизни биров ушлаб туриптимиз? Боринг, кетинг, кетинг!

Эркин. Йўқ, йўқ, энди кетмайман, урсанг ҳам кетмайман. Айт, қачон учрашамиз? Қаерда кутай?

Раъно (*лабини буриб*). Қаерда учрашамиз? Қаерда кутай? Шундан бошқани билмайсиз! (*Яна кетмоқчи бўлади.*)

Эркин. Тўхта, Раъно... Наҳотки ярим соат бирга бўлмасак. Юр, машинада қишлоқни бир айланиб келамиз!

Раъно. Аям уришсалар-чи?

Эркин. Нега энди уришадилар. Акам юбордилар деймиз! Рост билан ҳам Комилжон акамни топиб кел, деганлар. Юр, Раъно!

Раъно. Аям уришсалар ўзингиз жавоб берасизми?

Эркин. Бупти! Сен учун ҳазрати азройилга ҳам жавоб бервораман! Энди кўнглинг тўлдими?

Раъно. Тўлгандай бўлди!

Эркин. Эркин севар Раънони,
Раънохон Эркинжонни,
Ярашгандир бўйлари,
Қачон бўлар тўйлари?

Раъно (*рўмолчаси билан уриб*). Мана тўйлари, мана тўйлари! (*Қувлашиб чиқадилар.*)

Патнус кўтариб Х у р и киради.

Хури. Вой, чой ичадиганлар қани? Хўжайин! Ҳо хўжайин! (Пауза.) Вой товба, одам деган ҳам шунақа бетайин бўладими? Бор-э! Сенлар ичмасаларинг супага гиламни тўшаб, ҳолваю новвотлар билан жоним учун ўзим ичиб олай! (Чиқади.)

Комил, Азиз, Курбон ота кирадилар.

Курбон (гапни давом этд риб). Энди... айтаверсак гап кўп, кўмир оз, болам... Бошда сайлов чоғида акангни афандининг сигиридан ҳам ошириб мақтаган биз эдик, болам, мана энди ҳамманинг олдида юзимиз шувут бўлди. Ишни эвламагани-эвламаган, ҳаммаёқни дабдаба қилиб, ошна-оғайнигарчилик билан базми яллага уриб кетди ю, бу тентак! Ёмондан қоровул қўйсанг ёв етти бўлади“ деганларидек, Акрамдақа муттаҳамларнинг иши юришиб кетди-ку! Ҳаммасидан шунисига доғмиз-да, болам!

Азиз. Хуллас, ўшаларнинг тузоғига илиниб қолди-да, акажон!

Комил. У тузоққа илинса сиз қаёқда юрибсиз?

Азиз. Биз у кишига ишонган эдик, Комилжон ака! Ахир у кишини халқ ўзи райондан сўраб олган эди!..

Курбон. Э-э... айтсам тилим, айтмасам дилим куяди, болам! У тентак тушунса биз унга бамисоли отангдан қолган бир боғни ишониб топширган эдик. Отанг Қилич деса қиличдек йигит эди, аммо аканг ошпичоқ чиқди, болам!

Комил. Ошпичоқ чиқса, нега бунини юзига айтмадиларингиз, отажон?

Азиз. Айтдик, Комилжон ака, қанча марта айтдик. Лекин у кишига дўстларининг аччиқ гапидан хушомадгўйларнинг тилёғламалиги аъло кўринса нима қилайлик?

Комил. Энди... ўзингиз партком бўла туриб, тағин шу гапни...

Қурбон. Хўш, партком бўлса нима бўпти? Бу партком бўлса, биз ревизия комиссияси бўламиз... Нима демоқчисан? Сен ҳам бундоқ масаланинг илдизига бир назар солгин-да, болам: акангни келганига энди бир йил бўлса, биз унга отамизга ишонгандек ишонсак...

Комил. Нима бўлса ҳам бу гапларни олдинроқ қўзғаш керак эди-да, отажон!

Қурбон. Ие, қўзғамаганимизни ҳозир айтиб бердим-ку, болам!

Комил. Шу ҳам сабаб бўлдимиз, ота?

Қурбон. Бундан чиқдики, биз гуноҳкор-у, у киши бўлса оппоқ бўптилар-да!

Комил. Оппоқ бўлмаса иш чаппасидан кетганда келасизми? Мана энди нима қилай? У менинг ёлғиз акам бўлса...

Қурбон. Ие, ҳали паловнинг мойи тагида денг? Ҳали биз ҳам ўша оти улуг, суфраси қуруқлардан бўламиз денг? Балли, сиздақа йигитга! (Азизга.) Қани, юр ўғлим, „Султон суягини хўрламас“ деган гап тўғри экан!

Комил. Ота, ахир...

Қурбон. Йўқ, қуллуқ! Биз юракдаги дардимизни бир тўкай деб келсаг-у, берган жавобинг бу бўлса! Раҳмат сенга! Аммо бунини „сийлаганни сигир билмас“, дейдилар! Ҳа! (Чиқади.)

Азиз. Сиз тушунмадингиз, Комилжон ака. Мен ўзимни оқламайман. Ёшлик қилдим, у кишини тўғри йўлга сололмадим. Бўйнимга оламан. Лекин... хатони тузатсак ёмон бўлмас ахир? *(Пауза.)*

Комил. Хўп, мен ёрдамдан қочмайман. Лозим бўлса ўз ишимни — диссертациямни ҳам йиғиштириб қўяман! Бўлдимиз? Тагин нима дейсиз?

Азиз. Раҳмат! *(пауза.)* Комилжон ака, менимча ишни ревизиядан бошлаш керак. Ишнинг белига тепаётган одамлар бор. Колхозни улардан тозалаш керак. *(Пауза.)* Бошқа илож йўқ. Агар сиз ёрдам бераман десангиз, ишни шундан бошлаймиз, Комилжон ака!

Комил *(ўйчан)*. Шунақами?

Азиз. Бошқа иложимиз йўқ!

Комил. Азиз, ревизия қиласанларми, йўқми — бу менинг ишим эмас, бунини ўзларинг биласанлар. Лекин мен бунақа гапларни кутмаган эдим, шунинг учун акам билан бир гаплашиб кўрай.

Азиз. Жуда соз. Гаплашинг. Хайр. Отам кутиб қолмасинлар. *(Чиқади.)*

Комил ўйга чўмади. Дилбар киради.

Дилбар. Ие, қачон келдингиз? Айтмайсиз ҳам...

Комил. Қаерга ҳам борардим. Далаларни айландим. Акам билан бир гаплашмоқчи эдим — тополмадим...

Дилбар. ...Намунча дардини ичига ютган одамга ўхшаб гапирасиз?.. Тинчликми ўзи?

Комил. Тинчлик... Нима қилишимни билмай бошим қотяпти. *(Пауза.)* Диссертация

учун янги маълумотлар тўплайман, кўп яхши нарсаларни ўрганаман, деб келсам... аҳвол бу.

Дилбар. Колхозни айтяпсизми?

Комил. Ҳа... (Пауза.) Дадам ҳаёт вақтида бу райондаги энг яхши колхозлардан бири эди. Дадамдан кейин иш оқсаб қолгани учун халқ ўзи акамни райондан сўраб олган эди. У бўлса боши берк кўчага кириб қолганга ўхшайди. Бунинг устига колхоз иқтисодини ҳам билмайдиганга ўхшайди. Меҳнатни уюштириш устида ҳеч ўйламапти. Даладаги кетмончидан кўра хўжалик ишларидаги одамларнинг иш ҳақи ошиқ. Умуман ишнинг кўзини топмапти. Халқ орасида „дув-дув“ гап...

Дилбар. Нима бўлса ҳам бу ишга сиз аралашмай қўя қолинг, Комилжон ака!

Комил. Бўлмаса нима қилай? У бир тўп хушомадгўйларнинг тузоғига илиниб қолганга ўхшайди. Шундай пайтда аралашмасдан ўз аравамни тортиб кетаверсам, унинг ҳоли нима бўлади?

Дилбар. Ўз ишингиз-чи? У қолиб кетадими?

Комил. Ўз ишимнинг ҳам бир боби барибир шу колхозга боғлиқ-ку, ахир!

Дилбар. Ишингиз тайёр бўлганда қайта бузасизми? Яна икки ой ишласангиз фан доктори деган унвон оласиз!

Комил. Тушуниб турибман. Ҳаммасига тушуниб турибман... Шунақа экан-да киши. Пичоқни сошқага уришга урар экан-у, ўзига келганда жони ширинлик қилар экан...

Дилбар. Қўйинг, Комилжон ака, сиз аралашманг, шу ишга. Биз тезроқ кетишимиз керак. Менинг ҳам у ёқда ўз ишим бор.

Комил. Мен аралашмасам бунинг охири нима бўлади? Дилбар, азизим, охири нима бўлади?

Ойша хола киради.

Ойша. Вой, холанг бўйгинангга қоқиндиқ, бормисан? Сени излаб келаётувдим яхшиям уйда экансан... (Дилбарга.) Омонмисан келин, Меҳриниса уйдаими?

Дилбар. Боғдалар, чақирайми, холажон?

Ойша. Йўқ, Комилжон билан жиндай гаплашай, кейин ўзим чиқа қоламан.

Дилбар. Кетиб қолманг, холажон, чой тайёр.

Комил. Тайёр бўлса дамлай қолинг, жуда чанқадим.

Дилбар. Ҳозир. (Чиқади.)

Ойша. Ҳой, Комилжон, хотининг тасмадак-кина экан, илоҳим қўша қаринглар... Эсим қурсин, нима ҳам демоқчи эдим? Ҳа, уканг тўғрисида озгина гаплашсам девдим, айлансин холанг.

Комил. Нима эди?

Ойша. Эркинжонга шу шопир-попирлигингни қўй десанг бўларди, холанг ўргилсин.

Комил. Нега энди?

Ойша. И-и... нимасини айтай. Шу ишга кирди-ю, уйга зиғирдек нафи тегмайдиган бўлди. Бултур идорада ишлаган чоғларида ажаптовур фойдаси тегиб турарди. Энди қитдай нафи йўқ.

Комил. Идоранинг нимаси яхши, ё маоши кўпроқ эканми?

Ойша. Билмасам. Ҳар нечук „бордан юқар, йўқдан нима чиқар“ экан-да, айлансин холанг.

Комил. Унақа бўлса бу тўғрида оғиз очманг, холажон!

Ойша. Ҳа, тинчликми ўзи?

Комил. Тинчлик-ку, лекин қўйинг, холажон, шу иши тузук...

Ойша. Нечук энди бунақа дейсан? Тинчликми ўзи? Вой-эй, қўрқиб кетибман-а?..

Умаржон билан Муяссар киради.

Умаржон. Салом! (*Кўришади.*) Омонмисиз, холажон? Бақувватмисиз?

Ойша. Ўзларинг омонмисизлар, айланайлар. (*Комилга.*) Булар ҳам бир нав дуруст, бири агроном бўлса, бири мол дохтури. Пичоқлари мой устида! Майли, омон бўл! Холанг қоқиндиқ, мен ўшанақасига кета қоламан! (*Чиқади.*)

Умаржон. Кампир нима деяпти, кампир?

Комил. Кампир шикоят қияпти. Сенлардан шикоят қияпти.

Умаржон. Э-э... шу гапларни қўйсанг-чи, дўстим!... Сенга ҳайронман-да, дунёда! Ўзинг танилган бир олимсан, кам-кўстинг йўқ. Бунақа ғалвали ишлар билан бош қотириб юргунча гаштингни сурсанг-чи, ошна, қишлоққа келдингми — дам ол! Чумчуқларнинг чуғур-чуғурини эшитиб, балиқ тут, ёҳуд мазза қилиб чўмил, кейин қаймоқни уриб, гулзорга кириб, оёқни осмонга қилиб, Дилбархоннинг қўлидан яхнани ичиб... „Олмани отдим отганга, сим калаватда ётганга...“ деб ётсанг-чи дўстим!.. Сендаги имкониятлар менда бўлса-ку, нима қилишимни ўзим билардим, (*Муяссарга.*) битта „Победа“ ни олиб-а, кампир?

Комил. Сенинг эс-ҳушинг „Победа“да ўхшайди!

Умаржон. Тилимни ҳўп қичитяпсан-у, лекин ёшликни эслаб, бир хурсандчилик қилайлик, деб келганда баҳслашиб ўтиргим келмайди-да? Дилбархон қани? Дилбархон! (Чиқади.)

Комил. Шошманг, Муяссар.... Қурбон отанинг ҳалиги шийпонда айтган гаплари мени жуда гангитиб қўйди-ку?

Муяссар. Сиз кўп ташвишланаверманг, Комилжон ака. Ўзингиз ёрдам берсангиз, ҳалиям ишни йўлга солиб юбориш мумкин. Энди нима бўлса ҳам ўша гапларни тезроқ ҳал қилиш керак.

Комил. Билмадим. Мен бу гапларни олдинроқ қўзғамаганларингдан хафаман. Мен сизлардан хафаман, Муяссар.

Дилбар киради.

Дилбар. Салом, опа! Келинг! (Кўришади.) Гапларингга ҳалақит бермадимми?

Муяссар. Йўқ, йўқ, Комилжон акам мени уришаётган эдилар.

Дилбар. Нима ҳақлари бор экан сизни уришишга?

Комил. Мен Муяссархонни эмас, колхоз агрономини уришяпман!

Дилбар. Сиз бу ерга ҳамма билан уришиб кетиш учун келганга ўхшайсиз!

Боғдан Умаржон билан Ҳури киради.

Умаржон. Қўйинг шу гапларни! Ҳалиям бир чўқишда ўнта қизни қочиришга ярайсиз-у, тагин ёшимни яшаганман дейсиз?

Ҳури (*кулиб*). Секинроқ гапиринг, Муяс-сархон эшитса аразлаб кетиб қолади!

Кўча томондан Эркин билан Раъно киради.
Раънонинг кўзларига ғам чўккан.

Эркин (*Комилга*). Ие, биз сизни қидира-вериб бормаган жойимиз, кирмаган боғимиз қолмади-ю, сиз бу ерда юрибсиз? Акамни курдингизми?

Комил. Йўқ.

Эркин. Ие, қизиқ бўпти-ку!

Ҳури. Ўша кирмаган боғларга бир ўзингиз бордингизми? Ё Раънохонни ҳам бошлаб бордингизми, яхши йигит?

Раъно. Қўйинг, шу гапларингизни!

Ҳури. Вой, боғларда бирга юришга уялмайсиз-у, гапирса уяласиз! (*Кулги, боққа таклиф қилиб.*) Қани азиз меҳмонлар, марҳамат қилсинлар!.. Ҳой, Эркинжон, бугун акажонларинг билан кеннойиларинг бир яйраб кўнгил очишмоқчи бўлишибди, ўйин-кулги ўзингдан бўлади-да, айланай!

Эркин. Кеннойиларим учун етса мол, етмаса жон, опа! (*Дарров икки қўлига икки пиёла олиб ўйнаганча Дилбарнинг олдига боради.*)

Қошинг қораси ювса кетарми?

Сенингдек тоза гул боғда битарми?

Сенингдек тоза гул боғда битганда

Сўраб борсам боғбон менга сотарми?

Ҳури. Жон! Кеннойинг бўйингга қоқиндиқ бўлсин! Йигит бўлсанг шўх бўл, шўх бўлмасанг йўқ бўл! Кошки, энди мен Раънохондек

ёш бўлсам-у, сенга ошиғ-у беқарор бўлиб қолсам! (Кулги.)

Эркин. Оҳ, унинг савобига ким етарди, кеннойи! (Кулги.)

Раъно. Боринглар-а! (Боққа қочиб чиқиб кетади. Кулги.)

Хури (Эркинга). Ҳа, у боғларга бирга бориб, бу боғдан қоласизми, яхши йигит? Чопинг кетидан!

Эркин (қизларга тақлид қилиб). Вой-эй, мунча уялтирасиз кишини! (Кулги.)

Умаржон. Энди шундоқ кетаверайликми, ё бир пиёла чой-пойларинг борми?

Хури. Комилжон билан Дилбархон — меҳмон. Ўзларинг бошлай қолинглар.

Эркин (боғ эшикка бориб). Марҳамат, маданият ва истироҳат паркининг эшиги очиқ!..

Умаржон. Рухсат этасиз, Дилбархон (қўлтиқлаб олади.)

Дилбар. Комилжон ака, тезроқ чиқинг!

Ҳамма чиқади. Уйга кириб пижама кийиб чиққан
Комил кўчадан кирган Юсупга учрайди.

Юсуп (пичинг отиб). Биэни излаб юрган эмишсиз?

Комил. Ҳа, сиз билан бир гаплашмоқчи эдим, ака. ўтирайлик

Юсуп. Аканг билан ҳам гаплашар экансан-да!

Комил. Нега бундай дейсиз, ака?

Юсуп. Нега дейди-я?.. Ўн йил бўптики, гаплашмоқ тугул, бир оғиз: „ака, аҳволингиз қандай“, деб сўрамадинг! Ўзингизни бўлса беш йил бўптики, энди кўрдик! Институтни

битирдинг, олим бўлдинг, уйландинг, аммо на аямдан, на мендан маслаҳат сўрадинг?

Комил. Уйланишда телеграмма юбордим — бормадиларинг!...

Юсуп. Отамдан қолган ёлғиз акамга маслаҳат солиш ўрнига тўғридан-тўғри уйланиб қўя қолдим, дегин? Балли, ука! (Пауза.)

Комил. Бу хатомни бўйнимга оламан. Кечиринг, ака...

Юсуп. Хўп-хўп, мен сендан гина қилаётганим йўқ, шунчалик гап келганда айтдим-да!.. Ишқилиб қўша қаринглар!.. (Пауза.) Хўш, гапир, нима демоқчисан?

Комил. Қалай, ишларингиз тузукми, ака?

Юсуп. Худога шукур! (Пауза.) Бор гапинг шуми?

Комил. Йўқ, яъни...

Юсуп. Бўлмаса кўп чўзмасдан гапнинг пўст калласини айтиб қўя қол! (Пауза.) Хўш?

Комил. Ака, мен сизнинг раис бўлганингизни эшитиб чин юрагимдан қувонган эдим. Шунча одам сизга ишонч билдиргани учун севинган эдим...

Юсуп. Хўш?

Комил. Мен, халқ дадамдан қандай миннатдор бўлса, сиздан ҳам шундай миннатдор бўлади, деб ўйлаган эдим.

Юсуп. Хўш?

Комил. Мен ҳатто бу ерга келаётганимда диссертация учун янги маълумотлар тўплайман, деб ўйлаган эдим.

Юсуп. Калтароқ қил!

Комил. Кечирасиз, ака, юзига айтганининг заҳри йўқ дейдилар, ишларингиз сирти ялтироқ, ичи қалтироққа ўхшайди, ака!

Юсуп. Шунақа дегин?

Комил. Сиз чорва қайси аҳволда эканини, бир литр сут ё битта тухум колхозга қанчага тушаётганини...

Юсуп. Менинг тухум санашга фурсатим йўқ, ука. Тагин қанақа гапинг бор?

Комил. Ахир раис бўлгандан кейин...

Юсуп. Тагин қанақа гапинг бор?

Комил. Гап шуки, сиз колхоз иқтисодини ўрганмабсиз. Меҳнат унумдорлигини ошириш, меҳнатни яхши ташкил қилиш тўғрисида ҳеч ўйламабсиз. Даладаги кетмончидан чойхоначилар билан омборчилар кўпайиб кетибди. Сиз фақат дабдабали ишлар билан овора бўлиб қолибсиз, ака!

Юсуп. Бундан чиқдики, яхши боғ, яхши идора қуриш айб экан-да! Қишлоқни обод қилсак...

Комил. Ободончиликка ҳеч ким қарши эмас, ака, мен фақат бу ишларни план асосида, халқ билан бамаслаҳат қилмабсиз дейман, холос. Сиз ҳозирча қуруқ довруққа берилиб кетганга ўхшайсиз!

Юсуп. Шунақа довруқ ҳам керак, иним! Колхозни обрўси учун керак: обрў бўлса...

Комил. Демак, бу кайф-сафо, базми яллалар ҳам...

Юсуп. Кайфу сафо ҳам керак! Одамлар билан муомала қилиш учун керак! Баъзан ишни ўринлатиш учун керак, шу нарсалар!

Комил. Лекин бу йўл билан на иш юришади, на сиз обрў оласиз, ака! Колхозда шундай имкониятлар бўла туриб...

Юсуп. Доно гап! Китоб гапи! Аммо колхозни бошқариш — бу идорада ўтириб китоб

ёзиш билан барабар эмас, иним. Турмуш бошқа, китоб бошқа. Колхозга бугун ўғит керак, эртага машина, индинга ғишт керак. Аммо муомалани ўрнига қўймасанг, ғишт ту-гул, ошқовоқ ҳам ололмайсан, ошқовоқ ҳам.

Комил. Гапингизга қараганда, устасининг қўлига тушибсиз ака, жуда устасининг қўлига тушибсиз!

Юсуп. Нима демоқчисан? Гапни кўп айлантирмасдан очигини айтиб қўя қол!

Комил. Демоқчиманки, ойни этак билан ёлиб бўлмайди. Бу йўлнинг охири вой бўлади, ака! Бу йўл...

Юсуп. Бўлди ука, раҳмат. Тўғрими, йўқми—аммо мен ўз қорнимни ўйлаб қилаётганим йўқ, бу ишларни! Халқ раҳмат дейдими, йўқми—буни ҳам келажак кўрсатади! Гап тамом.

Комил. Бунинг охири нима бўлади, ака?

Юсуп. Гап тамом! Сен билан кўп жиқиллашиб ўтиришга фурсат йўқ. Теримга кетяпман. Аммо шуни билиб қўйки, агар сен бунақа айтмаган жойга йўнмаган таёқ бўлиб, менинг обрўйимни ерга урадиган бўлсанг—яхшилик кутма мендан! Гап шу! *(Кетади.)*

Комил. Демак... Азиз ҳақ экан. *(Пауза.)* Бунинг охири нима бўлади?

Ўйга чўмади. Боғда чилдирма қаттиқроқ янграйди. Ашула барала эшитилади.

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

Катта боғнинг хилват бурчаги. Япроқлари сарғая бошлаган олма дарахтларининг тагига стол ва стуллар қўйилган. Шовқин-сурондан узоқ бўлган бу хилват жойда Комил баъзан ўзининг илмий ишлари билан шуғулланади.

Парда очилганда аста-секин тонг отади, боғда булбуллар сайрашади, дарахтларнинг учларида қуёшнинг илк нурлари ялтирайди. Кечаси ишлаб ўтириб, бошини столга қўйганича ухлаб қолган Комил жон уйғониб кетади. Ерга тушган чертёжларини йиғиштиради.

Комил жон (*булбулларнинг овозига қулоқ солиб*). Вой-бўй, булар жуда авжига чиқипти-ю! (*Пашшахонада ухлаб ётган Дилбарга кўзи тушиб*.) Ие, бизни уйғотадиган ўртоқнинг ҳолига бир қаранг! (*Пашшахона томон бориб*.)

Ол хабар ул сарви ноз уйқусидан турганмикин?

Ногоҳ турган бўлса туш-муш ҳам, сўранг кўрганмикин?

Дилбар (*чўчиб уйғонади*). Вой, шоирлик муборак бўлсин!

Комил. Қуллуқ. Энди қойилмисиз? Бу хушнуд нағмалардан бенасиб бўлманг, деб атайин уйғотдим, бир эшитиб қолинг!

Булбулларнинг овозига қулоқ соладилар.

Дилбар. Вой-эй, бугун булбулларнинг тоза илҳоми қайнаган кун экан-да!

Комил. Кошки эди бунинг ёнига бир чойнак аччиқ чой бўлса.

Дилбар. Илтифотингиздан ўргилай! Булбулни баҳона қилгунча самоварга олов ташлаш учун уйғотдим, деб қўя қолсангиз бўлмасмиди?

Комил. Йўқ-йўқ.

Дилбар (кулиб). Боринг, боринг ювининг! Азизимни кўнгли чой тилайди-ю, биз самоварга олов ташлашга эринармидик-а? (Чиқадилар.)

Олмазор орасида Эркин пайдо бўлади: у ёқ-бу ёққа аланглайди, кейин бедана бўлиб сайрай бошлайди. Шу заҳотиёқ чап томондан Раъно пайдо бўлади. қулоқ солади, лекин бедананинг қайси томонда сайраётганини аниқлай олмайди. Шу вақт дарахтзордан Эркин чиқади.

Раъно. Вой, сизмисиз?

Эркин. Ҳа, мен... хўш, гаплашдингми?

Раъно. Ким билан?

Эркин. Ким билан буларди? Акам билан бир гаплаш демаганмидим?

Раъно. Нима дейман? Нима деб гаплашман.

Эркин. Майли, хоҳламасанг гаплашмай қўяқол, ревизия ҳам тамом бўлди.

Раъно. Тамом бўлди? Нега индамайсиз?

Эркин. Нима ҳам дейман! У лаънати мени ҳам тузоққа илинтирганга ўхшайди!

Раъно. Вой, энди нима бўлади, Эркинжон ака, нима бўлади?

Эркин. Билмасам! (*Уйдан Комилнинг овозини эшитиб.*) Мен кетдим. Кечқурун боғда кутаман!

Раъно (*ёлғиз*). Дамига илиндим... Энди нима булади, аяжон? Мен нима қиламан?

Боққа кириб кетади. Чап томондан ҳўл сочларини сочиққа артиб, Комил киради, стулга ўтириб, чўтиради, ёзади. Бир оздан кейин бир товоқ қаймоқ билан нон кўтариб Дилбар киради.

Дилбар. Олдин нонушта қилиб олинг, кейин ишлайсиз...

Комил. А?.. Қаймоқ емайман. Менга бир чойнак аччиқ чой беринг... Ҳа, айтмоқчи Муяссар келса тезроқ бу ёққа юборинг.

Дилбар. Келишлари керакмиди?

Комил. Ҳа, кузги экинларни бирга планлаштирмоқчи эдик. Идорада одам кўп, шовқин. (*Соатига қар.б.*) Негадир кечикяпти...

Яна ишга киришади, Дилбар хиёл тикилиб тургач, индамасдан чиқади. Бир оздан кейин Муяссар киради.

Муяссар. Мумкинми, Комилжон ака!

Комил. Келинг, Муяссар! (*Кўришадилар.*) Бу далаларнинг картасими?

Муяссар. Ҳа. (*Кўлидаги қоғозни столга ёзади.*) Ўзингиз нима иш қиляпсиз?

Комил. Кечаси „Янтоқ тепа“га сув чиқариш йўлларини планлаштирдим. Қийин эмас. Битта бульдозер учун бир ой иш, вассалом!... Ҳамма ҳаражатларни бир йилда қоплайди. Таёқ ташласангиз, одам унадиган ерлар!..

Муяссар. Биламан...

Комил. Билганингиздан нима фойда? (*Пауза.*) Гапирсам эски гапни қўзғадинг дейсиз, гапирмасам ишларингизнинг маззаси йўқ..

Умаржон бўлса фермани танқид қилганим учун ҳалигача мендан хафа бўлиб юрипти.

Муяссар. Мен хафа бўлмайман. Қанча уришсангиз ҳам майли. Ишқилиб бундан кейин ишлар юришиб кетса бўлгани.

Комил. Сиз шундай қилиб енгасиз... Хўш, кузги экинларни қандай планлаштирдингиз?...

Столга эгнладилар. Ҳури киради.

Ҳури. Комилжон! Сизни телефонга чақиришяпти!

Комил. Ким?

Ҳури. Райкомдан...

Комил. Мен ҳозир... (*Чиқади.*)

Муяссар. Келинг, опа...

Ҳури. Баҳузур ўтираверинг. (*Лабини бориб.*) Тавба! (*Чиқади.*)

Бог томондан Умаржон киради.

Умаржон. Учрашув учун жуда ажойиб, шоирона жой белгиланган экан-да, хоним?

Муяссар. Вой? Бу ерга мени ҳақорат қилгани келдингизми?

Умаржон. Сиз-чи? Хилват бир богда ёт йигит билан суҳбат қуриб ўтиришингиз мен учун ҳақорат эмасми?

Муяссар. Биз ишляпмиз, ахир!

Умаржон. Шунақа денг? Сизга қолганда идорада жой қуриб қолибдида! Лекин ишлаш учун келган киши юзини эркак одамнинг юзига қўйиб, хушторлардек сирлашиб ўтиргани қанақаси?...

Муяссар. Бу қандай тухмат? Нималар деяпсиз?

Умаржон. Тухматми, йўқми, аммо мен у билан юришингизни истамайман! Мен ўз акасини ревизия қилиб, тирноқ остидан кир қидириб юрган одамдан яхшилиқ кутмайман.

Муяссар. Бўлмаса у нима қилсин? Камчиликларни кўриб туриб кўз юмсинми? Шунда тўғри бўлармиди сизнингча?

Умаржон. Шунақа денг?

Муяссар. Секинроқ...

Чой кўтариб Дилбар киради.

Дилбар. И, Умаржон ака, осмондан тушдингизми?

Умаржон. Салом, Дилбархон, салом! Шундоқ бир айланиб келувдим...

Дилбар. Жуда яхши... Ўтиринг, мен ҳозир яхши-яхши узумлардан узиб келаман. *(Кетади.)*

Умаржон. Шунақа денг? Ҳали эримнинг оёғини чалишлари ҳам тўғри денг?

Муяссар. Қўйинг, шу гапларни, Умаржон ака! Ўз ишини йиғиштириб қўйиб, кечаю кундуз шу колхозни ўйлаётган, акаси учун изтироб чекаётган бир одам тўғрисида бунақа гапларни айтишга қандай тилингиз боради? Бу гапларни бировлар эшитиб қолишидан сиз уялмасангиз, мен уяламан!

Умаржон. Муяссар!

Муяссар. Қўйинг. Қолган гапингиз бўлса уйга борганда айтарсиз! *(Кетади.)*

Бир чойнак чой кўтариб Дилбар киради.

Дилбар. Вой, Муяссар опам қанилар?

Умаржон. Опангиз кетди... Комилжон акангизга айтиб қўйсангиз бўларди, ҳар бир

йигитнинг ҳам ўзига яраша иззат нафси бўлади... Студентлик чоғимизда биз билан юрган моҳипайкарлар Комилжон акангизга салом ҳам бермас эди! Энди у киши олим! Колхозни гуллатиш тўғрисида план чизяпти! Ҳамма унинг соясига салом беради: Раҳмат! Плани мен ҳам туза оламан! Мард бўлса ўзи ишлаб кўрсин. Ҳа! (*Чиқади.*)

Дилбар. Билган эдим, ҳаммани ўзига қарши қўйишини билган эдим. Тўхта, у кунни опамлар ҳам шу гапни айтувдилар. Наҳотки чин бўлса, йўқ, йўқ, у бундай пасткашликка бормайди. Лекин бу тўполонлар... яхшиликка олиб бормайдиганга ўхшайди...

Комил хиради.

Дилбар. Нимага чақиришибди? Тинчликми?

Комил. Ревизия тўғрисида... И! Муяссар қани?

Дилбар. Умаржон ака... олиб кетдилар.

Комил. Нега?

Дилбар. Нега эканини тушунмайсизми?

Комил. Йўқ... Наҳотки рашк қилса?

Дилбар. Рашк қилса нима бўпти? Агар мен... бирорта йигитнинг боғига бориб, у билан ёлғиз ўтирсам... сиз рашк қилмайсизми?

Комил. Қизиқ гапларни топасиз-а?

Дилбар. Йўқ, бу қизиқ гап эмас, ҳақ гап! Мен рашк қилаётганим йўқ, фақат — қўрқялман. Ахир мен ўзимни эмас, фарзандимизни...

Комил. Кечиринг. Дилбар, буни унутиб қўйибман. Қани, менга бир қаранг. Энди айтинг: исмини нима қўямиз?

Дилбар. Боринг!

Ойша билан Меҳри киради.

Ойша. Комилжон борми?

Комил. Келинг, холажон.

Ойша. Атайин келдим. *(Дилбарга.)* Сен чиқиб тур, келин. Эрингла ишим бор. Қолган гапинг бўлса, кечаси гаплашиб оларсан!

Дилбар чиқади.

(Меҳрига.) Нимага турибсан, ўтир! Ё ўзинг туққан болангдан ўзинг қўрқасанми? *(Комилга.)* Қани, энди айт-чи, садағанг кетай: бунақа тўполон кўтаришдан мақсадинг нима?

Комил. Қайси тўполонини айтасиз?

Ойша. Тагин бунинг „Туя кўрдингми — йўқ“ қилиб ўзини гўлликка солишини қара! Мен сендан аканг билан холаваччангни ребиз қилишдан мақсадинг нима дейман, тентак?

Комил. Аввало бу ревизияни мен қилаётганим йўқ...

Ойша. Қўй, қўй, аврама мени...

Комил. Қолаверса... сиз аралашиб нима қиласиз бу ишга?

Ойша. Ҳа, нега энди аралашмас эканман, жоним?

Меҳри. Секинроқ гаплашинглар, опажон!

Ойша. Сен суқилма бу гапга! Опа сўзлаганда сингил деган жим туради. *(Комилга.)* Ё аканг билан ёлғиз холаваччангни авахтига қаматиб, ўрнига савзи-пиёз экмоқчимисан, тентак?

Комил. Уларни бунақа бўлади, деб сизга ким айтди? Ё Эркинжон ножўя ишлар қилармиди? Сиз буни билармидингиз?

Ойша (*чўчиб*). Ҳой, бунча бақирасан? Эс-хушинг жойидами? Ножўя ишдан худо сақласин, теніак!

Комил. Бўлмаса ташвиш қилманг... Бу ревизия бировларни қаматиш учун эмас, колхознинг аҳволини билиш учун бўлаётган ревизия...

Ойша. Ҳа-а... бунақа дегин, айлансин холанг?

Комил. Шунақа, холажон, шунақа...

Ойша. Бунақа бўлса майли-я... Ҳой, садаганг кетай, мапайишлар: „бол ушлаган бармоғини ялайди“, деган тар, булар ҳам сал-пал жиннилик қилишган бўлса, кўп ҳовлиқма! Эшитяпсанми? Мен тўғриман деб, мен ҳалигидақа, нима эди, билимдонман, д б тентаклик қилиб юрма! Ёлғиз ҳолангнинг ёлғиз боласи-я? Нақ буваларингнинг арвоҳига соламан а, ўргилсин холанг!

Комил. Хўп, бўлади...

Ойша. Бор гапим шу, холанг қоқиндиқ. Мен кетдим...

Меҳри. Сиз бораверинг опа, мен ҳозир орқангиздан чиқаман.

Ойша. Чой-пойга овора бўлма — розиман. Бироқ сенга ҳам айтиб қўй: бу тентагинг бир нарсга қилалиган бўлса борми, нах ота-бобомизнинг арвоҳига соламан а? (*Чиқади.*)

Меҳри. Жуда мушкул бўлди-да, болам?

Комил. На чора? Шундай қилмасак бўлмайди, ая! Бошқа иложимиз йўқ...

Меҳри. Билмадим. Ҳар нечүк, сен ёшсан, мен бўлсам қаридим... Кексайган чоғимда ўғлимнинг бошига оғир савдо тушса нима қиламан? (*Кўзига ёш олади.*)

Комил. Кўп ташвишланаверманг, ая, ҳаммаси ҳал бўлади. Қўйинг, умидсиз бўлмайлик...

Меҳри. Ишқилиб ревизиянг тезроқ битақолса кошкийди. Оғир гапни эшитгандан ҳам, кутган ёмон экан.

Комил. Бугун тугаши керак. Раънони айтиб юборинг, хат ёзиб берай — идорага бориб келсин...

Меҳри. Икки ўртада қизимга ҳам жавр бўлмаса гўрга эди! Тентагимнинг Эркинжонда кўнгли борга ўхшайди...

Комил. Унга ҳалитдан севгини ким қўйибди!

Меҳри. Билмасам... Ҳайтовур ўқишга киролмай қайтиб келгандан бери... Шу гапнинг учи чиқиб қолди...

Комил. Ўқишга киролмаса ишламайдими?.. Далада терим кетяпти-ю, ҳаммамиз уйда ўтирибмиз! Уят!.. Хўп, айтиб юборинг, ўзим бир гаплашай!..

Меҳри чиқади.

Комил (*у ёқ-бу ёққа юради*). Умидсиз бўлмайлик, ая, умидсиз бўлмайлик.

Ўтириб хат ёзади. Раъно киради.

Раъно. Буйруғингизга биноан келдик, ўртоқ фан кандидати!

Комил. Жуда яхши. (*Тикилиб қарайди.*)

Раъно. Буйруғингизни бажаришга тайёрман!

Комил (*Тикилишда давом этиб*). Кўриб турибман...

Раъно (*қизара бошлайди*). Буйруғингизни кутаман!

Комил (*кулиб*). Мунча шоширасан одамни? Балки озгина гапим бордир сенга?

Раъно. Мэрҳамаг.

Комил. Шошма, ўтир... Аввало... мен сени қандай яхши кўришлигимни биласан-а?

Раъно. Сўз бошини қўя қолинг!

Комил. Оббо сени-эй! Шошириб қўйдинг-ку, одамни! (*Пешонасини артиб.*) Сендан бир нарсани сўрамоқчиман, синглим! Сен... Эркинжонни... танийсан-а?

Раъно. Қайси Эркинжон? (*Тескари бурилиб.*) Йўқ, умримда биринчи эшитишим!

Комил. Демоқчи эдимки... уни яхши биласанми? Яъни, унинг қандай яхши фазилатлари борки, сенга, масалан... хуш келадиган демоқчи эдим...

Раъно. Унинг хуш келадиган ҳеч бир фазилати йўқ! Битта ҳам хуш фазилати йўқ-ку шунда ҳам менга... Хуш келди! Шу! (*Кетмоқчи бўлади.*)

Комил. Шошма, қани, кўзларингни арт. Тез, нима, мен сенга ёмон гап айтдимми?

Раъно. Қўйинг, мен сиздан гина қилаётганим йўқ! Фақаг... Мени тинч қўйинг! Тинч қўйинглар мени! (*Йиғлаб чиқиб кетади.*)

Комил. Демак — севар экан!.. (*Пауза*) Беғалва бошимга ғалва ортди... (*Пауза*) Умидсиз бўлмайлик, ая, умидсиз бўлмайлик...

А к р а м киради.

А к р а м. Ҳурматли олимимизга оташин саломлар! Ҳар секунди бир дунёга арзирлик қиммат баҳо вақтларини олганимиз учун кечирсинлар. Арзимаган бир савол билан илтифот этдик!

Комил. Хўш?

Акрам. Ижозат бўлса ўтирсак?

Комил. Марҳамат.

Акрам. Раҳмат. (*Ўтиради, напирас уза-тади.*)

Комил. Раҳмат, чекмайман.

Акрам. Демак, арзимаган бир савол... Аммо шу саволга ўтишдан олдин жиндек бир фантазия қилиб олишга ижозат берсалар?..

Комил. Майнавозлик сизга кетмас экан, ука! Муддаонгизни айтиб қўя қолинг!

Акрам. Йўқ, кечирасиз, нега энди фантазия қилиб кўрмас эканмиз? Тафаккуримиз сизникидек ўткир эмас-у, аммо биз бечора ҳам умримизда бир марта хаёл денгизида сузиб кўрайлик-да, акажон! Хўш, фараз қилайликки, сиз бошлаган ревизия натижасида колхозда арзимаган, масалан... йигирма-ўттиз минг сўм пул-у, яна бир иккита майда-чуйда нарсалар йўқ бўлиб чиқсин...

Комил. Масалан...

Акрам. Арзимайди... Бир тоннага яқин гурuch, бир оёғи ерда бўлса, бир оёғи гўрда турган беш-олтита қўй-қўзичоқ, холос!

Комил. Арзимагани шу бўлса, арзийдигани қанақа бўлади?

Акрам. Ўзлари томондан сабр қилинса, ўртоқ фан кандидати! Ҳозирча биз фақат фараз қиляпмиз... Фараз қилайликки, шу арзимаган нарсалар етишмасдан қолди-а?

Комил. Хўш?

Акрам. Шунда... бизга тайёрлаб қўйилган қулинг ўргилсин меҳмонхоналарга фақат биз борармиканмиз, ёки бошқа баъзи бир

ҳурматли акамлар ҳам бориб қолишармиканлар? Масалан...

Комил. Ўз акангиз ҳам бориб қолмас-микинлар демоқчисиз-да?

Акрам. Ақлингизга қойилман-а, мулла ака! Олим номини бекорга олмаган экансиз!

Комил. Хўш, яна қандай арзимаган саволингиз бор?

Акрам. Вассалом!

Комил. Бу қанақа сурбетлик? Бу қанақа сурбетлик дейман, сизга? Ё „қўрққан олдин мушт кўтарар“ қилмоқчимисиз?

Акрам. Ким? Биз қўрқамизми?

Комил. Бўлмаса мени қўрқитмоқчи экансиз-да! Тузоққа акамни илинтирганингиз оздек, энди мени ҳам илинтирмоқчи экансиз-да?

Акрам (*ўрнидан туриб*). Кечирадилар. Ҳурматли олимимизни қўрқитиш фикри етти ухлаб тушимизга ҳам кирган эмас. Биз фақат фараз қилиб кўрайлик дедик, холос.

Комил. Фараз қилишга ҳали ёшлик қиласиз. Ўша ўқитган домлангизга бориб тагин пича сабоқ олиб келинг!

Акрам. Шунақа денг? Марҳамат. Бизга барибир. Аммо... қадамингизни ўйлаб босишни маслаҳат берардим, ўртоқ фан кандидати. Токи бизга ҳозирланиб қўйилган оромбахш меҳмонхоналар ҳурматли акангизга совуқлик қилади! У кишининг ревматизмлари бор, ҳа!

Чиқади, Дилбар киради.

Дилбар. Яна нима жанжал?.. Вой сизга нима бўлди, юзингизда қон қолмабди!

Комил. Ўзим... Асаб... (*Сув ичади.*)

Дилбар. Ўзингизни ўзингиз эговлаяпсиз, Комилжон ака. Бу ерда нервингиз ҳам бузилади, соғлигингизни ҳам йўқотасиз... (*Тусатдан ялиниб*). Қўйинг шу ишларни. Кетайлик. Комилжон, кетайлик!

Комил. Кеча нима деб келишган эдик!

Дилбар. Фақат ўжарлигингиздан бўляпти бу иш! Қўйинг шу ўжарлигингизни! Кетайлик, Комилжон ака!..

Комил. Қўйинг, Дилбар, ақалли сиз қийнаманг мени! Ақалли сиз тушунинг: гап оиламизнинг ор-номуси тўғрисида кетаётганда, шу топда акамнинг тақдири ҳал бўлаётганда, мен қандай ташлаб кетаман?

Дилбар. Кошки шунда биров сизга раҳмат деса! Ҳамма сиздан норози, уйда ҳар куни жанжал, уриш!...

Комил. На чора, Дилбар? Ҳамма норози деб кетиб қолсак буларнинг ҳоли нима бўлади! Жарга қулаб тушаётганини кўриб туриб қўл чўзмасак, тушунмайди деб кз ўгирсак— нима деган одам бўламиз? Улар тушунмаса сиз тушунасиз-ку, Дилбар?

Дилбар. Қўйинг, сиз боя холамнинг гапини эшитмадингиз. Нақ... арвоҳларга соламан деди-я!

Комил. Ана холос! Институтни битирган ўртоқнинг гапини қаранг.

Дилбар. Мен... арвоҳларга ишонаман демайман, фақат...

Қурбон ота билан Азиз кириб келади.

Комил. Келинг, ота, келинглари... ҳозир ўзим бормоқчи бўлиб турувдим... (*Кўришадилар. Дилбарга.*) Бир чойнак чой қилинг.

Д и л б а р ч и қа ди.

Ревизияни тамом қилганга ўхшайсиз. ота?

Қ у р б о н (*ерга қараб*). Тамом қилдик болам, тамом қилдик.

А з и з. Актларни кўрасизми? (*Столга қўяди, Камил истар-истамас варақлайди.*) Пулнинг ўзидан олтмиш мингдан ошиқроқ.

К о м и л. Олтмиш минг?!

А з и з. Ошиқроқ. Олтмиш икки минг!

К о м и л. Йўғ-э!

Қ у р б о н. Кошки энди бир азамат топилса-ю, бир уриб бу аҳмоқ калланинг қатиғини чиқарса! Менинг ўрнимда бошқа биров ревизия комиссияси бўлса-ку, соқолини битталаб юлардим. Бу соқолни ким юлади, ким?

А з и з. Сизнинг фикрингиз тўғри чиқди. Баъзи соҳаларда меҳнат ҳақининг ошиқ тўланишида гап бор экан! Қилинган ишнинг дарағи йўғ-у, пул берилди, деган қулоч-қулоч ведомостлар бор!

Қ у р б о н. Бошқа ишларга уриб юборилган аванс пуллари айтмайсизми? Тағин бу пулларнинг ҳаммаси қурилишга сарф бўлган эмиш-а? Уятсиз муттаҳамлар!..

К о м и л. Сизларга ҳайронман! Шу ерда туриб...

Қ у р б о н. Э-э... бизни қўй, болам! Акангни хушомадгўйлар қандоқ чалғитса, аканг ҳам бизни шундоқ чалғитди, болам!.. Майли, энди бу гапларнинг фойдаси йўқ. Биз-ку, оқсоқ қўйга ўхшаб, пешиндан кейин маъра-япмиз. хўш, бу ишга сен нима дейсан, болам? (*Пауза*)

К о м и л. Мен нима ҳам дердим, ота? Ҳайронман...

Қурбон. Дардинг бўлса ичингга ютма, болам, касалини яширсанг иситмаси ошкор қилади!..

Комил. Мумкин бўлса олдин акам билан тагин бир гаплашсам. Мен сизларга ишонмайман демайман, фақат...

Азиз. Узр сўрамай қўя қолинг, Комилжон ака, наҳотки тушунмасак, тушуниб турибмиз. Бу ишнинг бўлишига ёлғиз Юсупжон акам айбдор эмас, мен ҳам айбдорман...

Комил. Гап унда эмас, мен акамдан анигини сўраб билсам дейман. Эҳтимол...

Қурбон. Маъқул гап. Гаплаш, ҳўп энди бизга ижозат берсанг — далага борсак, нима бўлса ҳам биз теримнинг бошида бўлайлик, терим оқсамасин деяпмиз-да, болам?

Комил. Тўғри, ота, тўғри.

Қурбон. Бай-бай-бай, ўзи ҳам уятга қолди, бизни ҳам уятга қолдирди-да! Энди қайси юз билан халққа қараймиз? Нима деймиз? (*Чиқади.*)

Азиз (*тўхтаб*). Кечирасиз, план масаласи нима бўляпти — бир гаплашсак...

Комил. Кейин, ука, кейин.

Азиз. Кечирасиз. Хайр. (*Чиқади.*)

Комил. Хўш, энди нима қиламан? Кампирга нима дейман? Бошда чиндан ҳам аралашмай қўя қолсам бўларкан шу ишга!... (*Пауза*) Энди нима қилиш керак? Акам ўзи қани? (*Чиқади.*)

Хури кириб жаҳл билан чойнак-пиёлаларни йиғиштира бошлайди.

Хури. Худо кўтарсин, сендақа олимни! Илми-ҳикматинг зўр бўлса бировларнинг иши-

га суқмақошиқ бұлавермасдан китобингни ёз
ўтириб. Хотининг бўлса эртаю кеч нолигани-
нолиган! Уйим ёқмаса шаҳрингга кет! Чақи-
риб келган биров борми, сенларни?

Ю с у п, кейин қўрқа-писа А к р а м киради.

Ю с у п (Хурига). Комил қани?

Х у р и. Билмасам! Худди мен еб, у қуруқ
қолгандек қовоғидан қор ёғиб чиқиб кет-
ди-ю!

Ю с у п. Бировни юбор, тез чақириб келсин!

Х у р и (чиқаётиб). Ёлғиз укасига сўзи
ўтмайди-ю, менга дағдаға қилишини қаранг!
(Чиқади.)

Ю с у п (Акрамга). Ўтир!

А к р а м. Гапнинг очиги, укаларини кўришга
кўзим учиб тургани йўқ, отахон! Ҳалиги гап.
Шу топда қил кўприкнинг устида қилтиллаб
турибмиз!

Ю с у п. Оғиз меники деб гапиравермасдан
ўтир! Хўш, энди айт: қўрқитмоқчимисан мени?
Қўрқоқ деб ўйладингми Юсупни? Чучварани
хом санабсан! Сен ўйлаган чумчуқ юраклар
мен эмас, ҳа!

А к р а м. Шунақами? Жуда соз! Биздан
нима кетди? Кўп бўлса беш йил беришади!
Белни маҳкам боғлаб бир киришсак беш
йиллик ишни икки йилда қойил қилиб таш-
лаймиз-у, ўйнаб-кулиб қайтиб келаверамиз.
Аммо, изнинг аҳволингиз қандоқ бўлар экан-а,
отахон! Белингизни уқалаб қўядиган одам
топилмай қолмасин, отахон?

Ю с у п. Ҳали мени ҳам ўзимга шерик қил-
моқчиман дегин?

Акрам. Ие, ҳали сутдан оқ, мусичадан уволман денг? Баҳорда идора қуришда левий бўлган муллажиринглар эсларидан чиқибдида, отахон?

Юсуп. Менинг киссамга эмас, контор қуришга кетган у пуллар!

Акрам. Демак, сиздан эмас, контор жанобларидан сўрар эканмиз-да, у пулларни? Сиз тоза қизиқчи экансиз-у, ҳа-ҳа-ҳа!.. Б. нақа қизиқчиликни бу ерда қилаверинг-у, аммо бошқа жойда эҳтиёт булинг, жон ака! Бунақа қизиқчилик учун...

Юсуп. Сен кимни ҳақорат қиляпсан, аблаҳ!

Акрам. Товба қилдим, отахон! Мендан ўтган бўлса — кечиринг! Аммо бургага аччиқ қилиб кўрпага ўт қўйиб юборманг, жон ака! Бунақа катта хўжаликда олтмиш минг кимга кетиб кимдан келмайди? Ёр-биродарлар бор. Ёрдам қилишади. Фақат Комилжон акани кўндирсангиз бўлгани! Овора қилмаса бас. Шунга кўндиринг, жон ака!

Юсуп. Кўзинг ёмон, сенинг кўзинг. Кўриб турибман — яна бир балони ўйлаб турибсан!

Акрам. Жон ака!

Юсуп. Бас! Гуноҳкор бўлсам ўзим жавоб бераман! Халқ олдида жавоб бераман!

Акрам. Яхшиликни билмасангиз менга нима? Худога шукур, ҳали билакда куч, белда қувват бор. Беш-олти йил ишласак ишлабмиз-да! Мен фақат сизга ачинаман. Мусофирликда номлари ўчиб, суяклари бошқа юртларда қолиб кетмасин дейман, холос...

Юсуп. Сен аблаҳ!..

Акрам. Хўп, акажон, биз кетдик... Қулинг ўргилсин меҳмонхоналарда учрашиб қолгунча

саломат бўлсинлар! (*Кетаётиб тўхтайдди.*)
Жон ака, ўзингизга ўзингиз пичоқ урманг.
Кечирасиз... (*Чиқади.*)

Ю с у п ҳолсизланган ҳолда ўзини креслога ташлайди.

Ю с у п. Биздан ҳам пича хато ўтипти-да!
Лекин улар пашшадан фил ясашяпти! Йўқ,
бунақаси кетмайди, мен ўз қорнимни ўйлаб
қилмадим бу ишларни! (*Ўйга чўмади.*)

К о м и л киради.

К о м и л (*секин*). Ака?

Ю с у п. А? Ҳа, сенмисан? Хўш, энди кўнг-
линг тўлдими? Акангни ўғирлигини фош қилиб
хурсанд бўлиб ялла қилиб юрибсанми?

К о м и л. Бир-биримизга ҳадеб ништар ура-
вермасдан чин кўнгилдан бир гаплашайлик,
ака! Ахир бунинг ҳаммаси сизнинг мана шу-
нақа ўжарлигингиздан, ўз бошимчалигингиз-
дан бўлган. Ақалли энди ташланг бу қайсар-
лигингизни? Биз ҳам ака-укага ўхшаб бир
гаплашайлик, ахир!

Ю с у п. Қуллуқ. Мен билан гаплашадиган
бўлсанг олдин комиссияга бориб айт!

К о м и л. Нима дейман?

Ю с у п. Нима дейишингни ҳали билмай-
санми?

К о м и л. Ака! Нималар деяётганингизни
бир ўйлаб кўринг. Ахир, мақсад ишни йўлга
солиб, шу колхозни...

Ю с у п. Колхоз шу олтмиш мингга қараб
қолгандир!

К о м и л. Гап унда эмас-да, ака! Гап шун-
даки...

Ю с у п. Бас! Фалсафа сотишни мен ҳам
биламан! Аммо турмуш фалсафа, колхоз

диссертация эмас, бу оддий нарсага сенинг ақлинг етмаса, ақли етадиганлар бор! (*Чиқаётиб Меҳрига тўқнашади.*)

Меҳри. Тагин қандай жанжал? Сенларга нима бўлди, болаларим!

Юсуп. Нима бўлганини ана у маҳмадонангиздан сўранг! Хушхабари бор — айтиб беради! (*Чиқади.*)

Меҳри. Ўзи нима гап? Ревизиянг битдими?

Комил. Битди.

Меҳри. Тинчлик эканми? Нега индамайсан?

Комил. Йўқ... Акам бировларнинг тузоғига илинганга ўхшайди.

Меҳри. Қанақа тузоқ, нималар деяпсан, болам?

Комил. Муттаҳамларнинг тузоғи, ёмон тузоқ!..

Меҳри. Энди нима қиламиз, болам? Энди нима бўлади?

Комил. Нима бўлишини ўзим ҳам билмай қолдим..

Меҳри. Нималар қилиб қўйдинг? Қариган чоғимда бошимга яна қанақа савдо тушди, болам? (*Комилни қучоқлайди.*)

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

Шинамгина безатилган меҳмонхона. Меҳмонхонанинг бир эшиги ҳовлига қарайди, биттаси кўчага. Иккита эшикнинг бировидан боққа чиқиш мумкин, бировидан ҳовлига.

Парда очилганда Юсуп ака стулда хаёлга чўмиб ўтирибди. Ҳури жаҳл билан кийимларини йиғиштирмоқда.

Ҳури. Яна уялмасдан эркакман, деб мўй-лон қўйиб юрибсиз. Туғишган укангизга сўзингиз ўтмаса, дўппи кийишни ким қўйди сизга? Ундан кўра рўмол ўранг!

Юсуп. Бўлди-да, энди! Миямни қоқиб қўлимга бердинг-ку!

Ҳури. Кошки сизда мия қолса-ю, мен қоқсам! Ҳаммасини арзандангиз қоқиб бўлди-ку!

Юсуп. Бугун мен бу ердан кетаманми, йўқми?

Ҳури. Олдин мен кетаман, кейин сиз?

Юсуп. Ҳуриниса!..

Ҳури. Кетаман дедимми — кетаман. Бу савил уйда ё укангиз туради, ё мен!

Юсуп. Бургага кек қилиб, кўрлага ўт қўясанми?

Ҳури. У бурга эмас, ёқамизга ёпишган бир бало-ю!

Юсуп. Нима бўлса ҳам менинг жигарбандим, укам!

Ҳури. Ҳалиям мен кетиб жигарбандингиз қоляпти-ку, яна нима дейсиз менга?

Юсуп. Ўн беш йил бир ёстиққа бош қўйиб, энди бошимга мушкул тушганда бунақа қиласанми? Эгилган бошга қилич кўтарасанми?

Ҳури. Қўйинг, айланай хўжайин! Гапирманг! Усиз ҳам ёниб битган юрагимни бадтар ўртаманг! Шу топда ўзим хит бўлиб турибман. Деганим деган, ўша қузғун кетмагунча уйингизни елкаминг чуқури кўради! *(Эшикда Меҳри холага тўқнашади.)*

Меҳри. Бурунгилар „қайтиб келадиган эшикни қаттиқ ёпма“ деганлар, болам.

Ҳури. Қўйинг, ойи, ақалли сиз пушти-паноҳ бўлармикансиз, десам, ўшанга қўшилиб оёқ чаласиз! Сиздан ҳам бўлдим! *(Чиқади.)*

Меҳри *(орқасидан)*. Нима ҳам дейман? Илоҳим худо сенга ҳам фарзанд бериб, бу кўргиликлар сенинг ҳам бошингга тушсин, болам. Бошқа сўзим йўқ! *(Пауза.)*

Юсуп. Мана, хотиндан ҳам айрилдик!

Меҳри. Нима қилай, бу ҳам бўлса пешонангга битган бир кўргилик, болам. „Яхши хотин эрни эр қилади, ёмон хотин ер!“ деб бекор айтмаптилар!

Юсуп. Сизга ўша эркатойингиздан бошқа ҳамма ёмон, ҳамма!

Меҳри. Қорани қора дейман-да, болам!

Юсуп. Ҳамма қора, ёлғиз ўша оқ! Қуллуқ!

Меҳри. Унга ҳам осон эмас...

Ю с у п. Осон бўлмаса суқма қошиқ бўлмасдан, ўз кавишини тўғрилаб юрсин!

Меҳри. Бунақа тажанглик қилавермасдан ақл билан иш қил, болам.

Ю с у п (*тўсатдан ўрнидан туриб*). Энди нима қилишимни ўзим биламан!

Меҳри. Болам!

Ю с у п. Ўзим биламан.

Раъно киради.

Раъно. Қаёққа кетяпсиз, акажон? Биз нима қиламиз? Айтинг, биз нима қиламиз?

Ю с у п. Қўрқма, оппоғим, ўзим озор чексам чекаманки, аммо сен озор чекмайсан!

Комил билан Дилбар кирадилар.

Ю с у п. Пашшадан фил ясади-я, фил! (*Чиқади.*)

Комил. Тағин нима гап? Сиз нега йиғладингиз, ая?

Раъно. Аямнинг нега йиғлашларини билмайсизми?

Комил. Раъно, синглим...

Раъно. Қўйинг! (*Тескари бурилиб секин йиғлайди.*)

Комил. Мен ҳамма тушунмаса ҳам сен тушунарсан, деб ўйлагандим. Ёшсан, комсомолсан.

Раъно. Комсомолга жигар керак эмас экан-да?

Комил. Агар мен ҳам шу жигарни ўйламаганимда бу ишни қилмас эдим, сенинг бу аччиқ таъналарингни эшитмас эдим, синглим!

Меҳри. Жигарни ўйласанг қўлингни қўлтиққа уриб ўтираверасанми, болам?

К о м и л. Бўлмаса нима қилай? Ё акам айт-
гандек, „Ёпиғлиқ қозон ёпиғлиқ“ қолса
яхши бўладими? Ўзингиз бир уйлаб қаранг-чи?

М е ҳ р и. Наҳотки уйламасам, наҳотки ту-
шунмасам, болам? Шунчаки оқ сут бериб
кўкартирган боланг бўлгандан кейин... (*Кў-
зига ёш олади.*)

Д и л б а р (*йиғи аралаш*). Шундай бўли-
шини билган эдим, ҳаммасини билган эдим!..

Ҳовлидан йиғи эшитилади, уйга йиғлаб О й ш а киради.

О й ш а (*йиғлашда давом этиб*). Болам,
жон болам! Онажонингни кимларга ташлаб,
қаёқларга кетасан, жон кўзим; Холам келди,
деб қувона-қувона чопганингда ҳамма кўр-
гиликни ўз холаваччамдан кўраман деб ўйла-
ганмидинг, жон болагинам! Акажонлаб атро-
фида парвона бўлиб учганингда қанотимни ўз
жигарбандим қирқади, деб ўйлаганмидинг,
болам?

М е ҳ р и. Опа!

О й ш а. Бу кунларни кўргунча кўзим оқиб
кўр бўлганим яхши эди, Меҳриниса, ёлғизим-
дан айрилгунча қора гўрга кўмила қолсам
яхши эди, жон синглим, оқ кафанга ўрала
қолсам яхши эди, Меҳриниса, оқ кафанга...

М е ҳ р и. Опажон!

К о м и л. Холажон!

О й ш а. Холажон деган тилингдан холанг
ўргилсин, Комилжон, мақсадингни айт хо-
лангга: Эркинжонни қаматиб, шалғам экиб
ўрнига, бойимоқчимисан, Комилжон, мақса-
динг нима, жон болам?

К о м и л. Холажон дейман?

Ойша. Қўй, қўй, қўлимга тегмасдан нари тур! Аврашларингга кунмайман! Аврагунча — ур, ўлдир! Олдин холангни ўлдириб қора ерга кўм, кейин Эркинжонни қаматасан! (*Комилнинг оёғига тиз чўкади.*) Укангга раҳм-шафқат қилмасанг, холангга ҳам раҳм-шафқат қилмай қўя қол!

Дилбар (*секин*). Комилжон ака!

Меҳри. Опажон!

Комил. Жон хола!

Ойша. Қўй-қўй-қўй! Аврама мени! Аврагунча ўлдиринглар! Иччоқлаб қора ерга кўминглар! (*Ўсатдан Раънога.*) Мўм тишлагандек безраимасдан сен ҳам бир нарсасанг-чи, бу бағри тошга? Ё Эркинжонга қўшилмасдан туриб бошқасини топдингми, юзсиз?

Раъно индамайди, у кўзларини катта очганича ҳайкалдек қотиб қолган.

Ойша. Бой ўғлиникидек чақчайган кўзинг қурсин сени, кўзинг!

Комил. Холажон! Жон хола, туринг!

Ойша. Тегма дейман менга! Бугун ўлимни чиқарасан бу уйдан.

Комил. Йўқ, сиз уринг, мени! Уринг, тепинг! Мен Эркинни яхши бўлсин, муттаҳамларнинг чангалидан қутулиб тўғри йўлга кирсин, дегандим! Бунинотўғри десангиз — уринг! Сиз уринг мени!

Ойша. Ё раббим! Ҳар бандайи мўминга ўзинг инсоф бер! Ёлғизимдан жудо қилиб юрагимга ништар урса-ю, тагин савоб қилдим, деб қасам ичса нима дейман, худойим? Бунга нима дейман? Илоҳим Эркинжонга қаз-

ган чуқурга ўзинг қула, жувонмарг, бошқа сўзим йўқ!

Меҳри. Опа!

Ойша. Ёлғиз ўзингга солдим, тангрим!

Комил. Хўп, холажон, нима десангиз ҳам қуллуқ! Гуноҳкорман!

Ойша. Худо ҳақ! Эркинжонга қазган чуқурга ўзинг қулайсан, хароми, ўзинг!

Меҳри. Бўлди, опа, бўлди!

Ойша. Қўй-қўй-қўй! Сен гапирма! Илоҳим арвоҳ урсин сендақа сингилни! Илоҳим менинг бошимга тушган бу кулфатлар сенинг ҳам бошингга тушсин, омин! (*Чиқади. Ҳовлидан унинг йиғлаган овози эшитилади.*) Болам, оғзинг ошга етмасдан, бошинг тошга тегдими, болам!

Раъно. Холажон! (*Интилади.*)

Меҳри. Тўхта! Тўхта дейман, қизим... (*Ёнига бориб бошини силайди.*) Сабр қил...

Дилбар. О-о... Бу қанақа кунга қолдик?.. (*Йиғлайди.*)

Комил кескин буғилиб қарайди. У бир нарса демоқчи бўлади, лекин онанинг гапи уни тўхтатади.

Меҳри. Сиз ҳам сабр қилинг, қизим. (*Раънога.*) Келин ойингга сув бер!.. (*Пауза. Комилга.*) Бу қандоқ кун бўлди, ўғлим!

Комил (*кескин*). Қандоқ бўлганини кўриб турибсиз-ку! Яна нима дейсиз?

Меҳри (*сукутдан кейин*). Булар зарла қилса-ку, арзийди, сен нимага зарда қиласан? Сен кимдан ўпкалайсан, болам. (*Пауза.*) Мен холангни тўғри қилди демайман, бироқ унга ҳам осон эмас — ёлғиз фарзанди!..

К о м и л. Хўп ая, хўп, мен гуноҳкорман,
ёлғиз мен гуноҳкорман.

Комилнинг гапини қўшиқ айтган маст овозлар бўлиб
юборади. Ҳовлига Э р к и н, А к р а м ва чилдирма
чертган яна бир йигит кириб келадилар. Акрам билан
Эркин ашула айтадилар.

Дўстлар, ҳеч ким менингдек,
Ўз ёридан айрилмасин!

М е ҳ р и. Буларга нима бўлди?
К о м и л (*Раънога*). Ана, севиклинг келди,
башарасига бир қараб қўй!

Р а ъ н о. Аяжон!

К о м и л. Шундай... Аҳмоқни севиш!..

Р а ъ н о. Аяжон!.. (*Комилга*.) Сиз... сиз
бемеҳр... бағритош бир одам экансиз!.. (*Йиғ-
лаганича чиқиб кетади*.)

Д и л б а р. Комилжон ака!

М е ҳ р и. Булар бир балони ўйлаганга ўх-
шайди, боққа чиқа қолинглар!..

К о м и л. Шошманг, ая, шошманг.

М е ҳ р и (*Дилбарга*). Ақалламаси сиз чи-
қиб кетинг...

Дилбар ўридан тургунча бўлмасдан эшикда Эркин,
Акрам ва чилдирмачи йигит пайдо бўлади.
Ашула тўхтади.

А к р а м (*чилдирмачига*). Қўйиб тур, қу-
лоқни единг! (*Комилга*.) Ҳурматли ўртоқ фан
кандидатига алангали саломлар! Агар биз,
чаласавод қоронғу одамлар, ҳурматли оли-
мимизнинг тарихий-оламшумул аҳамиятга эга
бўлган буюк илмий ишларига халақит берган
бўлсак кечирсинлар!..

Э р к и н. Бунақа дабдабали гапларингни
йиғиштириб қўй, ошна! Мен фан кандидати-

нинг уйига эмас, ўзимнинг холажонимнинг уйига келдим. Тўғрими, холажон? Ё сиз ҳам танимай қолдингизми Эркинжонни? Энди бир марта эркалик қилсак қилибмиз-да-а, холажон!? (Акрамга.) Қани, обизамзамнинг сувини бу ёққа чўз, ошна! (Чилдирмачига.) Ногорангни ур, дўстим!

Акрам. Дўстлар, ҳеч ким менингдек, ўз ёридан айрилмасин!..

Эркин. Жон кеннойи, ашула десангиз ашула, ўйна десангиз ўйнаб бераман!

Меҳри. Шунинчмай қўя қол, Эркинжон!

Чилдирмачи. Бугун сўнг марта ичямиз, холажон.

Акрам. Бу бевафо дунёда шундан бошқанима бор, жон хола?

Комил. Аравасига минибсиз — ашуласини ҳам айтинг-да! Йигит деган мард бўлади, мард бўлинг, ука!

Акрам. Хўп, акажон, биз номард одамиз, хўп. Аммо шу номард билан ҳам бир коса шароб ичинг! Лоақал бир коса! Биз ҳам қойил бўлайлик!

Эркин. Энди шунақа бўлдчкми? Битта лиёлага ўтмай қолдикми?

Меҳри. Эркинжон...

Эркин. Ҳа, нимага юзингизни бурасиз, келинойижон? И-и!.. Кўзларида ёш? Лаблардан табассум учган? Сизга нима бўлди! А... тушундим, тушундим... Севикли шахрингизни соғинибсиз - да. Ажойиб парклар, машҳур театрлар ва ҳоказо ва ҳоказо...

Акрам. Бу кунларга ҳам шукр қилаверинг опажон, ҳали кетмон урасиз, кетмон!..

Ч и л д и р м а ч и. Бормисан, дўстим! Колхозчиларга намуна кўрсатиш керак дейсан-да, бўлмаса колхозни гуллашиб бўладими дейсанда, Акрамжон? Ҳа, опажон, энди кетмонни олдин сиз урасиз, кейин сизга қараб биз урамиз! Аҳмоқни топиб бўлсиз?

К о м и л. Шунақами?

Ч и л д и р м а ч и. Бўлмасамчи, акажон?

К о м и л. Жуда соз! Сиз урган кетмонни мен ҳам урганман! Керак бўлса яна уришга ярайман. Лекин сиз шуни билиб қўйингки, мен кетмон урадиган бўлсам, сизга ўхшаган текин-хўрлар ноғора қоқиб, ялла қилиб, юрмайди! Бунини тушундингизми? Беш йил ичган шароб-паробингиз, сурган кайфу сафоларингиз бир ойда тер бўлиб чиқиб кетади! Бунини тушундингизми. Агар тушинган бўлсангиз...

Э р к и н. Туёғингни шиқиллат демоқчисиз-да? Ҳа-ҳа-ҳа... Яшанг, акажон, аммо бопларингиз: бунақа харомтамоқларни қорнига тепиш керак, қорнига!...

А к р а м. Ҳой, ҳой, жанжални қўйинглар, жонакалар!... Хурсандчилик бузулмасин! Жон ака, лоақал бир пиёла ичинг шу шаробдан. Биз ҳам инсонмиз, бизнинг ҳам дардимиз бор юрагимизда!

К о м и л. Дардингиз бўлса бир ухлаб, кайфингизни тарқатиб келинг, ука!

Э р к и н. Яшанг, акажон! (Акрамга.) Боя айтмабмидим, сенга: Менинг акам бир пиёла шаробга сотиладиган йигитлардан эмас, демаганмидим, ошна! Қойилман сизга! Мен сизни шунинг учун севаман-да, акажон!

А к р а м. Жон ака, ўртоқ фан кандидати! Бола чақам бор, увол бўлади!...

Эркин. Э-э... пасткаш экансан-ку, ўзинг! Қорнинг оғриси нафсингни тий эди!.. Бўлди, бўлди, туёғингни шиқиллат! Сен ҳам ноғорангни ғриб қол, ошна. эрта-индин бундан ҳам айрилиб қоласан! Туёғингни шиқиллат!

Акрам. Раҳм қилинг, акажон, бола чақам йиғлаб қолади!..

Эркин (*уни итариб*). Аммо бопладингиз, ака, яшанг!

Акрам билан қилдирмачи чиқади. Эркин эшикда тўхтади.

Холажон, кечиринг!

Меҳри. Эркинжон!..

Эркин. Йўқ, мени ўпмай қўя қолинг! Мен аҳмоқман. Ака, сиз ҳам кечиринг. Сиз ҳақсиз. Сиз минг марта ҳақсиз, биладан. Лекин Раъно... (*Ташқаридан овоз.*) Эркин!..

Эркин. Хўп, мен кетдим. Сиз мени улар билан шерик деб ўйламанг. Йўқ, мени лақиллатишди. Мен уларнинг башарасига тупураман. Башарасига! (*Кетади.*)

Меҳри. Эркинжон, холанг айлансин...

Ҳовлида Эркиннинг овози эшитилади: сендақа текин-хўрларга бу ҳам оз! Қойил қилди!

Дилбар. Бу нима деган кун бўлди, Комилжон ака! Қачон қутуламиз бундан, қачон! Комил. Дилбар!

Дилбар. Айтсам кўнглингиз қолса, айтмасам раҳм-шафқат қилмасангиз...

Комил. Дилбар, ахир қачонгача биз, бу менинг ишим эмас, деган баҳона билан ҳамма камчиликлардан кўз юзамиз? Қачонгача ҳар

бутага ўт тушса ўзи куйиб, ўзи ёнар де сояга яширинамиз?

Дилбар. Нега энди ҳамма учун сиз ғам-хўрлик қилар экансиз. Нега? Ким бўлибсиз сиз?

Комил. Мен одамман! Одам!

Меҳри. Хой, айтишмасдан ақл билан иш қилинглар, болам!

Комил. Ҳайронман. Сиздан шу гапнинг чиқишига ҳайронман. Мен ўз сўзларимда, ўз асарларимда муҳаббат ва адолат ҳақида гап сотиб, турмушда унинг тескарисини қилишни хоҳламасам ёмонми? Эсингиздами, бундан уч-тўрт йил олдин институтда комсорг бўлган вақтларингизда сиз ҳам ҳаммани қишлоққа бориб ишлашга чақирган эдингиз?!

Колхозни кўтариб, халққа, Ватанга хизмат кўрсатиш тўғрисидаги ваъзларингиз эсингиздами, ё унутиб қўйдингизми? Ёки бунинг ҳаммаси юракдан чиқмаган сохта гаплар эдими?

Дилбар. Ойижон!

Меҳри. Сенга нима бўлди, болам?

Комил. Ҳайронман. Гапга тушунадиган, онгли, яхши одамлар тўсатдан гапга тушунмай қолса!.. Ҳайронман. (*Чиқади.*)

Дилбар. Мен нима гуноҳ қилдимки, бундай дейди, ойижон?

Меҳри. Унинг ҳам жонига жавир бўляпти, кўриб турибсиз-ку, болам?

Дилбар. Наҳотки кўрмасам? Уни деб ота-онамдан кечсам, юрагимнинг тагида, унинг боласини сақласам-у, наҳотки изтироб чекишини кўрмасам?.. Мен фақат қўрқяпман. Кўнглимга худди бир бахтсизлик бўладигандек туюляпти, ойижон, қўрқяпман...

Меҳри. Худо сақласин. Унақа хаёлларга боравермасдан хиёл ётиб дам олинг. Бугун жуда чарчаганга ўхшайсиз.

Дилбар. Комилжон акам хафа бўлдилар шекилли, мен олдига борай...

Меҳри. Хафа бўлса ўзидан кўрсин! Юзингизда юз қолмади — хиёл мизғиб олинг, болам. Ҳозир аччиқ чой қилиб бераман...

Дилбар кроватга ўтиради, кўча томондан шошиб
Муяссар киради.

Муяссар. Комилжон акам бормилар? Комилжон акам қанилар?

Меҳри. Ҳа, тинчликми ўзи, болам?

Муяссар. Идоранинг олдида... Юсупжон акам кеннойим билан уришяптилар!

Дилбар. Вой-эй, юракларим ўйнаб кетди-я?

Меҳри. Тагин нима бало бўлдийкин, деб қўрқиб кетдим-а! (*Деразадан*) Комилжон, ҳо Комилжон!

Муяссар (*уялиб*). Кайфи борга ўхшайди, одамлар тўпланишяпти.

Комил киради.

Комил. Муяссар! (*ўришади.*) Бир гап борми?

Меҳри. Аканг... идоранинг олдида Ҳуриниса билан уришаётган эмиш!..

Комил. Билган эдим! Шундоқ бўлишини билган эдим! (*Эшикка томон юради.*)

Меҳри. Шошма, болам, қош қўяман, деб кўз чиқарасан. Ўзим бора қолай!

Шу вақт Юсупнинг овози ҳовлидан эшнтилади.

Ўзлари ҳам келишяпти шекилли. (*Комилга.*) Сен чиқиб тур.

К о м и л. Шошманг, ая. Тагин бир гаплашай.
Бу қандай шармандалик!

М е ҳ р и. Бор деяпман сенга! Ўзим гапла-
шаман! (*Дилбарга.*) Сиз ҳам боққа чиқиб
туринг, болам!

К о м и л. Деразани ёпинг, ақалли одамлар
кўрмасин!

К о м и л билан Д и л б а р чиқадилар. Муяссар деразани
ёпади. Кейинчалик Дилбарнинг кўркувдан оқарган юзи
бир неча марта гоҳ эшикдан, гоҳ деразадан кўринади.
Уйга Юсуп билан Ҳури киради.

Ю с у п. Сен ҳали мени идоранинг олдида
шарманда қилмоқчимисан!

Ҳ у р и. Ҳолвани ҳоким есин, калтакни
етим! Исонинг аламини Мусодан оласизми?

Ю с у п. Кўп вайсамасдан уйга кир! (*Ичкари
уйга итаради.*) Кимнинг аламинин кимдан оли-
шимни ўзим биладан! Ўзим! (*Меҳрига.*) Қани
у, қилдан қийиқ ахтарган бузғунчи? У арзанда-
нгиз билан бир гапиришиб қўяй!

М е ҳ р и. Юсупжон, болам!

Ю с у п. У қиличдан қилич бўлиб туғилган
эмиш-у, биз ошпичоқ бўлиб! Ошпичоқ билан
қиличнинг жанг қилишини ҳам бир кўриб
қўйинглар!

М е ҳ р и. Болам! Мени аям десанг...

Ю с у п. Сиз ҳам мени болам десангиз, шу
бугун менинг ишимга бош суқманг, ая! Қани
у, олтин сопли қиличингиз? Ё ошпичоқдан
қўрқиб қочиб юрибдими? (*Эшикда, пайдо
бўлган Комилни кўриб.*)

Ассалому алайкум!

К о м и л. Салом.

Ю с у п. Хўш, гапимни эшитдингми?

Комил. Қўйинг, ака, энди қўйинг шу жанжални!

Юсуп. У жанжаллар хамир учидан патир эди, жанжалнинг каттасини энди кўрасан! Ҳа!

Комил. Хўп, сиз ҳақ, мен ноҳақ эканман! Сиз эмас, мен янглишибман. Энди бўлдимиз? Яна нима даъвонгиз бор? Агар бу уйни бўшатиб қўй десангиз, марҳамат, бўшатиб қўяй!

Меҳри. Комилжон!

Юсуп. Оёғимдан чалиб туриб, яна яхшилик қилдим, деб кўкрагига уришини қаранг бунини! Ҳимматингга балли! Кетсанг тўрт томонинг қибла!

Муяссар. Вой! *(Секин қичқириб юборади.)*

Комил. Дилбар қани? Дилбарни чақиринг, ая?

Дилбар киради, кўрқа-писа китобларни йнгиштиради.

Меҳри. Отангдан қолган боғ-роғни ташлаб қаёққа борасан, болам? Бу жанжални мен ўлганда қилсаларинг бўлмасмиди? *(Йиғлайди.)*

Умаржон киради, лекин унга ҳеч ким эътибор бермайди.

Комил. Йиғламанг, ая, катта қишлоқ — бошпанасиз қолмасмиз!

Муяссар. Бошпана топилмайди дейсизми, холажон? Борсалар бош устига, фақат... Юсупжон акамнинг бундай қилиши...

Юсуп. И! Сен қайси туйнукдан тушдинг?

Хури. Сен суқилмасанг иш битмайди! Худо кўтарсин, сендақа атвакатни! Кўча-кўйда оғиз-бурун ўпишиб юрганинг оз эди, энди уйингга олиб бор!

Муяссар. Сизда ўзи уят, андиша дегандан зиғирдак борми?

Хури. Уятни нима қиламан! Ҳаммасини йиғиштириб сенга бердим!

Юсуп. Бор, бор, сен аралашма! (*Ичкари уйга олиб кириб кетади.*)

Умаржон (*Муяссарга*). Сизга бу уйга иккинчи қадам қўйманг демаганмидим? Тағин нимага келдингиз!

Муяссар. Энди менинг босган изимни ўлчаш қолди!

Умаржон. Ўлчамас эдим, ўзингиз мажбур қияпсиз-ку!

Хури (*эшикдан*). Вой товба! Сизда ҳам жон бор экан-у, Умаржон!

Умаржон. Бу гап-сўзлар оздек, яна уйга чақирасиз! Одамлар нима дейди?

Комил. Гап-сўздан қўрқмай қўя қол, мен кўчада қолсам қоламанки, лекин сенинг уйингга бормайман!

Муяссар. Энди нима деган одам бўлдингиз? Улар-ку, ҳозир гапга тушунмайдиган бир аҳволда! Сизга нима бўлди? Нега ҳамма тушунганда, ҳамма Комилжон акамга раҳмат айтаётганда, сиз нега тушунмайсиз?

Умаржон. Муяссар!

Муяссар. Комилжон акам ҳақ. Минг марта ҳақ! Шундай пайтда сизнинг бундай хаёлларга боришингиз... уят сизга! (*Чиқади.*)

Умаржон (*Комилга*). Мана, яна бир ғалаба қозондинг! Қанча қувонсанг ҳам арзийди ҳамма сенга мафтун! Ана сенинг шарофатингдан оиласи бузилган бечоралар ҳам сени деб ақли-ҳушидан айрилди, чунки сен қаҳрамонлик кўрсатяпсан! Камчиликларга қарши ўт очяпсан, ажойиб планлар тузаяпсан! У бечоралар билмайдики, план тузиш ҳар бир

аҳмоқнинг қўлидан келади! Ҳа, план тузишни мен ҳам биламан! Мард булсанг енг шимариб майдонга чиқ! План тузишдан олдин ёзда сувсиз чўлларда поданинг орқасида тенти раб кўр, қишда совуқ молхоналарда ишлаб кўр, планни кейин тузасан!

Комил. Ўша совуқ молхоналарда ҳар йили қанча кун ишлайсан, мард йигит! Бир йилда бир ой ишлаганингга шунча дағдағами? Сен ўша молхоналарда қиш ўз ишлаётган одамлар тўғрисида ўйладингми? Молхоналар нима учун совуқ эканини ўйладингми?

Умаржон. Мен беш йил ўйладим, энди сен ўйлаб кўр!

Комил. Йўқ, сен беш йил молхонани эмас, ўз қорнингни ўйлагансан! Булмаса у молхоналар сен айтгандек совуқ бўлмас эди, ҳурматли зоотехник!

Умаржон. Олдин ишла, кейин гапир!

Комил. Агар мен сендек шу ерда ишлаганимда...

Юсуп. Ишла, столимни бугун бўшатиб бераман!

Комил. Агар менинг мақсадим стол эгаллаш деб ўйласангиз, янглишасиз, ака!

Юсуп. Муддаонг нима бўлмаса? Муддаонг нима дейман, сенга? *(Стolni уради.)*

Дилбар. Комилжон ака! *(стулга йиқилади.)*

Комил. Дилбар! *(Ўзини унга отади.)*

Парда

ТЎРТИНЧИ ПАРДА

Қурбон отанинг боғи. Узум ишкомларининг тагига стол
ва стуллар қўйилган.
Парда очилганда Қурбон ота шошиб-пишиб узум
узмоқда. Меҳри хола киради.

Қурбон. Шу ердამисиз, янга? Қани, ишга
ёрдамлашиб юборинг.

Меҳри. Тагин узум узасизми?

Қурбон. Ҳа. Чевар қизларимга тагин бир
сават олиб бориб берай — ейишсин. Пахтани
шу азаматлар теряпти! Хўш, келин қалай,
тузукми?

Меҳри. Раҳмат, тузук.

Қурбон. Тузук бўлсин. Комилжондан ха-
бар йўқми?

Меҳри. Йўқ. Ишқилиб охири бахайр
бўлсин, кўнглим жуда ғаш, уста.

Қурбон. Ҳайронман. Теримнинг бошига
мени қўйиб кетишувди, нафас олишга фурсат
йўқ. Ҳай, майли, ҳозир буларни қизларимга
бераман-у, идорага бориб хабар олиб кела-
ман... Сиз кўп ташвиш тортаверманг, янга!
(Чиқади.)

Раъно киради.

Меҳри. Бордингми, болам?

Раъно. Бордим. Уйда кеннойимдан бошқа ҳеч ким йўқ... Аяжон: Энди нима бўлади? Нима қиламиз?

Меҳри. Йиғлама, болам. Сабр қил. Кўзларингни арт, бор, Дилбар опангинг ёнига чиқ!

Чиқадилар. Кўчадан Азиз билан Комил киради.

Комил. Тўғри, энди ҳамма нарса теримга боғлиқ бўлиб қолди. План бажарилиб бир ёрдам бўлмаса бу қурилишлар масаласи шошириб қўядиганга ўхшайди?

Азиз. Райком ёрдамлашмоқчи бўлди.

Комил. Райком материалдан ёрдам берар, лекин маблағни қаёқдан оласиз? Бунга қаттиқ ўйлаш керак. Энди ҳамма ички резервларни ишга солиб, уларни тезроқ битказиш керак!

Азиз. Бугун шу тўғрида бир гаплашиб олсак девдим.

Комил. Майли.

Азиз. Кечқурун келамиз... Энди ҳалиги гап нима бўлди, Комилжон ака?

Комил. Қайси гапни айтасиз?

Азиз. Райком секретарининг илтимосини айтяпман. Сиз ўз ишингизни ўйлаётгандирсиз, албатта, лекин менингча, бир йил шу ерда қолиб бизга ёрдам берсангиз диссертациянгиз учун ҳам фойдали бўлармиди дейман-да!

Комил. Хўп, бунга ўйлаб кўрамиз. Олдин аям билан бояги масалаларни бир гаплашиб олай.

Азиз. Кампирга қийин бўлади. Лекин бу ишни пайсалга солиб қўйганимизда кейинчалик Юсупжон акамга бундан ҳам қийин бўларди.

Комил. Сиз билан биз бунга тушунамиз. Лекин бу гапни аямга тушунтиришни айтмай-сизми, Азиз!

Азиз. Менга бу қаттиқ хайфсан ҳам оз. Агар мен бу гапларни олдинроқ қўзғаганим-да эди!..

Комил. Майли, Азизжон, энди бу гапларнинг фойдаси йўқ. Хато қилмайдиган одам бўлмайди. Энди бундан кейин ўз ишингизга эҳтиёт бўлинг.

Азиз. Раҳмат Сизга. Мен кетдим, кечқурун эртароқ келарман.

Комил. Боя Умаржонга келинг демабсиз, унга ҳам айтинг келсин, кенгроқ гаплашайлик.

Азиз. Хўп. (*Чиқади.*)

Меҳри хола киради.

Меҳри. Қачон келдинг, болам? Айтмайсан ҳам.

Комил. Ҳозир келиб турибман. Дилбар қалай?

Меҳри. Тузук, пича мизғиб олай деб ҳозир ётди... Ўз ишларинг нима бўлди? Нимага чақиришган экан?

Комил. Райком секретари бир гаплашмоқчи бўлиб чақирипти.

Меҳри. Акангни ишлари нима бўлди? Унга нима дейишди?

Комил. Акамга... Ҳали бир нарса дейишмади.

Меҳри. Қайдам. Бу ишнинг чўзилиб кетишидан қўрқаман, болам.

Комил. Сабр қилинг, ая... Сизга жуда қийин бўляпти, кўриб турибман. Лекин ҳозир

бу иш қанчалик қийин бўлмасин, кейинчалик бундан ҳам мушкул бўларди, ая. Ёлғиз акамга эмас, ҳаммага қийин бўларди. Ўзингиздан қолар гап йўқ — ҳаммасига тушунасиз. Гап фақат акамнинг тақдири устида эмас, гап кўпчиликнинг турмуши, манфаати, бахт-саодати устида кетаётир, сиз тушунадиган кишисиз, Сабр қилинг, ая!

Меҳри. Нечук бунақа насиҳатгўй бўлиб қолдинг? Дилингда бир гап борга ўхшайди, бор бўлса дангал айтиб қўя қол, болам!

Комил. Сиздан яшираётган бир гап йўқ. Мен фақат маҳкам бўлинг деяпман, ая. Сиз бир вақтлар бундан ҳам оғир қийинчиликларни бошингиздан кечиргансиз. Бу иш биз учун яна бир синов бўлди. Маҳкам бўлинг, ая!..

Меҳри. Майли, болам, бошга тушгани кўз кўрар дейдилар. Мени қўйиб ўзингни ҳам бир ўйлаб қўй. Бу ташвишлардан адои тамом бўлдинг ку, болам? Бугун чой-пой ичдингми сира?

Комил. Чой бўлса ичардим. Жуда чанқадим.

Меҳри. Ҳозир самоварга олов ташлайман. *(Чиқади.)*

Раъно киради.

Раъно *(Секин)*. Акажон!

Комил. А? Раъно? Кел, синглим... *(Бошини силайди.)* У куни тушунмасдан озор берибман, кечир, оппоғим.

Раъно. Акам қанилар? Иши нима бўлди?

Комил. Сен ташвиш тортма, синглим. Ҳаммаси ҳал бўлди, ҳаммаси.

Раъно. Акажон! *(Қучоқлаб ийғлайди.)* Нега бундай қилдингиз? Нега?

Комил. Сен ақилли қизсан, тушунишинг керак. Бошқа илож бўлмаганига тушунишинг керак, синглим...

Раъно. Нега? Нега биз бахтсиз бўламиз?

Комил. Ахир ёлғиз биз эмас, ҳамманиям бахтли бўлгуси келади, синглим... Эркинжон эса буни унутган. Мен уни ёмон демайман. Кечаги гапларим учун мени кечир. У яхши йигит. Сен уни севсанг арзийди. Лекин у хато қилган, оппоғим, у янглишган...

Раъно. Майли, сиз биласиз, акажон, сизга ишонаман-у, менга оғир, жула оғир...

Комил (*кўзида ёш*). Биламан синглим, биламан...

Раъно. Мен уни... усиз мен бу ерда нима қиламан? Айтинг, нима қиламан?

Комил. Пулат оловда синалса, севги хижронда синалади, синглим. Сен ҳали ёшсан, ўқийсан... Сен унга хатлар ёзасан, унинг чин дўсти, вафодор ёри бўласан. У эса турмушга тушуниб, фақат ўзини эмас, бошқаларни ҳам ўйлайдиган бўлиб, турмушда ҳар бир одам бахтли бўлишга ҳаққи бор эканини тушуниб келади... Ахир сен унга ишонасан-ку!

Раъно. Ишонмасам... бундай қилармидим?

Комил. Мен ҳам у билан бир гаплашсам дегандим. У тентак холамини ўйлайдими? Унинг кўз ёшларидан хабари борми? Ё ҳалиям ялла қилиб юриптими? Шулар тўғрисида бир гаплашсам дегандим.

Раъно. Келармикан?

Комил. Агар илтимос қилсак-чи? Илтимос қилсак ҳам келмасмикин.

Раъно. Йўқ, йўқ, буни билмадим. Ҳозир айтиб кўраман, ҳозир. (*Чиқади.*)

Муяссар киради.

Комил. Келинг, Муяссар. Кўринмайсиз?

Муяссар. Теримдан қўл тегмай қолди. Бугун қўшни пайкалга келувдим, Дилбархонни бир куриб кетай, деб келдим. Уйдаими?

Комил. Ҳа. Шошманг. (Пауза.) Сизга бир гапим бор. Лекин, шахсий ишимга аралашди, деб хафа бўлмасангиз айтаман... Хафа бўлмайсизми?

Муяссар. Анақа гап?

Комил. Сиз... Умаржон билан аразлашиб, уйдан кетган эмишсиз... Нега?

Муяссар. Бунинг сизга ким айтди?

Комил. Умаржон.

Муяссар. Умаржон?

Комил. Ҳа.

Муяссар. Умаржон айтган бўлса, сабабларини ҳам айтиб бергандир, ахир?

Комил. Айтиб берди. Ҳатто ўзини қоралаб, сизни оқлади ҳам.

Муяссар. Ишонмайман.

Комил. Менинг сўзимгами?

Муяссар. Йўқ, у кишининг ўзини қоралаб мени оқлаганига.

Комил. Тасаввур қилингки — оқлади. Бунинг ўз сабаблари бор экан. Бу ерда ҳатто сиз билмаган битта сир бор экан, Муяссар.

Муяссар. Қанақа сир бор?

Комил. Жуда оддий сир. Умаржон ҳам ўша муттаҳамларнинг тузоғига илинишига оз қолган экан. Унинг менга, бу ишларга аралашма, деб юришининг асл сабаблари ҳам бу ёқда экан... Бунинг ҳаммаси кеча маълум бўлди.

Муяссар. Кейин нима бўлди? Унга нима дейишди?

Комил. Хайфсан олди. Лекин гап унда эмас, гап сизнинг...

Муяссар. Наҳотки мен ўз оиламнинг бузулишини хоҳласам! Раҳмат сизга... Бошқа гапингиз йўқми?

Комил. Йўқ.

Муяссар. Юринг бўлмаса. Дилбархонни кўрайлик!

Чиқадилар. Эркин билан Раъно кирадилар.

Раъно. Акам... кетиб қолибдилар.

Эркин. Ие? Чақиргани ростми ўзи?

Раъно. Рост. Ўлай агар ёлғон бўлса. Бир гаплашсам дегандилар. Уйга киргандир, ҳозир келиб қоладилар.

Эркин. Самимий ташаккур. Биз энди терговга борамиз. *(Кетмоқчи бўлади.)*

Раъно. Эркинжон ака!

Эркин *(ярим ўгирилиб)*. Лаббай?

Раъно. Нега бунақа қиласиз? Сиз... Сиз ҳам акамдан хафа экансиз-да!

Эркин. Йўқ, жуда хурсандман.

Раъно. Йўқ-йўқ унақа деманг! Ундан гина қилишга ҳаққингиз йўқ. У шундай... Яхши!

Эркин. Ҳа, у яхши, мен ёмонман, мен аҳмоқман.

Раъно. Ҳеч ким сизни аҳмоқ деятгани йўқ!

Эркин. Мен аҳмоқман!

Раъно. Қўйинг, мен сизни аҳмоқ десам... бунақа қилмас эдим!

Эркин. Йўқ, рости билан ҳам аҳмоқман! Аҳмоқ бўлмасам шуларнинг ҳийласига лаққа тушармидим, Акрамнинг домига илинармидим?

Буни биламан. Буни биламан-у, лекин сендан айрилиш!.. Эҳ!..

Раъно *(узоқларга тикилиб, қатъий)*. Мен... Сизни кутаман!

Эркин. Раъно!

Раъно. Кутаман! Фақат... Сизга битта илтимосим бор.

Эркин. Раъно!

Раъно. Фақат битта илтимосим бор: акамни бунақа деманг. У шундай... Софдил, меҳрибон, одил! Унинг кўнгли оқ. У чин инсон!..

Эркин. Наҳотки шуни билмасам, ёлғиз...

Раъно. Бўлди! Ҳеч нарса деманг! Сизни кутаман дедим-ку! Бўлди!

Эркин. Раъно!

Раъно. Кутаман. Фақат энди сиз ҳам акамдай софдил бўлишни ўйланг, акамдай чин инсон бўлишга ҳаракат қилинг!

Эркин. Раъно!

Раъно. Бўлди. Боринг. Акамдай бўлишга ҳаракат қилинг! Мен кутаман...

Эркин тисланиб боққа кириб кетади.

Акамдай бўлишга ҳаракат қилинг! *(Ўғирлиб қарайди. Эркиннинг кетиб қолганини кўриб, секин юриб чиқади.)*

Дилбар билан Комил киразилар.

Дилбар. Майли, ўтган ишга саловот. Акамларни иши нима бўлди? Аввал шуни айтинг.

Комил. Акам... Ишдан олинди. Қолган ишлари терговга топширилди.

Дилбар. Терговга топширилди? Нималар деяпсиз, Комилжон ака? Ойим буни эшитдиларми?

Комил. Йўқ. Аямга ҳали айтмадим. Айтишга юрагим дов бермади.

Дилбар. Эшитса нима бўлади? Буни бир ўйладингизми?

Комил. Ўйладим. Бир ойдан бери кечаю кундуз ўйлаяпман. Лекин шундай қилмаганимизда кейинчалик акамнинг бошига бундан ҳам оғир мусибат тушарди. Ўйлаб-ўйлаб шу фикрга келдим! (Пауза.) Дилбар, бошда мана шу сабаблар билан бу ишга мен ўзим аралашган эдим. Энди ишни охирига етказмасдан кетиб қолиш жуда ғалати туюляпти. Бугун райком секретари ҳам худди шу фикрни айтди. Бир йил шу ерда қолиб буларга ёрдам беришимизни илтимос қилди...

Дилбар. Сиз нима дедингиз?

Комил. Мен аниқ бир жавоб бермадим, олдин сиз билан бир гаплашиб олмоқчи бўлдим...

Дилбар. Куллуғ-э!

Комил. Дилбар.

Дилбар. Нега бундай қилдингиз? Қачон мен бунақа нарсаларда Сизга тўсқинлик қилиб юрувдим. Ё у кунги гапларимдан шу фикрга келдингизми? Ахир мен унда қай аҳволда эдим?

Комил. Дилбар...

Дилбар. Наҳотки акам шундай қийинчиликка учраганда сиз аямни ташлаб кетолмаслигингизни тушунмасам? Мен ҳам одамман, ахир!

Комил. Дилбар, азизим, раҳмат сизга!

Азиз, Қурбонота, Умаржон кирадилар.

Қурбон. Қалай, тузукмисиз, келин?

Дилбар. Раҳмат, ота.
Азиз. Муяссархон шу ердами, Дилбархон?
Хизмат булмаса чақириб юборсангиз...

Муяссар киради.

Ишга киришишдан олдин буларни бир яраштириб қўйсак дейман, уста ака.

Ҳамма. Тўғри, тўғри...

Муяссар (уялиб). Биз унақа жудаям ажрашиб кетганимиз йўқки, яраштириб қўйсангиз!

Умаржон. Майли, ажрашиб кетмаган булсак ҳам бир ярашиб қўяйлик. Мен бугун ҳамма билан ярашгим келяпти!

Кулишиб қўл беришадилар.

Қурбон. Қани, энди ўтиринглар-чи, бир гаплашайлик. (Комилга.) Хўш, Юсупнинг ишнима бўлганини янгамга айтдингми, болам?

Комил. Йўқ, ҳали бу тўғрида сўз очганим йўқ. Лекин айтиш керак. Бу унга қаттиқ тегмасин, тезроқ айтиш керак.

Қурбон. Жуда қийин иш бўлди-да. Энди... Янгам тушунса, кейинчалик Юсупнинг ишн бундан ҳам чатоқ бўларди-я!

Патнус кўтариб Меҳри хола киради. Қурбон ота уни кўрмасдан сўзида давом этади.

Терговда масала тагин ҳам ойдинлашади. Юсуп жавобгарликка тортилганда ҳам ишни эвламагани учун жавоб беради-да.

Меҳри холанинг қўлидаги патнуси ерга тушиб кетади.

Қурбон. А? Янга? (Пауза).

Меҳри (*босиқ овозда*). Иш бунақа бўлган экан, боя аянгдан яширмасдан тўғриси айтиб қўя қолсанг бўлмасмиди, болам?

Қурбон. Комилда айб йўқ. Бу ҳам айтай деса тили куйиб, айтмаса дили куйиб, нима қилишини билмай юрувди, янга!

Меҳри, Майли, бунақа бўлса мен энди уйга борай.

Дилбар. Ойижон!

Комил. Ая!

Азиз. Холажон, Комилжон акам ўзининг виждоний ишини қилдилар. Агар Юсупжон акам учун бу кишининг ҳам жони оғримганда, бу ишни қилмас эдилар. Кўпчиликка хизмат қилган ҳар бир софдил киши шу ишни қилар эди, холажон!

Меҳри (*Комилга қараб босиқ овозда*). Мен сендан гина қилаётганим йўқ, болам. Мен ҳам ҳаммасига тушуниб турибман. Тушунмаган бўлсам сенинг тарафингни олиб бу ерга келмас эдим. Бироқ, энди унинг бошига тушган мушкул сеникидан қийинроқ бўлди. Мен энди унинг ёнига борай, болам...

Қурбон. Майли, янгамга йўл беринглари!

Меҳри хола секин юриб чиқиб кетади.

Қурбон. Сиз хафа бўлманг, ўғлим. Она рози худо рози дейдилар. Энди хафачилик ярашмайди, болам. Ўзингиз айтгандек бу нарсаларнинг ҳаммаси иш яхши йўлга тушмаганидан бўлган.

Азиз. Сиз энди бизга озгина ёрдам берасиз. Ишларимизни илмий асосда қайта қуришга ёрдам берасиз!

К о м и л. Мен яна айтаман: ишни йўлга солиб юбориш менга эмас, сизларга боғлиқ. Лекин, менинг бир йил қолишимнинг ишга фойдаси тегадиган бўлса, марҳамат мен қоламан!

Қ у р б о н. Балли, отангга раҳмат, болам! Отанг Қиличдек чин коммунист бўлибсан, раҳмат, болам!..

П а р д а

.

МУНДАРИЖА

Чин муҳаббат	3
Айтсам тилим куяди, айтмасам дилим	83

На узбекском языке

АДЫЛ ЯКУБОВ

П Ь Е С Ы

Гослитиздат УзССР — Ташкент — 1958

Редактор *С. Зуннунова*

Рисом *Г. Бедирев*

Техн. редактор *В. Зубовская*

Корректор *Э. Сидиков*

•

Теринга берилди 17/IX-1957 й. Босишга рух-
сат атилди 6/II 1958 й. Формати 70×92¹/₂м.
Босма л. 4,75. Шартли босма л. 5,56.
Навр. л. 5,53 Тиражи 10 000. P00859.
Индекс *н/а*. УзССР Давлат Бадий алабийет
нашриети, Тошкент, Навоий кучаси, 30.
Шартнома № 146-57.

•

УзССР Маданият министрлиги Узглавиздати-
нинг 1 босмахонаси, Тошкент, Ҳамза кучаси, 33.
Заказ № 1108 Баҳоси 4 с. 80 т.

•

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Didem DURMUŞ				Fotoğraf
Doğum Yeri:					
Doğum Tarihi:					
Medeni Durumu:					
Öğrenim Durumu					
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl	
İlköğretim					
Ortaöğretim					
Lise					
Lisans					
Yüksek Lisans					
İş Deneyimi:					
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:					
e-posta					
Yayınlarımlarım:					